FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ŞEHZADE MEHMET CAMİİ'NDEKİ ONARIMLAR VE SON DÖNEM (1986-1999) RESTORASYON UYGULAMALARININ PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF ŞEN

Anabilim Dalı: Mimarlık

Mimari Koruma-Restorasyon Programı

EYLÜL 2019

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ŞEHZADE MEHMET CAMİİ'NDEKİ ONARIMLAR VE SON DÖNEM (1986-1999) RESTORASYON UYGULAMALARININ PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF ŞEN

(150211005)

(Düzeltilmiş Tez)

Anabilim Dalı: Mimarlık

Mimari Koruma-Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Suphi SAATÇİ

Teslim Tarihi: 16 Eylül 2019

FSMVÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Koruma-Restorasyon Programı 150211005 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Yusuf ŞEN, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "**ŞEHZADE MEHMET CAMİİ'NDEKİ ONARIMLAR VE SON DÖNEM (1986-1999) RESTORASYON UYGULAMALARININ PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ**" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	Prof. Dr. Suphi SAATÇİ Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Jüri Üyeleri :	Doç. Dr. E. Sibel ONAT HATTAP Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Jüri Üyeleri :	Dr. Öğr. Üyesi Ömer DABANLI Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Teslim Tarihi : 16.09.2019

Savunma Tarihi : 27.09.2019

DÜZELTME METNİ

Tezde kullanılan güncel fotoğraflara kaynak ve tarih verilmesi, alıntı ve atıf ayrımının yapılması, tarihsel kaynakların uygun kullanımının sağlanması, dilbilgisi kurallarına dikkat edilmesi, şekil numaralandırma sisteminin güncellenmesi, giriş bölümünün alt başlıklara ayrılması, tez ile direk ilişkili olmayan metinlerin çıkarılması, bazı verilerin tablo haline dönüştürülmesi, son bölümün alt başlıklara ayrılması ve kaynakların güncellenmesi düzenlemeleri yapılmıştır.

Büyük Aileme, Eşim ve Kızıma,

ÖNSÖZ

Kadim İstanbul'un Tarihi Yarımada'sında yer alan ve her biri ünik olan kültür varlığı yapıların birçoğu, 20. yy'ın son çeyreğinde oldukça yoğun bir Restorasyon / Konservasyon programına tabi tutulmuşlardır. Şehzade Mehmet Cami'nde ise en son kapsamlı çalışma, 1986-1999 yılları arasında yapılmış olup, onarım çalışmaları üzerinden yaklaşık 25 yıl gibi uzun bir zaman geçmiştir. Tüm benzer Onarım / Koruma çalışmalarının belirli aralıklarla değerlendirmeye tabi tutulması, bu alandaki çalışmaların bilimsel niteliklerinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu düşüncelerle başlanan çalışma; yapıya ait kaynak bilgilerin toparlanması, inşa sürecinden günümüze ulaşıncaya kadar yaşadığı afetler ve onarımlar, son dönem çalışmaların irdelenmesi ve günümüzdeki durumlarının ortaya konulması suretiyle, ileriki yıllarda yapılması olası müdahaleler için alınacak kararlara destek vermesi amacıyla araştırmacıların yararlanabileceği bilimsel bir çalışma olması çabasıdır. Bu yönüyle koruma alanında yapılan uygulamaların laboratuvar değerlendirmelerinin yanında yapı üzerinde de değerlendirilmesinin önemini vurgulamak ve koruma alanına katkı sağlamak ümit edilmiştir.

Tez çalışmamın, planlanması ve oluşturulmasında ilgi ve desteğini esirgemeyen, zor zamanlarda kritik yönlendirmeler yapan, saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Suphi SAATÇİ'ye, tüm aşamalarda her anlamda yardımda bulunan ve katkı veren sevgili hocam, Dr. Ömer DABANLI'ya, çok teşekkür ederim.

Araştırmalarım esnasında, KURAM Kütüphanesi'nde, kendime ait bir alan gibi rahat çalışabilme olanağı sağlayan, yönetimine ve arşivlerinde çalışmalar yapmama müsaade eden Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü'ne ayrı ayrı müteşekkirim.

Ayrıca, uzun saatler süren çalışmalarım esnasında, üstün sabrıyla destekleyen ve evimizin tüm sorumluluğunu üzerine alan sevgili eşim, İlknur ŞEN'e, onunla geçirmem gereken vakitlerde beni sürekli çalışırken gören ama anlayışlı olan kızım Defne İrem ŞEN'e, bu süreçte her zaman maddi ve manevi desteklerini yanımda hissettiğim ailemin tüm fertlerine teşekkürlerimi iletirim.

Eylül 2019 Yusuf ŞEN

(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

DÜZELTME METNİ ..... **v**
ÖNSÖZ ..... **ix**
İÇİNDEKİLER ..... **xi**
KISALTMALAR ..... **xv**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xvii**
TABLO LİSTESİ ..... **xx**
BELGE LİSTESİ ..... **xxi**
ÖZET ..... **xxv**
SUMMARY ..... **xxvii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Problem 4
1.2 Amaç 5
1.3 Kapsam 6
1.4 Yöntem 6
1.5 Önem 7
2. ŞEHZADE MEHMET KÜLLİYESİ **9**
2.1 Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Mehmet ve Mimar Sinan 9
2.1.1 Külliye fikrinin ortaya çıkışı 9
2.1.2 Külliyenin inşa süreci 11
2.1.3 Mimar Sinan ve Şehzade Mehmet Külliyesi 13
2.2 Külliye Yapıları 15
2.2.1 Şehzade Mehmet Türbesi 21
2.2.2 Medrese 23
2.2.3 Tabhane - Kervansaray 25
2.2.4 İmaret 27
2.2.5 Sıbyan Mektebi 28
2.2.6 Cami 28

2.2.6.1 Harim 35
2.2.6.2 Son cemaat mahalli ve şadırvanlı avlu 47
2.2.6.3 Minareler 50
2.2.6.4 Cepheler 53
3. KÜLLİYE YAPILARININ HASAR VE ONARIM KRONOLOJİSİ 61
3.1 16. yy Hasar ve Onarımları 62
3.2 17. yy Hasar ve Onarımları 62
3.3 18. yy Hasar ve Onarımları 63
3.4 19. yy Hasar ve Onarımları 65
3.5 20. yy Hasar ve Onarımları 68
3.6 21. yy Hasar ve Onarımları 72
4. CAMİDEKİ SON DÖNEM (1986-1999) RESTORASYON ÇALIŞMASI .. 77
4.1 Taşıyıcı Sistem Müdahaleleri 78
4.1.1 Doğu askı kemeri onarımı 78
4.1.2 Ana kubbe pandantif onarımı 80
4.2 Minare Onarımı 83
4.3 Üst Örtü Sistemindeki Uygulamalar 84
4.4 Doğal Taş Yüzeylerindeki Uygulamalar 86
4.5 Sıva, Kalemişi, Altın Varak vb. Uygulamalar 88
4.6 Pencere Dışlık / İçlik Müdahaleleri 96
4.7 Ahşap Elemanlarda Yapılan Uygulamalar 98
4.8 Şadırvandaki Uygulamalar 100
4.9 Avlu Düzenlemesi ve Su İletim Sistemindeki Uygulamalar 101
5. CAMİDEKİ SON DÖNEM (1986-1999) RESTORASYON UYGULAMASININ PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ 105
5.1 Üst Örtüdeki Uygulamaların Güncel Durumu 106
5.2 Minaredeki Uygulamaların Güncel Durumu 110
5.3 Doğal Taş Yüzeylerindeki Onarımlarının Güncel Durumu 112
5.4 Pencere Şebekeleri ve Sövelerinin Güncel Durumu 118
5.5 Zemin Suyu, Drenaj ve Tahliye Siteminin Güncel Durumu 119
5.6 Taşıyıcı Eleman Müdahalelerinin Güncel Durumu 120
5.7 Sıva ve Bezeme Uygulamalarının Güncel Durumu 123
5.8 Pencere Dışlık – İçlik Uygulamalarının Güncel Durumu 139
5.9 Ahşap Elemanlarda Yapılan Uygulamaların Güncel Durumu 141
5.10 Niteliksiz Müdahaleler ve Uygun Olmayan Kullanımlar 147

5.11 Camideki Mevcut Bozulmalar 153
5.11.1 Taş yüzeylerindeki kirlilik 153
5.11.2 Biyolojik oluşumlar 159
5.11.3 Mekanik bozulmalar 160
6. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER 163
6.1 Değerlendirme 163
6.2 Sonuçlar 166
6.3 Öneriler 169
KAYNAKLAR 173
EKLER 181
ÖZGEÇMİŞ 311

KISALTMALAR

agm.	: Adı geçen makale
age.	: Adı geçen eser
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bk. / bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
DBİA	: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
dk.	: dakika
hk.	: hakkında
H.	: Hicri
İVBMA	: İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi
lev.	: Levha
m.	: Metre
M.	: Miladi
nr.	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
URL	: İnternet Kaynakları
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
yy.	: Yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1. Külliye ve çevresini gösterir harita, 1815-17 (Necipoğlu, 2013, s.261).. 16
Şekil 2.2. Şehzadebaşı –Jacques Pervititch Sigorta Haritaları-1934..... 17
Şekil 2.3. Şehzade Mehmet Külliyesi Planı (Artar, 2006, s.31). 18
Şekil 2.4. Şehzade Mehmet Camii, kıble tarafındaki türbeler (Url-2). 18
Şekil 2.5. Caminin güneybatı cephesi-S. Çetintaş, 1933 (Ödekan, 2004, lev.89). .. 19
Şekil 2.6. Cami planı-S. Çetintaş, 1932 (Ödekan, 2004, lev.91). 19
Şekil 2.7. Külliye planı–A. S. Ülgen, 1951 (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989). 20
Şekil 2.8. Külliyedeki su yapıları (Aykutlu, 2014, s.23)..... 20
Şekil 2.9. Külliye perspektif çizimi (Necipoğlu, 2013, s.259)..... 21
Şekil 2.10. Şehzade Mehmet Türbesi-S. Çetintaş,1933 (Ödekan, 2004, lev.96). 22
Şekil 2.11. Türbe-A. S. Ülgen, 1944 (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.21). 22
Şekil 2.12. Türbe, a) 1960 lı yıllar (Walter B. Denny, Url-3)-b)Y. Şen, 2019. 23
Şekil 2.13. Medrese planı–A. S. Ülgen (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.17). 24
Şekil 2.14. Medrese-A. S. Ülgen (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.19)..... 25
Şekil 2.15. Tabhane ve ahırlar, A. S. Ülgen (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989). 26
Şekil 2.16. Tabhane ve ahırlar-A. S. Ülgen (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989)..... 26
Şekil 2.17. İmaret–A. S. Ülgen, 1951 (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.17). .. 27
Şekil 2.18. Cami ve türbelerin hava fotoğrafı (Url-4)..... 29
Şekil 2.19. Cami, kuzey perspektifi, 20. yy başları (SALT Url-2). 30
Şekil 2.20. Şehzade Mehmet Camii harimi - 2017. 32
Şekil 2.21. Şehzade Mehmet Camii, 2017. 33
Şekil 2.22. Şehzade Mehmet Camii plan geometri ilişkisi (Yağlı, 2010, s.95). 34
Şekil 2.23. Şehzade Mehmet Camii kesit geometri ilişkisi (Yağlı, 2010, s.96). 34
Şekil 2.24. Şehzade Mehmet Camii harimi, 2017..... 35
Şekil 2.25. Cami Planı-S. Çetintaş,1932 (Ödekan, 2004, lev.90). 36
Şekil 2.26. Cami plan tabakaları (Güngör, 1988, s.135-150). 37
Şekil 2.27. Cami ana kubbe rezonatörleri, plan ve kesit (Zaimler, 1995, s.49-50).... 38
Şekil 2.28. Cami Cümle Kapısı Rölövesi (Kandemir, 2016, s.312). 39
Şekil 2.29. Mihrab a) S. Çetintaş, 1933 (Ödekan, 2004, lev.93). b) Y. Şen, 2019. ... 40
Şekil 2.30. Minber a) S. Çetintaş, 1933(Ödekan, 2004, lev.94) b)Y. Şen, 2019. 41
Şekil 2.31. Şehzade Mehmet Camii müezzin mahfeli, 2017. 42
Şekil 2.32. Hünkar mahfeli, 2019. 43
Şekil 2.33. Üst mahfel, 2019. 43
Şekil 2.34. Kapı kanadı ve pencere kepenk örneği, 2019. 44
Şekil 2.35. Cami ana kubbe bezemeleri, 2019. 45
Şekil 2.36. Cami mihrap duvarı bezemeleri, 2019. 45
Şekil 2.37. Cami iç mekan bezemeleri, 2019. 46

Şekil 2.38. Cami iç mekan bezemeleri, 2019. 47
Şekil 2.39. Şehzade Camii planı (Asutay, 2003, s.471). 47
Şekil 2.40. Şehzade Mehmet Camii son cemaat kısmı, 2019. 48
Şekil 2.41. Şehzade Mehmet Camii avlu revakları, 2019. 49
Şekil 2.42. Şehzade Mehmet Camii avlu şadırvanı, 2019. 50
Şekil 2.43. a) Minare detay, 2017. b) Süsleme çizimi (Eralp, 2004, Ek 3.38). 51
Şekil 2.44. Minare ve kaidesi, 2017. 52
Şekil 2.45. Batı minare, 2017. 52
Şekil 2.46. Cami kütlesi (doğu görünüşü) (Müller-Wiener, 2001, s.479). 53
Şekil 2.47. Cami mihrap cephe kurgusu (Yağlı, 2010, s.106). 54
Şekil 2.48. Cami yan cephesi, 19. yy - Aziz Ogan Koleksiyonu (Url – 6). 55
Şekil 2.49. Cami güneybatı cephe planı (Ögel, 1990, s.162). 56
Şekil 2.50. Cami mihrap cephe kurgusu (Yağlı, 2010, s.104). 57
Şekil 2.51. Cami cümle kapısı–S. Çetintaş, 1933 (Ödekan, 2004, lev.92). 58
Şekil 2.52. Cami şadırvanlı avlu cephe pencere kurgusu, 2019. 59
Şekil 3.1. Patlamada oluşan hasarlar (Url-11). 73
Şekil 3.2. Patlamada oluşan hasarlar (Url-12'deki videodan oluşturulmuştur). 74
Şekil 4.1. Doğu askı kemerinde yapılan onarım (Zaimler, 1995, s.205-207). 79
Şekil 4.2. Çatlak onarımına dair detaylar (Zaimler, 1995, s.207). 80
Şekil 4.3. Enjeksiyon delik yerlerini gösteren kroki (Zaimler, 1995, s.207). 80
Şekil 4.4. a) C pandantifi badana raspa sonrası ulaşılan klasik bezeme 81
Şekil 4.5. Pandantifdeki hatıl, gergi ve künkler (Zaimler, 1995, s.224). 82
Şekil 4.6. Çalışma alanlarını gösterir krokiler. 90
Şekil 4.7. Avlu içi yaya yolları, 2006 (Url-13). 102
Şekil 5.1. Kurşun tabakalarda görülen renk farklılıkları, a) 2017, b) 2019. 106
Şekil 5.2. Kubbe üzeri kurşun kaplama detayı, 2017. 107
Şekil 5.3. Malzeme kopması şeklinde görülen bozulma, 2017. 108
Şekil 5.4. Kubbe saçağında oluşan bozulma örneği, 2019. 108
Şekil 5.5. Şadırvanlı avlu saçak eteğinde oluşan bozulma, 2019. 109
Şekil 5.6. Mermer alemde meydana gelen malzeme kaybı, 2017. 109
Şekil 5.7. Alem varaklarında oluşan bozulmalar, 2019. 109
Şekil 5.8. Şerefe korkuluklarındaki kirlilik ve mukarnas yüzey erozyonu, 2019. . 110
Şekil 5.9. Muhdes metal kapıdaki korozyon ve etkileri, 2017. 111
Şekil 5.10. Doğu minare gövdesindeki plastik onarım, 2019. 112
Şekil 5.11. Küfeki taş yüzeyinde yapılan tümleme, 2019. 113
Şekil 5.12. Pencere sövesi ve çevresindeki onarımların güncel durumu, 2019. 114
Şekil 5.13. Özgün taş yüzey ile imitasyon yüzeyi doku farklılığı, 2019. 115
Şekil 5.14. Bozulma etkilerine, özgün taş ve onarılan yüzeylerin tepkisi, 2019. 116
Şekil 5.15. Özgün taş ile onarım yüzeyi farklılığı, 2019. 116
Şekil 5.16. Özgün taş ile onarım yüzeyi farklılığı, 2019. 117
Şekil 5.17. Harimde onarım yüzeylerinin güncel durumu, 2019. 117
Şekil 5.18. Metal korozyonu ve buna bağlı bozulmalar, 2019. 118
Şekil 5.19. Özgün duvarlara yakınında oluşan su birikintisi, 2017. 119
Şekil 5.20. Kuzeydoğu cephedeki yosun oluşumları, 2017. 120
Şekil 5.21. Kuzeydoğu cephedeki kararma ve yosun oluşumu, 2017. 120
Şekil 5.22. Kuzeydoğu askı kemerinin güncel durumu, 2019. 121
Şekil 5.23. Güneybatı pandantifi, 2019. 122

Şekil 5.24. Mihrap cephesi bezemeleri, 2017. 123
Şekil 5.25. Yan cephe pencere bordürleri, 2019. 124
Şekil 5.26. Pencere bordürlerinde meydana gelen bozulmalar, 2019. 124
Şekil 5.27. Kuzeybatı duvarı bezemelerindeki bozulmalar, 2019. 125
Şekil 5.28. Güneybatı duvarında oluşan malzeme kaybı, 2019. 125
Şekil 5.29. Güneydoğu cephe duvarı pencere ve alınlıkları, 2019..... 126
Şekil 5.30. Alınlık yazıları detay, 2019..... 126
Şekil 5.31. Kubbeler için anahtar pafta. 127
Şekil 5.32. Ana kubbe süslemeleri, 2019. 127
Şekil 5.33. Kuzeydoğu yarım kubbe, pencere bordürlerindeki bozulmalar, 2019... 128
Şekil 5.34. 5 nolu küçük yarım kubbe, 2019..... 129
Şekil 5.35. 2 nolu küçük yarım kubbe, a) 2019, b)2016. 129
Şekil 5.36. Eksedra kubbelerindeki bozulmalar, 2019,..... 130
Şekil 5.37. Eksedra kubbelerindeki bozulmalar, 2019,..... 131
Şekil 5.38. Mihrap mukarnas uygulamaları, 2019. 131
Şekil 5.39. Mihrap ve minberdeki varak uygulama örnekleri,2019..... 132
Şekil 5.40. Minber göbeğindeki varak uygulama örneği,2019. 132
Şekil 5.41. 7 ve 8 nolu kubbe iç yüzeylerindeki renk değişiklikleri, 2019. 133
Şekil 5.42. 2 ve 3 nolu kubbede oluşan renk bozulmaları, 2019. 134
Şekil 5.43. 6 nolu kubbede oluşan bozulmalar, 2019. 134
Şekil 5.44. Avludaki 13 nolu kubbe pandantifinde sıva kaybı, 2019. 135
Şekil 5.45. 1 nolu kubbedeki sıva bozulmaları, 2019. 135
Şekil 5.46. 13 nolu revakta, kırmızı boyanın zemine sirayet etmesi, 2019..... 136
Şekil 5.47. Aynadaki desen renklerinde oluşan bozulma, 2019, ... 136
Şekil 5.48. Yan sofalar, sıva ve süslemelerdeki bozulmalar, 2019..... 137
Şekil 5.49. 14 nolu yan sofa kubbesi bozulmaları, 2019. 138
Şekil 5.50. 14 nolu yan sofadaki bir çok farklı bozulma, 2019. 139
Şekil 5.51. Ana kubbe kasnağı pencere dışlıkları, 2019. 139
Şekil 5.52. Kuzeybatı askı kemeri içinde bulunan pencere dışlıkları, 2017. 140
Şekil 5.53. Dışlık yüzeylerindeki kılcal çatlamalar ve gözeneklenmeler, 2017. 140
Şekil 5.54. Mihrap cephesi içlikleri, 2019. 141
Şekil 5.55. Şadırvanlı avlu kuzeydoğu kapısı, renk / ton farklılıkları, 2019..... 142
Şekil 5.56. Şadırvanlı avlu kuzeydoğu kapısı, 2019, ... 143
Şekil 5.57. Şadırvanlı avlu kuzeydoğu kapısı, 2019, ... 144
Şekil 5.58. Şadırvanlı avlu kuzeydoğu yönü, pencere kanadı bozulmaları, 2019. .. 145
Şekil 5.59. Cami ana ibadet mekanı, pencere kanatları, 2019. 146
Şekil 5.60. Hünkar mahfeli altı çıtalı ahşap tavan, 2019. 146
Şekil 5.61. Ahşap vaiz kürsüsü, 2019. 147
Şekil 5.62. Güneybatı dış yan sofalar, 4 nolu kubbenin alt kısımı, 2019. 147
Şekil 5.63. Mermer yüzeyine yapılan niteliksiz onarım, 2019. 148
Şekil 5.64. Mermer yüzeyine çimento esaslı harç ile uygulama örneği, 2019..... 148
Şekil 5.65. Avlu zeminine uygulanan çimentolu onarım, 2019. 149
Şekil 5.66. Avlu revaklarındaki özgün kaidede yapılan niteliksiz uygulama, 2019.149
Şekil 5.67. Özgün mermer yüzeye uygulanan niteliksiz müdahale, 2019. 150
Şekil 5.68. Harim güneybatı duvarı yüzeyine uygulanan niteliksiz dolgu, 2019. ... 150
Şekil 5.69. Kuzeydoğu dış yan sofaların durumu, 2019. 151
Şekil 5.70. Özgün duvara bilinçsiz müdahaleler, 2019..... 152

Şekil 5.71. Sürekli ıslak zeminde oluşan yosunlanma, 2019. 152
Şekil 5.72. Revakta oluşan bozulma ve kararma, 2019. 153
Şekil 5.73. Batı minare yüzeyindeki siyah kabuk oluşumu, 2017. 154
Şekil 5.74. Çörten altındaki yüzeyde meydana gelen birikinti kirlilik, 2017..... 155
Şekil 5.75. Saçak altında oluşan siyah kabuk oluşumu, 2017..... 155
Şekil 5.76. Saçak detayı sorunları ile oluşan birikinti kirlilik, 2019..... 156
Şekil 5.77. Çörten altlarında oluşan kir tabakası, 2019..... 156
Şekil 5.78. Cephelerde oluşan siyah kir tabakası, 2019. 157
Şekil 5.79. Pencere açıklıkları tavanında siyah kabuk oluşumu, 2019. 157
Şekil 5.80. Yağmurlarda yıkanmayan yüzeylerdeki siyah kabuk oluşumu, 2019. .. 158
Şekil 5.81. Mihrap cephesinde kirlilik, 2019. 158
Şekil 5.82. Üst kotlarda meydana gelen biyolojik oluşumlar, 2019. 159
Şekil 5.83. Taş yüzeyde otsu bitki oluşumu, 2019..... 159
Şekil 5.84. Şadırvanlı avlu revak taşıyıcılarında meydana gelen bozulma, 2019.... 160
Şekil 5.85. Hünkar mahfeli altı mekanik bozulma, 2019..... 161

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1. Şehzade Mehmet Külliyesi 17. yy hasar ve onarımları. 62
Tablo 3.2. Şehzade Mehmet Külliyesi 18. yy hasar ve onarımları. 64
Tablo 3.3. Şehzade Mehmet Külliyesi 19. yy hasar ve onarımları. 65
Tablo 3.4. Şehzade Mehmet Külliyesi 20. yy hasar ve onarımları. 68
Tablo 3.5. Şehzade Mehmet Külliyesi 21. yy hasar ve onarımları. 72
Tablo 4.1. 1986 yılında araştırma raspası yapılan unsurlar..... 90
Tablo 4.2. Harim bezemeleri, (Yüksek, 1996, s.3), güncellenmiştir. 94
Tablo 4.3. Şadırvanlı avlu revak kubbelerinde yapılan uygulamalar..... 96
Tablo 5.1. 1986-1999 yılları arası restorasyon uygulamaları..... 105
Tablo 6.1. Bakım, onarım periyot cetveli..... 170

BELGE LİSTESİ

Belge 1. Caminin yangından gördüğü zararlar hk.(İVBMA). 182
Belge 2. Caminin yangından korunması için alınan tedbirler hk. (İVBMA)..... 183
Belge 3. Caminin yangından korunması için alınan tedbirler hk. (İVBMA)..... 184
Belge 4. Tabhanenin [medrese] tadilat talebi (İVBMA)..... 185
Belge 5. Tabhanenin tadilat izni (İVBMA). 186
Belge 6. 15 Temmuz Şehitleri Cd. Üzerindeki dükkanın kiralanması (İVBMA). 187
Belge 7. 15 Temmuz Şehitleri Cd. Üzerindeki dükkanın kiralanması (İVBMA). 188
Belge 8. 15 Temmuz Şehitleri Cd. Üzerindeki dükkanın kullanımı (İVBMA). ... 189
Belge 9. Pencere ahşap kanatları hk. (İVBMA)..... 190
Belge 10. Pencere ahşap kanatları hk. (İVBMA)..... 191
Belge 11. Pencere ahşap kanatları hk. (İVBMA)..... 192
Belge 12. Pencere ahşap kanatları hk. (İVBMA)..... 193
Belge 13. Medresede izinsiz yapılan müdahale hk. (İVBMA). 194
Belge 14. Medresede izinsiz yapılan müdahale hk. (İVBMA). 195
Belge 15. Muvakkithane restorasyonu hk. (İVBMA). 196
Belge 16. Patlama sonrası onarımın başlama bitişini gösterir belge. (İVBMA)..... 197
Belge 17. Patlama sonrası basit onarımın esnasında yapılan işler (İVBMA). 198
Belge 18. Mihrap cephesi, dışlık pencere camlarını gösterir kroki (İVBMA)..... 199
Belge 19. Mihrap cephesi içlik pencerelerini gösterir kroki (İVBMA). 199
Belge 20. 1986-1999 restorasyonunun başlandığı yeri gösterir kroki (İVBMA). .. 200
Belge 21. Doğu askı kemeri taş bloklarındaki çatlaklar (İVBMA). 201
Belge 22. Doğu askı kemeri dikiş uygulaması (İVBMA)..... 202
Belge 23. Doğu askı kemerinin tahkim uygulama detayları (İVBMA). 203
Belge 24. Doğu askı kemerinin tahkim uygulama sonrası detayları (İVBMA)..... 204
Belge 25. Güneybatı pandantifi, raspa öncesi mevcut bezeme (İVBMA). 205
Belge 26. Güneybatı pandantifi, raspa sonrası (Erçağ, 1996, s.73). 206
Belge 27. Güneybatı pandantifi, raspa sonrası rölöve (İVBMA)..... 206
Belge 28. Güneybatı pandantifi restitüsyonu (Erçağ, 1996, s.84). 207
Belge 29. Güneybatı pandantifi tuğla onarımı (Zaimler, 1995, s.232). 207
Belge 30. Güneybatı pandantifi, gergi demiri (Erçağ, 1994, s.88). 208
Belge 31. Güneybatı pandantifi, gergi demiri ve taş hatıl (Erçağ, 1996, s.74). 208
Belge 32. Güneybatı pandantifi, duvar örgü detayı (Erçağ, 1994, s.88). 209
Belge 33. Güneybatı pandantifi, 2003 (Url-5, Fotoğtaf: Michael Greenhalgh). 209
Belge 34. Cami batı minaresi hk. (İVBMA). 210
Belge 35. Cami batı minaresi raporu (İVBMA)..... 211
Belge 36. 30.06.1993 tarihli kontrolluk raporu (İVBMA). 216
Belge 37. Cami doğu minaresi hakkında bilgi yazısı (İVBMA)..... 217

Belge 38. Doğu minare – Restorasyon öncesi bozulma detayları (İVBMA).....218
Belge 39. Cami doğu minaresi taşıyıcılık durumu hakkında rapor (İVBMA).....219
Belge 40. Cami doğu minaresi ilgili kurul kararı (İVBMA).....227
Belge 41. İstanbul Eminönü Şehzade Mehmet Camii, 1992-1995 (İVBMA). 228
Belge 42. Şadırvan avlusu revak kubbeleri çalışmaları (Erçağ, 1994, s.85).....230
Belge 43. Şadırvanlı avlu revakları çalışmaları (Erçağ, 1991, s. 225).....230
Belge 44. 30.07.1993 tarihli kontrollük raporu (İVBMA).....231
Belge 45. Ana kubbe kasnağı kurşun altı çamur sıva (İVBMA). 232
Belge 46. 06.09.1993 tarihli rapor (İVBMA).....233
Belge 47. 13.09.1993 tarihli kontrollük raporu (İVBMA).....234
Belge 48. 1, 2, 4 nolu kubbeleri gösterir kroki (İVBMA).....235
Belge 49. 2 nolu kubbe kurşun kaplama çalışmaları (İVBMA).....235
Belge 50. 1988 yılına ait belge (İVBMA).....236
Belge 51. Şadırvan avlusu beden duvarı iç yüzeydeki bozulmalar (İVBMA).....237
Belge 52. Cami minberi, Özgün olmayan boya ve yaldız uygulamaları (İVBMA) 238
Belge 53. 04.12.1990 tarihli uzman raporu. Sayfa 1. (İVBMA).....239
Belge 54. Taş, mermer ve ahşap unsurlara müdahale yöntem önerileri (İVBMA).242
Belge 55. Mermer yüzeylerde AB-57 uygulaması (İVBMA).....243
Belge 56. Ağırlık kulelerindeki taş yüzey onarımlarını gösterir kroki (İVBMA). .244
Belge 57. Onarımlar için yapılan çürütme işlemi (İVBMA). 245
Belge 58. Yüzey temizliği yapılan kısımları gösterir krokiler (İVBMA).....246
Belge 59. Taş ve mermer yüzeylerdeki temizliği gösterir krokiler (İVBMA).....247
Belge 60. Kıble cephesi, temizlik ve imitasyonu gösterir kroki (İVBMA). 248
Belge 61. Duvar yüzeylerinde plastik onarım yerlerini gösterir kroki (İVBMA)...249
Belge 62. Şadırvanlı avlu duvarındaki onarım yerlerini gösterir kroki (İVBMA)..250
Belge 63. Şadırvanlı avlu cephelerinde, çürütme ve temizlik (İVBMA).....253
Belge 64. Şadırvanlı avlu ana giriş kapı nişi yan duvarı, onarımı (İVBMA). 253
Belge 65. Taş yüzeyde uygulanan plastik onarım sonrası (İVBMA). 254
Belge 66. 1986 yılı restorasyonları ile ilgili kontrollük raporu (İVBMA).....255
Belge 67. 2 ve 3 nolu eksedralar ile 2 nolu yarım kubbe, raspa öncesi (İVBMA). 257
Belge 68. 2 nolu eksedra ve göbeğindeki ayet yazı, raspa öncesi (İVBMA).....258
Belge 69. 3 nolu eksedra ve göbeğindeki ayet yazı, raspa öncesi (İVBMA).....259
Belge 70. 2 nolu eksedra, silme ve altındaki mukarnas, raspa öncesi (İVBMA)...260
Belge 71. 2 nolu yarım kubbe (İVBMA). 261
Belge 72. 2 nolu eksedra kubbesi (İVBMA).....261
Belge 73. Raspa çalışmalarında ortaya çıkan klasik dönem nakışları (İVBMA)....262
Belge 74. 27.08.1987 tarihli belge (İVBMA). 263
Belge 75. 27.08.2019 tarihli karar (İVBMA).....264
Belge 76. Klasik dönem bezeme uygulamaları (Erçağ, 1987, s.89, s.91).....265
Belge 77. 22.10.1987 tarihli görüş istenen belge (İVBMA). 266
Belge 78. Kurul tarafından 29.08.1988 tarihli uzman görüşü. Sayfa 1. (İVBMA). 267
Belge 79. İş iskelesi kurulumunu gösterir kroki (İVBMA). 269
Belge 80. Beyhan Erçağ'ın hazırladığı kontrollük raporu. Sayfa 1. (İVBMA). 270
Belge 81. Ana kubbe raspa öncesi (İVBMA). 272
Belge 82. 1 nolu yarım kubbe, 1 ve 9 nolu eksedra kubbeleri (İVBMA). 273
Belge 83. 4 ve 5 nolu kubbeler ve mukarnaslardaki bozulmalar (İVBMA). 273
Belge 84. 9 nolu eksedra, silme ve mukarnas, raspa öncesi (İVBMA).....274

Belge 85. 1 nolu köşe kubbe, raspa öncesi (İVBMA)..... 274
Belge 86. 1 nolu köşe kubbe raspa öncesi (İVBMA). a) Askı kemerleri,..... 275
Belge 87. Mihrap cephesi – Restorasyon öncesi (İVBMA)..... 275
Belge 88. 1 nolu köşe kubbe ve duvar pencere dizilimi, raspa öncesi (İVBMA)... 276
Belge 89. Mihrap cephesi pencere çevresi, raspa sonrası (İVBMA). 276
Belge 90. Mihrap cephesi pencereleri, raspa öncesi (İVBMA). 276
Belge 91. Kuzeybatı pandantifi, raspa sonrası (İVBMA). 276
Belge 92. Mihrap cephesi pencere çevresi, rölöve çalışması (İVBMA). 276
Belge 93. Kuzeybatı pandantifi, konservasyon çalışmaları (İVBMA). 277
Belge 94. Cami içi bezemelerinin restorasyonu için yöntem önerisi (İVBMA)..... 278
Belge 95. Ana kubbe göbeği restitüsyon çalışması (Erçağ, 1996. s.84). 278
Belge 96. Pandantif (İVBMA). 279
Belge 97. Hünkar mahfeli, raspa sonrası (Erçağ, 1996. s.52). 280
Belge 98. Hünkar mahfeli kubbe bezemesi, raspa sonrası (Erçağ, 1991. s.223). ... 280
Belge 99. Malzeme analiz raporu. Sayfa1. (İVBMA). 281
Belge 100. Cami iç bezemeleri ile ilgili alınan uygulama kararı (İVBMA). 283
Belge 101. Ana kubbe göbeği, raspa çalışmaları (İVBMA). 283
Belge 102. Horasan sıva uygulaması yapılan kubbeleri gösterir kroki (İVBMA)... 284
Belge 103. Şadırvanlı avlu revak kubbeleri, raspa ve sıva yerleri (İVBMA). 284
Belge 104. 15.04.1994 Tarihli kontrollük raporu (İVBMA). 285
Belge 105. Şadırvan avlusu revak kubbeleri, sıva raspası sonrası (İVBMA). 286
Belge 106. Alçı sıva uygulaması yapılan kubbeleri gösterir kroki (İVBMA). 286
Belge 107. Altın varak uygulaması için kontrollük raporu (İVBMA). 287
Belge 108. Vakıflar Genel Müdürlüğü, altın varak hk. (İVBMA)..... 288
Belge 109. Vakıflar Bölge Müdürlüğü, altın varak hk. (İVBMA)..... 289
Belge 110. Vakıflar Bölge Müdürlüğü, altın varak hk. (İVBMA)..... 290
Belge 111. Altın varak uygulaması onay belgesi (İVBMA)..... 291
Belge 112. 17.03.1998 tarihli belge (İVBMA). 292
Belge 113. Dışlık penceresinin ana kubbe kasnağına montajı (İVBMA). 293
Belge 114. Alçı içlik imalatı (İVBMA).. 294
Belge 115. Alçı içlik montajı öncesi yerleşeceği pencere yuvası (İVBMA). 295
Belge 116. a) Cami batı giriş kapı krokisi b)Ahşap kepenk krokisi. (İVBMA). 296
Belge 117. Şadırvanlı avlu pencere kanadı, konservasyon çalışmaları (İVBMA). . 297
Belge 118. Vaiz kürsüsü, restorasyon öncesi (İVBMA)..... 298
Belge 119. 21.10.1997 tarihli belge (İVBMA). 299
Belge 120. Şadırvan krokisi (İVBMA). 300
Belge 121. Şadırvanın restorasyon öncesi mevcut durumu (Erçağ, 1996, s.109).... 300
Belge 122. Şadırvan havuzu üzerindeki demir donatılı beton (Erçağ, 1996, s.109).301
Belge 123. Demir donatılı betonun kaldırılması (Erçağ, 1996, s.108). 301
Belge 124. Şadırvan muhdes eklerinden arındırılmıştır (Erçağ, 1996, s.108). 302
Belge 125. Çalışmalar esnasında şantiye puantaj defterinden (İVBMA). 302
Belge 126. 04.06.1987 tarihli belge (Eralp, 2004, s.104). 303
Belge 127. 03.07.1987 tarihli belge (İVBMA). 304
Belge 128. Toprak altı galeri sisteminin girişi (Erçağ, 1991, s. 228).. 305
Belge 129. Cami altındaki özgün suyolu ve drenaj sistemi galerisi (İVBMA). 305
Belge 130. Çevre düzenlemesi çalışmaları için kontrollük raporu (İVBMA). 306
Belge 131. Çevre düzenlemesi çalışmaları için izin başvurusu (İVBMA). 306

Belge 132. Dış avlu yaya yolları ila ilgili karar (Eralp, 2004, s.124). 307
Belge 133. Dış avluda bulunan ağaçlar ile ilgili rapor 1 (Eralp, 2004, s.126). 308
Belge 134. Dış avluda bulunan ağaçlar ile ilgili rapor 2 (Eralp, 2004, s.127). 309

ŞEHZADE MEHMET CAMİİ'NDEKİ ONARIMLAR VE SON DÖNEM (1986-1999) RESTORASYON UYGULAMALARININ PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ

ÖZET

İstanbul Tarihi Yarımada'da Şehzadebaşı semtine bugünkü adını veren Şehzade Mehmet Külliyesi, 16. yy'da inşa edilmiştir. Banisi Kanuni Sultan Süleyman olan külliye, döneminin mimarbaşı Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Külliye içinde yer alan Şehzade Mehmet Camii, Mimar Sinan'ın çıraklık eseri olarak kabul edilmekte olup Osmanlı - İslam Mimarlık Tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Külliye yapılarının inşasına önce Şehzade Mehmet Türbesi'nden 1543 de başlanmış ve 1544 te tamamlandıktan sonra, diğer yapılar yapılmış, son olarak cami yapısı 1548 yılında tamamlanmıştır.

Tarihi Yarımada'da bulunan kültür varlıklarının çoğunda olduğu gibi, bu önemli yapı da günümüze kadar birçok deprem, yangın vb. afetler geçirmiş ve bu sebeplerle çeşitli dönemlerde onarılmıştır. Camideki restorasyon çalışmaları yoğun olarak, 20. yy'ın ikinci yarısında gerçekleştirilmiş ve kapsamlı son çalışmalar 1986-1999 yılları arasında yapılmıştır.

Kültür varlıklarında çeşitli dönemlerde yapılan kapsamlı restorasyonların, belirli aralıklarla gözlenmesinin önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Uygulamaların yapıdaki etkilerinin ölçülmesi, takip ve tetkik edilmesi ve değerlendirmelerin yapılması oldukça önemlidir. Yapılarda restorasyon çalışmaları gündeme geldiğinde daha önceki dönemlerde yapılmış olan onarımlar ve hatta yapıda hasarlara neden olan deprem, yangın vb. olayların etkilerinin de bilinmesi, alınacak uygulama kararlarına olumlu katkı verecektir. Yapılan bu restorasyonlarla elde edilen yapı sağlığının mümkün olan en uzun süre korunabilmesi de oldukça önemli bir konudur. Bunun için yapının gözlem altında tutulması ve mutlaka periyodik bakımlarının yapılması gereklidir.

Bu çalışmada son restorasyon uygulamasının üzerinden belirli bir süre geçmiş olması ana kriterine uyan Şehzade Mehmet Camii örnek yapı olarak ele alınmıştır. Son dönem (1986-1999 yılları arası) restorasyon çalışmaları üzerinden en az yirmi yıl geçmiş olması istenen kritere oldukça uygun görülmüştür.

Bu tez kapsamında yapılan çalışmalar altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, problem, amaç, kapsam, yöntem ve önem ele alınmıştır. İkinci bölümde, Şehzade Mehmet Külliyesi'nin ortaya çıkış süreci, külliye yapıları mimari açıdan tanımlanmış ve özellikle cami detaylı şekilde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, külliye yapılarının hasar ve onarım kronolojisi oluşturulmuştur. Dördüncü bölümde, Şehzade Mehmet Camii'nin son dönem (1986-1999) restorasyonu arşiv belgelerinin incelenmesi ve yapı üzerindeki verilerin gözlenmesi yöntemiyle ele alınmıştır. Beşinci bölümde, bu uygulamaların günümüzdeki performansları irdelenmiştir. Altıncı bölümde değerlendirme yapılarak sonuçlar ortaya konmuş ve öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmanın, izlenen yaklaşım ve yöntemler bakımından, Şehzade Mehmet Camii'nin korunması için uygun yaklaşımların geliştirilmesine katkıda bulunması ve benzer kültür varlıklarının korunması konusuna da katkı sağlaması ümit edilmektedir.

PERFORMANCE ASSESSMENT OF RESTORATION APPLICATIONS AND RENOVATIONS IN PRINCE MEHMET MOSQUE (1986-1999)

SUMMARY

Prince Mehmet Complex, which gives its current name to the Şehzadebaşı quarter in the Historic Peninsula of Istanbul, was built by the architect Sinan in the 16th century. Prince Mehmet Mosque, which is located in the complex, is deemed as the apprenticeship work of Mimar Sinan. Firstly the construction of the structures of the complex began from the tomb of Prince Mehmet, and finally the mosque was completed in 1548.

As with most of the cultural heritage in the Historic Peninsula, this important structure has suffered from many earthquakes, fires and similar disasters. For this reason, the mosque was restored in various periods and the last restoration was made between the years of 1986-1999. The importance of monitoring the restorations made in cultural heritage at regular intervals is better understood with each passing day. Measurement of the effects of these applications in the structure and follow-up and assessment is very important. When restoration works are brought to the agenda, knowledge of the previous restorations and even the events that cause damage to the structure will contribute to the decisions to be taken. It is also important to maintain the good condition of the building provided by these restorations for the possible longest period. Therefore, the structure should be kept under monitoring and periodic maintenance must be done.

In this study, Prince Mehmet Mosque, which meets the main criterion that a certain period should be passed from the last restoration application, has been addressed. It has been deemed quite appropriate to the criterion that at least twenty years have passed since the last restoration works (between the years of 1986-1999).

The studies conducted within the scope of this thesis consist of six chapters. In the first chapter, the problem, purpose, scope, method and importance are addressed. In the second chapter, the process of occurrence of Prince Mehmet Complex and complex structures are described in terms of architecture and especially the mosque is addressed in detail. In the third section, the damage and repair chronology of the complex structures are formed. In the fourth chapter, the restoration of Prince Mehmet Mosque in the last period (1986-1999) is addressed with the methods of examining the archive documents and observation of the data on the complex. In the fifth chapter, current performances of these applications are studied. In the sixth chapter, the results were presented and the suggestions were developed.

Hopefully this study will contribute to the development of appropriate approaches for the protection of Prince Mehmet Mosque and similar cultural heritage in terms of the approaches and methods followed.

1. GİRİŞ

Günümüzde koruma / onarım yaklaşımları geliştirmek, disiplinler arası çalışmayı ve farklı açılardan ele alınarak üretilmiş bilgilerin, ilişkiler ağı içinde yorumlanmalarını gerektirmektedir. Koruma konusunda yapılara müdahale önerisi geliştirilmeden önce, araştırma ve belgeleme aşamalarının, laboratuvar çalışmalarının, sürekli ya da periyodik gözlem yapılması ve kayıt tutulmasının, değerlendirme safhaları vb. çalışmaların her geçen gün daha da önemli olduğu görülmektedir. Sadece laboratuvar çalışmalarının öneminin anlaşılması üzerine, İstanbul'da hatta Anadolu kentlerinde dahi son dönemde açılan / açılmakta olan ve oldukça bilimsel yaklaşımlarla çalışmaların yürütüldüğü laboratuvar sayılarının hızlı artışı veri kabul edilebilir. Tabi bu detaylı bilimsel ön çalışmaların yapılması kadar, bu bilgilerin sadece birincil ilgilileri ile değil tüm bu alanda çalışanların ulaşabileceği şekilde açık kaynak olarak paylaşılması da, koruma alanın gelişimi ve dolayısı ile kıymetli kültür varlıklarımızın geleceğe daha doğru taşınması için elzem bir yaklaşım olmalıdır. 20. yüzyılın ikinci yarısında, daha yoğun olarak da son çeyreğinde, özellikle kültürümüzün kadim şehri İstanbul'da oldukça fazla sayıda ve çeşitlilikte restorasyon uygulamaları yapılmıştır. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak, koruma alanında çeşitli düzeylerdeki bilimsel çalışmalar da gelişim göstermektedir. Yetki sorunları, mevzuat çalışmaları, uluslararası işbirlikleri, güncel koruma yaklaşımları, arşiv çalışmaları, yeni belgeleme yöntemleri, yapıların depremdeki davranışlarının simüle edilmesi, proje çalışmaları ile uygulama arasındaki ilişkiler, malzeme analizleri, yeni teşhis yöntemleri gibi birçok alanda çeşitli çalışmalar koruma alanına katkı sağlamaktadır. Bu alandaki çalışmaların, tüm dokümanları (ticari sır vb. kısıt kabul edilebilir kısımları hariç) açık veri kaynağı olarak, bu alanda çalışan paydaşların kolayca ulaşabileceği şekilde paylaşılmalıdır.

Bu noktada söz konusu verilerin paylaşımının neden bu kadar önemli olduğu sorusu akla gelmektedir. Kültür varlığı niteliğindeki bir yapıda oluşan soruna (bir nevi hastalığa) müdahale (tedavi) yöntemi geliştirmek için öncelikle iyi bir teşhis yapılmış

olmalıdır. Teşhisin yapılabilmesi, gerekli tetkiklerin yapılması ve elde edilen verilerin değerlendirilmesi ile mümkündür. Aynı zamanda yapının, strüktür sisteminden, harç ve malzeme bilgilerine, o dönemde kullanılan üretim teknolojisinden, ana malzemelerin temin edildiği coğrafi bölgelere varıncaya dek, olabildiğince fazla detaya ulaşılması da önemlidir. Tüm bu verileri değerlendirmek için gerekli olan ise, değerlendirme yapacak kişi / kişilerin üstün bilgi birikim, tecrübe, ön görü vb. niteliklerinin yanında, en geniş manada tetkiklerin ortada olması ile mümkün olabilecektir. Her veri o yapının daha iyi anlaşılmasına vesile olmakta, dolayısı ile daha doğru teşhis ve müdahale yöntemleri geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin nitelikli bir yapının strüktürel sisteminin yan unsurları ile beraber tüm detaylarının bilinmesi, güçlendirme çalışmaları için alınacak kararları daha doğru kılacaktır. Temel sistemi ile ilgili detay bilgilere haiz olmadan, beden duvarına yapılacak bir müdahale, ileriki dönemde belki de çok daha büyük sorunların doğmasına yol açabilecektir. Ya da sağlamlaştırma adına yapılan ve eski koruma uygulamalarında sıkça gördüğümüz (o günün ortamında doğru olduğu düşünülen) portland çimentosu esaslı harçlarla üst örtünün güçlendirilmesi genel yaklaşımının, bugün kesinlikle yapılmaması gereken bir uygulama olduğu kanaatine varılmıştır. O günün ortamında bu uygulamaların doğru kabulünün en temel nedenleri, uygulama kararları alınmadan önce yeterince bilimsel veri toplanmaması ve değerlendirilmemesi ya da bu uygulamanın yapıldıktan sonra etkilerinin henüz tam olarak test edilmemiş olmasıdır. Bunların o dönemin laboratuvar ortamı ve malzeme analiz çalışmalarının yetersizliği, ekonomik sıkıntılar, ilgili literatür çalışmalarının henüz çeşitlilik kazanmamış olması vb. birçok etkene bağlı olduğu düşünülebilir. Daha yakın tarihli uygulamalarda, karbon fiber takviyeli güçlendirme önerileri, ilk ortaya çıktığında mucizevi çözüm gibi görülmüş ancak kısa sürede bu uygulamadan da vazgeçilmeye başlanmıştır. Vazgeçilmesi aslında yapı üzerindeki olumsuz etkilerinin gözlemlenmesi, belgelenmesi ve değerlendirilmesi ile mümkün olmuştur. Günümüzde ise özgün malzeme ve yapım sistemlerine minimum müdahale / maksimum koruma ve geleneksel malzeme yapım tekniklerinin kullanılması daha geçerli bir eğilimdir.

Yukarıdaki tartışma / değerlendirme; uygulama yapılmadan önce hatta uygulama yöntemi fikri geliştirilmeden önce detaylı değerlendirmelerin yapılması gerekliliği ile ilgilidir.

Bu değerlendirmelerin sağlıklı yapılabilmesi için elde yeterli verinin bulunması şarttır. Yapıya ait farklı unsurları içeren, farklı disiplinlerde üretilmiş tüm veriler bir bütün olarak ilgili uzman kişilerden oluşan kurullarda ancak değerlendirilebilecektir. Farklı zamanlara ve yapının farklı unsurlarına ait verileri izole olarak düşünmemek ve birbirleri ile olan ilişkilerini mutlaka göz önünde tutmak gerekmektedir. Bu veriler en başta daha önceki uygulamaların olumlu ya da olumsuz bize kazandırdığı bilgiler, o yapıya ait yapım sistemi hakkında detaylı veriler, inşa edildiği günden bu yana başından geçen ve etkileri olan olaylar (deprem, yangın, uygunsuz kullanım, onarım, bakım vb.), yapının uzun süre gözlem altında tutulması, zaman içinde farklı durumlara verdiği tepkiler vb. her türden veri olmalıdır. Hatta ilgili yapıya ait bu veriler, benzer nitelikteki yapıların verileri ile karşılaştırmalı olarak da değerlendirilmelidir.

Bir başka husus; restorasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra, yıllar sonra tekrar yapılması gündeme gelene kadar, başka yapılması gereken hiçbir şeyin kalmadığı şeklindeki tutumdur. Bu davranış şeklinin yanlışlığı son zamanlarda çeşitli mecralarda gündeme gelmeye başlamıştır. Restorasyon uygulamaları tamamlandıktan sonra periyodik bakımın önemi gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Örneğin restorasyondan üç yıl sonra bir çörtenin kurşun uygulama detayında oluşan bir sıkıntıdan dolayı, yağmur suyu duvarı yalayarak zemine ulaşmakta ve bu durum on beş yıl sonra duvar yüzeyinde başka bozulmaların ortaya çıkmasına, yani ek bir soruna daha neden olmaktadır. Oysa periyodik bakım esnasında çörtendeki sıkıntı giderilse buna bağlı gelişen duvardaki bozulma hiç oluşmayacaktır. Burada periyodik bakımın önemi ortaya çıkmaktadır. Periyodik bakım için ön şart ise sürekli ya da periyodik kontrollerin yapılmasıdır. Aynı şekilde periyodik kontroller, yapılan koruma / restorasyon müdahalelerinin yıllar içinde olumlu / olumsuz etkilerinin görülmesi için elzemdir. İlk bölümde izah edildiği gibi, bu periyodik geri bildirim çalışmaları, yapılan müdahalenin detaylarına ilişkin belgeler ve diğer unsurlar bir bütün olarak değerlendirilmesi ile yeni müdahalelerin daha verimli olması sağlanabilir.

Bu çalışmada, koruma alanındaki tüm bu gelişmelerin yanında, yeterince dikkat çekilmediği ön kabulü ile iki konu ele alınmaktadır.

Birincisi anıt niteliğindeki taşınmaz kültür varlıklarımızın her biri için hazırlanmış detaylı hasar ve onarım kronolojisi çalışmalarının olmamasıdır. Tabi ki abidevi

yapılarımız için birçok çalışmada bu konulara değinilmiştir, ancak bunların tek başlık altında, kronolojik olarak, bilimsel bir çalışmada toparlanması ve kolay ulaşılabilir olması oldukça önemlidir. İlgili yapıya özel olarak hazırlanmış hasar ve onarım kronolojisi, o eski eser ile ilgili yapılacak her türlü çalışma için dikkate alınması gereken bir referans olmalıdır.

İkinci konu ise, koruma / onarım uygulamaları sonrasında "izleme" (geri bildirim) çalışmalarının yeterince üzerinde durulmamasıdır. Geri bildirim çalışmaları, her hangi bir konunun gelişimi için oldukça önemli bir veri olarak kabul edilir. İzleme çalışmalarının sürekli ya da belirli periyotlarla yapılarak uygulamaların takip edilmesi, yani veri biriktirilmesi de daha verimli çalışmaların ortaya çıkması için gerekli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım koruma alanı özelinde yapılan uygulamaların ya da yapılmamasına karar verilen çalışmaların zaman boyutu içinde nasıl bir sonuç doğurduğunun irdelenmesi şeklinde ele alınabilir.

Bu iki konu, anıt eser niteliğindeki kültür varlığında koruma uygulaması yapılması gündeme geldiğinde alınacak uygulama kararlarına etkisi bakımından önem arz etmektedir.

Aslında günümüzdeki uygulamalar üzerinden değerlendirilirse, bu iki konunun restorasyon projelerinin hazırlandığı / öneri kararlarının geliştirildiği, kısıtlı sürede ve farklı disiplinlerdeki uzman kişiler tarafından uzun ön çalışmalar ile değerlendirmeler yapılarak ele alınması pek mümkün olamamaktadır. Bu çalışmaların daha önceden hazır olarak bulunması değerlendirmeye katılabilmelerini mümkün kılacaktır.

Bu çalışmada örnek bir yapı üzerinden hem hasar ve onarım kronolojisi oluşturulmuş hem de gözlemlenebilen son dönem restorasyon / konservasyon uygulamalarının zaman içindeki davranışı ve değişimi irdelenerek bugünkü durumu ortaya konulmuştur.

1.1 Problem

Kadim Anadolu toprakları ve özellikle İstanbul, Osmanlı Dönemi ve öncesine ait çok önemli ünik eserleri barındırmaktadır. Söz konusu eserlerin detaylı incelenmesi ve

bugüne kadar geçirdiği süreçlerin ortaya konulması, uygun koruma yaklaşımlarının geliştirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Bu süreçteki en önemli problemlerden biri, hızlı uygulama yapılmasının da bir sonucu olarak, gereken titizliğin ve önemin verilememesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Anıtsal taşınmaz kültür varlıklarımız için koruma uygulama önerileri hazırlama sürelerinin, genellikle kısıtlı olması, araştırma çalışmalarına yeterince vakit ayrılamaması sonucunu doğurmaktadır. Gerekli araştırma ve değerlendirmelerin titizlikle ele alınamaması ve bu aşamalarda görev alan kişilerin birikimi, istenen kalitenin yakalanabilmesi açısından önem arz etmektedir (Ahunbay, 2006)[1].

Yukarıda belirtilen duruma bağlı olarak, yapıların geçmiş onarımlarının detaylı şekilde incelenmeden, değerlendirilmeden ve sonuçlar elde edilmeden uygulama kararları alınması çeşitli problemleri de beraberinde getirmektedir. Problem tanımı; **yapılan uygulamalar zaman içinde ne şekilde değişimlere maruz kalmıştır, nasıl davranmış ve günümüzde ne durumdadır?** Yapı sağlığının sürekli korunabilmesi açısından, yapılan uygulamaların neticelerinin olumlu / olumsuz sonuçlarının ortaya konulması önemlidir.

1.2 Amaç

Bu tezde, çoğu zaman kısıtlı süre içerisinde gereken çalışmanın yapılamadığı, iki konuda hazır veri oluşturması amaçlanmıştır. Birincisi, örnek yapı üzerinden hasar ve onarım kronolojisi oluşturmak, diğeri ise son dönem restorasyon / konservasyon uygulamalarının bu günkü durumlarının değerlendirmesini yapmaktır.

Mimarlık tarihi ve kültürümüz açısından önemi tartışılmaz anıtsal yapılar için geliştirilen koruma önerilerinin daha sağlıklı olabilmesi için gerekli verilerden birinin de, bu iki önemli konu ile ilgili çalışmalar olacağı ortaya konulmaya çalışılmıştır. İleriki yıllarda yapılması muhtemel koruma kararları öncesinde hazır veri oluşturmak amacı ile Şehzade Mehmet Camii üzerinden çalışma yürütülmüştür.

[1] "www.yapi.com.tr" nin, Proje ve Uygulama Aşamasında Çok Acele Ediliyor başlıklı röportajının, yayınlanan transkripsiyonundan alıntıdır (Url-1).

1.3 Kapsam

Çalışma, Şehzade Mehmet Külliyesi'ni ele almaktadır. Şehzade Mehmet Külliyesi'ne ilk yapıldığı 1543-1548 tarihlerinden sonra, günümüze ulaşıncaya kadar birçok ilave ve müdahale yapılmıştır. Bu çalışmadaki hasar ve onarım kronolojisi, külliyenin ilk yapıldığı dönemdeki asli unsurları olan, Cami, Türbe, Medrese, Tabhane ve Kervansaray, İmaret ve Sıbyan Mektebi ile sınırlıdır. Son dönem restorasyon / konservasyon uygulamalarının bugünkü performanslarının değerlendirilmesi ise Şehzade Mehmet Camii'ni kapsamaktadır.

1.4 Yöntem

Öncelikle hangi anıtsal yapı üzerinde çalışılmasının amaca en uygun örnek olacağı ile ilgili çalışmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda birçok yapı ile ilgili veriler toplanmıştır. Örnek belirlemedeki en önemli kıstas, en son yapılan uygulamaların üzerinden belirli bir süre geçmiş olması, uygulamaların zaman boyutu içinde nasıl davrandığının tespiti için göz ardı edilemez ön şarttır. Şehzade Mehmet Camii'nde, son olarak kapsamlı restorasyon çalışmalarının 1986-1999 yılları arasında gerçekleştiği düşünüldüğünde ideal bir örnek olacağı kabul edilmiştir. Bu bakış açısı ile bahsi geçen yapı çalışmanın amacına uygun bulunmuştur.

Çalışmada ilk olarak külliye ile ilgili mevcut literatür taranmış, tarihi ve güncel kaynaklar incelenerek elde edilen veriler bir araya getirilmiştir. Bu kapsamda Şehzade Mehmet Külliyesi inşa süreci irdelenmiştir. Daha sonra, külliye yapıları için yerinde yapılan incelemeler ve literatür çalışmalarından yararlanılarak, mimari açıdan tanımlamaları yapılmıştır. Sonraki aşamalar için ön çalışmalar anlamında, cami ayrıca ve çok daha detaylı olacak şekilde, her unsuru ile incelenmiştir. Yine cami daha detaylı olmak üzere külliye yapılarının hasar ve onarım kronolojisi oluşturulmuştur. Kronolojik olarak sıralanan hasar ve onarımlar, özellikle caminin 1986-1999 tarihleri arasındaki son kapsamlı restorasyon çalışmaları, belgelerin ışığında sıralanmıştır. Sonrasında ise bu son dönem uygulamalarının günümüzdeki durumları yerinde tespit edilmiştir. Son bölümde değerlendirmelerin ardından elde edilen sonuçlar ve bunlara bağlı olarak öneriler ortaya konulmuştur. Yeni yapılacak koruma / restorasyon

uygulamaları için öneri geliştirilmesi sürecinde, bu tip çalışmalarla kolay ulaşılabilir bilimsel verilerin toplu halde bulunmasının, sağlıklı değerlendirmeler yapılmasına sağlayacağı katkı ayrıca belirtilmiştir.

1986-1999 yılları arasında Vakıflar I. Bölge Müdürlüğü tarafında yürütülen restorasyon çalışmaları ile ilgili belgelere, Müdürlük Arşivi'nden ve bazı arşiv belgelerine de, FSMVÜ KURAM[2] Arşivi'nden ulaşılmıştır. Tezin, Arşiv Belgeleri başlığı altında bulunan belgeler, aksi belirtilmedikçe yukarıdaki kaynaklardan temin edilmiştir.

Tezin tüm bölümlerinde kaynak belirtilmeden kullanılan fotoğraflar, 2016-2019 yılları arasında yazar tarafından çekilerek elde edilmiştir.

1.5 Önem

Bu çalışma, anıtsal eserlere yapılması planlanan uygulamalar daha proje aşamasındayken, kısıtlı zamandan dolayı gereken titizliğin sağlanamadığı durumda ortaya çıkan problemlere, bir yönü ile dikkat çekmektedir. Bu ön çalışmaların sağlıklı yapılamaması daha en baştan aksak bir başlangıç yapılması demektir. Yapılan uygulamaların zaman boyutu içinde ne şekilde performans gösterdikleri incelenmesi gerekli bir konudur. Burada elde edilecek veriler ışığında hangi yöntem kullanılarak yapılan uygulamaların, hangi ortamlarda nasıl netice verdikleri bilinebilir duruma gelecektir. Buna bağlı olarak da uygulama yöntemleri değerlendirilebilmekte, olumlu olanlarına devam edilmesi ya da olumsuz olanların terk edilmesi / geliştirilmesi gibi konular gündeme gelebilmektedir. Bir başka husus ise cami ile ilgili kapsamlı restorasyon yapılmasının gündemde olmasıdır. Dolayısı ile bu çalışmanın bir başka önemi de, 1986-1999 yılları arasını kapsayan son dönem restorasyonlarının en az yirmi yıl sonraki durumlarının belgelenmesi için belki de son fırsat olmasıdır.

[2] KURAM, Vakıf Kültür Varlıklarını Koruma, Uygulama ve Araştırma Merkezi (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi).

2. ŞEHZADE MEHMET KÜLLİYESİ

2.1 Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Mehmet ve Mimar Sinan

Şehzade Mehmet Külliyesi üzerine çalışma yapmak, üç ana karakter ile ilgili arka plan çalışması da gerektirmektedir. Günümüzde semte Şehzadebaşı adını veren külliye, banisi Kanuni Sultan Süleyman, veliahdı olarak gördüğü şehzadesi Mehmet ve dönemin mimar başı Koca Sinan'dan bağımsız düşünülemez.

2.1.1 Külliye fikrinin ortaya çıkışı

Şehzade Mehmet Külliyesi yapımının ortaya çıkışı ile ilgili olarak iki farklı görüş öne sürülmüştür. İlerleyen paragraflarda daha detaylı incelenen ve en yaygın kabul gören görüş, Şehzade Mehmet'in 22 yaşındayken vefatı üzerine, defnedileceği yere bir türbe ve onunla ilişkili külliye yapılmasının gündeme geldiği şeklindedir. Bu farklı görüşlerin alt yapılarını oluşturmak adına önce Osmanlı Devleti Usulleri, Kanuni Sultan Süleyman ve şehzadeleri, özelliklede Şehzade Mehmet'e olan ilgisi hakkında kısa bilgilere değinilecektir. Sağır' göre (2016), Osmanlı İmparatorluğu'nun onuncu padişahı Kanuni Sultan Süleyman 1494 -1566 yılları arasında yaşamış ve saltanatının son dönemlerinde hayatta kalan tek şehzadesi olan Selim, babasının vefatı üzerine Osmanlı Devleti'nin on birinci padişahı olmuştur (s. 921). Kanuni'nin şehzadelerinden, Mahmut, Murat, Abdullah ve Cihangir'in küçük yaşta vefat etmelerinin aksine Şehzade Mehmet sancağa çıkabilecek yaşlara ulaşmış ve 1542 yılında Manisa'ya sancak beyi olarak tayin edilmiş olmasına rağmen, ne yazık ki görevi esnasında 1543 yılında vefat etmiştir. (Sağır, 2016, s.921-922).

Burada dikkat edilmesi gereken konu, Osmanlı Devlet Usulleri 'ne göre, sancak beyliği sistemidir[3]. Kanuni, şehzadelerinden büyük kardeş olan Mustafa'yı Manisa sancak beyi yapmış, ancak Mehmet'in yaşı geldiğinde, Mustafa'yı görevden alarak yerine Mehmet'i getirmiştir. Bu da önceleri Mustafa'yı olsa da daha sonra, Mehmet'i tahtın varisi olarak gördüğü şeklinde yorumlanmaktadır (Koçu, 1966, s.34-39).

Kanuni'nin, Şehzade Mehmet'in ölümü üzerine söylediği söz, Mehmet'in en sevdiği oğlu olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Danişmend, 1971, s.244-245). "Kanuni Sultan Süleyman Han, ciğeri yanarak, sevgili oğlunun vefatına biri Türkçe, biri Farsça iki tarih düşürdü. Her ikisinin de ebcedle karşılığı hicri 950 (1543) yılıdır: Şehzadeler güzidesi Sultan Mehmed'im / Merkad-i Sultan Muhammed bad Firdevs-i edeb" (Güler, 2016). Bir diğer açıdan bakıldığında da, Şehzade Mehmet'in türbesinde, sandukası üzerine ağaçtan bir taht konulması da, veliaht sultan fikrini desteklemektedir. "Mustafa Ali ve Peçevi, Şehzade Mehmed'in sevgi dolu ebeveyni tarafından veliahd seçildiğinde hemfikirdir" (Necipoğlu, 2013, s.259).

Şehzade Mehmet, Manisa'ya sancak beyi olarak atanmadan önce eski sarayda bir dizi eğitim sürecinden geçmiş ve 1537 de babası ile birlikte Korfu seferine katılmıştır (Öztuna, 1996, s. 166). Kanuni Sultan Süleyman'a 1541 de Budin seferinde kardeşi Selim ile beraber Mehmet de eşlik etmiştir (Lütfi Paşa, 2001, s. 132). 12 Kasım 1542 de Manisa Sancak beyi olmuştur (Uluçay, 2001, s. 249). Yaklaşık bir yıl süren sancak beyliğinin son bir haftasında hastalıkla mücadele ettikten sonra 7 Kasım 1543 tarihinde vefat etmiştir (Celalzade, 2011, s. 269). Kanuni Sultan Süleyman Avusturya seferinden dönerken, Şehzade Mehmet'in ölüm haberini almış ve oldukça müteessir olmuştur (Mustafa Ali, 2009, s. 315). Şehzade Mehmet'in naaşı Manisa'dan İstanbul'a nakledilmiş, 16 Kasım 1543 tarihinde Bayezid Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından defnedilmiştir (Peçevi, 1999, s. 256). Defnin ardından Kanuni, oğlu için bir türbe yapılması, buna bağlı olarak cami, medrese, imaret ve diğerleri ile külliye formunun ortaya çıkartılması görevini Mimar Sinan'a vermiştir (Sağır, 2016, s.922).

[3] Osmanlı Devleti'nde veliaht olarak görülen şehzadeler, belirli yaşlara gelince bir sancağa atanmışlardır. Sancaklar arasında ise Manisa Sancağı'na ayrı bir önem atfedilmiştir. Manisa (Saruhan) Sancağı'nda yönetim deneyimi kazanan şehzade, hükümdardan sonra tahta oturacak en gözde aday olmaktadır. Osmanlı Devlet Usulleri'nde ki bu önemli uygulama, Padişah hayatta ve görevdeyken, veliahdı olarak gördüğü şehzadesini bu şekilde (Manisa Sancakbeyliği'nde görevlendirerek) işaret etmesi geleneğidir (Eroğlu, 2004, s.110).

Kanuni Sultan Süleyman için Şehzade Mehmet'in önemi, yukarıda çeşitli kaynaklar vesilesi ile belirtilmiştir. Çok sevdiği oğlu için ona yaraşır bir külliye inşa ettirme düşüncesi, Şehzade Mehmet Külliyesi'ni örnekleri arasında seçkin bir yere konumlandırmaktadır. Ayrıca mimarı Mimar Sinan'ın tümüyle sorumluluğunu üstlendiği ve İstanbul'daki kapsamlı ilk selatin camii / külliyesi olarak inşa ettiği yapı olması bakımından da biricik durumdadır. Burada Mimar Sinan'ın çıraklık eseri olarak bilinen külliyenin önemi bir kez daha öne çıkmaktadır.

2.1.2 Külliyenin inşa süreci

Günümüzde külliye sözcüğü bir cami çevresinde yapılmış medrese, sıbyan mektebi, türbe, tabhane ve başka işlevli yapılardan oluşan bir kompleks anlamına kullanılmaktadır (Kuban, 1994a, s.165). İslam inancı ile ilişkilendirilerek merkezinde caminin bulunduğu ve çevresinde sosyal yaşamı destekleyen, farklı işlevli çeşitli ünitelerin oluşturduğu bir yapılar bütünü olarak değerlendirilebilir. Hatta özellikle selatin[4] külliyelerinde görülen geniş avluların kamusal alan olarak tanımlanabileceğini, sohbet etmek için ağaçların altlarında ahalinin vakit geçirdiğini belirten çeşitli kaynaklar da vardır (Papila, 2011, s.65-66). Sosyal yaşamın içinde canlı olduğu külliyeler; cami, medrese, imaret / aşhane, tabhane / misafirhane, sıbyan mektebi, çeşme, sebil, darülkurra, darülhadis, darüşşifa, kütüphane, hamam, muvakkithane, türbe vb. yapılardan oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Şehzâde Mehmet Külliyesi; cami, geniş avlusu, türbeler, hazireler, muvakkithane, su yapıları, medrese, tabhane ve kervansaray, imaret ve sıbyan mektebi ile oldukça geniş bir yapılar bütünüdür.

Şehzade Mehmet Külliyesi'nin inşaatının başlangıcı ile ilgili çeşitli kaynaklarda farklı görüşler mevcuttur. Bir tasnif yapılmak istenirse, temel olarak iki farklı çıkış noktası vardır. Birincisi ve genel kanı, Tezkiretü'l Bünyan'daki ifadelerden yola çıkılarak Şehzade Mehmet'in ölümünden sonra onun anısına bir türbe ve külliye yaptırıldığı görüşüdür (Kuran, 1988, s. 198). Diğer bakış acısı ise Kanuni Sultan Süleyman'ın

[4] Selatin camisi; padişah ailesince yaptırılmış büyük cami (bkz. Hasol, 2010, s.105).

kendi adına bir külliyenin hazırlık çalışmalarını başlatmışken sevgili oğlunun ölümü üzerine külliyeyi ona ithaf etmesidir (Kuban, 1994b, s. 152; Cansever, 2010, s.117).

En eski kaynaklardan olan ve her ne kadar bilimsel bir yaklaşımı olmayıp, edebi ve mizahi yaklaşımla abartılı tasvirleri olsa da, Osmanlı Dönemi hakkında önemli bir kaynak kabul edilen Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde konu söyle geçmektedir;

> …Altıncı selatin camiidir, ama bu da Süleyman Han'ın yapısıdır ki ciğer-köşesi olan bahtlı genç şehzadesi Şehzade Mehmed'i çok sevdiğinden bütün seferlerde bir an yanlarından ayırmazdı. Sonunda Manisa'da ecel yol kesici yakasını toplayınca "Dön Rabbine…" (Fecr, 28) emrine uyarak sonsuzluk ülkesine göçtü. Mübarek naaşını cami olacak ağaçlık ve yeşillik içine defnedip üzerine bu gönül açan camii inşa ettiler ki bu da yeryüzünde benzersiz ve bedelsiz bir camidir. …kıblesindeki büyük kapısı üzerine tarih; "Mabed-i ümmet-i Resul-ü Mübin" Sene 950 (1543). 950 yılının Rabiülevvel ayının birinci günü (14.06.1543) temeline başlanıp 955 senesi Recebinde (16.08-14.09.1548) tamam oldu. İnşasına 150 yük akçe gitmiştir. (Kahraman ve Dağlı, 2003, s.121-122)

Hadikat-ül Cevami'de ise açık bir şekilde Şehzade Mehmet'in ölümü üzerine yapının inşa edildiğine işaret edilir;

> İkişer şerefeli, iki minarelidir. Şehzade-i mezburun fevtinden sonra pederi Sultan Süleyman bina eylemiştir. İmaret ve tabhane ve medrese ve mektebi vardır. Şehzade-i merhumun üzerine müstakil türbe bina olunub, sandukası üzerine teberrüken bir taht-ı ali vaz' olunmuşdur. (Galitekin, 2001, s.54)

İsmail Hamdi Danişmend (1971), konuyu şöyle açıklamıştır; Peçevi'nin bildirdiğine göre, dönemi yaşayanlar, cami temelinin yer üstüne çıkmasından sonra Şehzade'nin vefat ettiğini belirtmiş ayrıca Mimar Sinan'ın başlangıç tarihi olarak belirttiği tarihin Şehzade'nin vefatından beş ay öncesine ait olduğu, bir başka yerde ise vefatı üzerine inşa edildiği belirtilmiştir. Tarihlerle ilgili tutarsızlık ve müphem ifadeler nedeni ile kati sonuca ulaşılamamış olmakla birlikte Halil Ethem Bey[5] ve Celalzade Mustafa[6], Şehzade'nin vefatından sonra inşanın başladığı görüşündedirler (s.245-246).

[5] Halil Ethem Eldem; (1861-1938) Asar-ı Atika Müzesi Müdürlüğü, Asar-ı Atika Encümeni Başkanlığı ve Türk Tarih Kurumu ikinci başkanlığı görevlerinde bulunmuş ve eski eserler, tarihî belge ve kitabelerle, müzecilik hakkında yayınlar neşretmiştir (Eyice, 1995, s.18-21).

[6] Celalzade Mustafa Çelebi; Kanûnî Sultan Süleyman döneminin 1555 yılına kadarki olaylarını ihtiva eden, Tabakatü'l-memalik ve derecatü'l-mesalik isimli eserin müellifi, Divan-ı Hümayun Katipliği, Reisülküttab ve Nişancı'lık görevlerinde bulunmuş devlet adamı (Kerslake, 1993, s. 260-262).

Kuban (1994b), Şehzade Mehmet Külliyesi yapım fikrinin ortaya çıkışı ile ilgili olarak; genel kanı Şehzade Mehmet'in ölümü üzerine inşaatın başlandığı şeklinde olsa da, caminin temel inşaatına şehzadenin ölümünden önce başlanmış olma ihtimalinden bahsetmekte, görüşüne dayanak olarak, dört yıl dört ay gibi kısa bir zaman içinde, tüm tasarımın yapılıp, gerekli tedariklerin yerine getirilerek, yapılmış ve bitirilmiş olmasının oldukça güç olduğunu belirtmektedir (s.152). Ayrıca Süleymaniye'nin bir yıl kadar sonra temellerinin yapılmaya başlanmış olması, aslında Süleyman'ın Şehzade Camii'ni kendi adına bir cami yaptırma isteği ile başlattığı ve Şehzade'nin vefatı üzerine ona ithaf ettiği, ancak kendisi için bir an önce cami yaptırmak isteği ile açıklanabilir şeklinde belirtmektedir. Son olarak çok sayıda çalışan gerektiren her iki caminin de aynı anda inşaatlarının devam ediyor olmasını da yine bu duruma bağlamaktadır.

Şehzade Mehmet Külliyesi ortaya çıkış fikrinin oluşmasının alt yapısı, ya da başka bir ifade ile inşa süreci ile ilgili daha net bilgiye ulaşma ihtiyacı açıkça ortadadır. Topkapı Sarayı Kitaplığı'nda bulunan ve üzerinde Gazi Asker Pir Mehmet Efendi ismi bulunan vakfiyede yapılacak çalışmalar oldukça önemlidir (Kuban, 1994b, s.152). Bu kaynaktan edinilecek bilgilerin bu konuya açıklık getireceği düşünülmektedir. Ayrıca Şehzade Mehmet Camii'nin yapılış esnasındaki birçok konu hakkında da bilgi edinilebilecektir. Bir başka yönüyle dolaylı ilişkiler sayesinde çok farklı bilgilere ve başka kaynaklara da işaret etme olasılığı da oldukça yüksektir.

2.1.3 Mimar Sinan ve Şehzade Mehmet Külliyesi

Mimar Sinan, Osmanlı İmparatorluğu kapıkulu sistemi içinde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra, Acem Ali'den baş mimarlık görevini devralmıştır (Mülayim, 2009, s. 225). Sinan, Osmanlı mimarlık tarihi ve hatta Dünya mimarlık tarihi açısından değerlendirildiğinde önemli eserler vererek kendine tarih sayfalarında özel bir yer açabilmiştir. Sinan, çıraklık eseri olarak kabul edilen İstanbul Şehzade Camii, kalfalık eseri sayılan İstanbul Süleymaniye Camii, ustalık eseri olarak bilinen Edirne Selimiye Camii'lerine özel bir önem atfetmiştir. Özellikle cami olarak belirlenen yapılar arasında bulunan bu örnekler büyük bir alana yayılan pek çok yapıdan oluşmakta ve aralarında hem tasarım hem de inşaat süreçlerinin düşünülmesi açısından mimarında

üstün özellikler gerektirmektedir (Genim, 2015, s78). Sinan'ın camileri arasında Şehzade Mehmet Cami ise merkezi kubbeye getirdiği çözüm açısından oldukça değerlidir.

Tezkiretü'l-Bünyan'da Şehzade Camii için Mimar Sinan'ın görevlendirilmesi bina beyanında şöyle geçer;

> Bir gün, mutluluk göğünün güneşi, yeryüzü padişahlarının en namlısı, saadetli Sultan Selim oğlu Sultan Süleyman Han Hazretleri, (rahmet ve bağış üstüne olsun) kalplerin sevgilisi, yüce şehzadesi Sultan Mehmet Han'ın temiz ruhları için İstanbul'un Eski Odalar semti yakınında bir büyük cami yapılmasını ve yapımına türbeden başlanmasını buyurdu. Hemen yapı ustaları ve taşçılar toplayıp uğurlu bir zamanda ve yüce bir saatte binanın temeli atıldı; yapı yavaş yavaş yükselip kubbeleri güzellik denizinin kabarcıkları gibi yüceldi; renkli kemerleri gökkuşağı gibi göğe ulaştı (Develi ve Rifat, 2003, s.47).

Mimar Sinan'ın önemli selatin camileri arasında olan Şehzade Mehmet Camii, Orman'a göre (2010), "Sinan'ın tasarladığı ilk selatin külliyesi" içinde yer almaktadır (s. 483). Necipoğlu'na göre (2013), "Sinan'ın ilk sultani yapısı olan camii" konusunda da farklı yorumlar vardır (s. 261). Şehzade Mehmet Camii öncesinde tamamladığı bilinen, Haseki Hürrem Sultan Camii'nin bu anlamdaki ilk eseri olduğu düşünülebilir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus, bahsi geçen yapının, dönemin Mimarbaşı Acem Ali (ö:1538) tarafından tasarlanmış ve başlanmış olması ve Mimar Sinan tarafından tamamlanmasıdır. Haseki Hürrem Sultan Külliyesi için, bir başka husus ise aşağıdaki bakış açısı olabilir;

> 958 (1551) tarihli vakfiyesi Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan (Esad Efendi, nr. 3752/1; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2001/2) külliyenin ilk yapılan birimi cami olup medrese ve sıbyan mektebi bir yıl, imaret ve dârüşşifâ ise on iki yıl sonra inşa edilmiştir. Bu durum külliyenin bir bütün olarak planlanmadığını, binaların değişik zamanlarda ayrı ayrı düşünülerek tasarlandığını gösterir (Doğan, 1997, s.370).

Yukarıdaki yaklaşımlardan yola çıkılarak, Mimar Sinan'ın yapı sanatı değerlendirildiğinde, tasarım aşamasından, konum ve zemin ilişkilerine varıncaya kadar bir bütün olarak kendisine ait olan ilk külliye, Şehzade Mehmet Külliyesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca Mimar Sinan'ın çıraklık eseri olarak kabul edilmesi ile de bir yönüyle ilk kapsamlı külliye yapısı olarak değerlendirilebilir. Şehzade Mehmet Külliyesi'nin, kapsamlı düşünülmesi gereken külliye kavramını, tasarımından bitimine kadar üstlendiği, Mimar Başı sıfatı ile inşa ettiği, kendisine bizzat dönemin

padişahı tarafından sipariş edilen ilk külliye ve ilk selatin cami olması nedeniyle, Mimar Sinan için önemi oldukça büyüktür. Mimar Sinan'ın kişisel olarak mesleki gelişimi açısından önemi ise, dört ayak üzerine oturan ana kubbeyi, dört yöndeki yarım kubbeler ve bunları da eksedralar ile genişleterek, tek merkezi ana kubbe vurgusu ile oluşturulabilecek en geniş iç mekanı oluşturma çabasını, en muazzam şekilde Şehzade Mehmet Camii'nde denemiştir. Bu konuda Sinan'ın diğer cami çözümlemelerini de dikkate alarak belirli bir sürecin sonunda merkezi kubbeyi idealize ettiğini Kuban şu sözlerle ifade etmiştir;

> Büyük kubbeli yapılarda tam simetrik bir taşıyıcı sistem her zaman ideal olmuş ve dünya mimari tarihi boyunca merkezi planlı sayısız kubbeli yapı gerçekleştirilmiştir. Fakat hiçbir mimari gelenekte, bu aşamaya uzanan gelişmenin basamakları Türkiye'de olduğu kadar belirgin ve sürekli değildir. Edirne'deki Üç Şerefeli, Eski Fatih, Bayezid ve Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camileri, Şehzade Camii'ni hazırlayan büyük yapı denemeleridir (Kuban, 1994b, s.153).

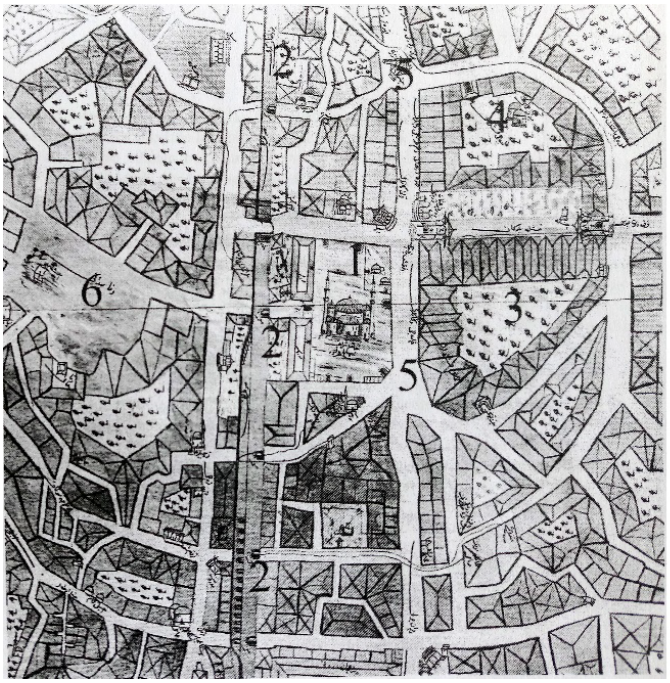
Mimar Sinan çıraklık eseri olarak kabul edilen Şehzade Mehmet Camii aslında onun ilk selatin camii / külliyesi olması bakımından ayrı bir önem teşkil etmektedir. Bir diğer husus ise kendisinden sonra gelen mimarların uyguladıkları cami tipolojine bakılırsa, onların Şehzade Camii planını kullanmış olmaları, Sinan'ın bu düzeninin geçerli ve revaçta olduğu şeklinde yorumlanabilir (Ögel, 1988, s. 565). "Sultan Ahmet Camii (1616), Yeni Cami (1663) ve Fatih Camii (1771) gibi yapılar, Şehzade Camii'nin plan ve tip bakımından birer tekrarıdır, böylece Sinan'ın çıraklık eseri, Türk mimarlığının klasik örneği olmuştur" (Akurgal[7], 1998, s.6).

2.2 Külliye Yapıları

Şehzade Mehmet Külliyesi, hem Marmara Denizi'nden hem de Haliç'ten görülebilen, o dönem için İstanbul'un merkezi sayılabilecek, bir konumda bulunmaktadır. Evliya Çelebi bu konuyu birazda mübalağalı dille "…Bütün mühendisler, üçgen şekilli olan İstanbul'un ortası; saat, adım ve uzunluk hesabınca bu Şehzade Camii yeridir…"

[7] Ekrem Akurgal; Türkiye kültür tarihine çeşitli katkılarda bulunmuş, Ordinaryüs Profesör unvanı bulunan Türkiye Bilimler Akademisi Şeref Üyesi bir arkeologdur. Türkiye, Fransa, İtalya, Almanya gibi ülkelerde çeşitli ödül, nişan, rütbe vb. ile taltif edilmiş, çok sayıda yayını bulunan bilim adamıdır (TÜBA).

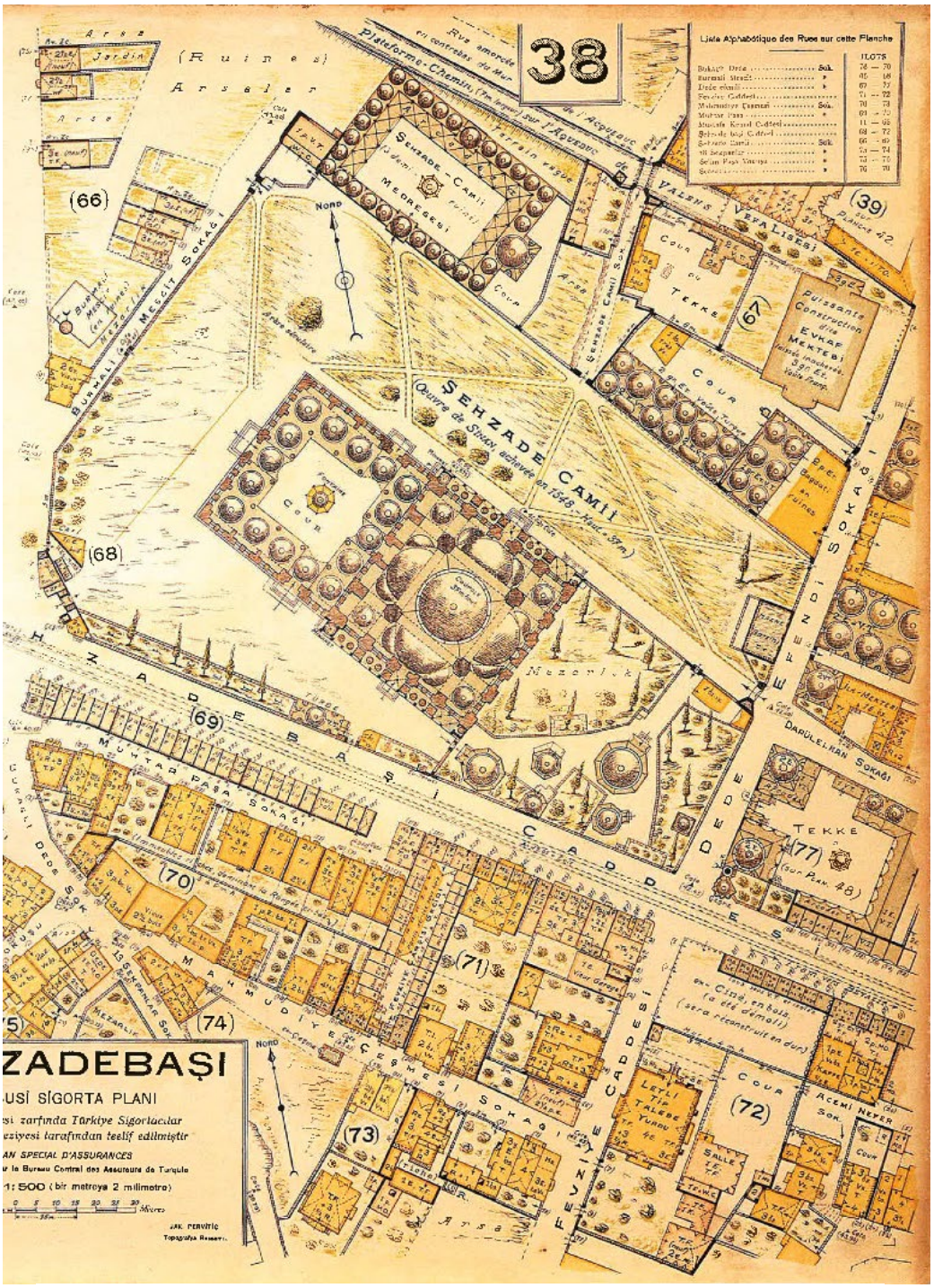
şeklinde kaleme almıştır (Kahraman ve Dağlı, 2003, s.121). Külliye yapılarının yerleştirildiği arazideki kot farkı, hissedilmeyecek kadar az olmasına karşın, deniz seviyesine göre yüksekçe bir konumdadır. "Antik çağdan beri teşekkül eden ve bütün Türk dönemi boyunca da yakın yıllara gelinceye kadar şehrin ana yolu (arter'i) durumunda olan caddenin kenarında inşa olunmuştur" (Eyice, 1989, s.170), (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Külliye ve çevresini gösterir harita, 1815-17 (Necipoğlu, 2013, s.261).

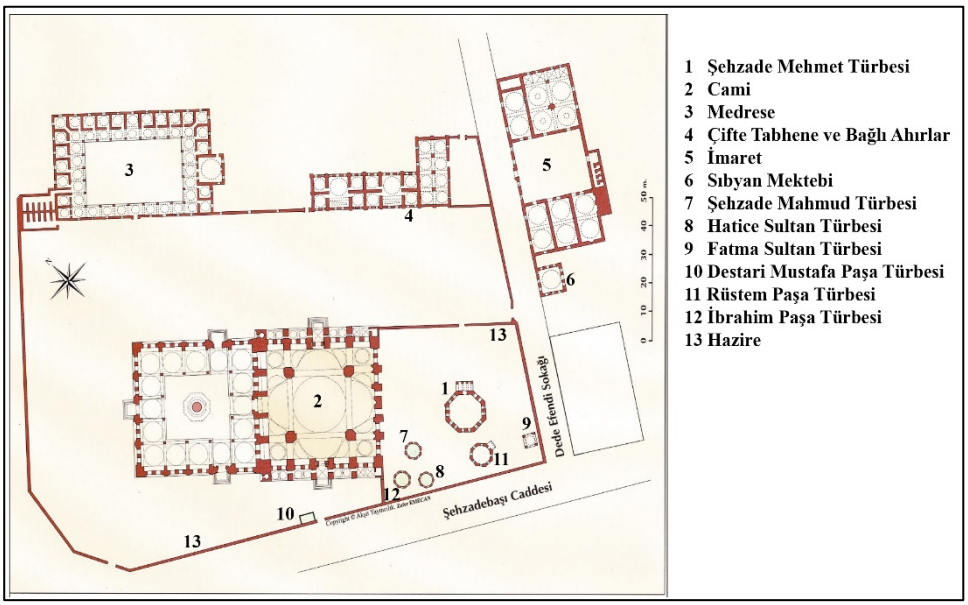
Osmanlı Dönemi'nde, Beyazıt ve Fatih Camii'leri aksının ortasındaki önemli bir alanda, Eski Odalar'ın (eski Yeniçeri kışlaları) civarında inşa edilmiştir (Müller-Wiener, 2001, s.479). Vezneciler ile Edirnekapı semtlerini bir birine bağlayan Divan Yolu üzerinde ve yakın tarihe kadar, İstanbul'un ticaret ve kültür hayatında önemli rolü olan Direklerarası'nın bitişiğinde yer almaktadır.

Külliye kuzeydoğu yönünde, bugün külliyeye denk gelen kısmı mevcut olmayan, Bozdoğan (Valens) su kemeri parçaları arasına konumlandırılmıştır. Kuzeybatı yönünde Atatürk Bulvarı, güneydoğu yönünde ise ilk bakışta Dede Efendi Caddesi ile sınırlı gibi görünse de, caddenin karşısında külliye yapılarından olan İmaret ve Sıbyan Mektebi yer almaktadır (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Şehzadebaşı –Jacques Pervititch Sigorta Haritaları-1934.

Külliye inşa edildiği dönemde; Şehzade Mehmet Türbesi (1544), cami (1548), medrese (1546), tabhane ve kervansaray (1548), imaret ve sıbyan mektebi binalarından oluşmaktadır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3. Şehzade Mehmet Külliyesi Planı (Artar, 2006, s.31).

Daha sonraki yıllarda külliyedeki hazireye türbeler eklenmiştir. Bunlardan bazıları, Şehzade Mahmut, Hatice Sultan, Fatma Sultan, Destari Mustafa Paşa, Rüstem Paşa, İbrahim Paşa türbeleri olarak sıralanabilir (Şekil 2.4).

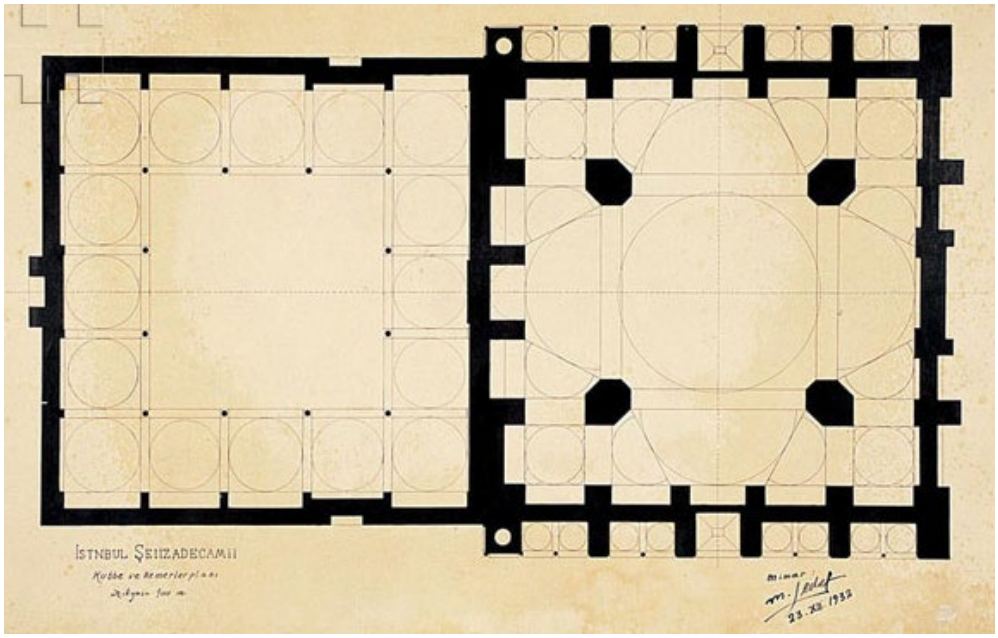

Şekil 2.4. Şehzade Mehmet Camii, kıble tarafındaki türbeler (Url-2).

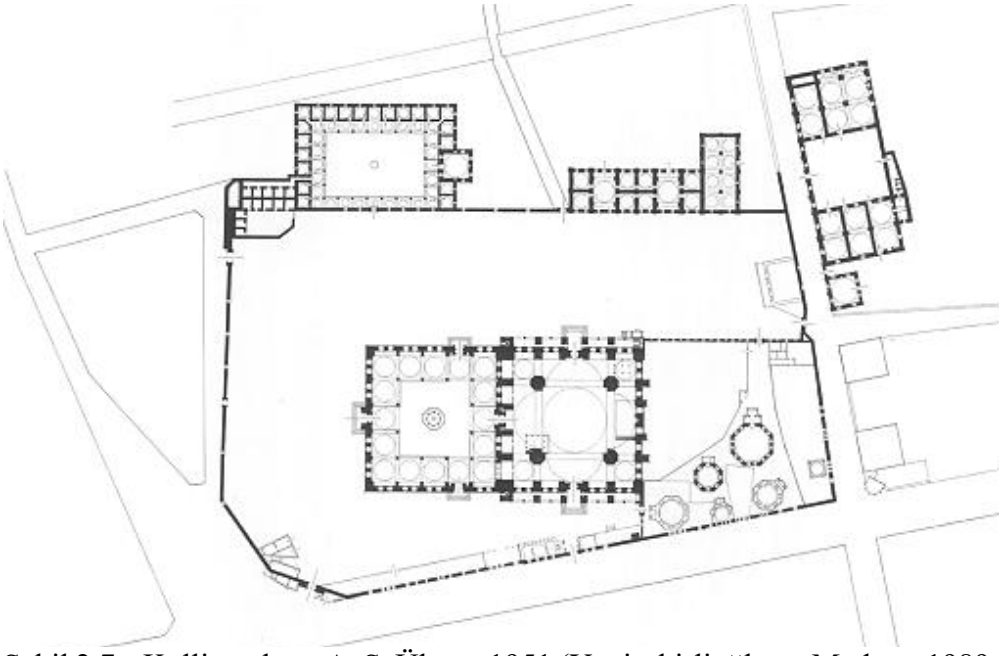
Şehzade Külliyesi ile ilgili literatür çalışmalarında, yapılarla ilgili korumacılık yaklaşımı çerçevesinde, çeşitli kroki, çizim ve rölöve çalışmaları yapıldığı görülmektedir. En erken örnekleri olarak, koruma alanında ilk ve önemli isimlerden, Sedat Çetintaş (Şekil 2.7), Ali Saim Ülgen (Şekil 2.5 ve Şekil 2.6) daha sonraki dönemlerde İsmail Orman, Aptullah Kuran vd. çalışmalar yapmışlardır.

Şekil 2.5. Caminin güneybatı cephesi-S. Çetintaş, 1933 (Ödekan, 2004, lev.89).

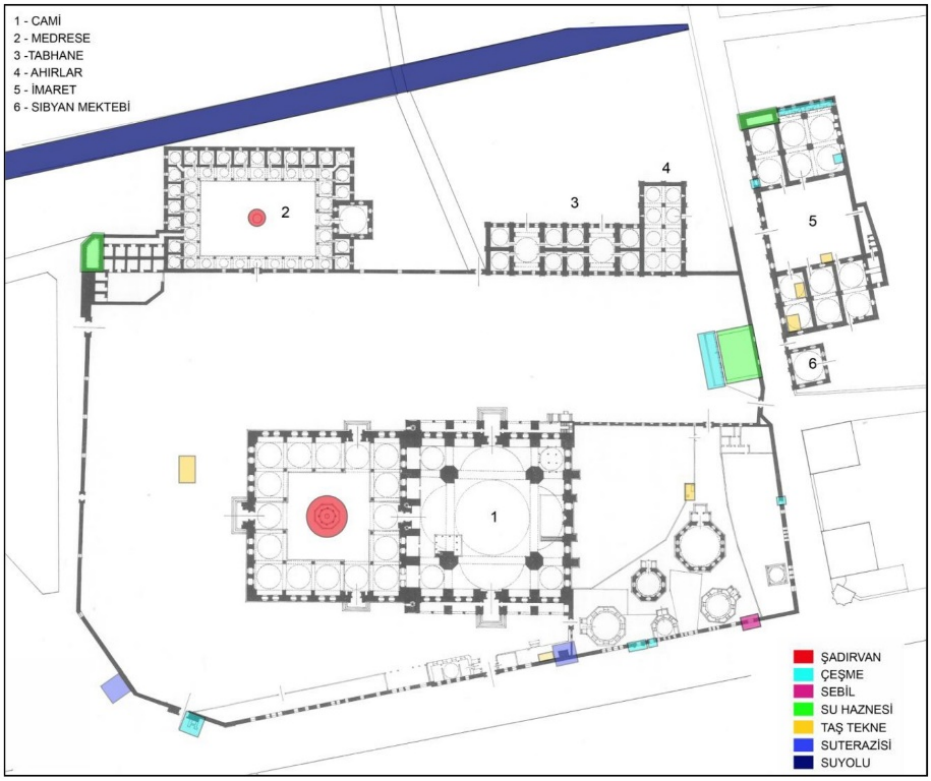

Şekil 2.6. Cami planı-S. Çetintaş, 1932 (Ödekan, 2004, lev.91).

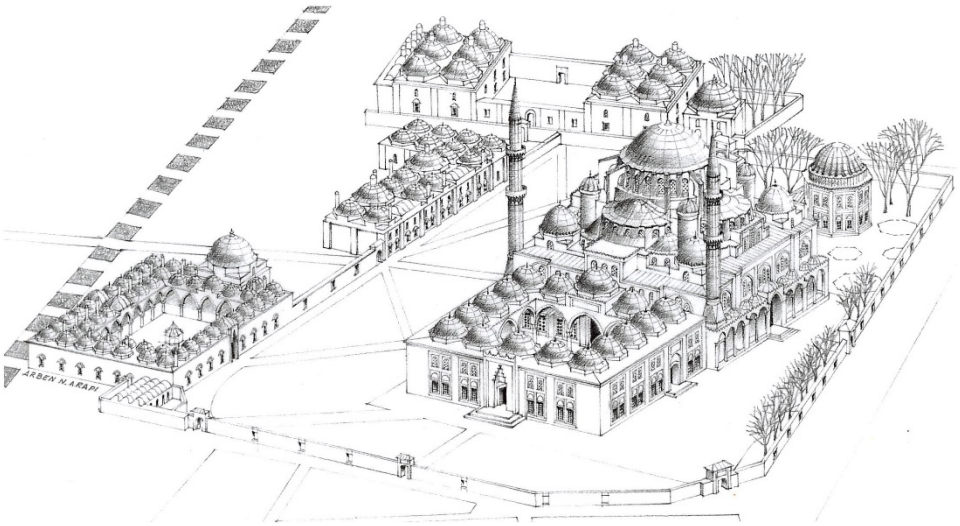
Şekil 2.7. Külliye planı–A. S. Ülgen, 1951 (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.17).

Külliye daha detaylı incelendiğinde; su terazisi, şadırvanlar, çeşmeler, sebil, kuyu, su hazneleri, taş tekneler vb. su ile ilişkili birçok unsura da rastlanmaktadır (Şekil 2.8).

Şekil 2.8. Külliyedeki su yapıları (Aykutlu, 2014, s.23).

Dış avludaki yangın havuzu ve güney batı avlu giriş kapısının hemen yanında inşa edilmiş olan muvakkithane 19. yüzyılda eklenmiştir (Orman, 2010, s.484). Şehzade Mehmet Külliyesi, günümüzde üzerinde altı kapı bulunan dış avlu duvarı ile çevrilidir. En büyük giriş kapısı, hemen yanına sonradan Bosnalı İbrahim Paşa adına yaptırılan çeşme bulunan batı yönündekidir. Cami ve türbeler dışındaki külliye yapıları bu dış avlu duvarı ile sınırlanan alanın dışında yapılmışlardır. Tabhane - kervansaray ve medrese yapılarının güneybatı duvarlarının bir kısmı, dış avlu duvarının devamı gibi kullanılmıştır. İmaret ve sıbyan mektebi ise Dede Efendi Sokağı'nın karşısında konumlandırılmıştır (Şekil 2.9).

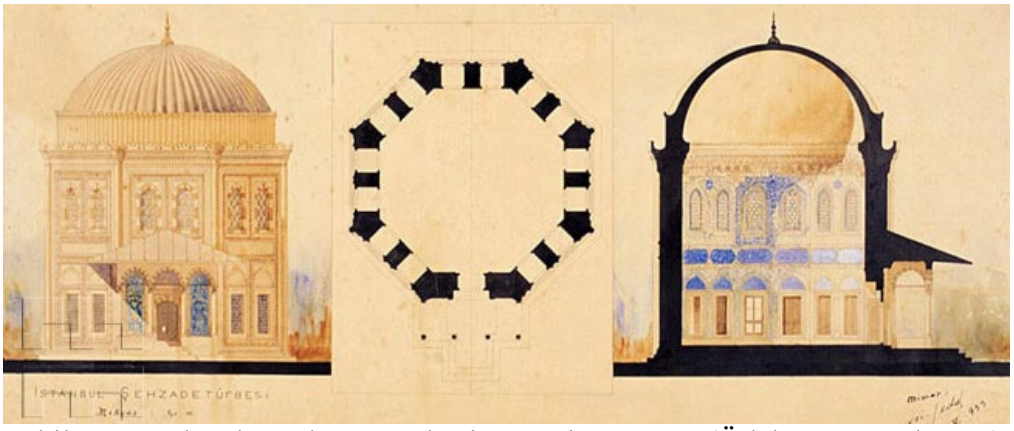

Şekil 2.9. Külliye perspektif çizimi (Necipoğlu, 2013, s.259).

2.2.1 Şehzade Mehmet Türbesi

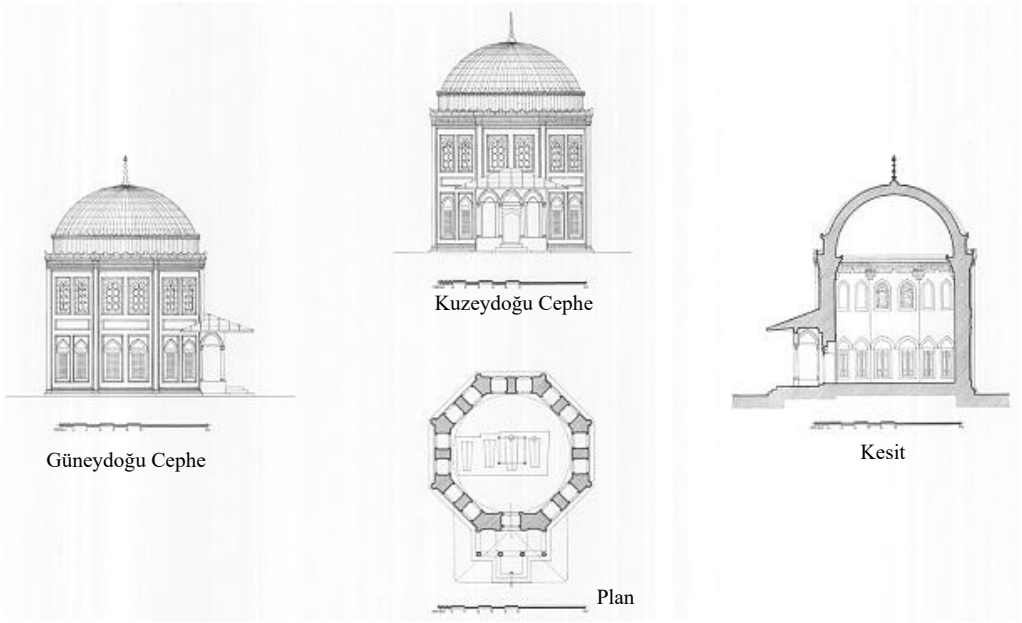
Manisa'da vefat eden Şehzade Mehmet'in na'şı İstanbul'a getirilir, defnedildiği yeri; "Ali'nin[8] yazdığına göre şehzade, şehrin içinde yeniçerilerin Eski Odaları'nın ortasında tahliye ve tayin edilmiş olan yere gömüldü" şeklinde belirtmiştir (Necipoğlu, 2013, s.259). Külliyede inşası en erken biten yapı olan türbenin inşası, şehzadenin 1543 yılında ölümünden sonra başlamış ve1544 yılında tamamlanmıştır (Kuran, 1986, s.332). Türbe plan tipi olarak sekizgen bir form şeklinde yapılmıştır (Şekil 2.10).

[8] Ali Mustafa Efendi; 16. yy da yaşamış, Tarihçi, şair, çok yönlü ve zengin sayıda eser vermiş Osmanlı müellifi (Kütükoğlu, 1989, s.416-421).

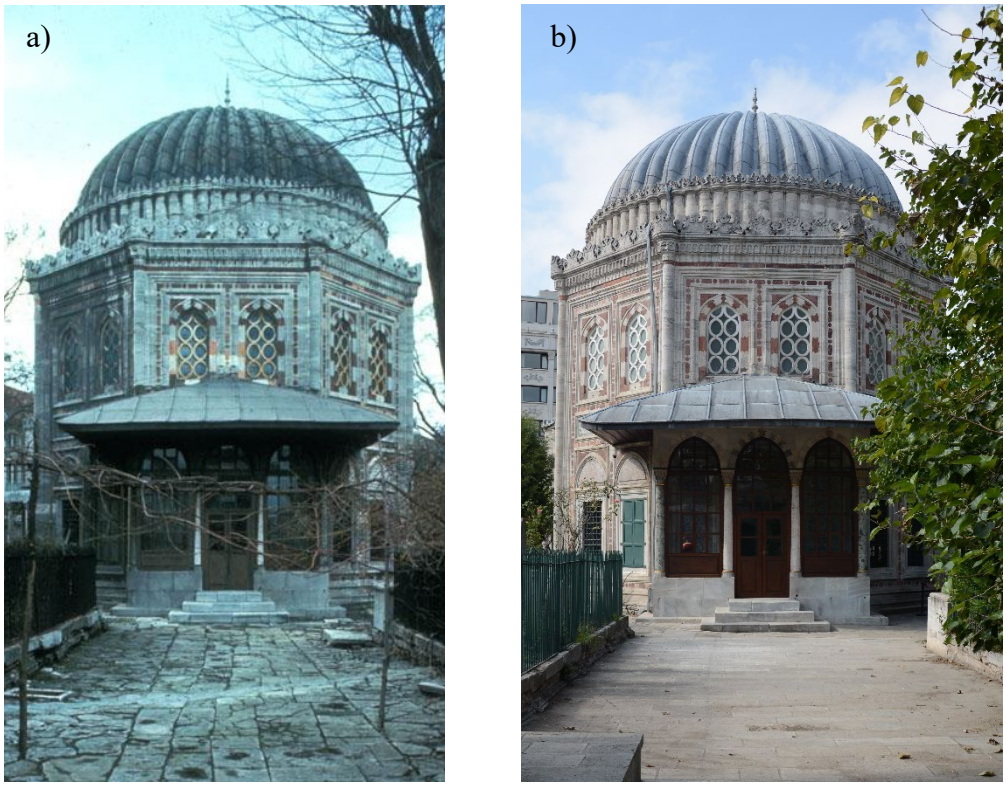
Şekil 2.10. Şehzade Mehmet Türbesi-S. Çetintaş,1933 (Ödekan, 2004, lev.96).

Türbenin örtüsünde dilimli kubbe kullanılmıştır. Yapı, bezeme açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Türbenin cephelerinde alt ve üst kotta olmak üzere iki sıra pencere bulunmaktadır. Sekizgen planın her bir kolunda alt ve üst kotta ikişer tane olmak üzere toplam dört adet pencere bulunmaktadır. Alt sıra pencerelerin üstlerinde, aynalarından birinde bezeme yapılmış, diğer pencerede ise düz, dolu mermer kullanılmıştır. Üstte bulunan aydınlık pencerelerinde ise sivri kemerler yapılmıştır. Ayrıca sekizgenin her bir kısmı plastrlar ile dışarıdan vurgulanmıştır (Şekil 2.11).

Şekil 2.11. Türbe-A. S. Ülgen, 1944 (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.21).

Türbenin içinde şehzade Mehmet haricinde kardeşi Cihangir ve kızı Hümaşah Hatun'un kabirleri bulunmaktadır. Ayrıca türbe içerisinde, Şehzade Mehmet'in sandukasının üzerinde ahşaptan yapılmış bir taht bulunmaktadır (Şekil 2.12).

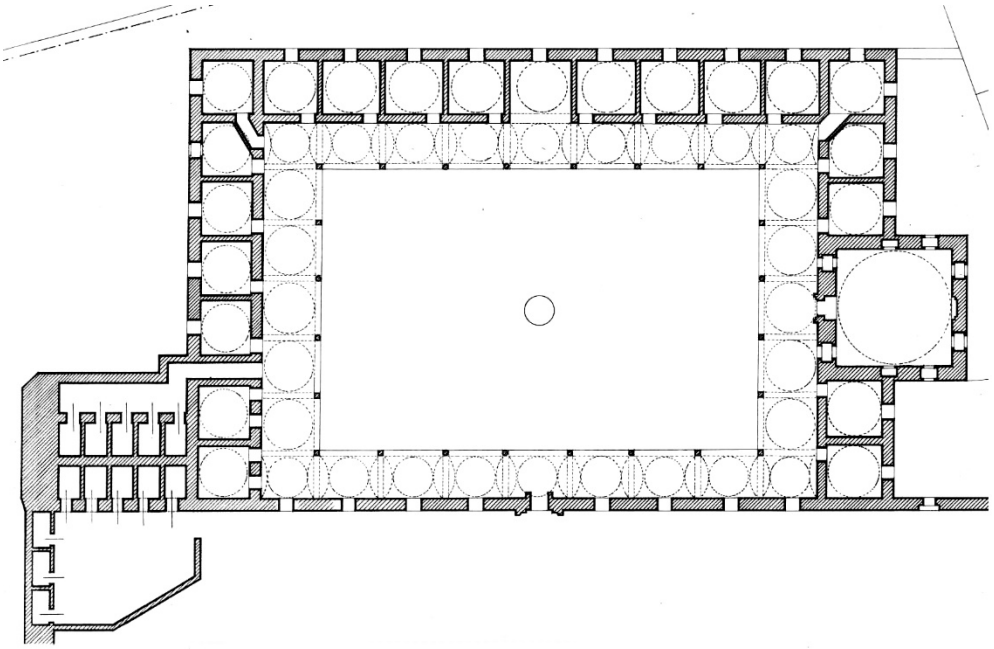

Şekil 2.12. Türbe, a) 1960 lı yıllar (Walter B. Denny, Url-3)-b)Y. Şen, 2019.

2.2.2 Medrese

Osmanlı döneminde medreseler, günümüzdeki orta, lise, yüksekokul ve üniversite eğitimine karşılık gelen bir eğitim kurumu olup medreseler arasında farklılıklar vardır ve kırklık, ellilik, altmışlık gibi isimlerle rütbelendirilmişler, Şehzade Mehmet Medresesi ise bir dönem altmışlık medreseler arasında yer almıştır (İşpirli, 2003, s.330). Giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, 953 M.1546 yılında tamamlanmıştır (Orman, 2010, s.484). Medresenin girişi Şehzade Camii'nin kuzeydoğu tarafında bulunur ve geniş avludan giriş sağlanmaktadır. Toplam yirmi hücre, eyvan[9] ve dershaneden oluşmaktadır (Aslanapa, 1989, s.203). Hücreler girişe göre U planlı olarak sıralanmış ve dershane girişin doğusunda konumlandırılmıştır (Şekil 2.13).

[9] Eyvan: Eski evlerde, Güneydoğu Anadolu evlerinde, üç yanı duvarla çevrili, avluya bakan yüzü açık, yüksekçe döşemeli, dikdörtgen planlı hacim (bkz. Hasol, 2010, s.165).

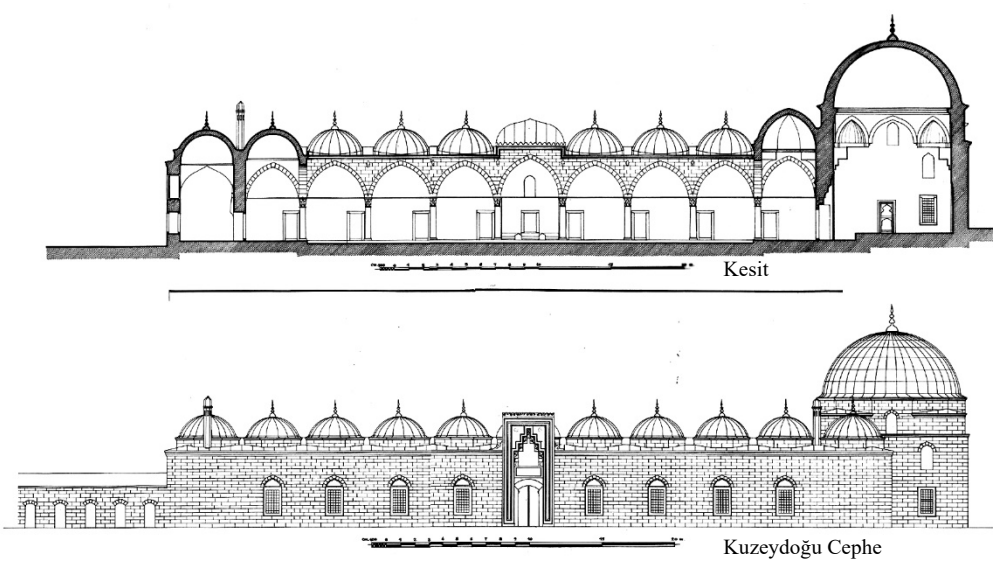
Şekil 2.13. Medrese planı–A. S. Ülgen (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.17).

Medreseye basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Giriş kapısının karşısında, revak[10] tarafı açık olan bir hücre (eyvan) bulunur ve bu yöndeki revaklar diğer revaklara göre büyüktür. Örtü türü kubbe olan revaklar sivri kemerlidir ve kesme taştan yapılmıştır. Yirmi hücrenin, revaklara açılan pencereleri olmayıp, söveli kapılarından girildiğinde, ocak ve nişler dışında iç mekanda sadelik hakimdir. Hücrelerin örtü türü kubbedir ve geçiş öğesi olarak küresel üçgenler yapılmıştır.

Medresenin dershanesi, kıble yönünde yapılmış ve mescit olarak da kullanılmıştır (Kuban, 1994b, s.154). Dershanenin revaklara açılan basık kemerli, taş söveli bir kapısı ve kapının her iki tarafında demir parmaklıklı, söveli pencereleri mevcuttur. Medresenin kıble tarafında bulunan mihrabın iki yanında da pencereler bulunmaktadır. Medresenin plan düzeninde dershane, güneydoğu cephe çizgisinden taşmış olarak konumlandırılmıştır. Dershanenin örtü türü kubbe ve geçiş öğesi olarak tonoz bingiler kullanılmıştır.

[10] Revak: Üstü örtülü, önü açık galeri, kemeraltı. Revakların genellikle ön yüzü kemerlemeli ve açık, arkası duvarlı, üstü tonoz, kubbe ya da düz tavanla örtülü olur (bkz. Hasol, 2010, s.391).

Medresenin giriş kapısı, külliye avlusuna bakan güneybatı cephesinin ortasındadır ve dışta mukarnaslı[11] içte basık kemerli giriş kapısı bulunmaktadır. Kapının iki tarafında toplam sekiz adet demir parmaklıklı, mermer söveli, üstünde aynası dolu sivri kemer bulunan ve revaklara açılan pencereler mevcuttur (Şekil 2.14).

Şekil 2.14. Medrese-A. S. Ülgen (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.19).

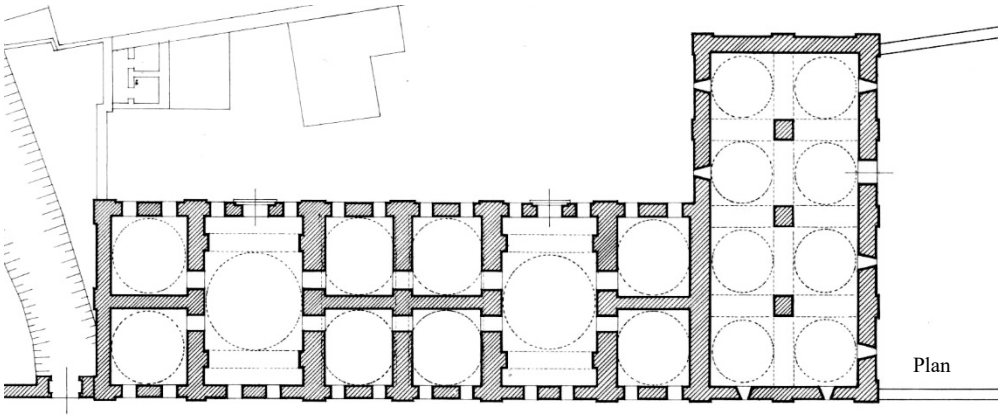
Medresenin geniş avlusunun ortasında Selçuklu kümbeti formunda şadırvanı bulunmaktadır. Abdesthanelere, hücreler arasında girişi bulunan tonozlu bir geçişten ulaşılmaktadır (Kütükoğlu, 2000, s.148).

2.2.3 Tabhane - Kervansaray

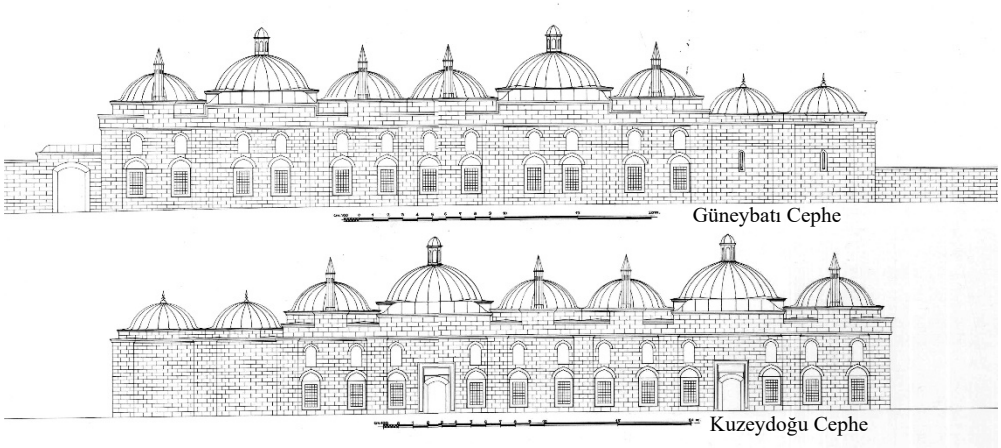
Külliyenin kuzeybatısında yer alan tabhane, cami avlu duvarına bitişik olmakla birlikte, avlu duvarı dışında konumlandırılmıştır. Tabhane, bitişiğindeki ahırlar ve Dede Efendi Caddesi'nin karşısındaki İmaret, hepsi bir bütün olarak düşünüldüğünde, Kervansaray olarak değerlendirilebilir (Tanman, 1988, s.338). Medresenin güneydoğusunda bulunan tabhanenin inşasına, 1543 yılında başlanmış ve 1548 yılında tamamlanmıştır (Kuran, 1986, s.372).

[11] Mukarnas: Düşey bir yüzeyden, üzerinde bulunan daha taşkın bir yüzeye geçmek ve ona bindirmelik görevi yapmak için taş ya da tuğladan küçük prizmalar şeklinde, birbiri üzerine oturan bindirmeliklere verilen ad (bkz. Hasol, 2010, s.333).

Tabhane planı, ana girişleri birbirinden ayrı, simetrik iki farklı bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümün bağımsız giriş kapısı, fenerli kubbe ile örtülü sofaya açılır ve buradan dört adet hücreye geçilir. Hücreler dikdörtgen planlı olup örtü türü olarak kubbe kullanılmıştır (Şekil 2.15). Cami avlusundan görülebilen, güneybatı cephesinde, iki sıra pencere sistemi kullanılmıştır. Alt sırada dikdörtgen, üst sırada ise sivri kemerli pencereler bulunmaktadır (Şekil 2.16).

Şekil 2.15. Tabhane ve ahırlar, A. S. Ülgen (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.17).

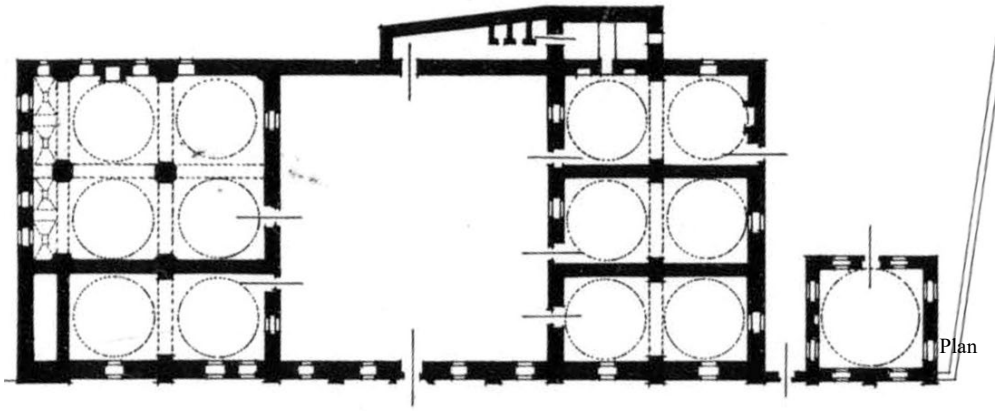

Şekil 2.16. Tabhane ve ahırlar-A. S. Ülgen (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.20).

Tabhane bitişiğindeki, ahır yapısına, kendine ait avludan girilebilmektedir. Dikdörtgen plana sahip yapı, içinde bulunan üçayak ile sekiz birim kareye ayrılmıştır. Üzerleri tuğladan imal edilmiş, kubbe ile örtülüdür.

2.2.4 İmaret

Külliyenin diğer yapılarının bulunduğu alan ile arasından araç yolu geçtiği için adeta bağımsız gibi duran imaret kısmı, Dede Efendi Sokağı'nın güney tarafında yer almaktadır. Plan tipi olarak, ortada kabaca kare ölçülere sahip bir avlu ve kuzeydoğu – güneybatı yönlerinde avluya göre daha küçük ölçülere sahip iki dikdörtgen hacimden oluşmaktadır. Tüm alanlar bütün olarak düşünüldüğünde, dikdörtgen planlı olan imaret bölümüne giriş, sokak üzerinde bulunan ve sağında solunda direk avluya açılan pencereleri olan bir giriş kapısı ile sağlanmaktadır. Giriş cephesinin karşı tarafında ise ıslak hacimler yer almaktadır. Özgün durumda avlunun revakları bulunmamaktadır. Ancak günümüzde, dört yönde, ahşap muhdes[12] sundurma şeklinde gölgelik alanlar mevcuttur. Avlu tabanı ile gölgelik alanın tabanı arasında bir basamak şeklinde kot farkı mevcuttur. Avlunun her iki tarafında örtü türü kubbe olan iki bölüm bulunmaktadır. (Şekil 2.17).

Şekil 2.17. İmaret–A. S. Ülgen, 1951 (Yenişehirlioğlu ve Madran, 1989, lev.17).

Yapıda malzeme olarak cephelerde kesme küfeki taşı, iç duvarlarda ise moloz taşlar kullanılmıştır. Giriş kapısının sağında yer alan bölümde, kapıları revaklara açılan birbirinden bağımsız üç kısım bulunmaktadır. Yemekhane bölümü kuzey tarafında yer almakta, güney yönünde ise dört tane kubbesi olan ve aynalı tonozlu mutfak kısmı

[12] Muhdes: Korunması gerekli yapıya ilave edilmiş olan ve yapıyla bağdaşmayan ek (bkz. Hasol, 2010, s.333).

bulunmaktadır. Mutfağın üst örtüsünde sekizgen kesitli, tonoz bölümlerinde yuvarlak kesitli külahlı havalandırma bacaları dikkat çekmektedir.

2.2.5 Sıbyan Mektebi

Sıbyan Mektebi de imaret gibi külliyenin dışında yer almakta olup, imaretin batısındadır ve kare planlı, tek kubbeli bir dershaneden oluşmaktadır (Şekil 2.17). Güney cephesi değiştirilerek, giriş kapısı kapatılmış, giriş cephesinde bulunan ahşap saçaklı revak ve dershane içerisinde olması gereken ocak günümüze ulaşamamıştır (Kuran, 1986, s.54). Cephede bulunan çift sıra pencere sisteminde, alt sırada dikdörtgen formda demir şebekeli pencere ve üzerinde bulunan sivri kemerler aynalık, üst sıra da ise sivri kemerli dikdörtgen formun tümü ışıklık olarak tasarlanmıştır. Yapı malzemesi olarak kesme küfeki taşı kullanılmıştır.

2.2.6 Cami

Şehzade Mehmet Camii, külliyenin merkezinde yer alan kuşkusuz en önemli yapıdır. Mimar Sinan açısından da Şehzade Mehmet Camii, tasarım aşamasından bitimine kadar kendine ait olması ve Kanuni Sultan Süleyman'ın bizzat sipariş ettiği ilk selatin cami olması bakımından oldukça önemli bir durumdadır.

Tezkiret-ül Bünyan da Sai Çelebi, Şehzade Mehmet Camii ile ilgili aşağıdaki metne yer vermiştir;

> …Türbenin bulunduğu yerde cami yapımının başlamasına dair mübarek buyrukları ulaşınca, o anda yapı ustaları ve taş yontucularını topladım. Kutlu bir vakitte ve ulu bir saatte, yapının temeli atıldı. Kubbeleri, deniz üzerindeki güzel dalgalar gibi olan bina yavaş yavaş yerden yükselerek, başını kaldırdı. Renkli kemerleri, gökkuşağı gibi semaya yükseldi. …Anılan kutsanmış Şehzade Mehmed Han'ın ruhu için İstanbul'da, yukarıda ayrıntılı olarak anlatılan caminin yapımına 950 tarihinde başlanmış ve inşaatına yüzellibir yük akçe harcanmıştır (Saatçi, 2005, s.43-44).

Şehzade Mehmet Cami, Sinan için mimarbaşı olarak, mimari açıdan ortaya koymak istediği bilgi ve tecrübesini gösterebilmesine olanak sağlaması dolayısı ile oldukça önemli bir fırsattır. Sinan'ın Şehzade Mehmet Camii'nde oluşturmak istediği merkezi

kubbeli mekan konusunu Önge (1988), "Merkezi kubbeli mekanı her türlü imkanı deneyerek kişilik ve bütünlük vermesi, yüzyıllardır Türk Mimarisi'nin ana mekan tasarımı olan kubbeli mekanı yeni yollarla yorumlayarak kendinden sonrasına devretmesi, Sinan mirasının özüdür" şeklinde belirtmiştir (s.564). Burada da işaret edildiği gibi, merkezi planlı, ana ve büyük bir ibadet mekanı oluşturma amacıyla tasarım yaklaşımını, Mimar Sinan ilk kez Şehzade Mehmet Camii'nde ele almıştır. Üst örtü sistemini, merkezdeki ana kubbeyi dört yönde yarım kubbelerle desteklemiş, yarım kubbelerin her iki yanına küçük birer yarım kubbe yerleştirmiş ve köşelere ise küçük kubbeler tasarlayarak tamamlamıştır (Şekil 2.18).

Şekil 2.18. Cami ve türbelerin hava fotoğrafı (Url-4).

Üst örtüde görülen bu tasarım yaklaşımı ile iç mekanda de tek bir örtü altında bulunulduğu hissi oluşturulmaya çalışılmış, dışarıdan bakıldığında da aynı hissi veren birbirinin üzerine devam eden parçalardan oluşan bir bütün algısı ile primidal bir görünüm elde edilmiştir. Kare planlı caminin köşelerdeki dört ağırlık kulesi, ana kubbeyi taşıyan dört filayağının[13] (pilpaye), dışarıdan bakıldığında da hissedilmesini sağlamaktadır. Kubbeli üst örtü ve onları taşıyan kolonlardan oluşan strüktür (baldaken) Sinan yapılarında oldukça yoğun kullanılmıştır. Şehzade Mehmet Camii, Kuran'ın (1988), ilgili çalışmasındaki sınıflandırmaya göre, çok kubbeli camiler içerisinde, kare kitleli camiler alt grubuna dahil edilmiştir (s.198).

[13] Filayağı (pilpaye): Eski taş yapılarda görülen çok yüksek ve kalın kagir ayak (bkz. Hasol, 2010, s.168).

Cami, ibadet mekanı ve şadırvanlı avlu olmak üzere, kabaca birbirine eşit iki kare kitleden oluşmaktadır. Bu kitlelerin birleştiği kenarın dış köşelerinde, ikişer şerefeli birer minare bulunmaktadır (Şekil 2.19).

Şekil 2.19. Cami, kuzey perspektifi, 20. yy başları (SALT, Url-2).

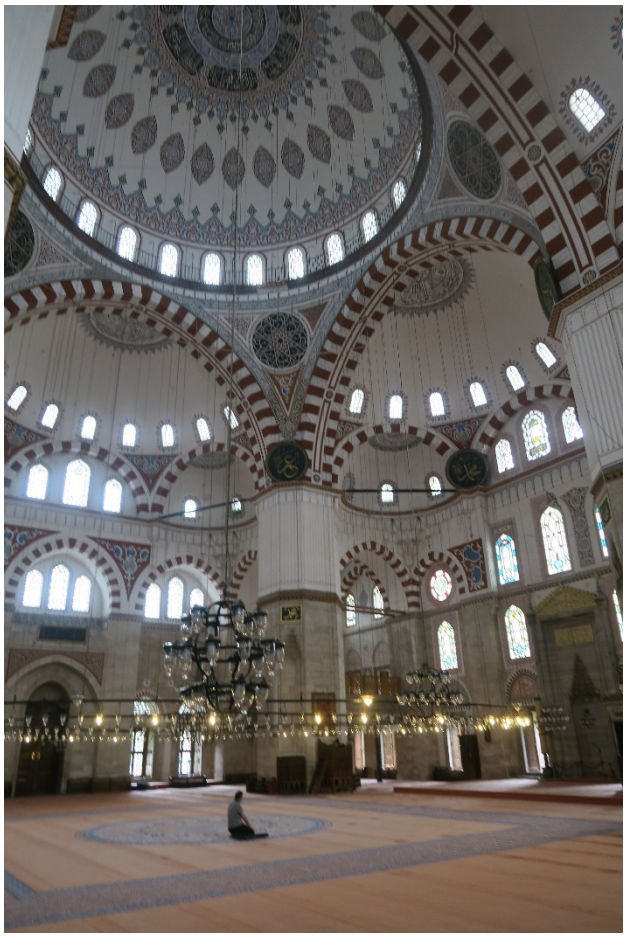
Şehzade Mehmet Camii ile ilgili, her ne kadar bilimsel bir yaklaşımı olmasa da, detaylı anlatımı, Evliya Çelebi tarafından, Seyahatname isimli eserinde şöyle dile getirilmiştir;

> …Orta yüksek kubbesi göklere boy uzatmış mavi kase bir kubbedir. Süleymaniye kubbesinden biraz küçüktür ve dört ayak altıgen yapma ayaklar üzerine oturmuş düzgün kubbedir. Bu kubbenin dört tarafında yarım kubbeler vardır. Süleymaniye ve Ayasofya gibi ikişer yarım kubbe değildir. Dört yarım kubbe ortasında bir yüksek kubbedir. Mihraptan kıble kapısına kadar boyuna ve enine hakirin zergerdan ayak messiyle (…) ayaktır.
>
> …Her bir camiden birer incelik ve ustalık çalınarak yapılmıştır. Camiin sütunları kenarında o kadar sanatlı mermer şeritler, kolonlar, beden beden divareler var ki benzeri bir camide yoktur.
>
> Bütün kubbelerine yine kurşun ustası bir tür mavi saf kurşun örtmüştür. Şerit cetvel gibi çekilmiş kurşun örtüp bu da ustalık göstermiş. Bu camiin üç tarafında bir at menzili geniş avlusu, çeşit çeşit yüksek ağaçlarla süslenmiş bir avludur. …Bu büyük avlunun etrafında imaret, medresesi, mutfak, aşevi ve diğer hayrat ve hasenatları vardır, ama şifa evi, hamamı yoktur. Bu da şanı büyük bir camidir ki diğer selatin camilerine giden masraftan fazla buna da çok mal harcanmıştır (Kahraman ve Dağlı 2003, s.121-123).

Şehzade Mehmet Camii, Osmanlı mimarlık tarihi açısından değerlendirildiğinde, kırılma noktalarından biri olarak düşünülebilir. Merkezi kubbeli yapı tipolojisinde, dönemi için ulaşılabilecek ün üst düzeyde bir tasarım oluşu, yan cepheleri açısından da cephelere bitişik her hangi bir yapı kullanılmaması ve revaklı dış yan mekanlar yerleştirilmesi ile farklı bir yoruma sahiptir.

Şehzade Mehmet Camii malzeme ve yapım tekniği açısından incelendiğinde, duvarlarında kesme küfeki taşı, kubbelerinde ise tuğla kullanılmıştır. Malzemelerin kullanım şeklinden dolayı oluşturulan iç mekan algısı anlamında değerlendirildiğinde iki farklı bölümden bahsedilebilir. İç mekanda, duvar yüzeylerinde ilk kemer sırasının, üzengi seviyesine kadar olan kısımda küfeki taşı görülmektedir. Alt kotlarda ki bu kullanım caminin zemine kuvvetlice oturduğu hissini vermektedir. Küfeki taşının bittiği kottan yukarısı sıvalı olup ağırlıklı olarak beyaz boyalı zemin şeklinde oluşturulmuştur. Bu beyaz zemin üzerine genel olarak bezeme ve hat sanatının örnekleri, kalemişi[14] ya da malakari[15] tekniğinde işlenmiştir. Bu kısımdaki kemerlerde boya ile kahverengi granit ve beyaz mermer taş algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Tümüyle bu ikinci kısım, alt kısma kıyasla, çok daha karmaşık bir strüktürel yapısı olmasına karşın, daha hafif, ferah bir his uyandırmaktadır. Bunun oluşmasında bir başka etkende yüzeylerde bolca bulunan pencerelerdir. Örnek olarak ana kubbe kasnağında bulunan yirmi dört adet pencere, sanki ana kubbe havada asılıymış hissi uyandırmaktadır. Ayrıca yapı elemanları (kubbe, yarım kubbe, pandantif, kemer vb.) kendi kimlikleriyle net şekilde algılanmaktadır. Bununla beraber kubbe ve yarım kubbelerden duvarlara geçiş elemanları adeta kaynaşmışlardır (Göknil, 1987, s.24). Kurgulanan kubbe sistemi, mutlak bir bütünün parçaları şeklinde ya da hiyerarşik merkezi kubbe sistemi şeklinde tanımlanabilir. İç mekanı oluşturan yüzeylerde kütlesel olarak hacimli alanlar olmaması (yan mahfel vb.), yan duvarların, mihrap duvarının net şekilde ortada olması ve aynı şekilde üst örtü sisteminin net şekilde algılanabilir olması, iç mekan kurgusu bakımından oldukça yalın bir kompozisyon yaklaşımı ile açıklanabilir (Şekil 2.20)

[14] Kalemişi : Kurumuş sıva ya da alçı yüzeyine fırça ile yapılan renkli bezeme (bkz. Hasol, 2010, s.233).
[15] Malakari: Osmanlı mimarlığında kubbe, tavan ya da duvarlara yapılan alçı kabartmalı ve boyalı süsleme (bkz. Hasol, 2010, s.306).

Şekil 2.20. Şehzade Mehmet Camii harimi - 2017.

Strüktürel açıdan ana kubbe yükü, kasnak vasıtası ile askı kemerlerine direkt ve pandantifleri[16] kullanarak dolaylı şekilde iletilmekte, askı kemerleri ile de fil ayaklarına aktarılarak zemine ulaştırılmaktadır. Diğer taraftan yarım kubbelerde aynı sisteme dahil olmakla birlikte, dışa doğru açılarak cami beden duvarları aksındaki payandalara yükler aktarılır. Fil ayakları akslarının denk geldiği kısımlardaki payandalar ile fil ayakları arasında yine kemerle geçiş sağlanmıştır. Böylece strüktürel sistem birbirine bağlı şekilde bir bütün olarak çalışabilmektedir. Cami dış duvar aksında köşelerde bulunan payandaların arasında ise dört adet daha payanda vardır. Böylece strüktürel yapıdan dolayı, dört yönde de cephe kurgusu beş modülden oluşmaktadır. Bahsi geçen beş modül kurgusu hem iç cephelerde hem de dış cephelerde belirgin şekilde algılanmaktadır. Her cephe için orta modül vurgulanmıştır.

[16] Pandantif: Bir kubbeyi taşıyan kemerler ile kubbe kaidesinin arasını kapatan ve kare bir plandan kubbenin dairesel kaidesine geçmeyi sağlayan küresel üçgen (bkz. Hasol, 2010, s.356).

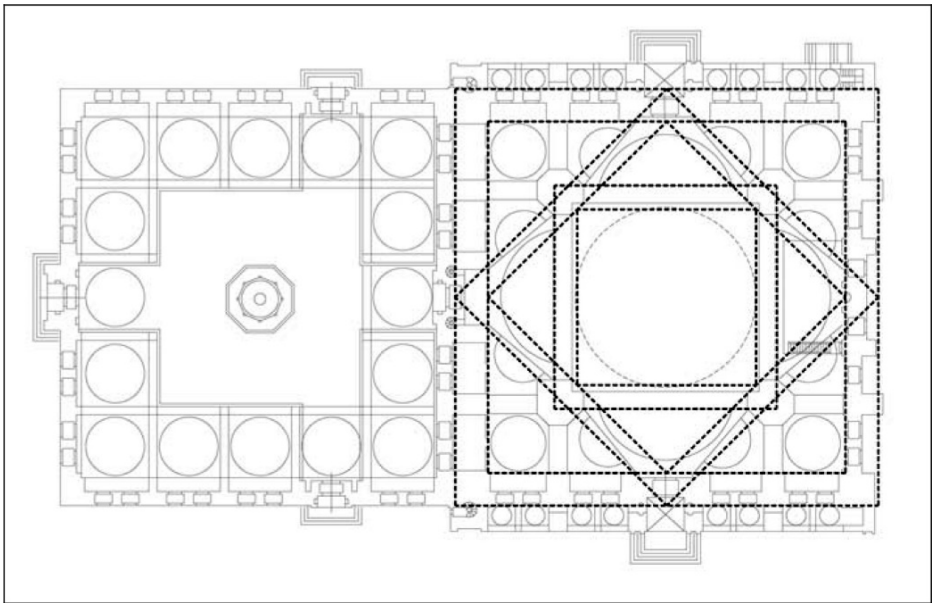
Kuzey yönünde, cami cümle kapısı, doğu ve batı yönlerinde yan kapılar ile güney cephede ise mihrap kullanılarak orta modül aksları karşılıklı ve simetrik olarak algılanmaktadır. Payandalar arasında kalan kısımlar mümkün olduğu kadar kapı ve pencere boşluğu olarak değerlendirilmiştir. Buda iç mekana bolca ışık alınabilmesine olanak sağlamıştır. Kubbelerde görece daha küçük ebatlarda ve sayıca fazla sıra dizi şeklinde pencereler kullanılmıştır. En alt kotta kullanılan dikdörtgen formlu pencereler en büyük ebatlı olacak şekilde kurgulanmıştır. Bu iki seviye arasındaki pencereler ise genelde ikili ya da üçlü gruplar şeklinde sivri kemerli olarak tasarlanmıştır. Daire formunda ki pencereler sadece mihrap cephesinde kullanılmıştır (Şekil 2.21).

Şekil 2.21. Şehzade Mehmet Camii, 2017.

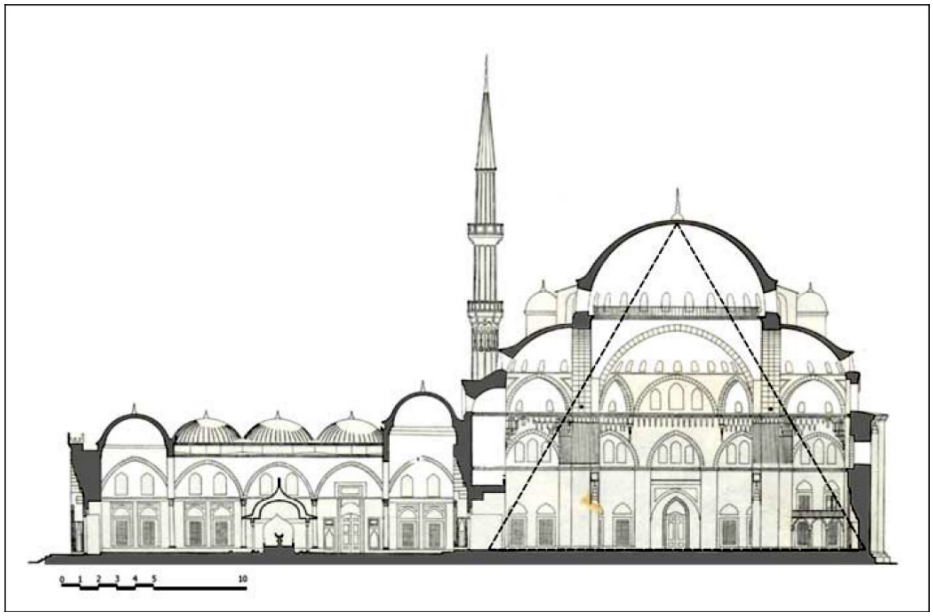
Mimar Sinan'ın, geometri ve modülerlik konularını çok iyi bildiği ve kullandığı açıktır. Şehzade Mehmet Camii planı ve hatta üçüncü boyutu da incelendiğinde, mutlak bir simetrinin hakim olduğu, kare ve dairenin ana enstrüman olarak kullanıldığı söylenebilir. Ana mekanı bir karenin içine yerleştirmek mümkün olmakla birlikte, daha küçük bir kare doksan derece döndürülerek içine yerleştiril ise dört yönde cephelerdeki vurgulanacak orta noktalara ulaşılır. Ayrıca bu noktalar arasındaki kenar çizgisinin fil ayakları üzerinden geçtiği görülebilir. Aynı uygulama bir kez daha yapıldığında, hem fil ayaklarının tam konumu elde edilmiş olur, hem de kubbe çemberinin çapı ortaya çıkmış olur. Bu yaklaşım ile temel geometrik şekillerin belirli

bir düzen içinde kurgulanması, bir yönüyle strüktürel anlamda daha dayanıklı yapı tasarımı oluşturulmasına vesile olmuştur (Şekil 2.22).

Şekil 2.22. Şehzade Mehmet Camii plan geometri ilişkisi (Yağlı, 2010, s.95).

Üçüncü boyutta değerlendirme yapılacak olursa, en dıştaki karenin taban kenar uçları ile kubbe kilit taşı altı birleştirildiğinde, ortaya eş kenar üçgen çıkmaktadır (Şekil 2.23).

Şekil 2.23. Şehzade Mehmet Camii kesit geometri ilişkisi (Yağlı, 2010, s.96).

Camideki tasarımda ana yaklaşımlardan olan geometri kullanımı ve simetri konusunu Kuban (1997), "Şehzade Camisi, Sinan'ın ilk büyük camisidir ve geometrik bir tasarım idealine göre tam bir simetriyle planlanmıştır" şeklinde belirtmiştir (s.64). Modülerlik açısından değerlendirildiğinde, cami 5x5 modüler sisteme göre tasarlanmıştır. Ana kubbeye denk gelen kısım yani merkezde 3x3 lük modül, yanlarda fil ayakları ile dış duvarlar arası 1'er modül den oluşmaktadır. Şadırvanlı avluda da aynı (5x5 modüler) sistem uygulanmış ve ortadaki 3x3 lük modülün üstü açık bırakılmış, yanlardaki 1'er modüllük kısımlar revak olarak düzenlenmiştir.

2.2.6.1 Harim

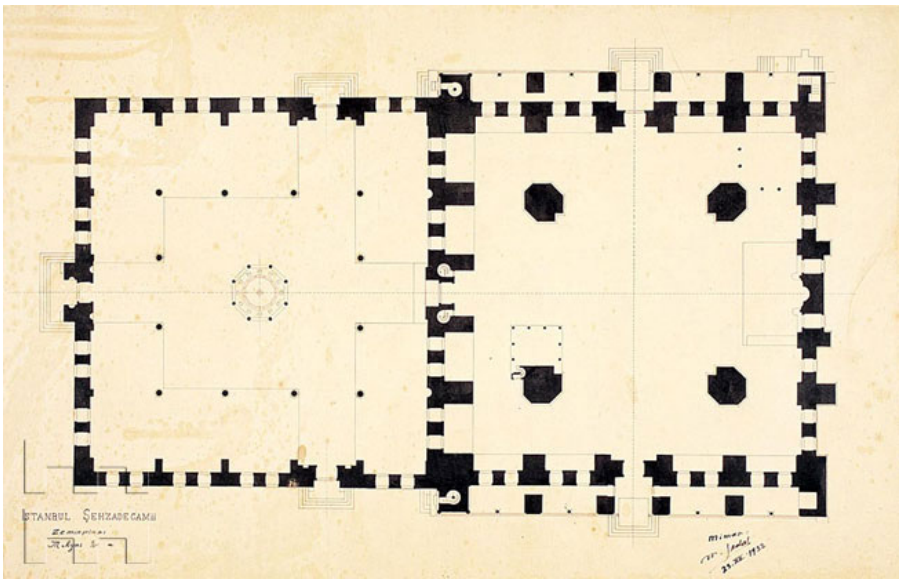
Caminin harim kısmı (ana ibadet mekanı), kabaca kare geometriye sahip tek bir mekandan oluşmaktadır. Oldukça geniş, ferah ve bol ışık alan bir mekan oluşturulmuştur. Üst kotta yan mahfellerin kullanılmamış olması geniş iç hacim algısını desteklemektedir (Şekil 2.24).

Şekil 2.24. Şehzade Mehmet Camii harimi, 2017.

İbadet alanına, kuzey cephede cümle kapısı olmak üzere, doğu ve batı yönlerindeki kapılarla beraber üç yönden ulaşılabilmektedir. Bu üç kapıda bulundukları duvar

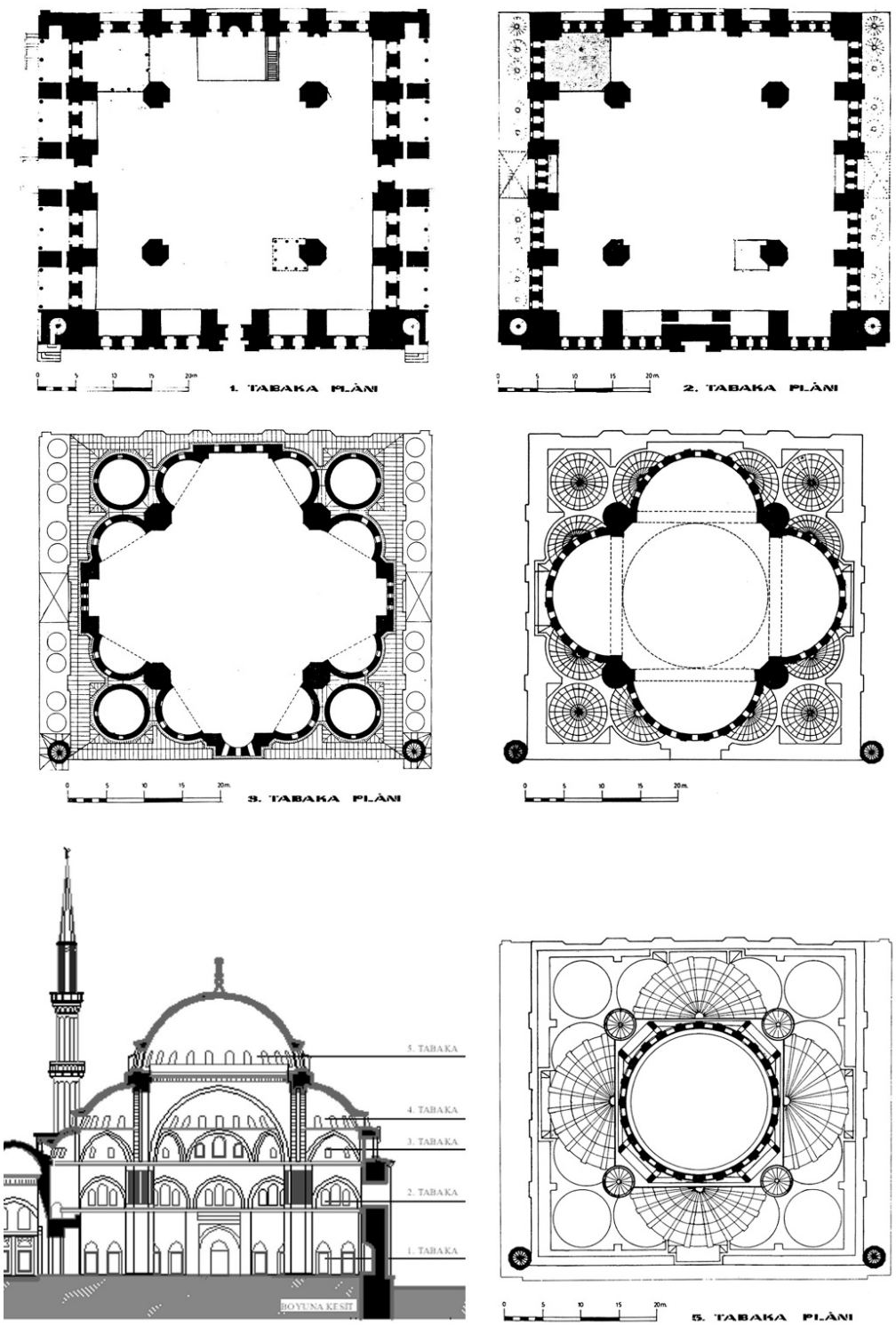
uzunluğunun ortasına denk gelmekte, güney cephe duvar uzunluğunun ortasına ise mihrap geldiğinden, bu yönüyle tam bir simetrik algı oluşturulmuştur (Şekil 2.25)

Şekil 2.25. Cami Planı-S. Çetintaş,1932 (Ödekan, 2004, lev.90).

Sönmezer (2003), cami iç mekanı ile ilgili çeşitli sayısal değerler vermiştir. "İç mekanı toplam 1640.65 m² olup, 40.58 x 40.43 m. ebadındadır. Ana kubbe, 18.70 m. çapında ve zeminden kilit taşına kadar olan mesafe, 35.98 m'dir" (s.22).

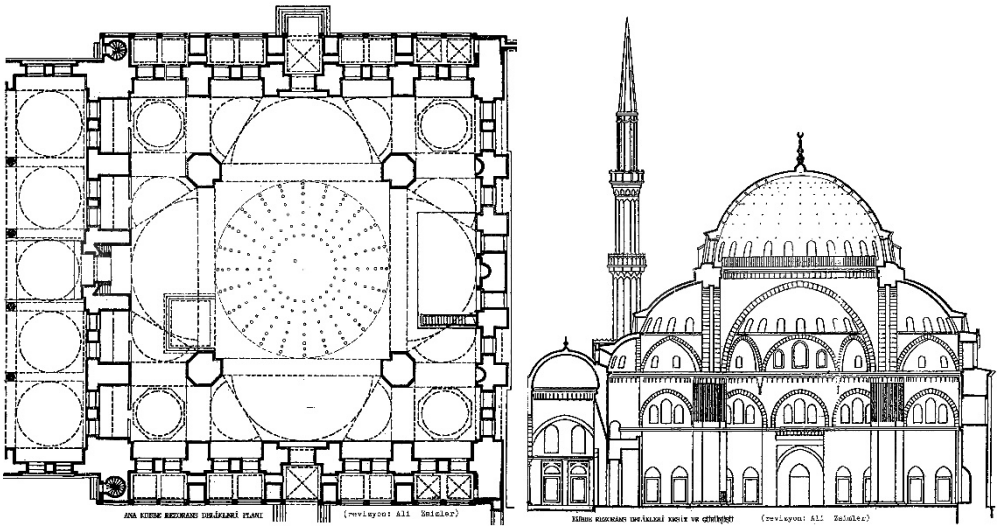
Şehzade Mehmet Camii'nin kare planlı alt kısmı ile ana kubbe arasında kalan kısımların plan geometrisini anlamak için, düşeyde beş farklı kotta tabakalandırılabilir. Tabakaların bulunduğu kotlardan her birine yatayda pencere dizileri gelmektedir. Bu plan tabakalandırma sistemi, geçtikleri kotta farklı bir geometrik plan formu oluşumunun grafiksel olarak en iyi ifade edildiği yöntemdir. 1. Tabakada, fil ayakları ve payandalar ile aralarındaki kapı / pencere boşlukları yani asıl görevi taşıyıcı olmayan duvarlar net şekilde algılanmaktadır. 2. Tabaka da aynı özelliklere sahip olmakla birlikte, daha karenin küçüldüğü ve taşıyıcı olmayan duvarlardaki boşlukların ise arttığı görülmektedir. 3. Tabakada, kareden yonca yaprağı formuna geçiş algılanmaktadır. 4. Tabaka tamamen yonca yaprağı formunda olup, 5. Tabakada hedef olan, daire formuna ulaşılmaktadır. Bu tip geçişleri sağlamak için pandantifler kullanılmıştır. Kubbe formu ile planın kare formunu birleştirmek amacıyla kullanılan pandantifler ayrıca mukarnaslar ile de desteklenmiştir. Bu şekilde kubbenin kasnağına ulaşılmakta ve en son örtü formu olan, kubbe ile tamamlanmaktadır (Şekil 2.26).

Şekil 2.26. Cami plan tabakaları (Güngör, 1988, s.135-150).

Kurgulanan bu sistem, geometri, strüktür ve mühendislik bilgileri içeren bir tecrübenin ürünü olarak görülebilir.

Ana kubbe de mühendislik açısından dikkati çeken bir başka konu ise akustik verimi artırmak için kullanılan sıva ve rezonatörlerdir. Ana kubbede bu rezonatörlerin tespitine; "168 adet birimlerden oluşan birbiri içine geçmiş künkler kullanıldığı restorasyon çalışmaları seyri sırasında belirlenmiştir" şeklindeki açıklamadan ulaşılabilir (Zaimler, 1995, s.52), (Şekil 2.27).

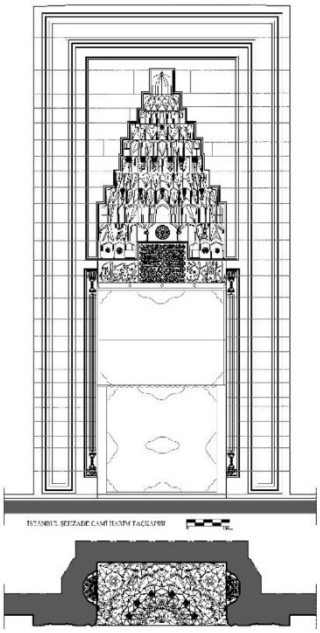
Şekil 2.27. Cami ana kubbe rezonatörleri, plan ve kesit (Zaimler, 1995, s.49-50).

Bu konuda en erken ve akustik etkileri açısından detaylı çalışmaları yapan Kayılı (1989) konuyu, "Sinan'ın, kubbede, ses yutucu sıvanın yanı sıra boşluklu rezonatör kullanarak duran dalgaları yok etme yoluna gittiği belirlenmiştir" şeklinde kaleme almıştır (s.267). Konuyla ilgili olarak literatürde; "Şehzade Camii kubbesinde kullanılan sebuların ağızları iç mekana açık olup delikli ince metal levhalarla kapatılmıştır" şeklinde bir bilgi (Kolay, 2016, s.5) ve kubbe dışında bulunan rezonatörlerle ilgili olarak, "Şehzade Camii'nde ise kubbede bulunanların yanı sıra duvarlarda 35 adet tarafımızdan tespit edilmiştir" (Kayılı, 1988, s.549) şeklinde belirtilmiştir. Restorasyon çalışmaları sırasında pandantiflerde de bu tip rezonatörlere rastlandığı ve konservasyon çalışmaları yapıldığı da bilinmektedir.

Harim, Seyahatneme'de, "…Bu cami içre büyük sütunlar yoktur. İki kat kandilleri vardır. Cami içinde her gece 8.000 kandil yanar. Aydınlatıcı camlar ile donatılmış süslü bir camidir. Dört tarafında (…) pencere vardır. Üç adet yüksek kapısı, sağında, solunda ve kıblesindeki büyük kapısı…" şeklinde tasvir edilmiştir (Kahraman ve

Dağlı, 2003, s.122). Caminin cümle kapısı (Şekil 2.28) üzerindeki inşa kitabesinde, Farsçadan tercüme ile şöyle yazılmıştır;

> *Bu hayır, kanunlar koymakla meşhur olan Sultan Süleyman Han'ın tunç kadar sağlam devletinde var olmuştur. Bu sağlam cami Padişahın gökyüzündeki melekler kadar güzel olan şehzadesinin ruhunu yad etmek için yaptırılmıştır. İnsanın içini açan, aydınlık bu caminin eşi ancak Adn cennetlerindeki köşklerdir. Bu şerefli yapının inşasıyla gündüzleri etraftaki insanlar daha mutlu dolaşmaya başladılar. Önceleri bir taş yığını gibi görünen bu bina kısa sürede muazzam bir görünüm aldı. Yapımının başlangıcı H. 951 senesi Rebiülevvel ayına / M. 1544 senesi Mayıs ayına rastlayan bu cami, H. 955 senesinin Receb ayında / M. 1548 senesinin Ağustos ayında tamamlandı. Bu caminin bitirilişi için güngörmüş birinin sözü şöyleydi: "İnsanların iyi ile kötüyü birbirinden ayırmasına yardım eden Resul'ün ümmetine ne güzel bir mabet. Sene 955* (Delibaş, 2016, s.470).

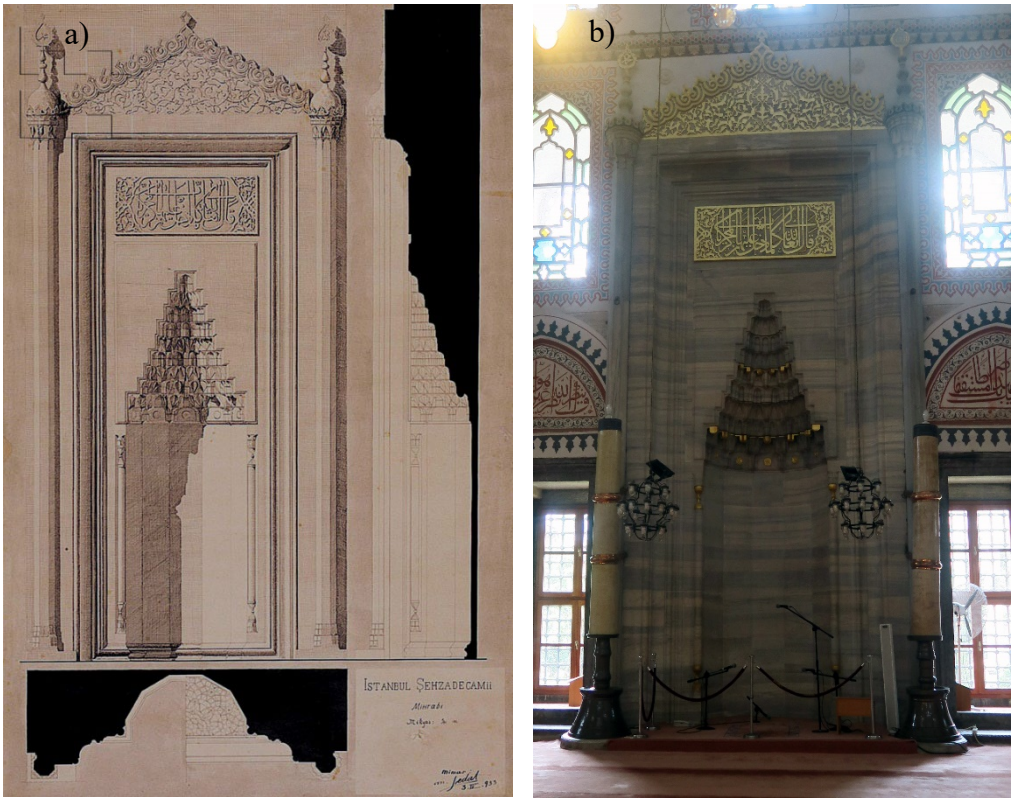

Şekil 2.28. Cami Cümle Kapısı Rölövesi (Kandemir, 2016, s.312).

Harimde bulunan öğelerin her biri, ayrı ayrı incelebilecek derecede önemli özelliklere sahiptirler. "…caminin minber, mihrab, hünkar mahfeli, müezzin mahfeli gibi kısımları orijinal olup her biri ayrı zarafet ve güzelliktedir" (Alakut, 1964, s.7).

Caminin güney duvarının, çekim noktası olan mihrabı mermerden yapılmış, sağ ve sol sınırlarını hafif dışa taşkın, çokgen formlu uzun sütunçeler oluşturmaktadır. Sütunçe bitişlerinde altın varak uygulamalı, mukarnas ve üzerinde palmetler kullanılmış, son olarak mermer alemle tamamlanmıştır. Bu sütunçelerin arasında, üçgen formlu altın

varaklı tepelik bulunmakta, üst iki kenarında palmet şeklinde bordür, iç kısımda ise rumi motifler mevcuttur. Sütunçelerden niş kısmına geçiş, birden fazla profil kesiti kullanılarak oluşturulmuştur. Duvar yüzeyinden içe doğru yapılmış olan niş, çokgen forma sahiptir ve üst kısımda mukarnas kavsarası[17] görülmektedir. Kavsara ile tepelik arasında yine altın yaldızlı dikdörtgen çerçeve içine ayet yazılıdır. Seyahatneme'de, "Mihrabı ve minberi gayet sanatlı ve şebekeli ham mermer mihrap ve minberdir. Mihrap üzerine (…) yazılmıştır." şeklinde geçmektedir (Kahraman ve Dağlı, 2003, s.122), (Şekil 2.29)

Şekil 2.29. Mihrab a) S. Çetintaş, 1933 (Ödekan, 2004, lev.93). b) Y. Şen, 2019.

Mihrabın hemen sağındaki paye önünde bulunan minber mermerden yapılmıştır. Sadece köşk kısmında farklı renklerde doğal taş ve külahında ahşap malzeme kullanılmıştır. Burada siyah, beyaz, turuncu, altın yaldız, mavi gibi farklı renkler görülmektedir. Alt kısımda ise belli başlı yerlerde altın yaldız kullanılmıştır. Bunların dışındaki tüm unsurlar doğal mermer görünümünde olup oldukça sade olarak nitelendirilebilir. İkizkenar yan aynaların ortasında, dairesel bir çerçeve içinde on

[17] Kavsara: Kemer ve tonozların iç bükey alt yüzeyi (bkz. Hasol, 2010, s.246).

köşeli yıldız formunun tekrarlarından oluşan bir şebeke mevcuttur. Bahsi geçen daire ile üçgenin kenarları arasında kalan kısımlarda rumi ve ağırlıkla bitkisel motifler bulunmaktadır. Üçgen birden fazla silme ile çepeçevre vurgulanmış ve üstünde yer alan, altı köşeli yıldız formu kullanılarak oluşturulmuş şebekeli korkuluk kısmında da aynı çerçeve kullanılmıştır. Yan üçgen aynaların alt kısmında dört adet ve köşkün hemen altında, bursa kemerli açıklık mevcuttur. Köşkün daha alt kısmında ise sivri kemerli bir geçiş yer almaktadır. Minberin, kapı kavsarası mukarnaslı olup, dışta palmet motifleri kullanılmış ve altında Kelime-i Tevhid yazılıdır. Kapı geçişi, yanlarında zarif kum saati sütunçeleri ile oluşturulmuş, basık yay kemer şeklinde tasarlanmıştır (Şekil 2.30).

Şekil 2.30. Minber a) S. Çetintaş, 1933(Ödekan, 2004, lev.94) b)Y. Şen, 2019.

Müezzin mahfeli, caminin kuzeybatısındaki fil ayağına bitişik olarak mermer malzeme ile tanzim edilmiştir. “5.88 x 5.52 m. ölçülerinde, kareye yakın dikdörtgen planlıdır” (Sönmezer, 2003, s.26). Konu, Seyahatneme’de, “Sekiz sütun üzerine müezzinler mahfeli gayet sanatlıdır” şeklinde geçmektedir (Kahraman ve Dağlı, 2003, s.122). Döşeme yükünü, bursa kemerleri vasıtası ile bu sekiz sütuna iletmektedir ve sütunlar,

üç yönde üçer adet olmak üzere geçişler meydana getirmiştir. Kemerlerin hemen üzerinde yatay düz mermer blok ve onun üzerinde testere dişi motif dizisi mevcuttur. Son kısımda ise yine mermerden, yarım mukarnaslarla şekil verilerek korkuluk kısmı oluşturulmuştur (Şekil 2.31).

Şekil 2.31. Şehzade Mehmet Camii müezzin mahfeli, 2017.

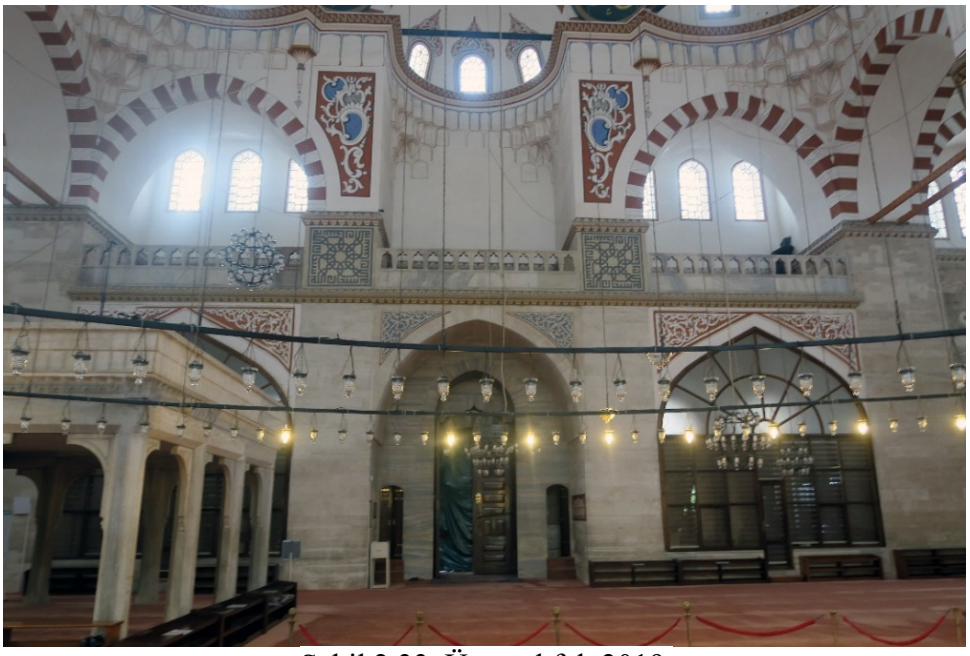
Hünkar mahfeline cami dışından kuzeybatı cephenin mihrap tarafındaki son revağında bulunan merdivenlerle ulaşılmaktadır. 8.48 x 7.15 m. ölçülerine sahip dikdörtgen planlıdır (Sönmezer, 2003, s.26). Mahfelin, ilk yapıldığı dönem özgünlüğünü korumadığı, 1718 ve 1782 yıllarındaki yangınlarda yandığı bilinmektedir (Cezar, 1963, s.347 ve s.364). Harimin güneydoğu köşesinde bulunan mahfel, bir taraftan doğu ve güney duvarlarda bulunan payelere diğer taraftan güneydoğu fil ayağına temas etmektedir. Mahfelin döşeme ve üst seviyedeki korkulukları ile taşıyıcı sütunlarının dördü ahşaptır. Toplamda dördü farklı doğal taş, dördü ahşap olmak üzere sekiz sütun taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Taş sütunların, mermer mukarnaslı başlıkları bulunmakta ve sivri kemerlerle birbirine bağlanmakta, kemerler arasında kalan mermer aynaların ortasında kabartma rozetler bulunmaktadır. Döşeme üzerinde, müezzin mahfelindeki korkuluk şekliyle benzer mermer korkuluk mevcuttur ve onun da üzerinde barok tarzda yapılmış ahşap korkuluklar bulunmaktadır. Mahfel döşemesinin alt kısmı çıtalı ahşap tavan şeklinde oluşturulmuş, küçük bir bölümünde ise kırmızı zemin renginin

hakim olduğu, üçerli kasetler halinde ve birbirine dik olarak kullanılmış ahşaplardan oluşan tavan kaplaması bulunmaktadır (Şekil 2.32).

Şekil 2.32. Hünkar mahfeli, 2019.

Şehzade Mehmet Camii'nde yan mahfeller oluşturulmamış, sadece kuzey yönünde mahfel tesis edilmiştir. "3.35 x 5.60 m. ölçülerindeki sahınlar" (Sönmezer, 2003, s.25), kuzey yönündeki payelerin, avlu tarafındaki duvarı ile harim tarafındaki son hattın arasında, duvar boyunca oluşturulmuştur. Küçük açıklıklı mermer korkulukları bulunmaktadır (Şekil 2.33).

Şekil 2.33. Üst mahfel, 2019.

Cami iç mekanı, iyi kurgulanmış pencere sistemi sayesinde oldukça aydınlıktır. En alt kottaki dikdörtgen pencereler, neredeyse döşeme hizasına kadar indirilerek, hem içeri ile dışarı ilişkisi güçlendirilmiş hem de insan ölçeğine indirgenmesi mekanın daha ferah algılanmasına neden olmuştur. Duvarlarda bulunan çok sayıdaki pencerelere yarım ve ana kubbelerdekilerde eklenince, gündüz vakti ışık adeta içeriye akın etmektedir. Duvarlardaki pencereler sivri kemerli veya dairesel formlarda kullanılmış, mihrap cephesinde diğer cephelere göre daha fazla pencere oluşturulmuştur. En altta bulunan dikdörtgen pencereler dışındaki tüm pencereler içlik[18] ve dışlık[19] şeklinde yapılmıştır. Üst kotlardaki pencerelerde renkli camlarla kompozisyonlar oluşturulmuştur. Dikdörtgen pencerelerde ahşap kündekari[20] tekniğinde yapılmış kepenkler vardır. Bazılarında, merkezde on kollu Selçuklu Yıldızı formu olup, ondan türetilen geometrik şekillerle desen geliştirilmiştir (Şekil 2.34).

Şekil 2.34. Kapı kanadı ve pencere kepenk örneği, 2019.

Kapıları ise yine ahşap kündekari tekniği ile üretilmiş, malzeme ve işçilik açısından nitelikli örnekler arasında sayılabileceği gibi, aynı zamanda döneminin sanat anlayışının yansıtıldığı örneklerdendir. İki kanatlı ahşap kapılar üç tabladan oluşmakta

[18] İçlik: Eski binalarda iç bölümde bulunan nakışlı camlı alçı pencere (bkz. Hasol, 2010, s.216).
[19] Dışlık: Dışta düz camlı alçı pencere (bkz. Hasol, 2010, s.141).
[20] Kündekari: Eskiden, önemli kapıların, geometrik bir bezeme meydana getirecek şekilde kesilmiş küçük tahta parçaların geçmeli olarak birleştirilmesiyle yapılması tekniği (bkz. Hasol, 2010, s.293).

ve yine Selçuklu Yıldızı şeklindeki ana geometri üzerinden türetilerek tabla içleri doldurmuştur.

Harimde, üst örtü, duvar ve geçiş elemanları yüzeylerinde bulunan süsleme programına da değinmek gerekir. Caminin içinde odak noktası olarak, merkezi kubbe ve mihrap duvarı kabul edilebilir (Papila, 2006, s.393). Bu iki ana mimari öğe, çekim gücünü arttırmak ve önemini vurgulamak amacı ile süsleme programında ayrı bir öneme sahiptirler (Şekil 2.35 ve Şekil 2.36).

Şekil 2.35. Cami ana kubbe bezemeleri, 2019.

Şekil 2.36. Cami mihrap duvarı bezemeleri, 2019.

Kubbe içi ve mihrap duvarına, her ne kadar önem atfedilmiş olsa da genel anlamda klasik dönemde aşırı süslemeden kaçınma tavrı Şehzade Mehmet Camii'nde de güncel durumda hissedilmektedir. Bu unsurların dışında kalan kısımlarda, mimari anlatımın önüne geçmemesi için oldukça yalın süslemeler kullanıldığı söylenebilir. Erçağ (1992), bu durumu şu şekilde dile getirmiştir; "Onun eserlerinde kalem işi nakışların sade bir görünüşü olduğu da günümüze kadar yapılan incelemelerle gösterilmiştir. Dekorasyonun mimariyi ezmemesi, adeta mimariye saygılı olması sağlanmıştır" (s.249). Bir başka yayında, "18. yy batılılaşma sürecinden bu eserde etkilenmiş, klasik bezemeler üzerine barok üsluptaki bezemeler nakşedilmiştir. Bugünkü mevcut bezemelerde tahminen, orijinal barok bezemenin 20. yy'daki bir onarımda oldukça baştan savma yapılmış kopyasıdır" şeklinde belirtilmiştir (Erçağ, 1991, s.213). Bu ifadelerden da anlaşılacağı üzere ve camideki son dönem çalışmalarında da görülmüştür ki, zaman içerisinde yapılan müdahalelerle özgün bezeme programının çok dışına çıkılmıştır. Tezin 4. Bölümü'nde detaylı şekilde incelenen 1986-1999 yılları arasındaki restorasyon uygulamalarında, öncelikle bu konuda tespit ve belgeleme çalışmaları yapıldığı anlaşılmaktadır. Elde edilen veriler ışığında çeşitli uygulamalar yapılmış, bugün gördüğümüz bezeme programının çoğunun, son dönem restorasyon uygulamaları esnasında özgününe uygun olarak yapılan restitüsyon çalışmaları olduğu anlaşılmaktadır. Belirli noktalarda, örnek niteliğinde barok tarzdaki bezeme de korunarak sergilenmiştir (Şekil 2.37 ve Şekil 2.38).

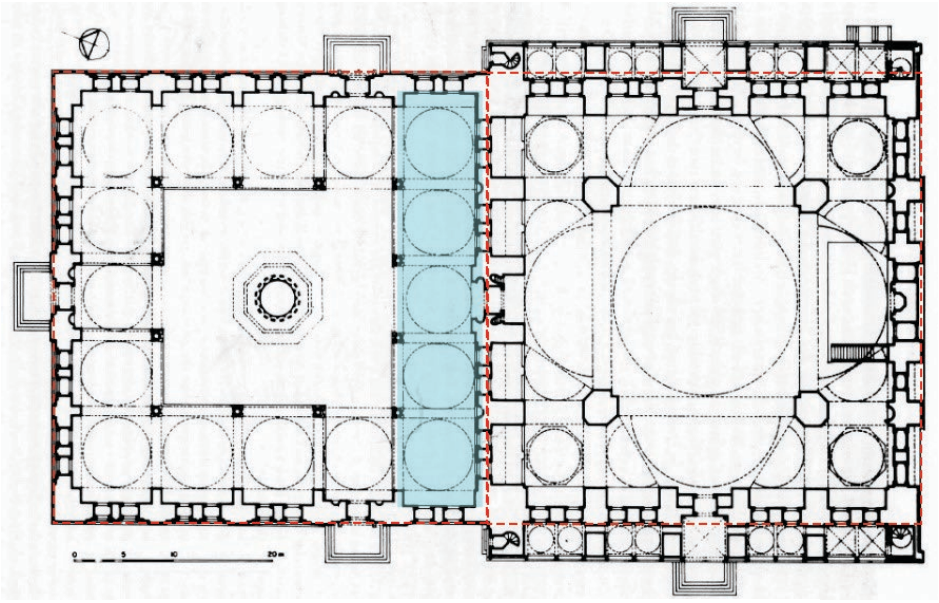
Şekil 2.37. Cami iç mekan bezemeleri, 2019.

Şekil 2.38. Cami iç mekan bezemeleri, 2019.

2.2.6.2 Son cemaat mahalli ve şadırvanlı avlu

Son cemaat kısmının da içinde yer aldığı şadırvanlı avlu, cami ana mekanı (dış yan sofalar göz ardı edilirse) ile nedeyse aynı ölçülere sahip ve kare planlıdır. (Şekil 2.39)

Şekil 2.39. Şehzade Camii planı (Asutay, 2003, s.471).

Şadırvanlı avlu tasarımında da cami planında olduğu gibi ana karakter simetri olmuştur. Cami planında da var olan dış duvarların yatayda beş bölüme ayrılması ilkesi

kullanılmıştır. Dış avludan, şadırvanlı avluya, kuzey yönündeki ana kapı ve doğu–batı yönlerindeki yan kapılardan ulaşılmakta ve son cemaat kısmındaki cümle kapısından ise harime geçilmektedir. Kuzey yönündeki revakların tam orta aksına kapı girişi yerleştirilmiş, doğu–batı yönünde ise son cemaat yerinin bitişiğindeki revak altından kapı girişi temin edilmiştir. Son cemaat kısmı ile diğer yan kısımlar arasında çok küçük farklar olsa da temelde aynı özelliklere ve proporsiyonlara sahiptirler (Şekil 2.40).

Şekil 2.40. Şehzade Mehmet Camii son cemaat kısmı, 2019.

Dört yöndeki beşer bölümün her birinin üzerleri, birer kubbe ile örtülmüş, kubbe yükleri, pandantiflerle payelere ve sütunlara aktarılacak şekilde tasarlanmıştır. Dört köşede birer tane olmakla beraber, her yönde avlu iç kısmına bakan ikişer sütunla birlikte toplam on iki sütun bulunmaktadır. Sütunlar farklı doğal taş malzemelerden yapılmış ve üst / alt uçlarında metal bilezikler mevcuttur. Revakların altına gelen alanların zeminleri, kapılara denk gelen ve geçiş yolu olan kısımlar hariç, avlu iç kısmına göre yükseltilmiştir. Tüm zemin mermer tabakalarla kaplanmış ve sütunlar bu yükseltilmiş mermer zemine oturmaktadır. Dış duvarlarda iki sıra pencere sistemi, beş bölümden her birine ikişerli gruplar denk gelecek şekilde tasarlanmıştır. Avlu içinden bakıldığında, alt sıradakiler dikdörtgen formda olup üst kısımlarında, içerlerinde rumi ve geometrik motifler bulunan aynalarla aynı çerçeve içine alınmışlardır (Şekil 2.41).

Şekil 2.41. Şehzade Mehmet Camii avlu revakları, 2019.

Üç yönde sistem birebir aynı şekilde kurgulanmış, sadece son cemaat kısmında, alt kottaki sırada, aynalar yerine cami içine ışık almak için dışlık pencereleri görülmektedir. Üst sırada, sivri kemerli pencereler üç yönde kullanılmış, son cemaat yerinde ise aynı geometri ile duvarda silme kullanılarak hafif çökertme şeklinde vurgulanmıştır.

Seyahatname'de avludan şöyle bahsedilmektedir;

> Bu camiin avlusu gayet sanatlıdır. Dört tarafındaki sofalar üzere (…) adet çeşit çeşit sütunlar vardır. Renkli taşlar ile bezenmiş Havernak kemerleri üzerinde (…) adet kubbeler vardır. Dört tarafı dış avluya bakar. Toplam (…) adet pencereleri vardır. Avlu ortasında yuvarlak bir havuzu tatlı su ile dopdolu olup çevresindeki musluklarından abdest tazelerler. Sekiz sütun üzere yüksek kubbesi [47a] vardır ki Bağdad Fatihi IV. Murad Han yapmıştır (Kahraman ve Dağlı, 2003, s.122).

Buradan da anlaşılacağı üzere, avlunun merkezinde bulunan şadırvanın kubbesi 17. yüzyılda yapılmıştır. Bahsi geçen kubbe, hatta şadırvanın birçok unsuru değişerek günümüze ulaşabilmiştir (Aykutlu, 2014, s.28). Onikigen formlu havuzun üzerini, sekiz sütuna oturan, sivri bitişli soğan formlu bir kubbe örtmektedir. Havuz mermerden imal edilmiş olup çeşitli profillerle zenginleştirilmiştir. Günümüzde,

havuzun yan yüzeyleri oluşturan mermer panoların üzerinden başlayan ve onikigen piramit şeklinde biten cam bir örtü bulunmaktadır (Şekil 2.42).

Şekil 2.42. Şehzade Mehmet Camii avlu şadırvanı, 2019.

2.2.6.3 Minareler

Caminin ikişer şerefeli[21] iki minaresi bulunmaktadır. Şadırvanlı avlu ile caminin birleştiği kare kenarının dışına yerleştirilmişlerdir. Cami yan revakları ile aynı düzlem kullanılmış, dışarıda ayrı bir çıkıntı oluşturulmamıştır. Kare kesitli kaide kısmı, revak üst örtü sistemi üst hizasına kadar devam etmektedir. Minare gövdesi onikigen olarak meydana getirilmiş ve köşe kısımlarında gövde boyunca devam eden, kaburga görünümü veren profiller kullanılmıştır. Bu köşe profilleri arasında kalan yüzeylerde, bezeme olarak geometrik ve bitkisel ögeler kullanılmıştır.

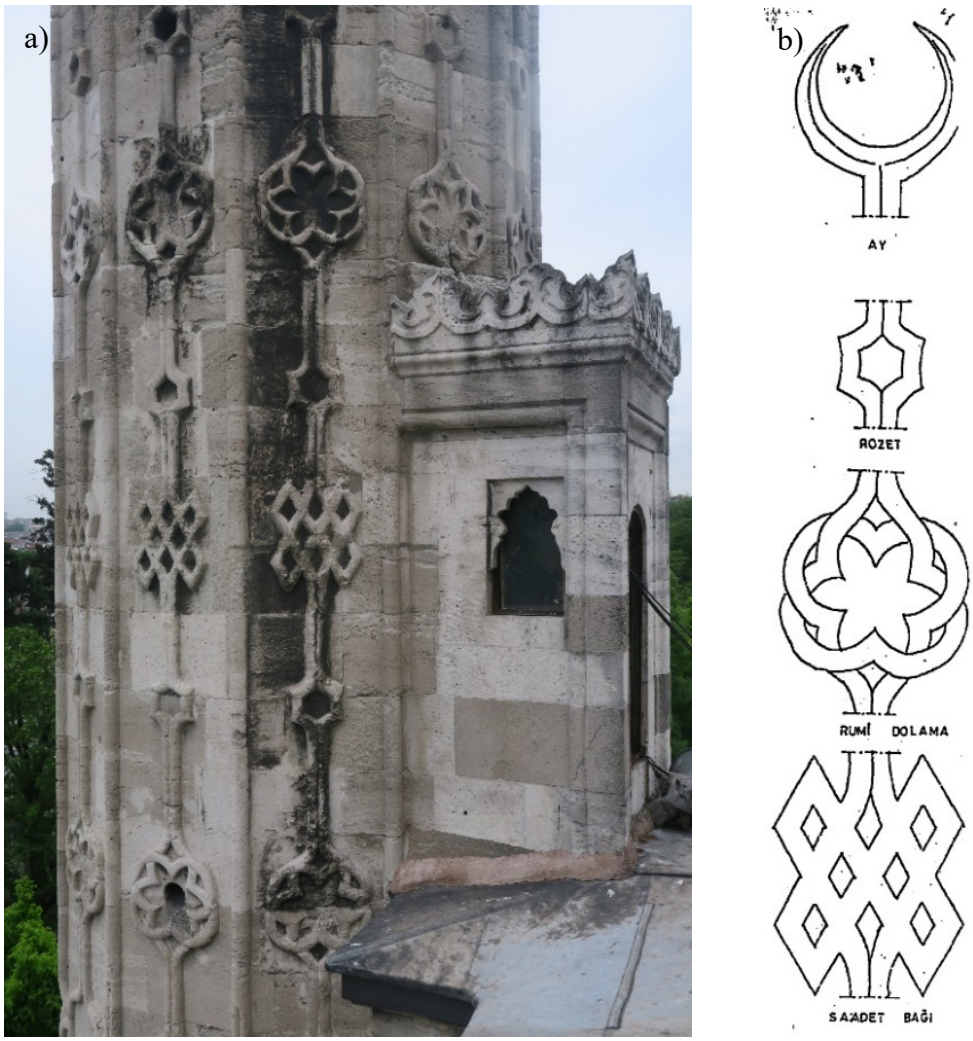
Minareleri, Evliya Çelebi Seyahatname'sinde şöyle tasvir etmektedir;

> Bu camiin sağı ve solunda iki düzgün minaresi ikişer şerefeli yüksek ezan makamıdır ki İstanbul, Bursa ve Edirne'de benzeri yapılmamış öyle nakışlı ibret verici minarelerdir ki Koca Mimar Sinan bu minarelerde ve camide mimarlıktaki ustalığını göstermiştir. Her minare on sekizer köşeli olarak yapılmıştır. Her köşe kesiminde baştan ayağa kat kat şeritler içre çeşit çeşit kitabe mutahhil turunca ve islimi nakışları ve her katta ibret verici girişme mukarnas ve

[21] Şerefe: Minarede ezan okunan balkon (bkz. Hasol, 2010, s.442).

medineler icat etmiştir ki görenin aklı şaşar, zira bu cami altıncı camidir (Kahraman ve Dağlı, 2003, s.122-123).

Günümüze daha yakın tarihlerde de Evliya Çelebi'nin minarelerin ihtişamı karşısındaki tasvirini destekler nitelikte yorumlar da yapılmıştır. Şehzade Mehmet Camii'nin geometrik ve stilize edilmiş bitkisel öğelerle oluşan süslü minareleri Sinan'ın tasarladığı en görkemli minareler olarak gösterilmektedir (Kuban, 1997, s.69). Minare pabucundan, birinci şerefeye kadar kabartma şeklinde süslemeler daha yoğun kullanılmıştır (Şekil 2.44).

Şekil 2.43. a) Minare detay, 2017. b) Süsleme çizimi (Eralp, 2004, Ek 3.38).

Bu süsleme çalışması, onikigenin köşelerinde bulunan profilin birinci şerefe altında sivri kemerli bitişle oluşturduğu çerçeve içinde sonlanmaktadır. Şerefelerin alt kısmında, ayrıca mukarnas kullanılmıştır (Şekil 2.43).

Şekil 2.44. Minare ve kaidesi, 2017.

Birinci şerefeden yukarıdaki kısımda, köşe profilleri devam ederken, aralarındaki yüzeylerde kabartma süsleme kullanılmamıştır. Birinci şerefe korkuluklarında, onikigenin her bir kenarında, ikili olacak şekilde dikdörtgen paneller bulunmaktadır. Dikdörtgen panellerin çerçeveleri silmelerle vurgulanmış olup, şebekenin bulunduğu kısmın üst bitişinde sivri kemer formu kullanılmış ve içlerinde Selçuklu Yıldızı deseni kullanılmıştır. İkinci şerefe korkuluklarında ise her kenara bir panel gelecek şekilde ve küçük yıldızlardan oluşan sistem kullanılmıştır. Minareler kurşun kaplı, sivri külahlarının üzerindeki, ucunda hilal bulunan alemlerle son bulmaktadır (Şekil 2.45).

Şekil 2.45. Batı minare, 2017.

2.2.6.4 Cepheler

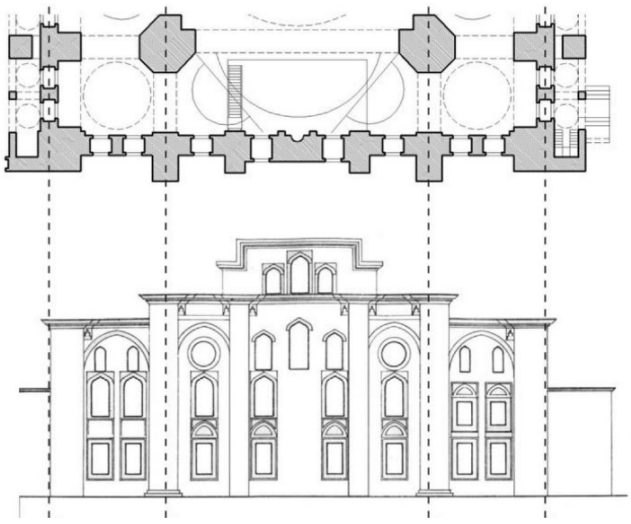
Osmanlı camilerinin geleneği, grafiksel bir anlatımla, kübik ana form ve ona ekli geometrik formlar, üzerine ise kürenin parçalarının (kubbe, yarım kubbe vb.) kullanılması ile oluşan kompozisyon şeklindedir. Sinan, Şehzade Camii'nde de bu ilkeler üzere hareket etmiş ancak yeni yaklaşımlar geliştirmiştir. Şadırvanlı avlusu ile beraber camiye bitişik herhangi bir yapı tanzim edilmemiştir. Sinan üzerine uzun yıllar bilimsel çalışmalar yürütmüş olan, Saatçi'nin birçok beyanında belirttiği gibi, Sinan, merkezi tek kubbe yerine, kubbeler sistemi kullanarak, baldaken şeklinde, merkezi kubbeli yaklaşımı Şehzade Camii'nde "zirveye" taşımıştır. "Şehzade Camii'nin en belirgin özelliği, Sinan'a kadar yapılmış Osmanlı eserlerinde ve Sinan'ın ilk eserlerinde görülmeyen zengin küresel biçimlerin bir araya getirildiği bir kubbeler sistemine sahip olmasıdır" (Cansever, 2010, s.123). Farklı boyutlarda kullanılan kubbelerin varlığı ve tepe noktadan aşağıya doğru kademelendirilerek inişin sağlanması, yapı kütlesi ile zemin arasında bir ilişki kurulmasına da olanak sağlamıştır. Bu kademelenme kubbelerde olduğu gibi yan cephelerde de, üzerinde küçük kubbelerin yer aldığı revaklar oluşturularak daha alt kotlara kadar taşınabilmiştir. Yapı kütlesi, doğu ve batı perspektif yönlerinden bakıldığında, kademelendirilmiş primidal bir form şeklinde görülmektedir (Şekil 2.46).

Şekil 2.46. Cami kütlesi (doğu görünüşü) (Müller-Wiener, 2001, s.479).

Cami'ye bitişik farklı bir öğenin bulunmaması, "…dıştaki yan duvarlarını daha karmaşık bir cephe düzeni tertiplemek fırsatı için serbest bırakır" (Necipoğlu, 2013

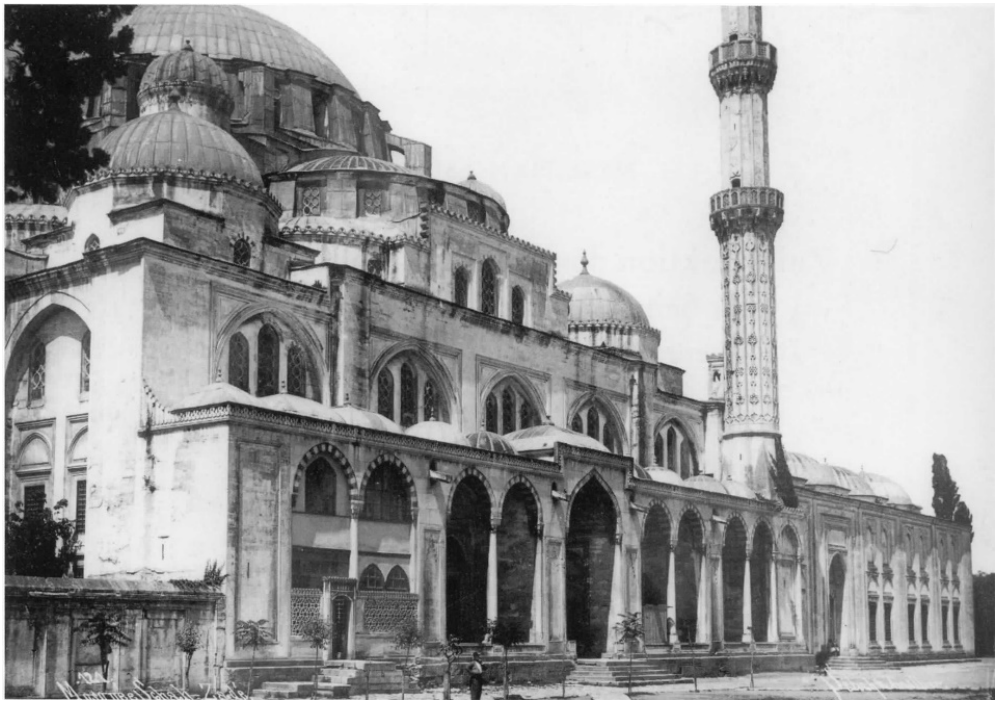
s.264). Cephelerde de hissedilen beş birimden oluşan yapı modülasyonunu vurgulayan payeler ve aralarındaki sivri kemerler, camiyi bir duvar – kubbe mimarisi olmaktan çıkararak bir kemerler – ayaklar – kubbeler bütünlüğüne dönüştürür (Cansever, 2010, s.129). Türbe ve hazirelerin bulunduğu, nispeten gözden daha uzak olan mihrap (güney) cephesinde bu sistem çok daha net hissedilmekte ve baskın karakter, duvar, payeler ve üst örtü sistemi şeklindedir. Payeler dışa taşkın olarak görülmekte ve duvar, tüm yüksekliği ile hissedilmektedir. Cephede, orta modül hariç dört modülde sivri kemerler dikkati çekmekte olup düşeyde üç kademe pencere sistemi kullanılmıştır. Cephe duvarı simetrik olmakla beraber pencere gruplarında tekrara düşmeyerek farklılık sağlanmış, orta modül üst sırasında, üçlü grup şeklinde sivri kemerli pencereler kullanılmış, altındaki sırada ise ortada pencere kullanılmayarak yanlarında sivri kemerli birer pencere kullanılmış, en alt sırada aynı sistem üstünde ise sivri kemerli aynası bulunan dikdörtgen pencere şeklinde tanzim edilmiştir. Orta modülün bitişiğindeki modüllerde, her sırada tek pencere kullanılmış olup, üst sırada dairesel formda, orta sırada sivri kemerli, alt sırada ise üstünde sivri kemerli aynası bulunan dikdörtgen pencere kullanılmıştır. En dıştaki modüllerde her seviyede ikili grup oluşturulmuş, üstte nispeten daha küçük ebatlı sivri kemerli pencereler, ortada sivri kemerli aynası bulunan dikdörtgen pencereler ve alt sırada yine dikdörtgen pencereler kullanılmıştır (Şekil 2.47).

Şekil 2.47. Cami mihrap cephe kurgusu (Yağlı, 2010, s.106).

Görüldüğü gibi temelde dikdörtgen, sivri kemer ve daire olmak üzere üç geometri kullanılmış, dikdörtgen kendi başına ve sivri kemerle kombine şeklinde kullanılmış, bazen birleştirerek tümü pencere olacak şekilde bazen de sivri kemer ayna olarak kullanılmıştır. Bu form kombinasyonlarını farklı modüllerde, farklı kotlarda kullanmış ve farklı sayıda gruplar oluşturarak cephede hareketlilik yakalanmaya çalışılmıştır. Büyük ebatlı bir duvarda, az sayıda geometrik şekil kullanarak, küçük farklılıklarla, belirli bir düzen / ritim içinde çalışmak ve sıkıcılıktan uzak bir cephe tasarlamak, ustalık isteyen bir durumdur.

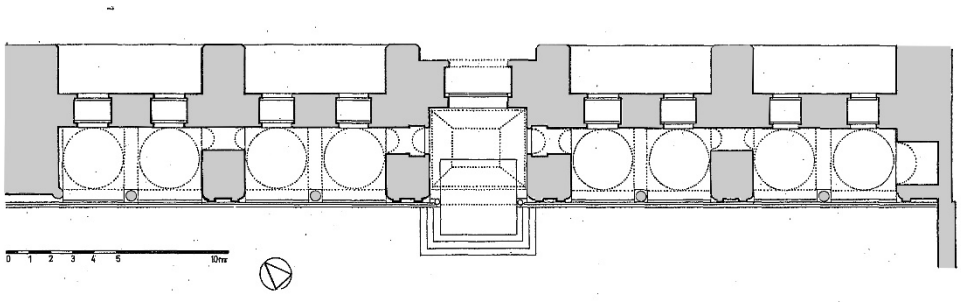
Daha göz önünde bulunan, kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde ise duvarın kütlesel olarak algılanması tercih edilmemiştir. Yan cephelerdeki baskın karakter, mihrap cephesinde düşeyde ortada bulunan pencere dizisinin kabaca üst kotuna kadar yükselen sofalardır. Kuzeydoğu ve güneybatı (yan) cepheleri, ana karakteri etkilemeyen, kuzey doğu cephesindeki hünkar mahfeli girişini görmezsek birbirinin simetriği şeklindedir. Bu sofa sisteminin bir yenilik olduğu, "Şehzade Camii'nin inşasıyla birlikte Osmanlı mimarisinde ilk kez yan revaklar görülür" kelimeleri ile belirtilmiştir (Asutay, 2003, s.489), (Şekil 2.48).

Şekil 2.48. Cami yan cephesi, 19. yy - Aziz Ogan Koleksiyonu (Url – 6).

Yan revaklar ile ilgili olarak Ögel (1990), “Sinan’ın Şehzade Camii’nde Osmanlı dini mimarisine kattığı dış yan sofalar, dış yan mahfeller, yan revaklar, yan galeriler gibi çeşitli adlarla tanınan mekanlardır” demekte ve bu revakları “sofa” olarak nitelendirmektedir (s.151). Yan revaklar için “sofa” nitelemesi her ne kadar işlevsel bir kimliği içinde barındırsa da işlevsel unsurlarından ziyade, cepheyi hafifletmek ve insan ölçeğine indirmek için tasarlanmışlardır (Kuran, 1986, s.58-s.170). Ayrıca önü açık revak kurgusu sayesinde zemin ve geniş bahçe ile de bir bağ kurulmaktadır. Yan cephelerde sofa / revak kullanımı, güneydoğu cephesinin ağır kimliğinden oldukça uzaklaşılmasına olanak sağlamakta, “Osmanlı mimari tarihinde cephelerin, pencereli taşıyıcı duvar kimliğinden çıkarak bir saray cephesi niteliğinde galeriler haline dönüşmesi Şehzade Camii ile başlar. Duvar kütlesi pencerelerin aydınlığında erir, galerilerin gölgesinde örtü sisteminin payandaları ağırlıklarını unuttururlar” sözleriyle açıklanabilir (Kuban, 1988, s.599).

Caminin planlamasındaki ana unsur olan beş birimlik modülasyon yan cephelerde de belirgindir (Şekil 2.7). Ancak mihrap cephesinde olduğu gibi payelerle vurgulanmak yerine, payeler aksına denk gelen kalın duvarlar geride kullanılmış ve aralarında ikili sivri kemerli gözler oluşturulmuştur. Orta modülde bulunan girişi vurgulamak üzere daha geniş ve tek sivri kemer uygulanmış, diğer dört modülde bulunan ikişerli kemerlerin birleştiği yerlerde sütunlar kullanılmıştır. Planı incelendiğinde her modülü birbirinden ayıran genişçe duvarlar mevcut olup aralarında dar ve tonozlu geçişler bırakılmıştır (Şekil 2.49).

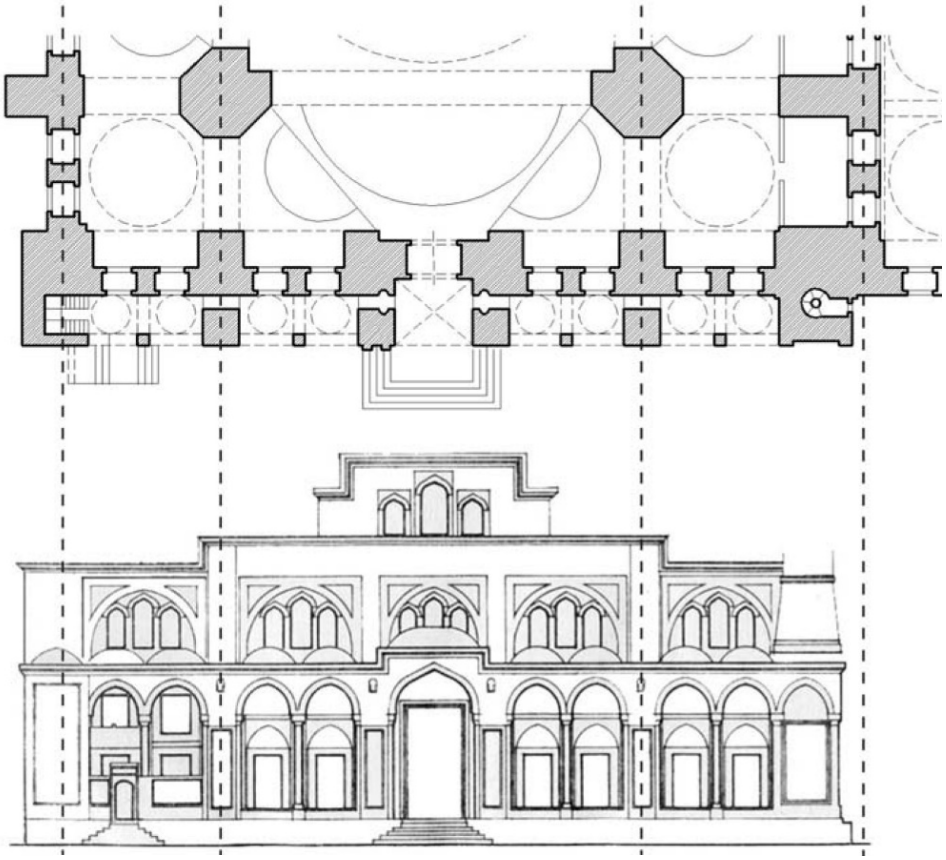

Şekil 2.49. Cami güneybatı cephe planı (Ögel, 1990, s.162).

Revakların üst örtüsünde, orta modülde tek, diğer modüllerde ise ikişerli sistem kullanılmıştır. Modüllerde küçük kubbeler kullanılmakla beraber, harim giriş kapısına den gelen ve hünkar mahfeli girişine denk gelen modülde aynalı tonoz kullanılmıştır.

Yan cephe duvarlarının güney yönündeki bitişlerinde oluşturulan nişlerin cephe tarafı açık değildir. Bu nişlerin üzerleri tek aynalı tonozla örtülü olup kuzey yönündeki bitişlerinde ise minareler bulunmaktadır.

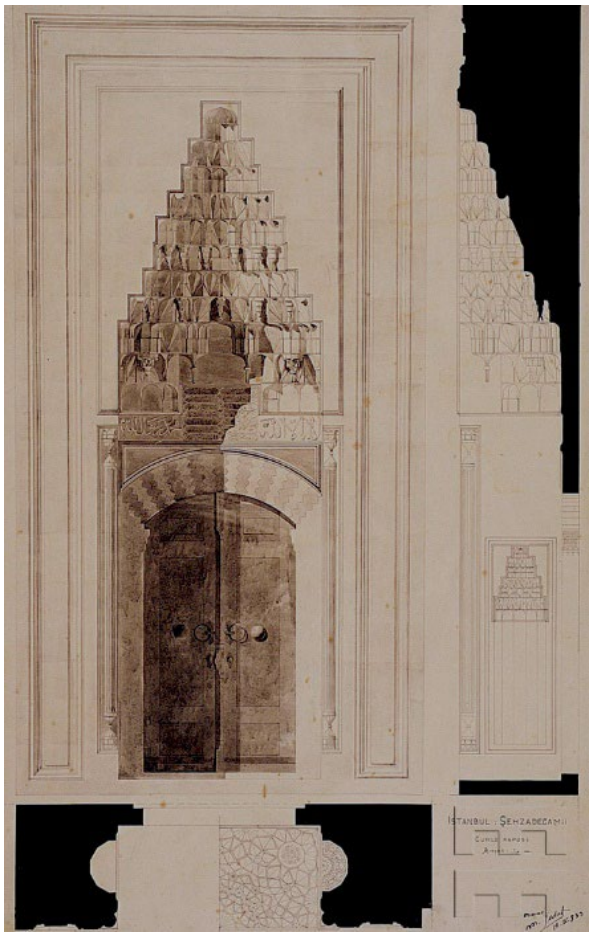
Sofalarda, cami girişi hariç, her bir modüle ikili olacak şekilde gözler oluşturulmuştur. Bu gözlere denk gelecek şekilde cami ana duvarında, üzerinde sivri kemerli aynası bulunan dikdörtgen iki pencere kullanılmıştır. Üst kotta cami ana duvarı üzerinde, her modül dikdörtgen çerçevelerle vurgulanmıştır. Bu çerçevelerin içine yine silmeler kullanılarak sivri kemerler yerleştirilmiştir. Kemerlerin içinde ise üçerli gruplar halinde sivri kemerli pencereler bulunmaktadır. Cami yan cephe duvarları, sofalar sayesinde düşeyde iki bölüme ayrılmış ve "geçirgen bir cephe etkisi" yaratılmıştır (Yağlı, 2010, s.105), (Şekil 2.50).

Şekil 2.50. Cami mihrap cephe kurgusu (Yağlı, 2010, s.104).

Cami cümle kapısının ve son cemaat kısmının yer aldığı kuzeybatı cephesi, aynı zamanda şadırvanlı avlunun iç cephelerinden birini oluşturmaktadır. "…son cemaat yeri, avlu ile tam bir simetri bütünlüğü içindedir ve avlu revaklarıyla aynı ölçülere

sahiptir" (Bomba, 2006, s.90). Cami kuzeybatı cephesi, avlu etrafını saran geniş revakların bir parçası olan ve son cemaat yerini oluşturan kısmın arkasında kalmaktadır. Bu revaklar sayesinde yüksek cephe duvarı düşeyde iki parçaya ayrılmıştır. Bu duvarı, diğerlerine göre özel kılan, orta aksında cümle kapısının bulunmasıdır. İslam inancına göre, cümle kapılarına ve mihraba çeşitli özel anlamlar yüklenmektedir. Özellikle selatin camilerinin cümle kapıları ile Kabe (İslam'a göre en kutsal yer) yönüne yerleştirilen mihrapları aynı aks üzerinde yer almaktadır (Harmankaya, 2018, s.10), (Şekil 2.51).

Şekil 2.51. Cami cümle kapısı–S. Çetintaş, 1933 (Ödekan, 2004, lev.92).

Caminin diğer cephelerinde olduğu gibi kuzeybatı cephesi de yatayda beş modülden oluşmakta, orta modülde cümle kapısı, diğer modüllerden her birine ikişerli gruplanmış pencereler yerleştirilmiştir. Alt sıradaki pencereler dikdörtgen geometriye sahip ve üzerlerinde sivri kemerli form kullanılarak, cami içine ışık almak için dışlık pencereleri oluşturulmuştur. Üst sıradakiler ise duvarda silme kullanılarak iz şeklinde

sivri kemerli yalancı pencereler oluşturulduğu görülmektedir. Cümle kapısının yanlarına gelen modüllerde söz konusu yalancı pencerelerin aralarında ve daha üst kotta dikdörtgen küçük birer pencere bulunmaktadır. Avlunun diğer iç cephelerinden farklı olarak, her iki yanlardaki iki modülün aralarında mihrap nişi de bulunmaktadır.

Şadırvanlı avlunun kuzeydoğu ve güneybatı cepheleri, simetrik olmakla birlikte kuzeybatı cephesindeki fark giriş kapısının ortada olması, yan cephelerde ise giriş kapısı cami tarafından ikinci modülde olmasıdır. Her yönden avlu zemin kotuna, az sayıdaki basamaklarla ulaşılmaktadır. Cephe düzeni açısından aralarında fark olmayıp tüm cephelerde yine beş modül algılanmaktadır. Kapıların olmadığı modüllerde, silmeler kullanılarak büyük dikdörtgen çerçeve oluşturulmuş ve içlerine dörtlü gruplar halinde pencereler yerleştirilmiştir. Düşeyde iki pencere dizisi kullanılmış, alt sırada silmelerle oluşturulan dikdörtgen içinde, üst kısmında ise sivri kemerli ayna ve alt kısmında dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Alt sıradaki pencere aynalarında herhangi bir süsleme programı uygulanmamıştır. Üst sıradaki pencereler ise sivri kemerli olup tüm cephe düzeninde olduğu gibi ikili gruplar şeklindedir (Şekil 2.52).

Şekil 2.52. Cami şadırvanlı avlu cephe pencere kurgusu, 2019.

3. KÜLLİYE YAPILARININ HASAR VE ONARIM KRONOLOJİSİ

Yüzyıllar boyunca ayakta kabilen yapılarda oluşan hasarlar, yangın, fırtına, sel, deprem gibi afetler yanında insan eliyle verilen zararlar şeklinde de olmaktadır. Bilinçsizce yapılan vandalizm, onarım adı altında uygulanan yanlış müdahaleler ya da eserin öz niteliğine uygun olamayan kullanımlar söz konusu olmaktadır.

Bu bölümde ilk inşa edildiği dönemden günümüze kadar Şehzade Külliyesi yapılarının geçirmiş olduğu hasar ve onarımlar kronolojik olarak saptanmıştır. Farklı kaynaklardaki bilgiler, toplu halde takip edilebilir bir sıra ile ortaya konulmuştur. Şehzade Mehmet Külliyesi'nin merkezini teşkil eden caminin 1986-1999 yılları arasındaki kapsamlı onarım çalışmaları ise ayrıca daha detaylı olarak Bölüm 4'de ele alınmıştır.

Şehzade Mehmet Külliye yapılarının inşa edildiği 1543-1548 yıllarından günümüze kadar geçen beş asra yaklaşan sürede, birçok tahribata uğramış olması ve onarımlar geçirmiş olması kaçınılmazdır. Yapılara olan yıkıcı etkileri bakımından, depremler ve özellikle Osmanlı dönemindeki büyük yangınlar ayrıca dikkat çeken konulardır. İstanbul'da, 1557, 1690, 1719, 1766, 1894, 1912 ve 1999 yıllarında çeşitli hasarlara neden olan depremler meydana gelmiştir (Sezer, 1996, s.169-170). Sadece Şehzade Mehmet Camii'nin, 1766 depremi sonrası hafif hasarlı olduğuna dair bir tespit bulunmaktadır (Mazlum, 2011, s.55). Şehzade Mehmet Külliye yapıları, ilk inşa edildiği tarihten bugüne kadar çok sayıda yangına da maruz kalmış, 1718 ve 1782 yıllarında çıkan kapsamlı yangınlarda oldukça büyük hasar görmüştür (Cezar, 1963, s.347 ve s.364; Orman, 2010, s.484).

Külliye inşa edildiği tarihten bugüne kadar geçen uzun zamanda olumlu ya da olumsuz birçok vakaya maruz kalmıştır. Tezin bu bölümünde, külliye yapıları, özellikle etkileri tespit edilmiş olan durumlar dikkate alınarak, hasar ve onarımlar başlığı altında ele

alınmıştır. Çalışmada elde edilen veriler özetlenerek tabloya dönüştürülmüş olmakla birlikte, inşa tarihinden bu güne kadar geçen uzun zaman yüzyıllara ayrılarak çalışılmıştır.

3.1 16. yy Hasar ve Onarımları

1543 yılında külliye yapılarının inşası başlamış olup 1548 te tamamlanmıştır. Bu tarihten 16. yy sonuna kadar geçen sürede, hasar ve onarım konularında literatürde herhangi bir kayıt bulunamamıştır.

3.2 17. yy Hasar ve Onarımları

Külliye yapılarında, 1613, 1633 ve 1693 yıllarında meydana gelen yangınlarda hasar oluştuğu, bununla birlikte 1616, 1650, 1660 ve 1673-74 yıllarında çeşitli onarımlar yapıldığı bilinmektedir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Şehzade Mehmet Külliyesi 17. yy hasar ve onarımları.

Tarih	Hasar Nedeni		Onarım	Etki Alanı	Kaynak
	Yangın	Diğer			
1613	x		IV. Murat	Külliye	Orman, 2010, s.484 Eralp, 2004, s.39
1616			x	Külliye	Eralp, 2004, s.39
1633	x			Külliye	Orman, 2010, s.484
1650			x	Camii, medrese, tabhane, mektep, imaret ve fırınları	Orgun, 1938, s.336 ve s.339
1660	x			Yeniçeri eski odaları (külliye yanı) ve külliye	Cezar, 1963, s.337 Kuban, 1994b, C.7, s.154 Eralp, 2004, s.39
1673 1674			x	Su yolları vd.	Sağır, 2016, s.934
1693	x			Yeniçeri eski odaları (külliye yanı)	Cezar, 1963, s.344

İstanbul'da 1613 yılında çıkan yangında külliyenin zarar gördüğü bilinmektedir (Orman, 2010, s.484). Hakkaklar tarafından şadırvan avlusunda bulunan iki sütun

bileziğine yangınla ilgili bilgilerin nakşedilmiştir (Erçağ, 1988, s.5). Arıman çalışmasında (2018), yangınlar için 31.05.1613 ve 10.11.1613 günlerine ve tamiratla ilgili olarak ise 1616 yılına işaret etmektedir (s.201-202). Bu yangınlarda meydana gelen hasar, IV. Murad'ın emriyle 1616 yılında tamir edilmiş, söz konusu çalışmalar esnada şadırvan kubbesi de yenilenmiştir (Eralp, 2004, s.39; Orman, 2010, s.484). 1633 yılında ise Cibali yangını diye isimlendirilen yangında, külliye zarar görmüştür (Orman, 2010, s.484).

Orgun[22] (1938), 1650 yılında cami, medrese, tabhane, sıbyan mektebi, imaret ve fırınlarının kubbelerinin tahrip olmuş kurşunlarının tecdidi[23] keşfinin yapıldığını ve Hüseyin Halife İbni Mehmed tarafından tamir edildiğini belirtmiştir (s. 336).

24 Temmuz 1660 günü Şehzadebaşı'nda çıkan yangında Şehzade Külliyesi'nin karşısındaki yeniçerilerin eski odalarının[24] yandığı bilinmektedir (Cezar, 1963, s.337). Yeniçeri eski odalarının tümünü yakabilecek boyuttaki bir yangının külliyeyi de etkilemiş olması muhtemeldir (Kuban, 1994b, s. 154; Eralp, 2004, s.39).

Sağır (2016), çalışmasında, külliye vakfının Mart 1673 - Mart 1674 tarihleri arasını gösteren muhasebe bilançosunda; külliyenin suyolları tamiri için 38.862 akçe gider olduğunu belirtmiştir (s.934).

Külliyeyi etkilemiş olması muhtemel bir başka yangın, 4 Muharrem 1105 (M. 05.09.1693) günü, Ayazağa kapısının dışında başlamış ve Şehzade Camii avlusu arkasından yeniçeri eski odalarına ilerlemiştir (Cezar, 1963, s.344). Bahsi geçen yangının külliyeye etkisi net olarak bilinmemektedir.

3.3 18. yy Hasar ve Onarımları

1718, 1735 ve 1782 yıllarında meydana gelen yangınlarda külliye yapılarının zarar gördüğü, özellikle 1718 ve 1782 yıllarındaki yangınlarda camide ağır hasar oluştuğu

[22] M. Zarif Orgun, Topkapı Sarayı Müzesi memuru (Orgun, 1938, s.339).
[23] Tecdid; sözlükte "yenilemek, yeni bir yol açmak" anlamındaki tecdîd, bir işi ya da bir şeyi ciddiyetle ve bir yöntemle yeniden ve aslına uygun biçimde yenileme faaliyetini ifade eder (Görgün, 2011, s.234).
[24] Yeniçerilerin Eski Odaları, Şehzade Mehmet Külliyesi'nin yanında bulunmaktadır (Necipoğlu, 2013, s.261).

bilinmektedir (Tablo 3.2). 22 Mayıs 1766 günü meydana gelen depremde Şehzade Mehmet Camii'nin hafif hasar gördüğünü belirtmiştir (Mazlum, 2011, s.55).

Tablo 3.2. Şehzade Mehmet Külliyesi 18. yy hasar ve onarımları.

Tarih	Hasar Nedeni		Onarım	Etki Alanı	Kaynak
	Yangın	Diğer			
1718	x			Cami minareleri ve iç döşemeleri, yeniçeri eski odaları (Külliye yanı)	Cezar, 1963, s.347
1735	x			Şehzadebaşı	Cezar, 1963, s.356
1782	x			Minare külahları, caminin halı / kilimleri ve hünkar mahfeli	Cezar, 1963, s.364-365

Şehzadebaşı'nda 17 Temmuz 1718 tarihinde meydana gelen büyük yangının, yeniçeri eski odaları ve acemi oğlanları odaları da dahil olmak üzere külliye civarındaki yapılarda büyük tahribata yol açtığı belirtilmektedir (Cezar, 1963, s.347). Bu yangında caminin bütün ahşap aksamının yandığı belirtilmiş olsa da kimi kaynaklarda kısıtlı alanlardan; minare külahlarının yangından etkilendiği ve bunun dışında cami içine uzanan alevler sebebiyle, yangından kaçarak cami içerisine sığınan halkın eşyalarıyla birlikte cami döşemesinin de yandığı belirtilmiştir (Cezar, 1963, s.347; Kuran, 1986, s.302; Orman, 2010, s.484).

Külliyenin etkilenmesi muhtemel bir başka yangının, 30.08.1735 tarihinde külliye civarında meydana geldiği bilinmektedir (Cezar, 1963, s.356). Söz konusu yangının külliyeye olan etkisi ise belirtilmemiştir.

Sur içindeki genişçe bir alanda etkili olan ve 22 Ağustos 1782 tarihinde meydana gelen büyük yangında, külliye karşısındaki yeniçeri eski odalarının kırkında ve acemi oğlanları odalarıyla birlikte Şehzade Mehmet Külliyesi ve civarındaki yapılarda tahribat oluştuğu, yangından kaçmaya çalışan halkın eşyalarıyla beraber cami içine sığındığı ancak alevlerin buraya da sirayet etmesi sonucunda, eşyaları ile birlikte altı yüz kişinin cami içinde can verdiği, cami halılarının, kilimlerinin tümüyle kül olduğu ve hünkar mahfili ile minare külahlarının da yandığı, oluşan bu felaketten sonra tahribatın derhal giderilmesi için bina eminleri tayin edilerek tamirata başlandığı belirtilmektedir (Cezar, 1963, s.364 ve s.365).

Yukarıda belirtilen yangınlar sonrasında, 18. yy'da yapılan kapsamlı onarım çalışmaları esnasında cami içindeki klasik bezemeler yerine barok üslubundaki bezemelerin yapıldığı düşünülmektedir (Erçağ, 1991, s.213).

3.4 19. yy Hasar ve Onarımları

19. yy'da Şehzade Mehmet Külliyesinin, sadece 1833 yılında çıkan yangından olumsuz etkilendiği, bununla birlikte 1834, 1843, 1846, 1857, 1859, 1863, 1864-65, 1873, 1889, 1892 ve 1997 yıllarında çeşitli tamiratların yapıldığı belirtilmektedir (Tablo 3.3).

Tablo 3.3. Şehzade Mehmet Külliyesi 19. yy hasar ve onarımları.

Tarih	Hasar Nedeni		Onarım	Etki Alanı	Kaynak
	Yangın	Diğer			
1833	x			Cami civarı	Cezar,1963, s.372
1834			x	Cami	Kuran, 1986, s.302
1843			x	Medrese	Kütükoğlu, 2000, s.148
1846			x	Medrese; iki odası, abdesthane ve su yolları	Kütükoğlu, 2000, s.148
1856 1857			x	Cami, imaret türbe, vakıf odası	Sağır, 2016, s.924
1857 1858			x	Su yolları, imaret	Sağır, 2016, s.927
1859			x	Cami minaresi, türbe, imaret	Sağır, 2016, s.924
1860			x	Tabhane	Sağır, 2016, s.929
1863			x	Su yolları	Kütükoğlu, 2000, s.149
1864 1865			x	Cami	Delibaş, 2016, s.824
1867		x		Medrese	Sağır, 2016, s.925
1867			x	Medrese	Kütükoğlu, 2000, s.149
1873			x	Su yolu	Kütükoğlu, 2000, s.149
1881			x	Medrese	Kütükoğlu, 2000, s.149
1889	x		x	Sıbyan mektebi	Sağır, 2016, s.926
1890		x		Medrese	Kütükoğlu, 2000, s.149
1892			x	Medrese	Kütükoğlu, 2000, s.149
1895			x	İmaret	Sağır, 2016, s.924

Şehzade Mehmet Külliyesi'nde net olarak nasıl bir etkisi olduğu bilinmemekle birlikte, Vak'anüvis Lütfi Efendi'nin[25] belirttiğine göre, 31 Ağustos 1833 tarihinde Cibali'de çıkan yangın, diğer büyük yangınlarda olduğu gibi birçok kola ayrılarak İstanbul'un yarısına yakınını etkilemiş, Şehzade Mehmet Camii ve civarını da etkisi altına almıştır (Cezar,1963, s.372). Söz konusu yangından hemen sonra, 1250 (M. 1834-35) yılında harim iç duvar bezemelerinin yenilendiği, cami giriş kapısı üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır (Kuran, 1986, s.302).

Kütükoğlu (2000), 1259 (M. 1843-44) yılında Şehzade Mehmet Medresesi'nin abdesthanelerinde küçük çaplı tamirlerin yapıldığını, muslukların ve bunlara giden suyollarının tamirinin Haçatur Kalfa tarafından 1.418 kuruşa mal edildiğini, 1262 (M. 1845-46) tarihinde ise medresenin iki odasının 269,5 kuruş kullanılarak vakfın kaymakam vekili Hasan Rüşdü Efendi tarafından tamir ettirildiğini belirtilmiştir (s.148).

Şehzade Mehmet Camii'nin 1273 (M. 1856-57) tarihinde tamir ettirildiği, yanı sıra imaret, türbe ve vakıf odasının da tamirlerinin yapıldığı bilinmektedir (Sağır, 2016, s.924). Başbakanlık Osmanlı Arşiv kayıtlarında, 1274 (M.1857-58) tarihinde külliye suyolları ile imaretin tamirinin talep edilmiş olduğu görülmektedir (Sağır, 2016, s.927). Yine aynı arşivde yapılan çalışmada, 16 Zilhicce 1275 (M. 17.07.1859) tarihli belgede imaretin tamirinin yapıldığı, beraberinde türbenin ve cami minaresinin de tamirinin yapıldığı belirtilmektedir (Sağır, 2016, s.924).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, 18 Recep 1276 (M. 10.02.1860) tarihinde, tabhanenin tamirinin 737 kuruşa yapılabileceği kararı alınarak Evkaf Nezareti'ne bildirildiğine dair bir kayıt bulunmaktadır (Sağır, 2016, s.929). 1280 (M. 1863-64) tarihinde, caminin kapsamlı bir tamire ihtiyacı olduğu, bahsi geçen arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır (Sağır, 2016, s.924). Aynı yıl medreseye giden suyollarının tamiri için yapılan keşif neticesinde, çalışmanın 9.847 kuruşa mal olacağı belirlenmiş ve suyolcu Raif Efendi tarafından tamirat yapılmıştır (Kütükoğlu, 2000, s.149).

Şehzade Mehmet Cami Tamir Kitabesi'nde belirtildiğine göre, camide 1281 (M. 1864-65) tarihinde tamirat yapıldığı anlaşılmaktadır (Delibaş, 2016, s.824). Başbakanlık

[25] Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi; Osmanlı Devleti resmi tarihçisi ve şair (Aktepe, 1989, s.234).

Osmanlı Arşivi'nde, 24 Cemaziyelahir 1284 (M. 23.10.1867) tarihli belgede, medresenin kimi yerlerinin harap durumda olduğu sadrazamın ilgili makama sunduğu yazı vesilesi ile bilinmektedir (Sağır, 2016, s.925). Tamire muhtaç durumdaki medresenin tamirinin 1284 (M. 1867-68) tarihinde 6100 kuruş karşılığı Fenerli Nikola Kalfa'ya ihale edildiği belirtilmektedir (Kütükoğlu, 2000, s.149). İfade edildiği şekliyle, tamir işinin yapılıp yapılmadığı ile ilgili belirgin bir neticeye ulaşılamamaktadır.

Külliye suyollarının tamiri, 1290 (M. 1873-74) yılında, 2500 kuruş karşılığında Süleymaniye suyolcusu İsmail Usta tarafından yapılmıştır (Kütükoğlu, 2000, s.149). 1298 (M. 1880-81) yılında ise İstanbul Şehremaneti tarafından, medresenin tamire ihtiyaç duyulan kısımları ile birlikte kurşunlarının da tamir edilmesi maksadıyla keşif yapılarak ihaleye çıkılmış ve eksiltme sonucunda işi, 8000 kuruşa Hacı Hristo Kalfa'nın yapmasına karar verilmiş olmasına rağmen, hazinenin bu miktardaki ödemeyi yapamayacağının anlaşılması üzerine, bu harcamanın Evkaf Nezareti'nce karşılanmasına karar verilmiştir (Kütükoğlu, 2000, s.149).

Sıbyan mektebinin, 1307 (M. 1889-90) yılında çıkan yangında hasar gördüğü ve harap olan kısımların daha sonra tamir edildiği, Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinden anlaşılmaktadır (Sağır, 2016, s.926). Aynı yıl (1890), Kütükoğlu'na göre (2000), medresenin bazı yerlerinin tamir edilmesi gerektiği tespit edilmiş ve muhtemelen 1892 yılında tamirleri yapılmıştır (s.149).

1894 yılında İstanbul'da meydana gelen ve birçok yapıda hasara neden olan büyük deprem sonrasında, şehremaneti tarafından hasar gören yapıların listelendiği keşif çalışmasında Şehzade Mehmet Külliyesi bulunmamaktadır (Genç ve Mazak, 2000, s. 41). Literatür araştırmalarında da külliyede hasar oluştuğuna dair bilgiye ulaşılamamıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinden, cami kubbe kurşunlarının 1312 (M. 1894-95) yılında yenilendiği anlaşılmaktadır (Sağır, 2016, s.924). Aynı arşivde 1314 (M. 1896-97) tarihinde, imaretin tamirinin kararlaştırıldığı belirtilmiştir (Sağır, 2016, s.927).

3.5 20. yy Hasar ve Onarımları

Külliyedeki yapılarda oluşan hasarlar açısından, 1911 yılında meydana gelen yangından etkilendiği ve 1916 yılında Rüstem Paşa Sebili'nin yıkıldığı, 1901, 1912-13, 1916, 1959, 1960-61, 1963, 1970'ler, 1990, 1994 ve 1986-1999 yılları arasında ise külliyenin farklı yapılarında onarımlar yapıldığı kaynaklarda belirtilmektedir (Tablo 3.4).

Tablo 3.4. Şehzade Mehmet Külliyesi 20. yy hasar ve onarımları.

Tarih	Hasar Nedeni		Onarım	Etki Alanı	Kaynak
	Yangın	Diğer			
1902			x	İmaret	Sağır, 2016, s.927
1906		x		Sıbyan mektebi	Sağır, 2016, s.926
1909			x	Medrese	Kütükoğlu, 2000, s.149
1911	x			Külliye	Cezar, 1963, s.378
1912 1913			x	Türbeler	Müller-Wiener, 2001, s.480
1914			x	Medrese	Kütükoğlu, 2000, s.150
1916			x	Cami ve türbeler	Orman, 2010, s.484
1916		x		Rüstem Paşa sebili	Müller-Wiener, 2001, s.480
1959			Vefa Lisesi	Tabhane	İVBMA
1960				Medrese	Kütükoğlu, 2000, s.150
1960 1961			V.G.M.	Medrese	Kuran, 1986, s.54
1963			x	Külliye	İVBMA
1986 1999			V.G.M.	Cami	İVBMA
1970			x	İmaret	Tanman, 1988, s.338
1990			x	Medrese	İVBMA
1994			x	Medrese	İVBMA
1998			x	Muvakkithane	İVBMA
1998 1999			x	İmaret ve sıbyan mektebi	Url-10

1986-1999 yılları arasında, Şehzade Mehmet Camii bezemelerinde yapılan araştırma raspaları neticesinde, dört farklı dönemde uygulama yapıldığına işaret eden katmanlar tespit edilmiş, en alt katmanın 1616 yılındaki onarıma, en üst katmanın 1901 yılındaki onarıma tekabül ettiği belgeleri ile tespit edilmiş ve aralarındaki iki katmanla ilgili olarak kesin bir kanıya varılamamıştır (Erçağ, 1996, s.64). Camideki özgün klasik

bezemelerin üzerine 18. yy'da batılılaşma etkisiyle Türk baroğu üslubunda bezemelerin yapıldığı ve son dönem restorasyonu (1986-1999) öncesinde görülen bezemelerin ise bahsi geçen 18. yy uygulamasının, 1901 yılında yapılan özensiz kopyası olduğu belirtilmiştir (Erçağ, 1988, s.7; 1996, s.64). Başbakanlık Osmanlı Arşiv kayıtlarında, caminin 1901 yılında tamir edildiği belirtilmektedir (Sağır, 2016, s.924). Ancak bu dönem yapılan uygulamalar hakkında yeteri kadar kayıt bulunmaması dolayısı ile yapının hangi noktasında nasıl bir uygulama yapıldığı konusunda net bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv kayıtlarında, 1320 (M. 1902-03) yılında, imarette tamirat yapıldığı, 1322 (M. 1904-05) yılında sıbyan mektebinin çatısının akması sebebiyle eğitimlerin aksadığı belirtilerek tamirinin istendiği ve 1325 (M. 1907-08) yılında ise caminin tamiri için girişimde bulunulduğu belirtilmektedir (Sağır, 2016, s.924, 926 ve 927).

Kütükoğlu'na göre (2000), medresede oluşan hasarların tamiri için 1325 (M. 1907-08) yılında teşebbüste bulunulmuş ancak neticesi ile ilgili kayıt bulunamamıştır (s.149). Şehzadebaşı'nda 23.07.1911 gününde çıkan yangında, Şehzade Mehmet Külliyesi avlu duvarı yanında bulunan Burmalı Mescid'in çatı ve minare külahının yandığı belirtilmiş ancak külliyeye etkisinden bahsedilmemiştir (Cezar, 1963, s.378).

1912-1913 yıllarında türbelerde onarım yapıldığı bilinmektedir (Müller-Wiener, 2001, s.480). Sonraki yıl medresenin tamire muhtaç durumda olduğu belirtilmiştir (Kütükoğlu, 2000, s.150). 1916 yılında ise bazı türbelerde ve camide yapılan kısmi onarımların varlığı söz konusudur (Orman, 2010, s.484). Külliye avlu duvarında pencereleri hala bulunan Rüstem Paşa Sebili aynı yıl yıkılmıştır (Müller-Wiener, 2001, s.480).

Bilindiği gibi 1900'lerin başında ülkede yaşanan sıkıntılı günler, 2. Dünya Savaşı sonlarına kadar sürmüştür. Bu dönemde anıt eserlerin korunması ve onarımı için kaynak ayırmak pek mümkün olamamış, ancak 1950'lerde çeşitli onarım faaliyetlerinin yürütülebildiği, camide küçük çaplı onarımların yapıldığı ve bazı türbelerde 1953 yılında onarımlar yapıldığı belirtilmiştir (Orman, 2010, s.484).

1957 yılında Ali Saim Ülgen tarafından kaleme alınan yazıda; caminin yangına maruz kaldığı belirtilmiştir (Belge 1). Dilekçeye göre; Şehzade Camii'nin avlusunda bulunan

ahşap barakaların yanması sonucu, doğu cephesinin mermer sütunları, kapı söveleri, tezyinatlı silmeler, küfeki kaplamalarla ahşap kapı ve pencere kanatları ve kurşun örtülerinin erimiş olduğu, bazı kısımların ise çökmek tehlikesi gösterdiği anlaşılmaktadır. Ülgen'in yazısına istinaden, ilgili kurul tarafından konunun görüşülerek; avludaki bakiye dükkanların kaldırılması ve camiye yakın (kuzeydoğusunda bulunan) Oksijen Fabrikası'nın başka yere taşınması kararlarının alındığı görülmektedir (Belge 2). Bir başka belgede ise bu kararın İstanbul Belediye Reisliği'ne iletildiği de anlaşılmaktadır (Belge 3).

1959 yılında Vefa Lisesi'nin kullanımına ilişkin olarak, tabhanede tamir ve tadilat girişimi yapıldığı bilinmektedir (Belge 4). 07.08.1959 tarihli bir başka belgede; yine Vefa Lisesi için dershane ve laboratuvar olarak kullanılmak üzere, tabhanenin plan ya da başkaca tadilat yapılmadan sadece tamirat yapılarak kullanılabileceği belirtilmiştir (Belge 5).

Medrese 1960-61 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kapsamlı bir onarımdan geçirilerek, revak sütunları arasına demir pencere ve camekanlar yapılmıştır (Kuran, 1986, s.54; Kütükoğlu, 2000, s.150).

Şehzade Mehmet Camii'nin 1960'lı yıllarda Y. Mimar Ali Saim Ülgen başkanlığında, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarımı yapılmış, bu onarımda duvar dokusunda ve üst örtüde bozulan horasan sıvalar yerine çimento esaslı sıva kullanılarak tamirat yapılmış, dışlık pencereler çimento kullanılarak yeniden imal edilmiş ve üst örtü sistemini kaplayan kurşunlar yenilenmemiş ancak sadece çok problemli bölümlerin kurşunları değiştirilebilmiştir (Eralp, 2004, s.43; Kuran, 1986, s.54).

Camide 1950'li, 1960'lı yıllarda yapılan onarım çalışmaları ile ilgili yeterli veri bulunmamasına karşın, yayınlanan seminer ve bildirilerin varlığı, kısıtlı da olsa bu uygulamalar hakkında bilgilere ulaşılmasını olanaklı kılmaktadır. Erçağ ilgili seminerde[26] (1991), 1986 ve 1990 yılları arasındaki restorasyon çalışmalarında elde edilen veriler ışığında, önceki uygulamalar ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir; özgün sıvalar bilinçsizce tahrip edilmiş, kubbelerde portland çimento bağlayıcılı sıva

[26] 4-5-9 Aralık 1990'da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen seminerler çerçevesinde, Erçağ Şehzade Camii Restorasyonu isimli bir bildiri sunmuş, 20. yy'ın son çeyreğinde yapılan restorasyonlar esnasında geçmiş dönem onarımları ile ilgili bilgiler elde edildiğini belirtmiştir. Seminerin transkripsiyonu 1991 yılında, 8. Vakıf Haftası Kitabı şeklinde yayınlanmıştır.

kullanılmış, pencere dışlıkları portland çimentosu ve deniz kumu kullanılarak hazırlanan harç ile imal edilmiş, şadırvanlı avlu revak kubbe kaplamalarında yüksek dozda çimento takviyeli harç ile kurşun taklidi şap yapılmış, harim de bulunan ahşap pencere kepenklerinin yüzeylerine yağlı boya uygulanmıştır (s.214-215 ve 220). Günümüzdeki koruma anlayışına göre olumsuz kabul edilen portland çimentosu kullanımı ile onarım adı altında yapılan bu uygulamaların, aslında çok büyük tahribatlara yol açıldığı değerlendirmesini yapmak mümkündür.

1963 yılında Vakıflar Genel Müdürü, Nihat Danışmen tarafından yazılan dilekçede; restorasyon çalışmaları yapıldığı anlaşılan, Şehzade Camii'nin Belediye Sarayına karşı methal kapısında bulunan dükkanın hangi amaçla kullanılacağının karara bağlanması istenmiş, bu dilekçeye cevaben Tahsin Öz tarafından imzalı yazıda, çiçekçi olarak kiraya verilebileceğine belirtilmiş ancak ilgili kurul tarafından, bahis konusu yerin dükkan halinden kurtarılıp, su haznesinin kontrolü maksadı ile bir kapı bırakılmak sureti ile kemerin örülmesine karar verilmiştir (Belge 6, 7 ve Belge 8).

Tanman'a göre (1988), imaret 1970'lerde onarım görmüş ve 1980'li yıllarda imaretin doğu yönündeki yapısı İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü deposu, batı da kalan yapısı ise İstanbul Üniversitesi'ne bağlı bir matbaa olarak kullanılmıştır (s.338).

Anıtlar Yüksek Kurulu'na verilen 13.10.1970 tarihli yazıda; cami şadırvan avlusundaki pencerelerin klasik ahşap kanatlarının yerlerinden çıkmış olduğu ve herhangi bir koruma önlemi alınmadığı için tahrip olmaya hazır vaziyette bulunduğu bildirilmiş ve aynı konu 1971 yılında diyanet işleri başkan vekili tarafından tekrar gündeme getirilmiştir (Belge 9 ve Belge 10). Bunun üzerine yürütülen araştırmada 1959 yılında yapılan çalışmalarda bahsi geçen kepenklerin onarılarak yerlerine takıldığı ancak sonraki dönemde tekrar yerlerinden çıkmış halde olduğu tespit edilmiştir (Belge 11). Konu ile ilgili son olarak 1971 yılında tekrar gerekli çalışmanın yapıldığı belirtilmiştir (Belge 12).

Medresede 1990 yılında restorasyon çalışmalarının yapıldığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne hitaben kaleme alınan 1993 tarihli belgeden anlaşılmaktadır. Aynı belgede kurul kararı alınmadan, revakların altına tuvalet inşaatı yapıldığı da belirtilmiştir (Belge 13).

15.07.1994 tarihli belgeden; medresede izin alınmadan ve kontrollük olmadan restorasyon yapıldığı, iç ve dış duvarların tamir edildiği, badana ve boya yapıldığı, mevcut kalorifer tesisatının yenilendiği, aydınlatma elemanlarının takıldığı, döşemelerin tamir edildiği anlaşılmaktadır (Belge 14).

1998 yılında, Abide ve Yapı İşleri Müdürü tarafından yazılan dilekçeye göre, muvakkithanedeki restorasyona başlanılabilmesi için, muvakkithanede muhafaza edilen cami halılarının bu mekandan alınarak daha uygun bir yere nakledilmesi istenmiştir (Belge 15).

İstanbul'da 29.05.1923, 26.10.1923, 13.03.1952, 26.12.1957, 18.19.1963 ve 24.04.1988 yıllarında 5 ve üzeri büyüklükte olan depremler meydana gelmiş ancak Şehzade Mehmet Külliyesi'nde belirgin bir hasar oluştuğuna dair kayıt bulunmamaktadır (Pamukciyan, 1994, s.34). İstanbul'da etkisi hissedilen, 17.08.1999 günü meydana gelen depremin ve külliye yapıları üzerinde nasıl bir etki oluşturduğuna dair literatür çalışması bulunamamıştır.

20. yy'ın son çeyreğinde, camide yapılan kapsamlı restorasyona ait detaylı çalışma, tezin 4. Bölümü'nde ele alınmıştır.

3.6 21. yy Hasar ve Onarımları

Günümüzde külliye yapılarından medresenin, imaretin ve sıbyan mektebinin faal olarak kullanılmakta olduğu, caminin restorasyona muhtaç olmakla birlikte halen kullanılır durumda olduğu, tabhane ve kervansarayın ise restorasyon çalışmalarının devam ettiği görülmektedir (Tablo 3.5).

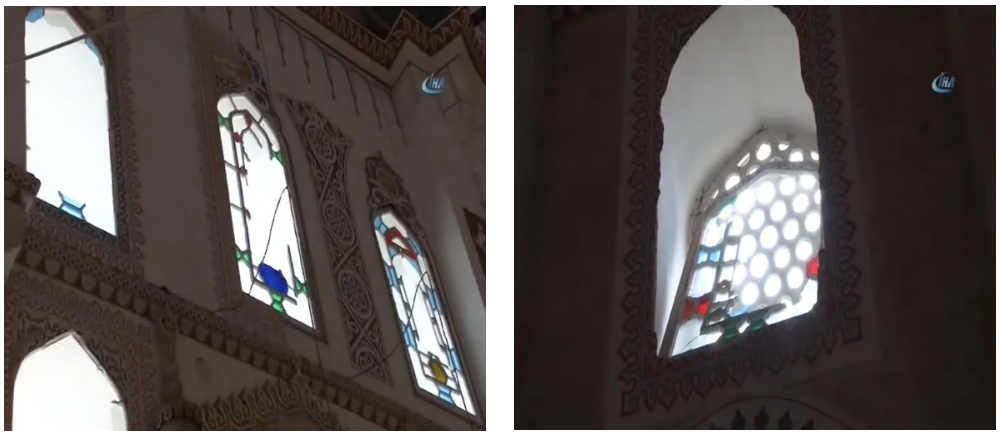
Tablo 3.5. Şehzade Mehmet Külliyesi 21. yy hasar ve onarımları.

Tarih	Hasar Nedeni		Onarım	Etki Alanı	Kaynak
	Yangın	Diğer			
2016		x		Cami ve türbeler	Url-12
2016			x	Cami	İVBMA
2017			x	Türbeler	Url-7
2013 2016			x	Medrese	Url-7
2013 2019			x	Tabhane ve kervansaray	Url-7

27.09.2019 günü meydana gelen ve İstanbul'da hissedilen depremin külliye yapılarında etkilerinin tespiti ile ilgili kayıt bulunmamakta olup, belirgin bir hasara neden olmadığı anlaşılmaktadır. 21. yy başından günümüze kadar külliye yapılarında tespit edilmiş bir hasara yol açan durum sadece Vezneciler'de gerçekleşen bombalı terör saldırısı olmuştur. 7.06.2016 tarihinde, Şehzade Mehmet Külliyesi'ne yaklaşık 200 m. uzaklıkta gerçekleşen bomba patlaması sonucunda, külliyenin güneydoğu yönünde bulunan yapılarda hasarlar oluşmuştur. Türbelerde gerçekleşen hasarlar için 2017 yılında, Şehzadebaşı Türbeleri Acil Müdahale İşi adı ile ihale yapılmıştır (Url-7). Gelişen bu durum karşısında caminin kıble cephesindeki hasar için ise belgeleme çalışmaları sonrasında, acil olarak cami içinde temizlik yapılmıştır (Şekil 3.1 ve Şekil 3.2).

Şekil 3.1. Patlamada oluşan hasarlar (Url-11).

Şekil 3.2. Patlamada oluşan hasarlar (Url-12'deki videodan oluşturulmuştur).

Patlamada oluşan hasarların giderilmesi için, 25.08.2016 tarihinde yüklenici firma basit onarım çalışmalarına başlamış ve 07.10.2016 tarihinde onarım çalışmalarını sona erdirmiştir (Belge 16). Bu kapsamda; cami iç mekanında mihrap yönündeki kubbe ve yanlarında bulunan yarım kubbelerde zarar gören sıvaların raspasının yapıldığı, bu sırada çimento kalıntısı tespit edildiği ve onlarında temizlendiği, ayrıca derz açma çalışması yapıldığı belirtilmiş, raspa yapılan yerlerin horasan harcı ile sıvandığı, üzerine nefaset sıvası yapıldığı ve hasar gören pencere içliklerinin yerine yeni imal edilen içliklerin montajının yapıldığı, dışlıklar da ise kırılan camların yerine yeni camlar takıldığı belirtilmektedir (Belge 17, 18 ve Belge 19).

Cami ile ilgili 21. yy da yapılan son çalışma, KURAM tarafından malzeme analizi ve konservasyonu ile ilgili çalışmadır. Bu çalışmada, camiden elde edilen harç, sıva, doğal taş, boya ve kir numuneleri üzerinde, laboratuvar analiz çalışmaları gerçekleştirilmiş, sonuçlar ve yerinde yapılan görsel incelemeler birlikte değerlendirilerek, konservasyon uygulamaları için öneriler oluşturulmuştur (KURAM, 2017).

Cami dışında külliyenin inşa edildiği dönemde bulunan; türbe, medrese, tabhane ve kervansaray, imaret ve sıbyan mektebi yapılarının 21. yy'daki durumları ele alınırken, 20. yy'daki durumları ile ilişki kurularak, süreç şeklinde irdelenmiştir.

Şehzade Mehmet Medresesi, 1960-1961 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılan restorasyon çalışmalarında, revakları oluşturan sütunların aralarına camekan yapılarak kullanılabilir kapalı alan metrekaresi arttırılmıştır (Kütükoğlu, 2000, s.150). Medrese bir dönem kız talebe yurdu olarak kullanılmıştır (Url-8). Bir süre herhangi

bir amaçla kullanılmamış ve bu dönemde bakımsız kalmıştır. Daha sonra kısa bir dönem ise restoran olarak kullanılmış ve son olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce, 2010 yılında Suffa Vakfı'na tahsis edilmiştir (Url-9). Restorasyon projelerinin yapılması işi 2011 yılında ihale edilmiş, hazırlanan projeler 2012 yılı sonunda ilgili Koruma Kurulu tarafından onaylanmıştır (Url-7 ve Url-8). 2013 yılı sonuna doğru uygulama işi ihalesi yapılmış olup sonrasında restorasyon faaliyetlerine başlanmıştır (Url-7). 2016 yılında Suffa Vakfı tarafından kullanılmaya başlanmış ve halen kültürel faaliyetler amacı ile kullanılmaya devam edilmektedir.

Tabhane ve kervansaray, 1959 yılı itibari ile Vefa Lisesi Laboratuvarı olarak kullanılmak üzere çeşitli düzenlemeler yapıldığı bilinmektedir (Belge 4 ve Belge 5). Daha sonraki bir dönem depo olarak kullanılmıştır (Tanman, 1988, s.338). 2013 yılında uygulama işi ihalesi yapılmış ve başlanan restorasyon çalışmalarıyla ilgili olarak 2018 yılında ikmal (tamamlama) ihalesi yapılmıştır (Url-7). Güncel durumda restorasyon çalışmalarında sona gelinmiştir.

İmaret ve sıbyan mektebi, bir bütün olarak ele alınmış ve 1996 yılında Siyasal Vakfı'na[27] tahsis edilmiş, 1998 yılında restorasyon projeleri onaylanmış ve kısa sürede çalımalar tamamlanarak 1999 yılında kullanılmaya başlanmıştır (Url-10). Günümüzde Siyasal Vakfı faaliyetlerini, imaret ve sıbyan mektebinde sürdürmeye devam etmektedir.

[27] Siyasal Vakfı; İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Mezunları ve Mensupları Vakfı

4. CAMİDEKİ SON DÖNEM (1986-1999) RESTORASYON ÇALIŞMASI

Şehzade Mehmet Camii son dönem restorasyon çalışmaları 1986 yılında başlamıştır (Erçağ, 1987, s.87), (Belge 20). Tezin bu bölümünde, 1986-1999 yılları arasında camide yapılan restorasyon / konservasyon uygulamaları detayları ile ele alınmıştır. Tezin 5. bölümünde, burada belirtilen son dönem uygulamalarının güncel durumları ele alınacağı için bu bölümde, camideki uygulamaların oldukça detaylı ve belgeleri (yazışma, tutanak, rapor vb. kayıtlar) ile ayrı bir başlıkta ele alınması uygun görülmüştür.

Şehzade Mehmet Camii'nde son restorasyon 1986-1999 yılları arasında, Vakıflar Genel Müdürlüğü kontrolünde yapıldığı ve kurum adına kontrollük görevini Beyhan Erçağ'ın üstlendiği İVBMA kayıtlarının birçoğunda görülmektedir. Erçağ'ın yapılan çalışmalarla ilgili olarak, farklı zamanlarda ve çeşitli mecralarda bilgiler vermiş olmasının ve bunların yayınlanmış olmasının, koruma alanına büyük katkı sağladığı açıktır. Bu yayınlar aynı zamanda, Şehzade Mehmet Cami'nin korunması ile ilgili neredeyse her çalışma için, kuşkusuz en önemli kaynakları teşkil etmektedir. Ayrıca bahse konu restorasyonların bir kısmında yüklenici firma adına şantiye sorumlusu olarak, Mimar Ali Zaimler[28] görev almış ve yapılan uygulamalar ile ilgili çeşitli yayınlar yapmıştır. 1986-1999 yılları arasında Vakıflar I. Bölge Müdürlüğü tarafından yürütülen restorasyon çalışmaları ile ilgili belgelere, Müdürlük Arşivi'nden ve bazı arşiv belgelerine de, FSMVÜ - KURAM Arşivi'nden ulaşılmıştır. Bu bölüm, camideki belirli kısımların teker teker ele alınmasının yapılan değerlendirmelerin daha anlaşılır olması için uygun olacağı düşünülerek ve kronolojik sıralama da göz önünde tutularak oluşturulmuştur.

[28] Mimar Ali Zaimler; yüklenici olan Çomoğlu A.Ş. adına Şantiye Şefi olarak 1993 ve 1994 yıllarında Şehzade Mehmet Camii Restorasyonu çalışmalarında görevli bulunmuştur (İVBMA).

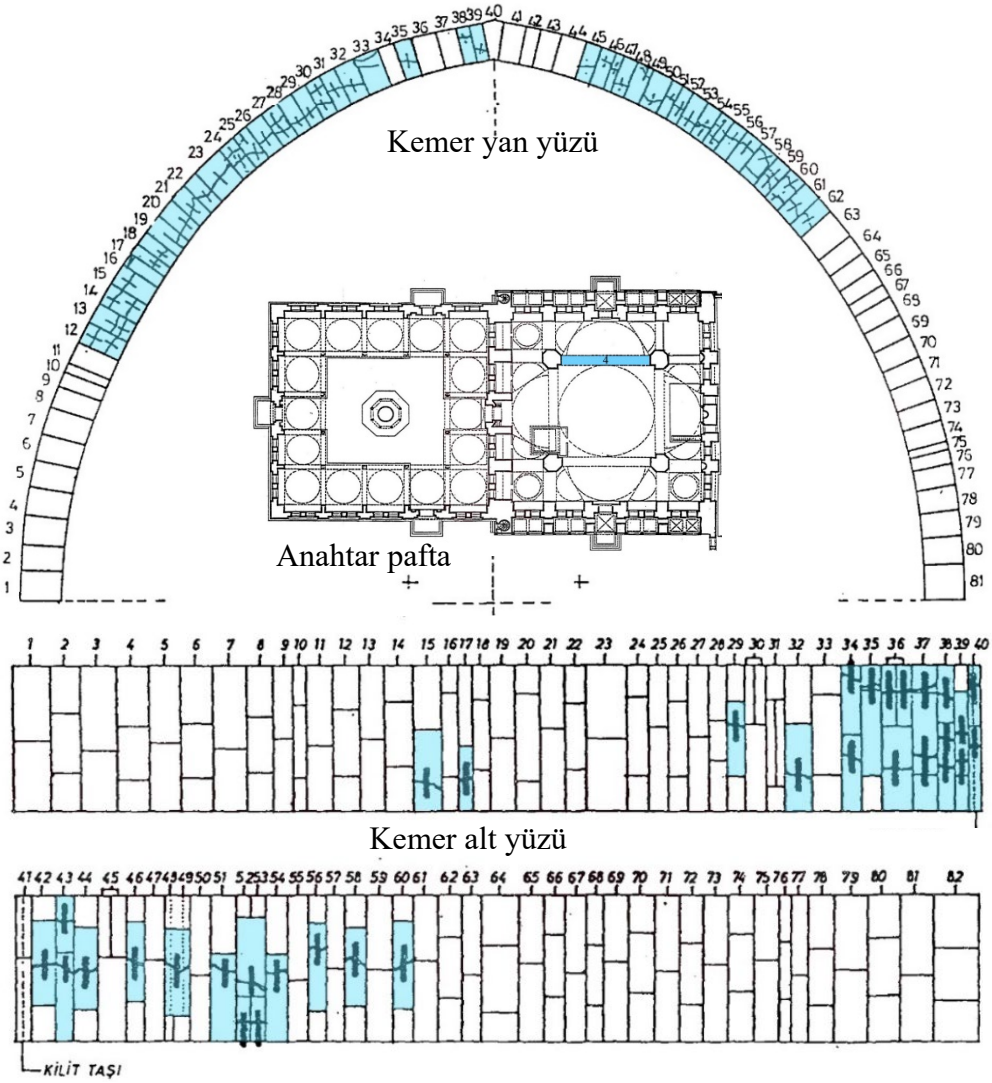
4.1 Taşıyıcı Sistem Müdahaleleri

Camide strüktürel açıdan müdahale edilmesi gereken yoğun bir durumdan bahsedilmemekle birlikte doğu yarım kubbe askı kemerinde ve ana kubbe güney pandantifinde çalışmalar yürütülmüştür. Doğu askı kemerinde, normal şartlarda fark edilmesi mümkün olmayan problem belirtileri, iskele kurularak yakından incelenmiş ve sıva üzerinde kılcal çatlakların oluştuğu ve sonrasında yapılan sıva raspası ile strüktürel bir problemin varlığı tespit edilmiştir. Bir başka durum, güneybatı pandantifinde yapılan araştırma raspaları sonucunda ortaya çıkmış, duvar örgüsünde, taş hatıl ve demir gergi elemanında bozulmaların varlığı tespit edilmiştir. Bu iki uygulama ile ilgili detaylı bilgiye, başta yüklenici firmanın şantiye şefi olan Zaimler'in ilgili tezinden, kontrollük görevinde bulunan Erçağ'ın yayınlarından ve İVBMA belgelerinden ulaşılmıştır.

4.1.1 Doğu askı kemeri onarımı

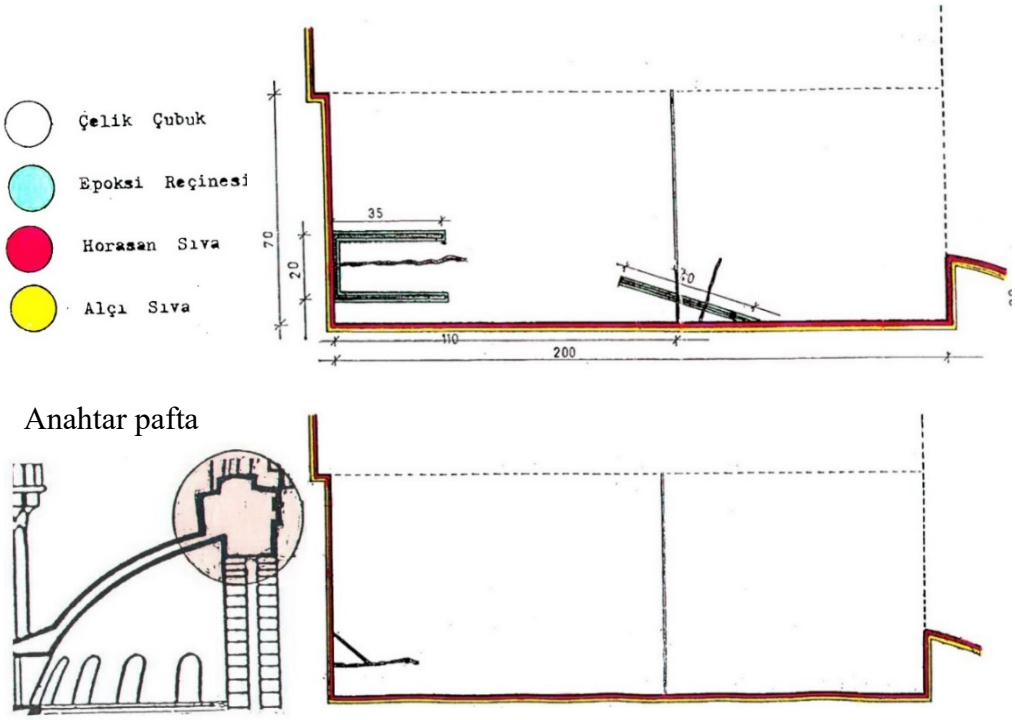
1994 yılında doğu askı kemerinin alçı sıvası üzerinde kılcal çatlakların varlığının tespiti ile başlanan onarım çalışmasında, kemerin alt ve yan yüzeylerindeki sıva raspası neticesinde çok sayıda taş blokta 2 - 3 mm genişliğe kadar ulaşan çatlaklar ortaya çıkmış ve taş yüzeylerindeki sıva tümüyle raspa yapıldığında ise kemerin 2/3 lük üst kısmındaki özgün küfeki taş bloklarda bozulmaların oluştuğu, üzengi seviyesine yakın 1/3 lük kısımda ise hiçbir blokta çatlak oluşmadığı ortaya çıkmıştır (Zaimler, 1995, s.201), (Belge 21).

Caminin strüktürel yapısını etkileyebilecek bu tip bir bozulma için derhal önlem alınması gerektiği kanaatine varılmış, sonraki aşamada gerekli rölöve ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır (Zaimler, 1995, s.202), (Şekil 4.1). Ne şekilde bir uygulama yapılması gerektiği ile ilgili olarak literatür taramaları yapılmış, elde edilen veriler değerlendirilmiş, alternatif uygulamaların içinde en uygun olanın; daha kılcal çatlaklara epoksi reçinesi enjeksiyonu, daha geniş açıklıklara ulaşmış olanlara ise tahkim çelikleri ile dikiş atılması şeklinde olacağı kanaatine varılmıştır (Zaimler, 1995, s.197-200 ve s.202).

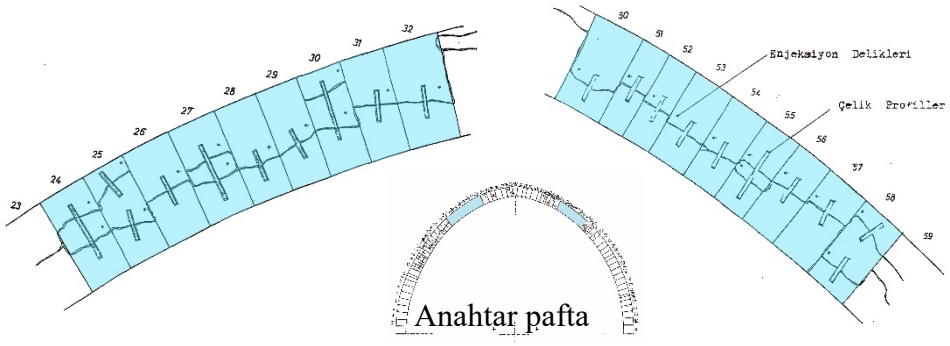

Şekil 4.1. Doğu askı kemerinde yapılan onarım (Zaimler, 1995, s.205-207).

Taş bloklarında oluşan her bir çatlağın özelliğine uygun form ve ebatta üretilecek, 8 mm çapında paslanmaz krom-nikel çelik çubuklarla, tahkim edilmesine karar verilmiş ve hem U şeklindeki çelik çubukların gireceği yuvalar için, hem de enjeksiyon uygulaması yapılacak kılcal çatlaklar için gerekli olan 10 mm çapındaki delikler uygun derinliklerde açılmış (Şekil 4.3 ve Belge 22) daha sonra içleri toz vb. partiküllerden tamamen temizlenmiş, son aşamada ise çelik çubukların oturtulacağı yuvalara, %83 Eposet R-8 ile %17 Hardener Hs 70 karışımından oluşan Araldite malzemesi konularak çelik çubuklar yerleştirilmiş, çelik çubuklarla takviye edilmeyecek çatlaklara aynı malzeme enjekte edilerek kemerdeki sağlamlaştırma işlemi tamamlanmıştır (Zaimler, 1995, s.201-204), (Belge 23 ve Belge 24).

Şekil 4.2. Çatlak onarımına dair detaylar (Zaimler, 1995, s.207).

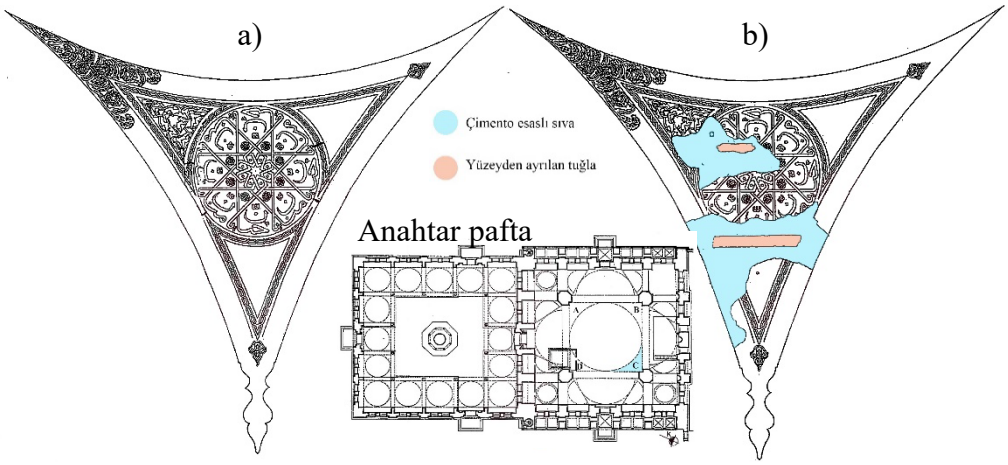
Şekil 4.3. Enjeksiyon delik yerlerini gösteren kroki (Zaimler, 1995, s.207).

4.1.2 Ana kubbe pandantif onarımı

1990 - 1992 yılları restorasyonunda, pandantiflerin yüzeyinde yapılan raspa neticesinde farklı dönem bezemelerine rastlanmış, belgeleme ve rölöve çalışmaları esnasında portland çimentosu katkılı onarım harcı kullanıldığı, arkasında boşluk oluşan özgün sıvalı alanlar olduğu belirlenmiş ve sıvası dökülen, çatlak oluşan kısımlar ile strüktürel sistem parçalarında oluşan problemler tespit edilmiştir (Zaimler, 1995, s.217).

Ana kubbe pandantifleri A, B, C, D harfleri ile belirtilmiş ve ilk olarak C pandantifinde uygulama çalışmaları başlatılmış, onarım yapılacak C (güneybatı) pandantifi üzerinde yapılan raspa çalışmaları sonucu beş farklı döneme ait tabaka halinde tezyinatlar tespit edilmiştir (Zaimler, 1995, s.217), (Belge 25 - 27).

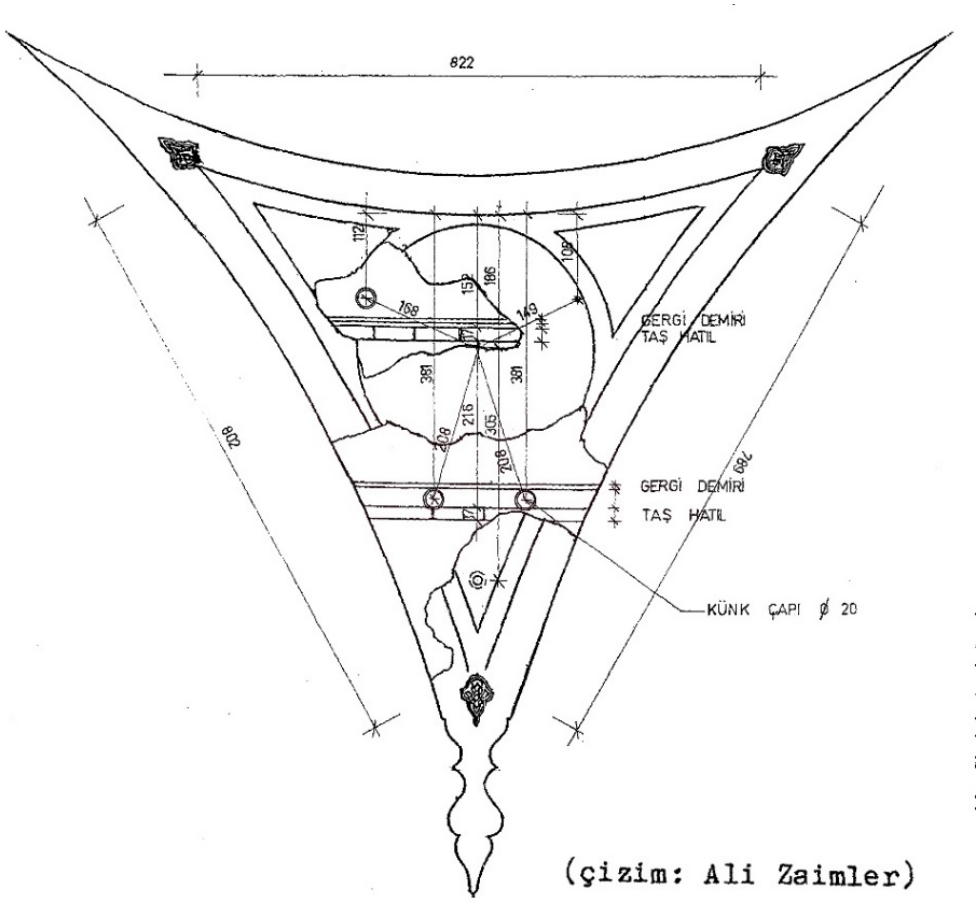
Raspa neticesinde elde edilen veriler değerlendirilmiş, özgün klasik dönem bezemerde kullanılan rumi ve hatayi motifler refere edilerek restitüsyon öneri çalışmaları geliştirilmiştir (Zaimler, 1995, s.217), (Şekil 4.4 ve Belge 28). Sıvalarda yapılan raspa çalışmalarında, özgün sıvanın 7-10 cm kalınlığa ulaşan üç tabakadan oluştuğu ve bunun yanı sıra önceki onarımlarda çimento esaslı beton sıvanın kullanıldığı görülmüştür (Erçağ, 2004, s.89-90), (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. a) C pandantifi badana raspa sonrası ulaşılan klasik bezeme
b) Çimento esaslı sıvayı gösterir kroki (Zaimler, 1995, s.224 ve s.226).

Yapılan tüm tetkiklerin ardından özgün bezemelerin, sıvaların ve kornişlerin korunması yönünde alınan karar sonrası, çimento esaslı beton sıva itinalı şekilde sökülmüş, sıvaları tespit için yapılmış dövme demir çivilerin korozyona uğradığı görülerek onlarda sökülmüştür (Zaimler, 1995, s.217-218). Pandantifin tuğla örgü olduğu, taş hatıllarla desteklendiği görülmüş ve her aşamada gerekli belgeleme işlemleri yapılmıştır (Belge 29). Yüzeyden ayrılan tuğlalar alındığında korozyona uğramış dövme demirden gergi elemanı ve taş hatıl ortaya çıkmış, üzerinde çatlakları bulunan taş hatıla, askı kemerinde de kullanılan yöntemlerle, yine aynı malzemeler (araldite ve paslanmaz krom – nikel çelik) ile uygulama yapılmıştır (Zaimler, 1995, s.218-219), (Belge 30 ve Belge 31). Ayıca yüzeydeki sıva raspası sonucu korozyona

uğrayan gergi elemanı ve çatlamış toprak künk ortaya çıkmış, künkün çatlamanın dışında bir kısmının toz haline geldiği, bir kısmının parçalarının ise eksik olduğu görülerek onarımının mümkün olamayacağı kanaatiyle seramik çamurundan üretilen yeni eleman, özgün künkün yerine konmuştur (Zaimler, 1995, s.219-220), (Şekil 4.5).

Şekil 4.5. Pandantifdeki hatıl, gergi ve künkler (Zaimler, 1995, s.224).

Pandantifde meydana gelen bir başka bozulma duvardan ayrılan tuğlalar olarak ortaya çıkmış ve yerlerinden sökülmüş, daha sonra imitasyon tuğlalar kullanılarak horasan harcı ile tekrar yapılmıştır (Zaimler, 1995, s. 220), (Belge 32).

Sıva onarımı için, özgün sıva incelenerek önerilen[29] yeni horasan sıva; %40 kireç (minimum 4 ay kuyuda bekletilmiş yağlı çalı kireci), %15 tuğla tozu, %15 tuğla pirinci, %15 dere kumu, %15 küfeki pirinci, hacimce 1 m³'e 9 kg kıtık ve su terkibi şeklindedir. Uygulamalarda öneriden farklı olarak, tuğla tozu ve pirinci yerine kiremit

[29] Ahmet Ersen'in önerisi (Zaimler, 1995, s. 220).

tozu ve pirinci ayrıca kıtık mahiyetinde 3-4 cm'lik keten lifleri kullanılmıştır (Zaimler, 1995, s. 220-221). Horasan sıva uygulamasını müteakiben, üzerine alçı sıva uygulaması yapılmış ve bezeme programı için geliştirilen önerilerden kurulca uygun bulunan çalışma tatbik edilmiştir (Erçağ, 1996, s.72), (Belge 33).

Güneybatı (C) pandantifinde oluşan bozulmaların benzerleri diğer pandantiflerde de tespit edilmiş ve alınan onarım kararı ilkelerine bağlı kalınarak diğer pandantiflerde de benzer onarımlar gerçekleştirilmiştir (Erçağ, 1994, s.89).

4.2 Minare Onarımı

Minarelerle ilgili olarak, çeşitli raporlar hazırlanmış ve sonuçta yapısal bir uygulamadan ziyade şerefe korkuluklarına acil müdahale edilmesine karar verildiği ve önce batı daha sonra doğu minarede çalışma yapıldığı anlaşılmaktadır. 1989 yılına ait bir belgeye göre, batı minaresinin restorasyonunun yapılacağı ve gerekli onarım yönteminin belirlenmesi istenmiştir (Belge 34). Bahsi geçen belgenin eki olan ve Beyhan Erçağ tarafından batı minaresi hakkında yazılan rapora göre; Şehzade Mehmet Camii'nin iki şerefeli iki minaresinin şerefe korkuluklarının büyük kısmının tehlike arz eder şekilde tahrip olduğu tespiti ile incelemelerde bulunan teknik heyetin öncelikle daha yoğun tahrip olmuş batı minaresinde çalışma yapılmasını önerdiği belirtilmektedir (Belge 35). Aynı rapor ekinde; şerefe altı mukarnaslarının, minare gövdesindeki rölyef ve silmelerin, minare kandilliklerinin, minareden kurşunluğa çıkış kapısı üstü firizlerinin, minare külahı seren bağlantı kayıtlarının, paratoner ve elektrik aksamının da onarıma muhtaç olduğu tespit edilmiştir (Belge 35). İlgili belgelere ek olarak, hasar tespit fotoğraflarından, restorasyon ve sonrasına ait fotoğraflardan uygulamalarla ilgili bilgilere ulaşılmaktadır.

Minare şerefeliklerinin aslına uygun olarak yeniden imal edildiği, 30.06.1993 tarihli kontrollük raporundan anlaşılmaktadır (Belge 36). Burada hangi minarede işlem yapıldığı belirtilmediği için tüm şerefelerde aynı uygulamanın geçerli olduğu çıkarımı yapılabilir.

1993 yılında Beyhan Erçağ tarafından hazırlanan ve 1992 yılına ait onarımlara dair rapordan; batı minare restorasyonun tamamlandığı, doğu minare restorasyonunun bir

sonraki ihalede ele alınacağı, bu minaredeki ilk incelemede önemli hasarların tespit edildiği ve ilgili teknik personelin yerinde incelemeler yapmasının gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır (Belge 37 ve Belge 38). Bunun üzerine, 23.09.1994 tarihli, Prof. Dr. Feridun Çılı ve Prof. Müfit Yorulmaz imzalı, İstanbul Şehzade Mehmet Camii Sol Minaresinin Taşıyıcılık Durumu Hakkında Teknik Rapor isimli çalışmada, doğu minare ile ilgili olarak, oldukça detaylı incelemeler, laboratuvar deneyleri, hesaplamalar yapılmış analiz ve değerlendirmelere yer verilmiştir (Belge 39). Raporun son kısmında, minarenin sökülerek yeniden yapılması yaklaşımının bahse konu olmadığı belirtilmiş ve özetle; bozulmaların görüldüğü ve değiştirilme kararı verilen doğal taşların özgün malzemesi ile uyumlu taşlarla değiştirilebileceği, taş bloğun bir kısmının değiştirilmesi yada yerinden ayrılan parçanın tekrar yerleştirilmesi gibi işlemlerde epoksi esaslı yapıştırıcı kullanılabileceği, özgün taşlarda oluşan çatlamaların tahkiminde raporda önerilen harcın[30] basınçlı enjeksiyon yöntemi ile uygulanabileceği, minareden kurşunluğa çıkılan kapının çerçevesinin tümüyle yeniden yapılmasının faydalı olacağı gibi onarım önerilerine yer verilmiştir. İlgili raporun sonuç kısmında ise önerilen onarım uygulamaları ile özgün rijitliğe ulaşılabileceği gibi belirli bir deprem ivmesi seviyesine kadar emniyetli davranış göstereceği belirtilmiştir.

29.06.1995 tarihli belgede ilgili kurulun; doğu minaresine ait statik konsolidasyon raporunun dikkate alınarak projesinin hazırlanmasına, rölövesinin uygun olduğuna, taş konsolidasyonu için görüş alınmasına, külahın yapılmasına karar verildiği görülmektedir (Belge 40). Söz konusu karardan statik konsolidasyon raporu diye bahsedilen çalışmanın Çılı ve Yorulmaz'ın hazırladığı rapor olduğu kabulü ile taş konsolidasyonu için burada belirtilen terkibin mi yoksa görüş alınması kararına uyularak önerilen başka bir terkibin mi uygulandığı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

4.3 Üst Örtü Sistemindeki Uygulamalar

1992-1995 yılları arasındaki restorasyon çalışmalarını kapsayan ilgili arşiv belgelerinde; caminin ana kütlesi üzerindeki yarım kubbeler, köşe kubbeleri, ağırlık kuleleri kurşunlarının ve saçaklarının kurşun işleri ile kurşun altı çamur sıva, hatıl ve

[30] İlgili çalışmada önerilen harç terkibi; Beyaz çimento – 400 kg/m³, Toz kireç – 600 kg/m³, kum (0.5 mm'den elenmiş) – 400 kg/m³, Tuğla tozu (0.5 mm'den elenmiş) – 400 kg/m³, Su – 1000 kg/m³.

sac vb. işlerinin yapılması için keşif listesine alındığı anlaşılmaktadır (Belge 41). Camide 1986 yılında başlayan kapsamlı restorasyonlar çerçevesinde; şadırvanlı avlu revak kubbelerinden yedisinin kurlarının yok olduğu, daha önceki onarımlarda yüksek dozda çimento takviyeli harçla kurşun taklidi yapıldığı, uygulanan harcın zamanla çatlayarak bozulduğunun tespit edildiği ve bu işe öncelik verildiği belirtilmiştir (Erçağ, 1991, s.215). Üst örtü ile ilgili ilk bilgi 30.06.1993 tarihli kontrollük raporunda görülmekte ve şadırvanlı avlu revak kubbelerindeki kurşun altı çamur sıva, kurşun kaplama, derzleme işlemleri ve eteklerde sac, ahşap hatıl çalışmalarının yapıldığı ayrıca mevcut bakır alemlerin tamiratları yapıldıktan sonra iki kat koruyucu miksiyon sürülerek tekrar yerlerine konduğu, anlaşılmaktadır (Belge 36, 42 ve Belge 43). 30.07.1993 tarihli kontrollük raporunda ise, minare külahının sökülerek kurşun örtüsünün yenilendiği, cami batı cephesi saçağının çamur sıva, kurşun örtü, ahşap hatıl çakılması ve pinoteks sürülmesi işlemlerinin yapıldığı ayrıca ana kubbe kasnağında bulunan eski kurşun kaplamaların söküldüğü ve klasik bakır alemlerin varaklamasının yapıldığı anlaşılmaktadır (Belge 44 ve Belge 45). 06.09.1993 tarihli kontrollük raporunda belirtilen; kavisli satıhlarda kurşun hatıl hazırlanması işinin yapıldığı belirtildiği için bu tarihte üst örtü kurşun kaplama işlerinin devam ettiği anlaşılmaktadır (Belge 46). Son olarak ulaşılabilen, 13.09.1993 tarihli kontrollük raporunda; 1, 2 ve 4 numaralı yarım kubbelerin çamur sıvalarının yapıldığı, kurşunlarının değiştirildiği belirtilmiş ve çürüyen ahşap hatılları da değiştirilerek saçakların onarıldığı belirtilmiştir (Belge 47, 48 ve Belge 49).

Şehzade Mehmet Camii'nin üst örtü sisteminde yapılan onarım çalışmalarının ne zaman tamamlandığı ile ilgili olarak net bir tarihe ulaşılamamakla birlikte, 1993 yılı sonrasına ait bir belge bulunmadığı için bu yıl çalışmaların tamamlandığı çıkarımı akla yatkındır. Caminin kimi kubbelerinde önceki onarımlarda çimento katkılı harç ile kurşun taklidi şap yapılmış olması, kimi kubbelerinde ise var olan kurşun kaplamanın işlevini yerine getiremeyecek düzeyde yıpranmış olması nedenleri ile büyük çoğunluğunun yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Kurşun kaplama uygulaması yapılan yerleri gösterir bütüncül bir kroki olamamakla birlikte; güneydoğu, güneybatı ve kuzeydoğu yarım kubbeleri, ağırlık ve köşe kubbeleri, şadırvanlı avlu revak kubbelerinin yedisi ve minare külahında bulunan kurşun kaplamaların yenilendiği tespit edilmiştir.

4.4 Doğal Taş Yüzeylerindeki Uygulamalar

1988 yılında yol cephesindeki küfeki taşından yapılmış ihata duvarına yol boyunca çimento şerbeti ile uygulama yapıldığı anlaşılmaktadır (Belge 50). 04.12.1990 tarihli uzman raporunda, camide yapılan incelemeler ve alınan numuneler üzerinde yapılan laboratuvar çalışmaları neticesinde; yapıyı oluşturan taş bloklarının nem ve tuzdan yıprandığı, cami duvarlarının dış kısmında otsu bitki ve küfeki taş yüzeylerinde hava kirliliğine bağlı kir tabakası oluşumu, giriş kapısı etrafındaki mermerlerde kirlilik, mihrap ve minberde kir ve sentetik boyanın varlığı tespit edilmiştir (Belge 51 ve Belge 52). Bahse konu olan bozulmalara müdahale olarak ise öncelikle özgün doğal taşlardaki nem ve tuz sorunu çözülmesi sonrasında, küfeki taş yüzeylerde uygun metot ile mikro kumlama yapılabileceği, mermer yüzeylerde AB-57 ve amonyum bikarbonat ile temizlik yapılabileceği, beden duvarları üzerinde gelişen bitki oluşumlarının temizlenmesi için Round-up kimyasalının püskürtme yöntemi ile uygulanması, doğal taş yüzeylerdeki sentetik boyalar için methandı-dichloromethan solveti kullanılabileceği önerileri geliştirilmiştir (Belge 53). Cami doğal taş yüzeylerinde oluşan bozulmaların tespiti ve yapılması gereken işlemler için, 1991 yılında kir (toz, is ve sülfat) numune örnekleri alınmış ve laboratuvarda gerekli işlemler yapılarak tekrar bir rapor[31] hazırlanmıştır (Belge 54). Bu rapora göre de mermer yüzeylerde aynı yöntem (AB-57) önerilmiş, ancak küfeki taş yüzeylerde mekanik yöntem yerine kağıt hamuruna emdirilmiş amonyum bikarbonat çözeltisi ile yüzeye uygulama yapılması ve kirin yoğun olmadığı yerlerde sadece su ve plastik fırça ile çalışılması önerilmiştir (Belge 55).

Gerekli inceleme ve öneri çalışmaları sonrasında uygulama için ilk olarak ağırlık kuleleri ve cephelere çelik iskeleler kurularak taş işlerine başlandığı 30.06.1993 tarihli kontrollük raporunda belirtilmektedir (Belge 36 ve Belge 56). 30.07.1993 tarihli kontrollük raporundan; çalışılan yerlerin kuzey, batı ve doğu cepheleri olduğu ve onarım görmesi gereken taşlarda gerekli teknik esaslara göre imitasyon imalatı için işlem (çürütme) yapıldığı anlaşılmaktadır (Belge 44). Küfeki taş yüzeylerde tespit edilen, kabuklanma halinde dökülme, oyuk oluşumları, metal bağlantı elemanlarının korozyona uğraması neticesinde oluşan çatlaklar, rutubet ve suda çözülebilen tuzların

[31] İlgili rapor, Kimya Mühendisi Güven Gökçe tarafından hazırlanmıştır.

oluşturduğu bozulmalar nedeniyle onarılması gereken taşlar tespit edilmiş, gerekli rölöve çalışmaları yapılmış ve mekanik yöntemlerle taşın sağlam bölümüne ulaşılana kadarki kısmı çıkarılmak suretiyle çürütme yapılmıştır (Zaimler, 1995, s.260-261), (Belge 57). 06.09.1993 tarihli kontrollük raporunda ise ataşman krokilerinde ilgili yerler belirtilerek cephelerde temizlik işlerinin yapıldığı belirtilmektedir (Belge 46, 58 ve Belge 59). Temizlik çalışmalarında kirliliğin yoğun olmadığı yerlerde su ve plastik fırça ile çalışma yapılmış, bu şekilde netice elde edilemeyen kirliliğin yoğun olduğu kısımlarda ise kimyasal yöntemler kullanılmıştır (Zaimler, 1995, s.236). Mermer yüzeylerde oluşan yoğun kir tabakasının temizliği için AB-57 adı verilen kimyasal pasta[32] uygulaması şu şekilde yapılmıştır; hazırlanan karışım yüzeye tatbik edilmiş, üzeri açık kalmayacak şekilde naylon folyo ile kaplanmış, ortalama 90-120 dk. beklendikten sonra folyo açılmış ve mermer yüzeyi kimyasaldan arındırmak için su ve fırça ile temizleme yapılmıştır (Zaimler, 1995, s.236-237). Küfeki taş yüzeylerinde ise kağıt hamuru ile amonyum bikarbonat uygulaması şu şekilde yapılmıştır; önce yüzey su ile yıkanmış, hacimce %10-20 oranında amonyum bikarbonat %80-90 oranında su ile seyreltilmiş, hazırlana karışım fırça ile yüzeye uygulanmış, üzeri emme özelliği yüksek kağıt ile kaplanmış ve kağıdın üzerine tekrar kimyasal tatbik edilmiş, son olarak hava almayacak şekilde naylon folyo ile kaplanmış, kir tabakasının yoğunluğuna göre 90-120 dk. beklendikten sonra folyo açılmış, taş yüzeyi su ve fırça ile temizlenmiştir (Zaimler, 1995, s.251). 06.09.1993 tarihli kontrollük raporunda; dış cephe taş yüzeylerinde kimyevi malzeme katkılı harç ile imitasyon blok üretilerek onarım yapıldığı belirtilmiş, ilgili ataşman krokilerinde işlem yapılan taşlar gösterilmiştir (Belge 46 ve Belge 60). Özgün taşlarda yapılan çürütme işlemlerinde kovuğun derinliği 20 cm ve daha fazla ise hazırlanan harcın[33] kalıplara dökülmesiyle üretilen imitasyon blok, yüzeyi taraklandıktan sonra bu kovuğa yerleştirilir ve daha akışkan harç (şerbet) taşın arkasında kalan boşluğa enjekte edilerek bloğun sabitlenmesi suretiyle onarım yapılmıştır (Zaimler, 1995, s.262-264). 13.09.1993

[32] AB-57 terkibi: hacimce, 2 ölçek EDTA, 3 ölçek CMC, 1 ölçek arap sabunu, 3 ölçek amonyum bikarbonat, 7 ölçek su şeklindedir (Zaimler, 1995, s.236).

[33] Ahmet Ersen'in imitasyon harcı karışım önerisi; hacimce, 2 ölçek kireç, 2 ölçek beyaz portland çimentosu, 1.5 ölçek küfeki tozu, 2.5 ölçek küfeki agregası (4-6 mm), 3/4 ölçek dere kumu (4 mm), 3/4 ölçek dere kumu (2 mm), 1.5 ölçek, küfeki agregası (2 mm) ve kuru agrega karışımının ağırlıkça 1/8'i kadar su. Uygulamada ek olarak; ağırlıkça, çimentonun %10'u oranında (AAC 141), AAC 141'in %1'i kadar sikament ve AAC 141'in %1'i kadar trikosal katılmıştır (Zaimler, 1995, s.263).

tarihli kontrollük raporunda, şadırvanlı avlu duvarlarının dış yüzlerinde su ve tel fırça ile temizlik çalışmaları yapıldığı ve ataşman krokilerinde görüldüğü gibi bozulan taş yüzeylerin plastik onarımlarının yapıldığı belirtilmektedir (Belge 47). Plastik onarımlarda kullanılan harç imitasyon harcı ile aynı özellikte olup 50 mm derinliğe ulaşan kovuklarda 10 mm tabakalar halinde uygulama yapılmış, 50 mm'den fazla derinlikte olan kovuklarda önce özgün taşa fiber donatılar ankre edilmiş daha sonra aynı şekilde harç tatbik edilmiş ve her iki durumda da özgün duvar yüzeyinden 5 mm taşacak şekilde çalışma yapılmış, son olarak harç belirli bir mukavemete ulaştıktan sonra fazla yüzey taraklanmıştır (Zaimler, 1995, s.262-264) (Belge 63, 64 ve Belge 65).

Özgün küfeki taşı ile ilgili çalışma yapmak için Şehzade Mehmet Camii'nin restorasyon süreci, fırsat olarak değerlendirilmiş ve küfeki taşının dayanıklılık analizleri yapılmıştır. 1999 yılında iki aşamalı yayınlanan çalışmaların[34] sonuç kısmında; camide kullanılan küfeki taşının, bol kavkılı ve iri daneli yapısı, birbirinden bağımsız boşluk yapısı ve 0.1 µm'dan büyük çaplı boşluklarının çokluğu ile güzel bir örnek olduğu ve yüzeylerinde oluşan bozulmalarla diğer alternatifler arasında bir kıyaslama yapılmıştır. Beş asra yaklaşan sürede özgün taş yüzeylerinde siyah kabuk (jips) oluşumu meydana gelen yerlerde bile yüzeyden içe doğru bozulma kalınlığının 1 mm ile 15mm arasında olmasına karşın beton malzemesinde 60 yılda 40 mm olduğu ve diğer taşlara (yapay taş-beton, kumtaşı, granit vb.) kıyasla da üstün bir "dış etkilere dayanıklılık" performansı gösterdiği belirtilmiştir (Arıoğlu ve diğ., 1999b. s.107).

4.5 Sıva, Kalemişi, Altın Varak vb. Uygulamalar

Şehzade Mehmet Camii'nde 1986-1999 yılları arasında yapılan restorasyon / konservasyon uygulamalarında gözle görülebilen en dış katman olan bezeme, tezyinat vb. uygulamalar ile hemen altındaki sıva katmanlarına, birlikte müdahale edilmiştir. Dolayısı ile raspa, araştırma, belgeleme, analiz, rapor, uygulama kararları ile çimento

[34] Küfeki Taşının Dayanıklılık Analizi: Şehzade Camisi Örneği-1 (Eylül 1999) ve Küfeki Taşının Dayanıklılık Analizi: Şehzade Camisi Örneği-2 (Ekim 1999), çalışma ekibi; Dr. Nihal Arıoğlu, Dr. Atiye Tuğrul, Dr. İ. Halil Zarif, Dr. Z. Canan Girgin ve Dr. Ergin Arıoğlu.

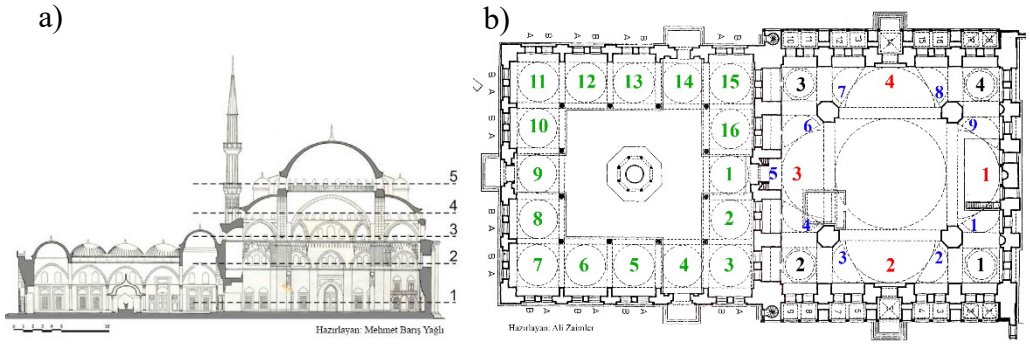
esaslı sıvaların kaldırılması, horasan ve alçı sıva uygulamaları, bezeme, tezyin, varak vb. unsurlardaki uygulamalar bir bütün olarak tek başlık altında ele alınmıştır.

Yapılan kapsamlı çalışmalarda özet olarak, raspa çalışmalarında ortaya çıkan katmanlardan anlaşıldığı üzere bahsi geçen unsurlarda şimdiye kadar dört kez onarım yapıldığı belirlenmiş, 1616 ve 1901 yıllarındaki onarımlar, belgeleri olduğu için kesinlik kazanmış olup 1901 yılındaki çalışmalarda barok bezemelerin alelade taklidinin yapıldığı tespit edilmiş ve son olarak 1956 yılında küçük çaplı onarımlar yapıldığı belirlenmiştir (Erçağ, 1996, s.64). 1986 yılında başlatılan çalışmalar ise kimi dönemlerde daha yavaş, kimi dönemlerde daha yoğun çalışılarak 1999 yılına kadar devam etmiştir. Özellikle 1986- 1991 yılları arasında, mihrap aksına göre sağ yarım kubbe kısmında uygulama yapıldığı, diğer kısımlarda ise ağırlıklı olarak, araştırma raspaları, laboratuvar incelemeleri, uzman görüşlerinin alınması, belgeleme çalışmaları, bezemeler için restitüsyon önerileri geliştirilmesi, uygulama kararlarının alınması gibi çalışmalarının yürütüldüğü, 1992 yılından itibaren bu süreçlere hız verildiği ve 1994 yılına kadar uygulamaların kapsamı, yöntemi gibi konuların netleştirildiği aşağıda detaylandırılan belgelerden anlaşılmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce, restorasyon çalışmaları harim 2 nolu yarım kubbede (bkz. Şekil 4.6), çevresindeki örtü sisteminde ve duvar yüzeylerinde olmak üzere 1986 yılında başlatılmıştır (Erçağ, 1987, s.87). Erçağ'ın hazırladığı rapora göre, restorasyonda; ilk olarak bezemelerin önceki restorasyon uygulamaları esnasında değişikliğe uğradığı ve gelişi güzel çalışma yapıldığı[35] izlenimine varılmış, bu itibarla restorasyon çalışmalarına başlamadan önce detaylı bir araştırma yapılması ön görülmüş ve iskele kurulduktan sonra raspa çalışmalarına başlanmıştır (Belge 66). Araştırma raspaları neticesinde en çarpıcı bulgu çimento esaslı sıva uygulamalarının varlığı olmuş, özgün olmayan bu sıvalar ve katmanlar halindeki bezemeler itinalı şekilde kaldırıldığında kimi yerlerde özgün bezemelere ulaşılabilmiş, caminin tümünde çalışmalara başlamadan önce, 2 nolu yarım kubbede, çevresindeki üst örtü sisteminde, duvarlarda ve kubbelere geçiş elemanlarında ileri seviyede bozulmalar

[35] Erçağ'ın farklı yayınlarda belirttiğine göre, 1901 yılında gerçekleştirilen onarımlar kastedilmektedir (Erçağ, 1987, s.88; 1988, s.7; 1991, s.213; 1992, s.18).

meydana geldiği görülerek raspa çalışmalarına bu kısımlarda yoğunlaşılmıştır (Tablo 4.1).

Şekil 4.6. Çalışma alanlarını gösterir krokiler.
a) Plan katmanları (Yağlı, 2010, s.97) b) 1. plan katmanı (Zaimler, 1995, s.250).

Tablo 4.1. 1986 yılında araştırma raspası yapılan unsurlar.

Konum	Unsur	Görsel (raspa öncesi)
2 nolu yarım kubbe	Kubbe kasnağındaki dokuz pencerenin çevrelerinde, kubbe göbeğindeki ayet yazıda ve çevresindeki bezemelerde	Belge 67
2 ve 3 nolu eksedra kubbeleri	Kubbe göbeklerinde ve özgün malakari tekniğinde yapılmış ayet yazılarda	Belge 68 ve Belge 69
1 ve 2 nolu köşe kubbeleri	Mukarnaslar ve yanlarındaki püsküllerde	
2 ve 3 nolu eksedraların üzengi seviyesi	Silmenin üst ve altında	Belge 70
2. ve 3. plan katmanları arası	Duvarda bulunan üç nişin içindeki dokuz pencerenin çevresinde	Belge 71 ve Belge 72
2. ve 5. Plan katmanları arası	Kemerler üzerinde	
3. plan katmanı	Silmede	
Güneybatı duvarı, 4. ve 5. plan katmanları arası	İki tam ve iki yarım aslan göğsü üzerinde	
Güneybatı duvarı, 4. ve 5. plan katmanları arası	Üç pencerenin çevresinde	

Bahsi geçen raspa çalışmalarında elde edilen verilere istinaden (Belge 71, 72 ve Belge 73), Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından, Mimar Sinan eserinin içindeki kalem işlerinin hali hazırda tamamen barok tarzında işlendiği vurgusu ile restorasyon sırasında bu bezemelerin ne şekilde değerlendirileceği ile ilgili olarak koruma kurunun gerekli kararı alması için başvurulmuştur (Belge 74). Bu isteğe karşılık olarak; camide orijinal bulguların temizlenerek aynen tekrarlanması, orijinali bulunmayan pandantif

üzerindeki bezemelerin şimdilik aynen bırakılması ancak başka pandantiflerde ipucu bulunması halinde hepsinin buna göre uygulanması, kemer taşlarındaki nakışların muhdes oldukları açık olmakla beraber bunların altında bir ipucu yakalandığı takdirde derhal kurulun haberdar edilmesi ve yapılan işlemlerin derhal durdurulması kaydı ile işlemlere başlanabileceğine karar verildiği şeklinde cevaplanmıştır (Belge 75). Alınan karara uygun olarak, araştırma çalışmalarında elde edilen klasik dönem özgün bezemeleri referans alınmış, var olan sonraki dönem bezemeleri yerine özgün bezemeler uygulanmış, olduğu gibi korunacak durumda olan bezemeler de ise sadece temizliği yapılarak üzeri şeffaf gomalak ile kaplanmış (Belge 76) ve fil ayaklarının 2. ve 3. plan katmanları arasında kalan yivli kısımlarında badana raspası yapılmış sonrasında tekrar kireç badanası yapılmıştır (Erçağ, 1987, s.88). Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 2 nolu yarım kubbe ve çevresinde restorasyon çalışmalarının ilgili kurul kararı doğrultusunda yapıldığını belirterek, uygulama kararı verilemeyen kısımlar için uzman görüşü ve tavsiye niteliğinde çalışma yapılmasını 22.10.1987 tarihinde ilgili koruma kurulundan istenmiş (Belge 77), çeşitli aksaklıklardan dolayı ancak 29.08.1988 tarihinde aşağıda özeti bulunan rapor[36] hazırlanabilmiştir. Harimdeki bezeme programı ile ilgili olarak, restorasyon kalitesi ve metodu bakımından olumlu bulunmuş, çalışmalara devam edilmesi ve özgün olan klasik süsleme durumuna geri dönülmesi temenni edilmiş, ancak kimi elemanlarda barok üslubunun korunması gerektiğine yer verilerek caminin yıllardır alışıla gelen iç atmosferindeki büyük bir değişikliğin yadırganabileceğinden bahisle, çok dikkati çeken bir süslemenin o gün ki durumda bırakılmasında fayda görüldüğü yönünde görüş bildirilmiştir (Belge 78).

Restorasyon çalışmalarının, Vakıflar Bölge Müdürlüğü kontrolörü Beyhan Erçağ tarafından kalem işi nakışların araştırma ve restorasyonu ile ilgili olarak sonraki dönemde yazılmış rapora göre; cami içerisinde, üst örtü sistemi ve duvarlarda bulunan bezemelerin inşa edildiği devri yansıtmadığı, 18. yy batılılaşma sürecinde barok üslupta bezemeler yapıldığı ve çalışmaların yapıldığı dönemde gördüklerimizin ise 20. yy başlarındaki onarımlarda yapılmış kötü taklitleri olduğu belirtilmiş ve ayrıca bezeme altı sıvalarda portland çimento katkılı harç[37] ile sıva yapıldığı tespit edilmiştir.

[36] İlgili rapor, 29.08.1988 tarihli, Prof. Dr. Nermin Sinemoğlu ve Prof. Dr. Yıldız Demiriz tarafından hazırlanmıştır.

[37] Ana kubbede bulunan çimento katkılı sıvanın, 1901 yılındaki onarıma ait olduğu belirtilmektedir (Erçağ, 1994, s.87).

İlgili raporda, 1990 yılında caminin tamamında çalışma yapılması kararı alınmış ve bu karara istinaden harimin tamamında iş iskeleleri kurulmuş (Belge 79), öncelikle oluşan bozulmalar tespit edilmiş, belgeleme ve rölöve çalışmaları yürütülerek mevcut durum kayıt altına alınmıştır (Belge 80). Belgeleme çalışmaları; ana kubbe ve askı kemerlerinde (Belge 81), yarım kubbelerde (Belge 82), çeyrek kubbelerde (Belge 83 ve Belge 84), köşe kubbelerinde ve bunların üzengi seviyelerindeki silmeler ile altlarındaki mukarnaslarda (Belge 86), pandantiflerde ve ayrıca duvar yüzeylerinde (Belge 87, 88 ve Belge 90) olmak üzere iç mekanın neredeyse tüm yüzeylerinde yapılmıştır. Daha sonra bezeme ve sıvalarda raspa çalışması ile araştırmalar yapılmış (Belge 89 ve Belge 91), elde edilen bulguların rölöveleri hazırlanmış (Belge 92) ve sıva numunelerinin laboratuvarda[38] yapılan malzeme analizleri ile birlikte değerlendirilerek, uygulamalar için gerekli öneriler geliştirilmiş[39], hem horasan sıvaya hem de bezemelere yapılacak müdahaleler, ilgili makamlardan onay alınarak belirlenmiştir.

1991 yılında cami içerisinde bir taraftan uygulamalar devam ederken (Belge 93) bir yandan da bezeme restorasyon yöntemi önerisi hakkında yazılmış rapora göre (Belge 94), ana kubbede mevcut olan neoklasik nakışların[40] yerine hazırlanan klasik restitüsyon önerisinin (Belge 95) uygulanması, ana kubbe pandantiflerinde raspa neticesi çıkan klasik nakışların uygulanması (Belge 96), kemerlerdeki somaki taklidi süslemelerin daha önemli yenilenmesi, mihrap cephesinde raspa neticesi çıkan klasik nakışların uygulanması, hünkar mahfelinde raspa neticesi çıkan klasik nakışların uygulanması, köşe kubbelerinde üç tanesinde raspa neticesinde herhangi bir bulguya rastlanmadığı için, barok devir bezemesinin aynen korunması, hünkar mahfeli kubbesi göbeğinde iki kat klasik devir süsleme kompozisyonu bulunduğu, alttakinin kalem işi, üstündekinin ise malakari tekniğinde olduğu, yarımşar olarak her ikisinde

[38] İlgili belgede, İstanbul Restorasyon ve Dekarasyon Merkez Labaratuvarı şeklinde belirtilmiş olup bahsi geçen laboratuarın, günümüzdeki İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvarı Müdürlüğü olduğu anlaşılmaktadır.

[39] İlgili çalışmalar esnasında Prof. Dr. Doğan Kuban ve Prof. Dr. Yıldız Demiriz'den danışmanlık hizmeti alındığı anlaşılmaktadır (Belge 80).

[40] Raspalar neticesinde ana kubbede klasik dönem bezemeleri ile ilgili hiçbir veriye ulaşılamadığı belirtilmiş ve pandantiflerde bulunan klasik dönem bezemeleri refere edilerek restitüsyon önerisi geliştirildiği belirtilmiştir (Belge 80).

korunmasının uygun olduğu, içlik alçı pencere çevrelerinde raspa neticesi çıkan klasik nakışların uygulanması önerileri getirilmiştir.

Bezeme programı için yapılan çalışmaların yanı sıra beden duvarı ve kubbelerden alınan sıva örnekleri laboratuvarda incelenmiş ve analiz raporunda; özgün ve sonradan onarımlar için kullanılmış iki tip harç mevcut olduğu, özgün harçlarda kireç, tuğla kırığı ve tozu, küfeki taşı kırığı ve kum kullanılmış, onarım sıvalarında ise portland çimentosu ve kumun kullanıldığı tespit edilmiş, çalışmalarda kullanılmak üzere harç önerisi[41] sunulmuş ve kesinlikle portland çimentosu kullanılarak hazırlanacak harçların eski eserde kullanılmaması gerektiği vurgulanmıştır (Belge 99).

Bezeme programında izlenecek yol için 1991 yılında alınan karara göre, cami ana kubbesinde mevcut olan neoklasik nakışların yerine, pandantiflerden yararlanılarak raspa sonucu bulunan klasik tezyinatın (motifler ve renkler olarak) uygulanmasına ve bu doğrultuda hazırlanan ana kubbeye ait I. öneri restitüsyon projesi ile raspa sonucu çıkan klasik döneme ait nakış detaylarının onaylanmasına, raspa neticesi çıkan yarım ve çeyrek (eksedra) kubbelerdeki, mihrap cephesinde bulunan içlik alçı pencere çevrelerinde çıkan klasik nakışların uygulanmasına, kemerlerdeki somaki taklidi süslemenin daha özenli yenilenmesine, köşe kubbelerinin üç tanesinde barok devir bezemesinin aynen korunmasına, hünkar mahfeli kubbesi göbeğinde, alttaki kalem işi ile üstteki malakari sistemdeki klasik nakışların yarımşar olarak konulabileceğine karar verilmiştir (Belge 100).

Harimdeki yüzeylerde bulunan sıva ve bezemelerle ilgili olarak 1986 yılında başlatılan restorasyon çalışmalarında yukarıda da belirtildiği gibi ilk olarak 2 nolu yarım kubbe ve çevresi ele alınmış, 1990 yılında alınan karar ile diğer yüzeylerde de çalışmalar başlatılmış olup hangi unsura nasıl bir uygulama yapıldığı belgelerde geçtiği için kesinlik kazanmış çalışmalar aşağıda ele alınmıştır. 30.07.1993 tarihli kontrollük raporundan; ana kubbe iç yüzeyinde, gerekli önlemler alınarak kurulan platformlar ile raspası ve derz açılması yapıldığı, hünkar mahfeline dikkat edilerek, harim 4 nolu yarım kubbe, çevresi ve köşe kubbelerin altına çelik iskele kurulduğu anlaşılmaktadır (Belge 44). Daha sonra 13.09.1993 tarihli kontrollük raporunda; ana kubbenin muhdes

[41] 1991 yılında, Y. Kimyager Ahmet Güleç tarafından hazırlan rapordaki harç terkip önerisi; hacimce % 40 söndürülmüş kireç (lapa halinde), %30 tuğla kırığı (pirinç ve toz eşit), %15 kum, % 15 iri kırılmış küfeki pirinci ve çok az da kıtık.

olan çimento katkılı sıva raspasının yapıldığı (Belge 101), ana kubbe, 1 ve 4 nolu yarım kubbelerde ise horasan sıva uygulaması yapıldığı belirtilmektedir (Belge 102). Harim 3 nolu yarım kubbeler ile yanlarındaki köşe kubbeler için iskele kurulduğu, 13.09.1993 tarihli kontrollük raporundan anlaşılmaktadır (Belge 47). Son olarak 15.04.1994 tarihli raporda, harim ana kubbe gezinti yolundaki taş bordür üzerinde bulunan orijinal kalem işi desenlerin şeffaf gomalak ve etil alkol ile canlandırılarak özgün renklerin belirginleştirildiği bilgisi geçtiği için 1994 yılında harim içinde bezeme çalışmalarının devam ettiği anlaşılmaktadır (Belge 104).

Böylece harim, ana kubbe, yarım kubbeler, pandantifler, askı kemerleri, eksedralar, köşe kubbeleri, fil ayakları, mihrap - doğu – batı – kuzey duvarları, minber, hünkar mahfeli, son cemaat yeri duvarı ve revak kubbelerinde çalışmaların yürütüldüğü anlaşılmaktadır (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Harim bezemeleri, (Yüksek, 1996, s.3), güncellenmiştir.

Konum	**Unsur**	**Restorasyon Öncesi**	**Restorasyon Sonrası**
Ana Kubbe	Göbek	K - SD	YE
	Yüzey	BT – SD	YE
	Kuşak (bordür)	BT - SD	YE
	Pencere	B – BT - SD	YE
	Gezinti altı	SD - K	YE
Pandantifler	Üst kuşak	K – B	K - YE
	Bordür	K – B	K - YE
	Çevre Dolgu	K – B	K - YE
	Göbek	K – B	K - YE
Kemerler	Yan yüzü	SD	YE
	Alt yüzü	SD	YE
Duvarlar	Pano	K - SD	K - YE
	Pencere bordürü	K – GK - SD	K - YE
	Pencere kemeri	K – GK - S	K - YE
	Mihrap ve üstü	K – GK - SD	K - YE
	Rozetler vd.	K – GK - SD	
Diğer Kubbeler	Göbek		
	Yüzey	K - SD	K - YE
	Etek	K - SD	K - YE
	Pandantif		
	Kemer		
Mahfel	Tavan	K - SD	
	Duvar	K - SD	
K: Klasik Dönem. GK: Geç Klasik Dönem. B: Barok Dönem. BT: Barok Taklidi. SD: Son Devir (20. yy başı). YE: Yeni Yapılan Uygulama (1986-1999 restorasyonu)			

Harimdeki sıva ve bezemelerde yapılan çalışmaların dışında altın varaklı unsurlara yapılacak uygulamalar ile ilgili belgelere de ulaşılmıştır. 1997 yılında kontrollük

tarafında yazılmış olan dilekçeye göre, mihrap üstü üçgen başlıkta, mihrap püsküllerinde, fil ayaklarındaki kitabelerde, cihar-ı güzinlerin altın varak yazıların yıpranmış kısımlarında minber aleminde ve minberin yıpranmış kısımlarında aslına uygun olarak altın varak yapılmasının önemli olduğu belirtilmiş (Belge 107), ancak bu dilekçeye olumsuz yanıt verilmiştir (Belge 108). Bu durum üzerine Vakıflar Müdürlüğü tarafından gerekli onayın verilmesini talep eden iki dilekçe[42] yazmış (Belge 109 ve Belge 110), ilgili dilekçeler üzerine 1997 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü[43] tarafından onay verildiği anlaşılmaktadır (Belge 111).

Harimde gerçekleştirilen uygulamalarla ilgili olarak ulaşılabilen son belge, 1998 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile Vakıflar Genel Müdürlüğü arasındaki yazışmadır. İlgili belgeye göre; batı yarım kubbesinde, müezzin mahfelinde ve hünkar mahfelinde restorasyon çalışmalarının sürmekte olmasına karşın cami ana mekanının restorasyonunun tamamlanarak ibadete açıldığı ve olumsuz etkilenmemesi için çalışmaların yapıldığı kısımlar ile ibadete açılan kısımların birbirinden branda ile ayrıldığı anlaşılmaktadır (Belge 112). Harimde, bahsi geçen tamamlanmamış işlerin kısmi ve görece küçük çaplı çalışmalar olduğu göz önünde tutulduğunda ve başkaca bir evrak bulunamaması da dikkate alınırsa, 1999 yılı itibariyle ilgili restorasyonların tamamlanmış olması akla yatkındır.

Caminin harim kısmındaki sıva ve bezemelerdeki çalışmalarla eş zamanlı olarak şadırvanlı avlı revak kubbe iç yüzeylerindeki sıva ve tezyinlerde de çalışmalar yürütülmüştür. 30.06.1993 tarihli kontrollük raporunda; revaklı avluda kubbelerinin altına çelik iskele kurularak sıva raspaları yapılarak derzler açılmış ve horasan harcı hazırlanarak 8 nolu kubbeye uygulandığı anlaşılmaktadır (Belge 36, 103 ve Belge 105). 30.07.1993 tarihli kontrollük raporunda; şadırvan avlusu kubbe altlarında sıva altı dolgusu, kaba ve ince tabakadan oluşan horasan sıva yapıldığı belirtilmiştir (Belge 44). Bir başka kontrollük raporunda ise nereye uygulandığı belirtilmemekle birlikte, küfeki tozu takviyeli alçı sıva yapıldığı anlaşılmakla birlikte (Belge 46), 13.09.1993 tarihli kontrollük raporunda; şadırvan avlusu 3 ve 7 nolu revak kubbelerinde horasan sıva uygulaması yapıldığı bilinmektedir (Belge 102). Ataşman krokilerinde görüldüğü

[42] Dilekçelerden biri, Vakıflar Bölge Müdür Vekili, Dr. Ahmet İnan diğeri Vakıflar Bölge Müdürü Arif Çelik'e aittir.
[43] İlgili belge, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Genel Müdür Yardımcısı, Kemal Kahraman imzalıdır.

üzere, şadırvan avlusu revak kubbelerinin bazılarında alçı sıva yapılmış (Belge 106), bir başka belgede ise bazı kubbelerde alçı korniş montajları yapılmış olduğu anlaşılmaktadır (Belge 47). Şadırvanlı avlu revak kubbe içlerinde yapılan uygulamalarla ilgili ulaşılabilen belgelerde tümünde yapılan işlemler yer almamakla birlikte, eldeki veriler göre büyük çoğunluğunda çalışma yapıldığı anlaşılmaktadır (Tablo 4.3).

Tablo 4.3. Şadırvanlı avlu revak kubbelerinde yapılan uygulamalar.

Kubbe No	**Sıva Raspası**	**Derz açılması**	**Horasan Sıva Yapılması**	**Alçı Sıva Yapılması**	**Alçı Korniş Yapılması**	**Kaynaklar**
1	X					Belge 47, Belge 103, Belge 102, Belge 106.
2	X					
3	X		X	X		
4	X					
5				X	X	
6				X	X	
7			X	X		
8			X			
9	X					
10	X			X	X	
11	X			X	X	
12	X			X	X	
13	X			X	X	
14	X					
15	X					
16	X					

4.6 Pencere Dışlık / İçlik Müdahaleleri

Şehzade Mehmet Camii pencerelerinin dışlık ve içliklerinde son dönem (1986-1999) restorasyonları kapsamında oldukça yoğun bir çalışma yapıldığı anlaşılmaktadır. Çalışmalara başlamadan önce mevcut durumun tespiti ve değerlendirmesi yapılmış, ana kubbe kasnağında bulunan 15 [24 olmalıdır] adet pencere ve alçı içliğin 20

tanesinin düz kayıtlı, 5 tanesinin ise profil kayıtlı olduğu[44] ve rutubete bağlı bozulmaların meydana gelmesiyle mukavemetlerini önemli ölçüde kaybettikleri belirtilmiştir (Erçağ, 1991, s.215), (Belge 84). İlgili tespitler de dışlıkların ise siyah çimento ve deniz kumu kullanılarak donatılı şekilde betondan imal edilmiş olduğu belirtilmekle birlikte onlarda da bozulmaların meydana geldiği, kimilerinde demir donatının açıkta olduğu ve korozyona uğradığı bilgisine ulaşılmıştır. Benzer özellikteki dönem yapılarında özgün dışlıkların alçıdan imal edildiği belirtilerek, ana kubbede bulunan tüm dışlıkların sonraki dönem çalışmalarında siyah çimento katkılı harç ve donatılı olarak imal edildiğinden dolayı hiç birinin özgün olmadığı kanaatiyle tümünün yeniden üretildiği anlaşılmaktadır[45].

1992-1995 yılları arasındaki restorasyon çalışmalarını kapsayan ilgili arşiv belgelerinde; alçı içlik pencere imalatı ve dışlık üretip yerine takılması işlerinin keşif listesine alındığı görülmektedir (Belge 41). Daha net bir tarih olan 13.09.1993 günü hazırlanan kontrollük raporunda; ana kubbede bulunan 24 adet alçı içlik penceresinin mevcut örneklerine sadık kalınarak yenilendiği belirtilmiştir (Belge 47).

Yapılan çalışmalarla ilgili olarak daha detaylı bilgilere Ali Zaimler'in Yüksek Lisans Tezi'nden ulaşılmaktadır. Bahsi geçen çalışmada, dışlık pencerelerinde önceki dönem onarımlarında çimento esaslı malzeme kullanıldığı, korozyona uğramış demir donatılarının bulunduğu, korozyonun oluşturduğu basınç ile pencere kayıtlarının çatladığı ve camlarının sökülebilir nitelikte olmadığı vurgulanmakta ve şadırvanlı avlu beden duvarlarında 24 adet, cami duvarlarında 50 adet, ana kubbede 24 adet, yarım kubbelerde 36 adet, çeyrek kubbelerde 16 adet, köşe kubbelerde 8 adet dışlığın yeniden imal edildiği belirtilmiştir (Zaimler, 1995, s.293-294). Verilen sayıların bahsi geçen kubbelerdeki tüm dışlık pencerelerine tekabül ettikleri ve bozulmaların ileri düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Belge 113). Dışlıkların, hazırlanan harcın[46], mevcut dışlık

[44] Ana kubbede 24 adet pencere bulunduğundan, düz ve profil kayıtlı pencere sayılarının birinde, 1 tane eksik olması gerekmektedir.

[45] İlgili çalışmalarda Vakıflar Bölge Müdürlüğü adına kontrollük görevini yerine getiren Beyhan Erçağ, 4-5-9 Aralık 1990'da, Ankara'da gerçekleştirilen, Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Yunus Emre ve Dönemi, Restorasyon ve Kıbrıs Vakıfları Semineri kapsamında, İstanbul Şehzade Camii Restorasyonu sunumu gerçekleştirmiş, sunum sonunda sorulan bir soruya cevaben ilgili bilgiyi vermiştir (Erçağ, 1991, s.220).

[46] Dışlık harcı terkibi; hacimce %25'i 0 numara mozaik, %9'u 3 numara mozaik, %66'ı 1 numara mozaik ve toplam kuru agrega hacminin %30'u kadar beyaz portland çimentosu ve su.

pencereler referans alınarak hazırlanan kalıba dökülmesi ve demir donatı ile imal edildikleri, donatı olarak ise antipas uygulanmış ve metal lamalardan kaynaklı olarak imal edilen ızgaranın kullanıldığı anlaşılmaktadır (Zaimler, 1995, s.293-294), (Belge 114). Zaimler (1995), dışlıklar yerlerine yerleştirilirken paslanmaz çelik çubuklar ve ahşap takozların kullanıldığını, dışlık pencere ve duvar arasında kalan boşlukların, pencere döküm harcı ile kapatıldığını belirtilmiş ve pencere camlarında, 4 mm telli cam kullanıldığını, yerine tespiti için ise hacimce 2/3 oranında ince kuvarz kumu, 1/3 oranında beyaz portland çimentosu ve 1/3 oranında (AAC 141) akrilik reçine emülsiyonunun macun kıvamında kullanıldığını belirtilmiştir (s.294).

Alçı içlik pencerelerin büyük kısmının onarımlar sırasında yenilendiği, metal donatılı olduğu, camlarının kalitesiz ve çok ince olduğu ayrıca renkli camların bazılarının üzeri boyanarak kullanıldığı belirtilerek, büyük çoğunluğu oldukça hasarlı olan içliklerden mihrap cephesinde olanların, yerinde konservasyonunun yapıldığı, diğerlerinin döküm tekniği ile haricen imal edilerek (toplam 143 adet) yerlerine montajının yapıldığı belirtilmektedir (Zaimler, 1995, s.296-297), (Belge 115).

4.7 Ahşap Elemanlarda Yapılan Uygulamalar

Camii'nin ilk yapıldığı günden bugüne kadar geçirdiği çeşitli yangınlar vesilesi ile ahşap elemanların neredeyse tümünün ilk yapıldığı özgün halinde olmadığı açıktır. Her ne kadar zaman içinde yenilenmiş olsalar da imal edildikleri sonraki dönem için özgünlüklerini korumaktadırlar. 1986-1999 yılları arasındaki restorasyon çalışmaları esnasında yapılan çalışmalar ve elde edilen veriler aşağıda sıralanmıştır.

Restorasyon çalışmalarına başlamadan önce yapılan rölöve ve bozulmalarla ilgili tespit çalışmalarında, harim kısmında bulunan, kündekari tekniğinde yapılmış ahşap pencere kanatları üzerinde yağlı boya olduğu görülmüştür (Erçağ, 1991, s.215), (Belge 116). Ahşap kapılarda ise böceklenme olduğu anlaşılmakta ve Şehzade Camii'nden alınan numuneler üzerinde yapılan test ve analiz çalışmaları sonucunda hazırlanan 07.02.1991 tarihli raporda, bu soruna müdahale yöntemi olarak, vakum altında ilaçlama önerisi getirilmiştir (Belge 80). Ayrıca şadırvanlı avluda bulunan ahşap pencere kanatlarının bazılarının muhdes olduğu tespit edilmiştir (Belge 44).

1992-1995 yılları arasındaki restorasyon çalışmalarını kapsayan ilgili arşiv belgelerinde; harim kısmında, pencere kepenkleri restorasyonu, cümle kapısı, doğu ve batı kapıları restorasyonu ve ahşap döşeme ıslahı, şadırvanlı avlunun girişlerindeki üç adet ahşap kapıların restorasyonu ile dış avlu kapılarının restorasyonu gibi işlerin keşif listesine alındığı görülmektedir (Belge 41).

Restorasyonlar sırasında yapılan uygulamalarla ilgili olarak ilk kayıt olan 30.06.1993 tarihli kontrollük raporuna göre; ahşap pencere kanatları üzerindeki boyanın temizlendiği, gerekli tamiratlar yapıldıktan sonra ilaçlandığı, gomalak ile cilalandıktan sonra metal aksamlarının takıldığı anlaşılmaktadır (Belge 43). 30.07.1993 tarihli kontrollük raporunda; şadırvanlı avlu da bulunan muhdes ahşap pencere kanatlarının söküldüğü belirtilmiş ancak bu konuda nasıl bir çözüm üretildiğine değinilmemiştir (Belge 44). 06.09.1993 tarihli raporda ise harimdeki alçı içliklere meşe keresteden çerçeve yapıldığı, kündekari kapı binilerinin temizlik çalışmalarının yapıldığı, dezenfekte edildiği ve gomalak ile cilalandığı anlaşılmaktadır (Belge 46 ve Belge 117). Daha sonraki 13.09.1993 tarihli kontrollük raporunda ise batı giriş kapısının marangoz tamirlerinin yapıldığı ve cilaya hazır hale getirildiği, ayrıca şadırvanlı avlu ve harimde bulunan ahşap pencere kanatları eksik binilerinin aslına uygun olarak yenilendiği ve 11 tanesinin de tamirinin yapıldığı belirtilmektedir (Belge 47). 15.04.1994 tarihinde hazırlanan bir başka kontrollük raporunda; iki adet küçük, bir adet büyük vaiz kürsüsünün iskeletlerinin sağlamlaştırıldığı ve kırılan şebekelerinin yenilenerek restorasyonlarının yapıldığı, özgün ahşap dolabın iskeletinin onarıldığı, üzerinde bulunan muhdes yağlı boyanın temizlendiği, yok olmuş veya çürümüş parçalarının ise yeniden imal edilerek konservasyonunun tamamlandığı ayrıca şadırvanlı avludaki ahşap pencere kanatlarının bazılarının kullanılamayacak durumda olduğu vurgusu ile imalatlarının gerektiği belirtilmiştir (Belge 104 ve Belge 118). Son olarak yüklenici (Vakıf İnşaat) firmanın Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne hitaben kaleme aldığı 17.10.1997 tarihli yazıdan; 1992-1997 yılları arası onarımları çerçevesinde yürütülen; cami doğu giriş kapısının, şadırvanlı avlunun üç adet giriş kapılarının, hünkar mahfeli çıtalı ahşap tavan kaplaması ve ahşap döşemesinin yapılması işlerine devam edildiği anlaşılmaktadır (Belge 119).

Yukarıda ele alınan belgelere göre, Şehzade Mehmet Camii'nin çeşitli yerlerinde bulunan ahşap elemanlara, imalat özellikleri ve bozulma durumlarına göre farklı

yöntemler kullanılarak, restorasyon / konservasyon yapıldığı görülmektedir. Ancak özellikle ahşap pencere ve kapı kanatlarının hangilerinde nasıl bir uygulama yapıldığı ilgili belgelerden net şekilde anlaşılamamaktadır.

4.8 Şadırvandaki Uygulamalar

İki ana kütleden meydana gelen caminin ana ibadet mekanı olmayan avlusunun merkezinde yer alan şadırvan ile ilgili olarak, 1986-1999 yılları arasında çeşitli restorasyon / konservasyon çalışmaları yapıldığı bilinmektedir.

1992-1995 yılları arasındaki restorasyon çalışmalarını kapsayan ilgili arşiv belgelerinde; şadırvan restorasyonu, ahşap örtüsünün restorasyonu ve şadırvana su bağlantısının yapılması gibi işlerin keşif listesine alındığı görülmektedir (Belge 41).

Uygulamalara başlanmadan önce rölöve çalışmaları yapılmış (Belge 120) ve gerçekleştirilen tespit çalışmalarında (Belge 121) ilk olarak şadırvanın içine demir donatılı beton dökülerek havuz üzerinin kapatıldığı (Belge 36 ve Belge 122) ve ayrıca muhdes mermer korkuluklar yapıldığı görülmüş (Belge 47), sonra iskele kurularak ahşap unsurlar kontrol edildiğinde taşıyıcı konstrüksiyon elemanlarındaki bozulmalar da tespit edilmiştir (Belge 44).

Şadırvanda restorasyon çalışmalarının ilk olarak, içine atılmış olan beton kırılarak özgün fıskiyenin ortaya çıkartılması ile başlandığı, 30.06.1993 tarihli kontrollük raporundan anlaşılmaktadır (Belge 36 ve Belge 123). Bir sonraki kontrollük raporunda ise iskele kurularak şadırvanın ahşap elemanlarının restorasyonun yapılmaya başlanacağı belirtilmektedir (Belge 44). 13.09.1993 tarihli kontrollük raporunda; şadırvan havuzunun muhdes mermer korkuluklarının yerinden söküldüğü bildirilmektedir (Belge 47 ve Belge 124). 24.03.1994 tarihli şantiye puantaj defterinde aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir (Belge 125);

> 8 sütun üzerine oturan, taşıyıcı (sert ağaç meşe) ahşap kirişlerin büyük bölümünün çürümüş, taşıyıcı olmaktan çıkmış bir hali görülmüştür. Saçak tavan kaplama tahtalarının sökülmesi esnasında içerisinde çıkan bir belgede 1961 yılında şadırvanın restore edildiği ve üst örtüsünün komple açıldığı, o sırada, sütunlar üzerindeki söz konusu ana kirişlerin değiştirilmeyip, onların üzerine yeniden ilave taşıyıcı kirişler konarak, kubbe çatısının onlar üzerine inşa edildiği ve bu kirişlerin birbirine ankre edildiği görülmüştür.

Şadırvanın ahşap taşıyıcı kirişleri ile ilgili olarak, son dönem restorasyonlarında iki tanesinin imal edildiği ve montajının yapılmakta olduğu bilgisi 15.04.1994 tarihli raporda verilmiştir (Belge 104).

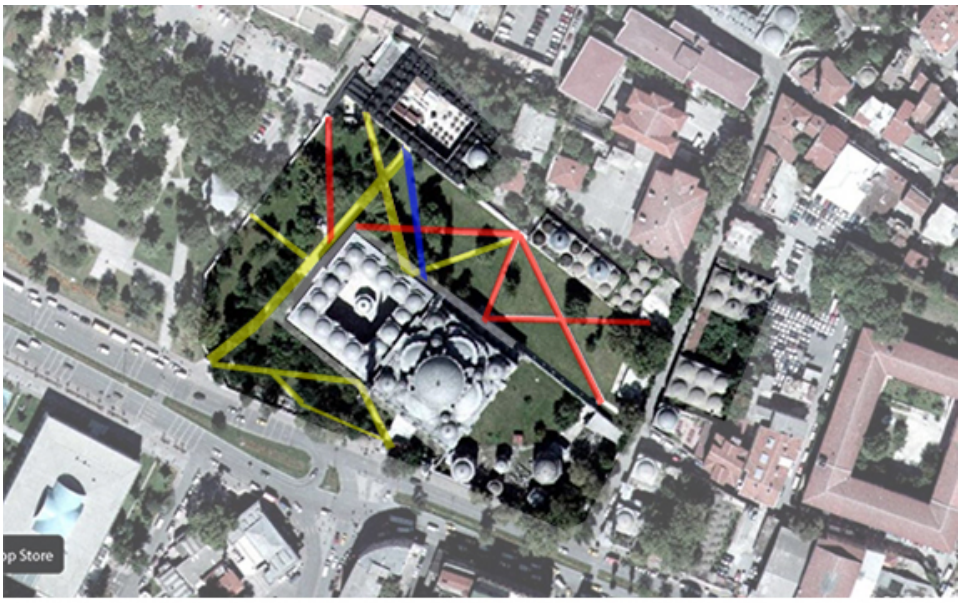
Çalışmalar kapsamında şadırvan, muhdes eklerden arındırılmış, kubbe kısmındaki ahşap taşıyıcılar, tavan ve saçak kaplamaları onarılmış su bağlantısı yapılarak kullanılır hale getirildiği anlaşılmaktadır.

4.9 Avlu Düzenlemesi ve Su İletim Sistemindeki Uygulamalar

Haziran 1987 tarihli, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün ilgili koruma kuruluna gönderdiği yazıdan; Eminönü Belediyesi'nin cami avlusunda, ilgili herhangi bir kurumdan izin ya da görüş almadan çevre düzenlemesi yaptığı anlaşılmaktadır (Belge 126). Söz konusu belgede; çevre düzenlemeleri için cami avlu kapılarına zarar verecek boyuttaki iş makineleri kullanıldığı, giriş çıkışları esnasında esere hasar verildiği ve tonajı yüksek iş makinelerinin avlu içindeki hareketleri esnasında ise toprak altında bulunan özgün su sistemine de zarar verebileceği ve projesiz, onaysız yapılan beton yürüme yolları vb. uygulamaların olumsuzluğundan bahsedilmektedir. Bahsi geçen yazışma üzerine, belediye başkanlığı, çevre düzenlemesi ile ilgili yapılan ve yapılacak çalışmalara ilişkin projeleri hazırlatarak ilgili koruma kuruluna tetkik için gönderdiği anlaşılmaktadır (Belge 127).

1992-1995 yılları arasındaki cami avlu restorasyon çalışmalarını kapsayan ilgili arşiv belgelerinde; beton yaya yollarının sökülmesi, klasik yaya yollarının yapılması, bahçe tanzimi, kuyunun açılması ve işler hale getirilmesi, su terazisinin restorasyonu, çeşmelerin restorasyonu, mezar düzenlemesi ve mermer temizliği, cami dış duvar restorasyonu ve temizliği, muvakkithane restorasyonu, lokmalı demir şebekelerin restorasyonu, mevcut eski tuvaletin restorasyonu işlerinin keşif listesine alındığı görülmektedir (Belge 41). Kontrollük tarafından, cami avlu duvarında bulunan kapılar ve yapılar arasındaki sirkülasyonu sağlayan yaya yolları ve aralarındaki yeşil alanlarda yapılacak alışmalar için ilgili kuruldan gerekli iznin alınması istenmiştir (Belge 130). Bunun üzerine 29.04.1998 tarihinde, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından, çevre düzenleme çalışmaları için hazırlanan dosyanın incelenerek gerekli kararın alınması için ilgili koruma kuruluna müracaatta bulunulmuştur (Belge 131). Alınan kararda;

mevcut yaya yolları üzerindeki beton örtünün kaldırılarak ve medrese önünde korunmuş olan taş kaplama esas alınarak uygulama yapılabileceği belirtilmekle birlikte avluda kesilmesi ya da yeni dikilmesi planlanan ağaçlar için çalışma yapılması istenmiştir (Belge 132). Karara istinaden sonraki dönemde hazırlanan raporlar doğrultusunda uygun bulunan önerilerin yapılmasına karar verildiği anlaşılmaktadır (Belge 133 ve Belge 134). Avluda bulunan yaya yollarının Pervititch (1934) haritalarındaki şekliyle (altı ışınsal yol) yapılması uygun görülmüş olmasına karşın, uygulamada birinin yapılmadığı ve bazı yaya yollarının da ilaveten yapıldığı görülmektedir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7. Avlu içi yaya yolları, 2006 (Url-13).

Çevre düzenlemeleri ile birlikte toprak altında bulunan özgün galeri sisteminde de çalışmalar yürütülmüştür. Erçağ (1991), şadırvan avlusunda yapılan çalışmalar sırasında zeminde tespit edilen kapak açılarak içeri girildiğini, toprak altında bulunan galerilerin içinde özgün su sistemi künklerinin bulunduğunu ve galerilerin aynı zamanda drenaj sistemi işlevinin olduğunu ancak içi su ve çamurla dolu olduğundan işlevini yerine getiremediğini, hatta yapıda bulunan rutubet sorununa olumsuz etki ettiği ilk izlenimleri ile galeri sisteminin araştırılması ve sıhhileştirilmesi

çalışmalarının 1986-1999 yılları restorasyonları kapsamına alındığını belirtilmiştir (s.216), (Belge 128 ve Belge 129).

Toprak altı galeri sisteminde çalışmalara başlandığı ve şadırvan altına kadar çamur temizleme işleminin yapıldığı, 30.06.1993 tarihli kontrollük raporundan anlaşılmaktadır (Belge 36). 30.07.1993 tarihli kontrollük raporunda; özgün galeri sistemindeki çalışmaların devam ettiği ve medrese yönüne doğru araştırmaların yoğunlaştığı belirtilmektedir (Belge 44). Aynı zamanda galeri sistemi ile ilişkili olabilecek mevcut sarnıçtaki birikmiş tortu ve bulamacın da temizlendiği bilinmektedir (Belge 46). Galeri sisteminde çalışmalar başladığında oluşan ilk kanaatlerin, ilerleyen araştırma ve temizliklerle doğruluğu anlaşılmış; cami altındaki drenaj sisteminin tamamen tıkalı olduğu görülmüş, zemindeki suyun tahliyesi gerçekleştirilemediği için eserde bozulmalara yol açabileceği kabulüyle yüzyıllardır içerisinde biriken malzemenin temizlenmesi çalışmalarına yoğunluk verilmiş, galeri içinde 150 m ilerlenmiş ve havalandırma kapağı araştırmalarında ise 10.35 m^3 hacim temizlenmiştir (Belge 47). Yapı sağlığı için oldukça önemli bir konu olan ve zemin suyunun toplanması, tahliye edilmesi işlevini yerine getirmesi gereken galeri ağının, çalışmalar neticesindeki rölövesine ulaşılamamıştır.

5. CAMİDEKİ SON DÖNEM (1986-1999) RESTORASYON UYGULAMASININ PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ

Camideki son dönem çalışmalarını kapsayan 1986-1999 yılları arasında yapılan restorasyon / konservasyon uygulamaları 4. bölümde detayları ile verilmiştir. Tüm bu uygulamalar ana başlıklar halinde belirtilmiştir (Tablo 5.1).

Tablo 5.1. 1986-1999 yılları arası restorasyon uygulamaları.

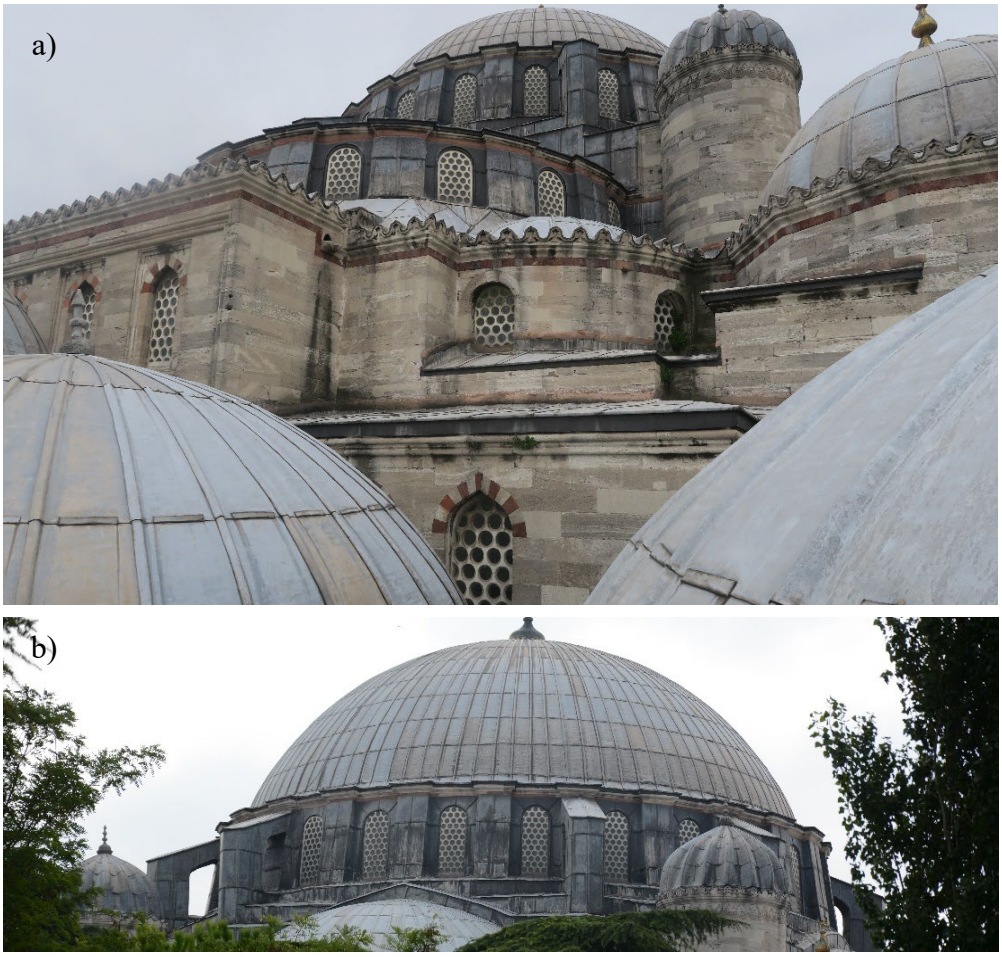
	1986-1999 yılları arası restorasyonunda yapılan uygulamalar
1	Niteliksiz malzeme ve uygulamalardan (çimento esaslı sıva, beton kaplamalar, çimento katkılı olarak imal edilmiş dışlıklar vb.) arındırma çalışmaları.
2	Örtü üzerindeki kurşun kaplamaların yenilenmesi.
3	Doğal taş yüzeylerdeki plastik onarımlar, imitasyon ve temizlik çalışmaları.
4	Taşıyıcı sistem sorunlarına (kuzeydoğu askı kemeri ve güneybatı pandantifi) ilişkin uygulamalar.
5	Sıvalar ve bezeme, kalemişi, altın varak vb. uygulamalar.
6	Pencere içlik / dışlıklarının onarımı ve yenilenmesi.
7	Ahşap onarımları.
8	Şadırvan ile ilgili uygulamalar.
9	Yeraltı su sistemi / drenaj sistemi temizlik çalışmaları.
10	Çevre düzenlemesi.

Bu bölümde yukarıda başlıklar halinde sıralanan uygulamaların günümüzdeki durumları tespit edilmiş ve yerinde yapılan gözlemler, incelemeler ve belgeleme çalışmaları ile performansları ortaya konulmuştur. Son dönem uygulamalarının tamamlanmasından günümüze kadar en az yirmi yıl geçmiş olması ve bu süre zarfında kapsamlı herhangi bir uygulama yapılmamış olması dikkati çeken bir husustur.

5.1 Üst Örtüdeki Uygulamaların Güncel Durumu

Camideki son dönem restorasyonlarında yoğun olarak yapılan uygulama, örtü sistemi üzerindeki kurşun kaplamaların yenilenmesidir. Ana kubbe ve kasnağı, yarım kubbeler, yanlarındaki küçük yarım kubbeler, köşe kubbeler ve ağırlık kuleleri üzerindeki kubbelerde kurşun örtüler yenilenmiştir. Ayrıca şadırvanlı avlu revak üstü kubbeleri ve şadırvan örtüsü üzerindeki kurşunlar da yenilenmiştir.

Güncel durumda kurşun örtülerin genel durumları değerlendirildiğinde, herhangi bir kayıp söz konusu olmamakla birlikte yer yer bozulmalar mevcuttur. Ayrıca kurşun tabakaları arasında renk farklılıkları görülmektedir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1. Kurşun tabakalarda görülen renk farklılıkları, a) 2017, b) 2019.

Kurşun tabaka yüzeylerinde siyah kir tabakasının varlığı söz konusudur. Tabakaların birleşim noktalarında da bozulmalar meydana gelmiştir. Tabakaları birbirine bağlayan bu detaylardaki bozulmalar nedeniyle tabakalar arasında 4-5 mm ye varan açılmalar

oluşmuştur (Şekil 5.2). Yağmur sularının esen rüzgarın da etkisiyle bu açılan birleşim kısımlarından içeri sızması mümkündür. Yağmur suyundan korunması gereken alt tabakaları oluşturan malzemelerin bünyesine nüfus eden su, başlı başına bozulma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Kagir, ahşap, metal vb. malzemelerde nem etkisi ile farklı bir takım bozulmaların önü açılmış olmaktadır.

Şekil 5.2. Kubbe üzeri kurşun kaplama detayı, 2017.

Yatay yüzeyleri örten kurşun tabaka ile duvar birleşim yerleri uygulama detayında horasan sıva kullanılmıştır. Kimi yerlerde bu sıva duvar yüzeyinden ayrılmış, kimi yerlerde ise çatlamalar oluşmuştur. Benzer çatlamalar duvarları oluşturan küfeki taşlarında da meydana gelmiştir. Bozulma ileri boyuta ulaştığında malzeme kopmaları meydana gelmektedir. Müdahale edilmediği durumlarda bozulmanın niteliği bir ileri seviyeye ulaşarak malzeme kayıpları da oluşabilmektedir. Aşağıdaki örnekte görünen, doğal taş malzemede oluşan kısmi çatlak 3-4 mm açılma meydana getirmiştir (Şekil 5.3). Duvar yüzeyinden süzülerek aşağı doğru hareket eden yağmur suları bu açıklıktan içeri sızmaktadır. Yağmurun şiddetli ve uzun süreli olduğu dönemlerde buradan içeri sızan su miktarı ve birikim, yapıyı oluşturan malzemelere oldukça büyük zarar verebilmektedir. Malzeme bünyesinde oluşan yüksek orandaki nem dolayısı bozulma en alt katmana kadar ulaşabilmekte ve yapı içinde kimi yerlerde gözle görülebilen bozulmalara neden olmaktadır.

Şekil 5.3. Malzeme kopması şeklinde görülen bozulma, 2017.

Camide saçak eteklerinde bulunan kurşun kaplamaların yerlerinden ayrıldığı görülmektedir. Farklı lokasyonlarda meydana gelen bu bozulma beraberinde yağmur sularının doğal taş yüzeylere daha yoğun nüfuz etmesine zemin hazırlamaktadır (Şekil 5.4 ve Şekil 5.5).

Şekil 5.4. Kubbe saçağında oluşan bozulma örneği, 2019.

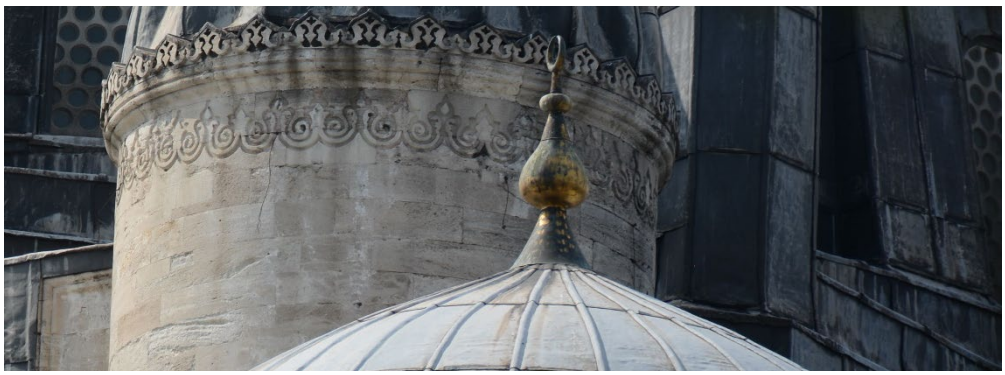

Şekil 5.5. Şadırvanlı avlu saçak eteğinde oluşan bozulma, 2019.

Üst örtüde son dönem restorasyon çalışmaları esnasında kubbe alemlerinde uygulama yapıldığı da bilinmektedir. Güncel durumda ise kimi doğal taş alemlerin kırılarak kısmen malzeme kaybı oluştuğu tespit edilmiştir (Şekil 5.6). Varak uygulaması yapılan alemlerde ise varak kaplamların kısmi olarak kaybedilmesi ve renk değişiklikleri şeklinde bozulmalar görülmektedir (Şekil 5.7).

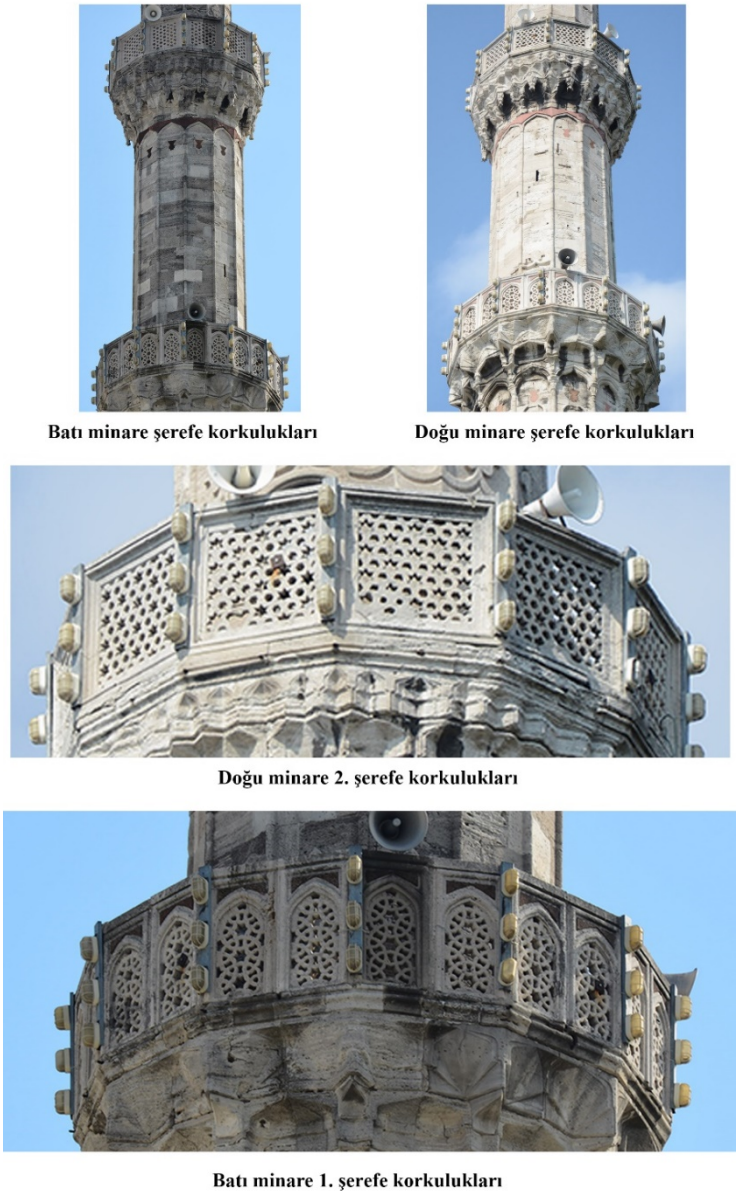
Şekil 5.6. Mermer alemde meydana gelen malzeme kaybı, 2017.

Şekil 5.7. Alem varaklarında oluşan bozulmalar, 2019.

5.2 Minaredeki Uygulamaların Güncel Durumu

Batı ve doğu minarelerindeki şerefe korkuluklarının 1986-1999 yıllarındaki onarımında yeniden imal edildiği bilinmektedir. Korkulukların güncel incelemeleri neticesinde genel olarak yoğun parça kayıpları, yüzey erozyonu ve kimi yerde kirlenme nedeni ile siyah kabul oluşumları görülmektedir. Ayrıca korkuluk üzerine çeşitli unsurların montajı için kullanılan metal elemanların korozyon akıntıları renk değişikliklerine neden olmuştur. Korkuluk panellerinde lokal olarak yüzey erozyonu da görülmektedir (Şekil 5.8).

Şekil 5.8. Şerefe korkuluklarındaki kirlilik ve mukarnas yüzey erozyonu, 2019.

Batı minaresi şerefe altı mukarnas yüzeylerinde, suda çözünebilir tuz hareketliliğine bağlı olarak yoğun şekilde erozyon oluştuğu görülmektedir (Şekil 5.8). Ayrıca hava kirliliğine bağlı olarak ortaya çıkan siyah renkli kir tabakasının, özellikle yağmur suyu ile daha az yıkanan girintili kısımlarda yoğunlaştığı de tespit edilebilmektedir.

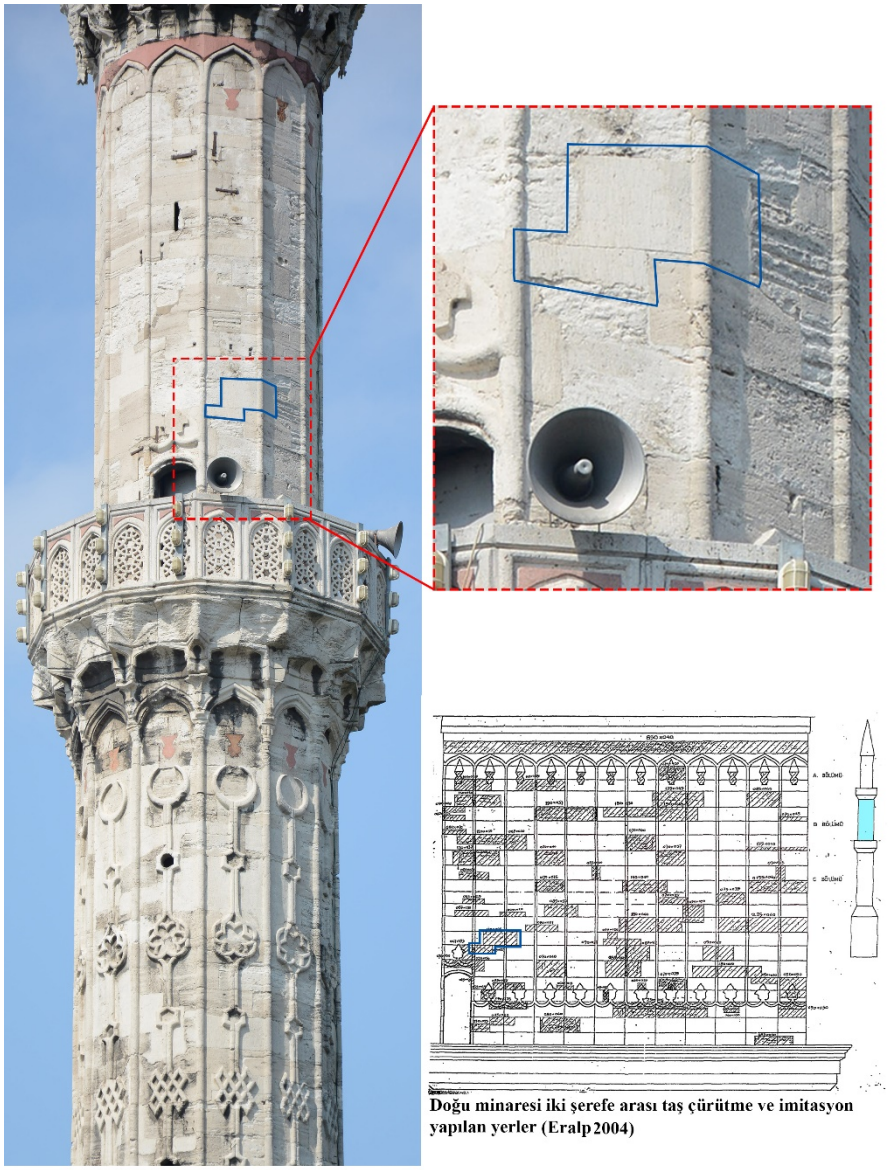
Batı minaresinden kurşunluğa çıkışı sağlayan muhdes metal kapı ve kasası, korozyona uğramıştır. Meydana gelen korozyonun yağmur suları ile oluşan akıntıları, taş yüzeyler üzerinde lekelenmelere yol açmıştır (Şekil 5.9).

Şekil 5.9. Muhdes metal kapıdaki korozyon ve etkileri, 2017.

5.3 Doğal Taş Yüzeylerindeki Onarımlarının Güncel Durumu

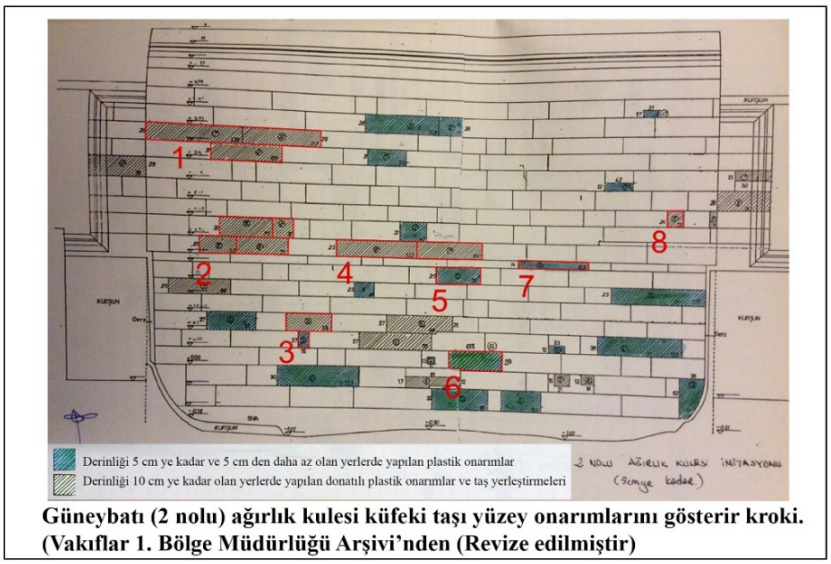
Batı minaresinden şerefeye çıkış kapısı etrafındaki doğal taş yüzeylerinde yapılan plastik onarım uygulamalarının[47], sağlamlığını koruduğu ve özgün malzemeye kıyasla daha açık renk tonuna ve daha gözeneksiz dokuya sahip olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 5.10). Söz konusu onarım doğu minaresi gövde yüzeylerinde de görülmektedir.

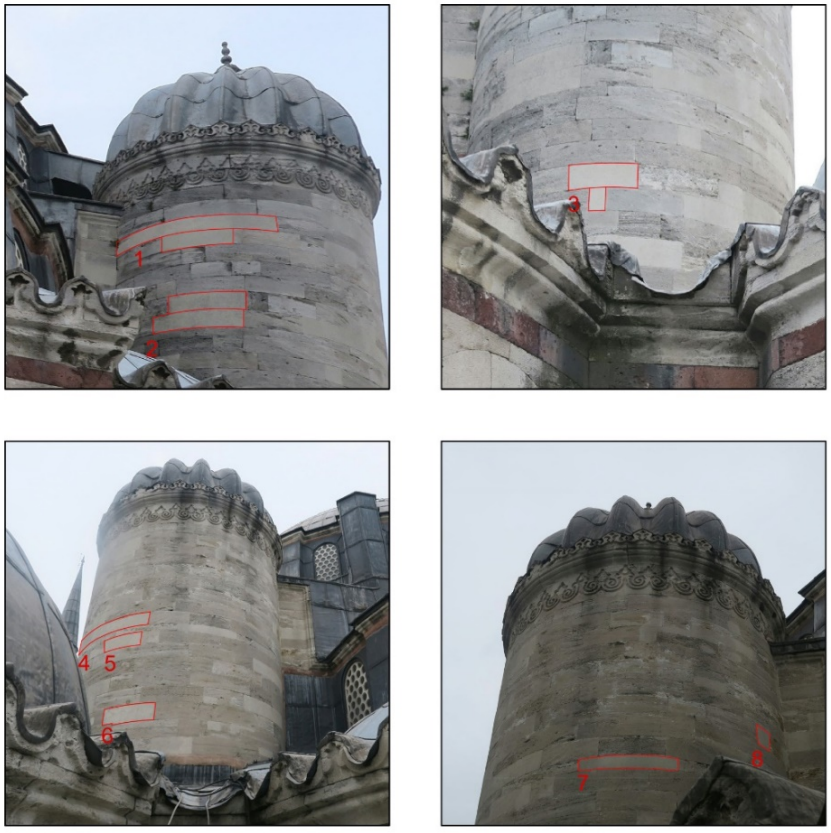
Şekil 5.10. Doğu minare gövdesindeki plastik onarım, 2019.

[47] Prof. Dr. Feridun Çılı ve Prof. Müfit Yorulmaz 'ın harç terkibi önerisi; Beyaz çimento – 400 kg/m³, Toz kireç – 600 kg/m³, kum (0.5 mm'den elenmiş) – 400 kg/m³, Tuğla tozu (0.5 mm'den elenmiş) – 400 kg/m³, Su – 1000 kg/m³ (Belge 39).

Son dönem uygulamalarında, caminin doğal taş yüzeylerinde yapılan çürütme ve plastik onarım çalışmalarının yoğun olduğu bilinmektedir. Bu çalışmaların güncel durumları ile ilgili olarak farklı konumlarda bulunan örnekler incelenmiştir. Bir önceki örneğe göre daha alt kotta bulunan güneybatı ağırlık kulesinde yapılan plastik onarımların renk ve doku farklılıkları dikkat çekmektedir (Şekil 5.11).

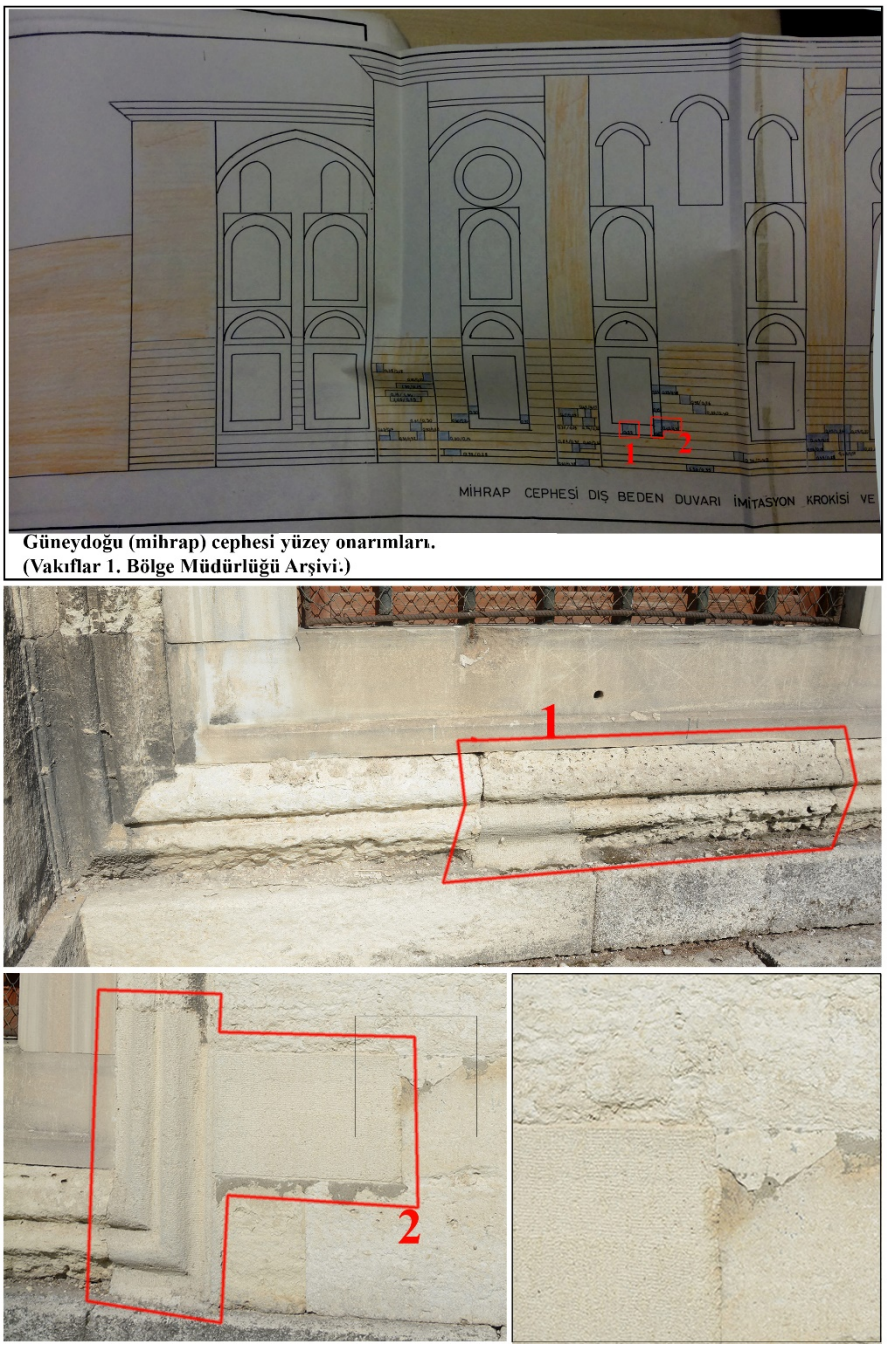

Güneybatı (2 nolu) ağırlık kulesi küfeki taşı yüzey onarımlarını gösterir kroki. (Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden (Revize edilmiştir)

Şekil 5.11. Küfeki taş yüzeyinde yapılan tümleme, 2019.

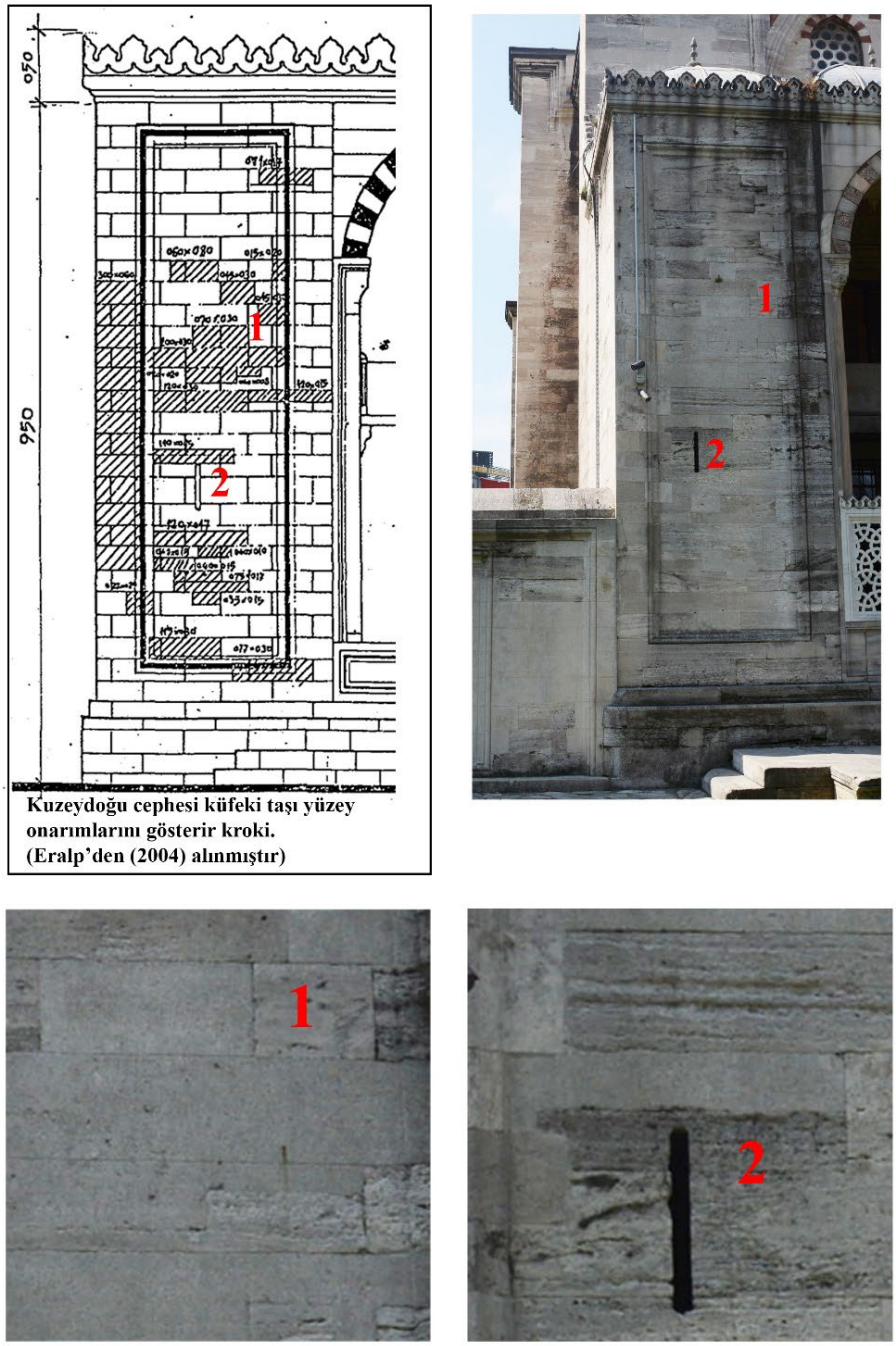
Güneydoğu (mihrap) cephesi alt kotlarındaki doğal taş yüzeylerinde de plastik onarımlar yapıldığı bilinmektedir. Zemine yakın seviyelerde yapılan uygulamalar ile doğal taşlar arasında renk farklılığının yanı sıra uygulamanın yapıldığı özgün taşın bozulduğu ancak plastik onarım harcının sağlamlığını koruduğu (1 ile belirtilen onarım) görülmektedir (Şekil 5.12). 2 ile belirtilen plastik onarımda da doğal taşlarla oluşan renk ve doku farklılıkları ile beraber üstteki özgün blokta yüzey erozyonu, yandakinde ise parça kopması görülmektedir.

Güneydoğu (mihrap) cephesi yüzey onarımları.
(Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi.)

Şekil 5.12. Pencere sövesi ve çevresindeki onarımların güncel durumu, 2019.

Bir başka örnek kuzeydoğu cephesinde incelenmiş ve burada diğer örneklerden farklı olarak, renk ve doku farkının çok belirgin olmadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra özgün taşın gözenekli yapısı ile plastik onarım uygulaması yapılan kısmın daha gözeneksiz oluşu bir zıtlık oluşturmaktadır. Ayrıca plastik onarım yapılan kısımların imalatı sırasında tarak izleri şeklinde bir yüzey şekli oluşturulmuş ancak özgün taş yüzeylerinde böyle bir tarak izi bulunmamaktadır (Şekil 5.13).

Kuzeydoğu cephesi küfeki taşı yüzey onarımlarını gösterir kroki. (Eralp'den (2004) alınmıştır)

Şekil 5.13. Özgün taş yüzey ile imitasyon yüzeyi doku farklılığı, 2019.

Caminin dış cephesinde farklı yerlerdeki plastik onarımlarda da benzer renk ve doku farklılıkları görülmektedir. Ayrıca güneybatı cephesi dış yan sofanın iç çeperlerinde, küfeki yüzeyinde yoğun bozulmalar görülmekte olup, plastik onarım yapılmış kısımlarının bozulmaya daha dirençli olduğu da tespit edilmiştir (Şekil 5.14).

Şekil 5.14. Bozulma etkilerine, özgün taş ve onarılan yüzeylerin tepkisi, 2019.

Avlu ve son cemaat mahalli iç cephelerinde de plastik onarım yapılmış kısımlar, zamanla özgün taşlarla farklı bir görünüme gelmiştir. Duvarlarda kullanılan özgün küfeki taşının renk, gözeneklilik ve bozulmaya karşı dayanıklılığı ile plastik onarım yapılan kısımların arasındaki doku farklılığı, özgün taş yüzeylerde oluşan kirliğin plastik onarım yüzeylerinde oluşmaması ile daha belirgi hale gelmektedir (Şekil 5.15 ve Şekil 5.16).

Şekil 5.15. Özgün taş ile onarım yüzeyi farklılığı, 2019.

Şekil 5.16. Özgün taş ile onarım yüzeyi farklılığı, 2019.

Dış cephelerde yapılan onarımlar ile özgün taşlar arasında oluşan doku ve renk farklılığı, harim iç yüzeylerinde daha belirgindir. Dış cephedeki ile harimdeki durumun farklı olmasının nedeninin, maruz kalınan farklı hava koşullarından olduğu düşünülmektedir (Şekil 5.17).

Şekil 5.17. Harimde onarım yüzeylerinin güncel durumu, 2019.

Onarımlarda kullanılan imitasyon harcı ile ilgili olarak, 2017 yılında KURAM tarafından yapılan laboratuvar çalışmalarında, harim duvarından alınan örnek incelenmiş ve harç terkibinin; bağlayıcısı % 10-15 oranında kaymak kireç ve yaklaşık % 30 oranında alçı ilaveli 150-200 doz beyaz çimento olan harç örneğinin agregası 1 mm elek altı boyutta olmak üzere % 5 kadarı kara kumu, kalanı mermer kırığı şeklinde olduğu tespit edilmiştir (Kuram, 2017, s.29). Zaimler'e göre (1995) ise Ahmet Ersen'in önerisi olan ve onarımlarda kullanılan harç terkibinde; kireç, beyaz çimento, küfeki tozu ve kırığı kullanılmıştır (s.263). 2017 yılında yapılan laboratuvar sonuçları ile karşılaştırıldığında ise Ersen'in terkibine ek olarak alçı ve mermer kırığı olduğu görülmektedir (Kuram, 2017, s.29).

5.4 Pencere Şebekeleri ve Sövelerinin Güncel Durumu

Son dönem restorasyonlarında müdahale edilen bir başka unsur ise demir pencere korkuluk şebekeleridir. Güncel durumda, pencerelerin demir şebekelerinde bozulmalar meydana gelmiş ve mermer sövelerde buna bağlı gelişen farklı hasarlar oluşmuştur. Demir şebekelerde zaman içinde oluşan korozyon hacim artışına neden olmakta ve içinde bulunduğu yuvada basınç oluşturmaktadır. Mermer söve, iç basıncın artması ile çatlamış ve kimi yerlerde parça kayıplarına varan hasarlar oluşmuştur. Ayrıca oluşan pasın duvar yüzeyinden aşağı doğru akması neticesinde taş yüzeylerinde lekelenmeler de görülmektedir. Benzer nitelikte çok sayıda pencere olmakla birlikte aşağıda iki örnek verilmiştir (Şekil 5.18).

Şekil 5.18. Metal korozyonu ve buna bağlı bozulmalar, 2019.

5.5 Zemin Suyu, Drenaj ve Tahliye Siteminin Güncel Durumu

Cephelerde zaman içinde oluşan bir başka bozulma da zemin suyu ile ilgilidir. Hali hazırda, avluda duvarların zemin ile birleştiği yerlerin yakınlarında yağmur suyu birikintileri oluştuğu görülmektedir (Şekil 5.19).

Şekil 5.19. Özgün duvarlara yakınında oluşan su birikintisi, 2017.

Ayrıca bozulan saçaklardan duvar yüzeyine akan ya da düşerek sıçrayan suların, taş gözeneklerine tutunması ve kılcal olarak yükselmesi (kapilarite) ile sürekli ıslanan yüzeyler oluşmakta ve taşın içyapısı nemli kalmaktadır. Donma çözülme durumlarında kılcal boşluklarda bulunan su kristalleri büzülme ve genleşme hareketleri meydana getirmektedir. Bu vesile ile kılcal boşluklar içinde basınç değişimleri oluşmakta ve özellikle donma durumlarında ki genleşmenin etkisiyle özgün taşlarda çatlama ve hatta kopmalar oluşabilmektedir. Ayrıca özgün taş dokusuna suda çözünebilir tuzların verdiği zararlarda mevcuttur. Taş yüzeylerinin uzun süre nem etkisi altında kalması dolayısı ile yosun ve otsu bitki gibi oluşumları meydana gelmiştir. Yer yer kararma ve kirlilik de görülmektedir. Özellikle kuzeydoğu cephede yosun oluşumu diğer bölgelere göre daha fazladır (Şekil 5.20 ve Şekil 5.21).

Şekil 5.20. Kuzeydoğu cephedeki yosun oluşumları, 2017.

Şekil 5.21. Kuzeydoğu cephedeki kararma ve yosun oluşumu, 2017.

5.6 Taşıyıcı Eleman Müdahalelerinin Güncel Durumu

Caminin cephelerindeki çalışmaların haricinde ana ibadet mekanında da çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalardan strüktüre ilişkin olarak kuzeydoğu askı kemerinde çalışma yapıldığı da bilinmektedir. 4. Bölümde tüm ayrıntıları verilen müdahalesini kapsamında askı kemerini oluşturan taş bloklarında meydana gelen çatlamalara çelik U tipi elemanlarda dikiş atılmış, kılcal olanlara ise epoksi uygulanmıştır. Özellikle kilit taşına yakın kısımlarda meydana gelen bozulmalara

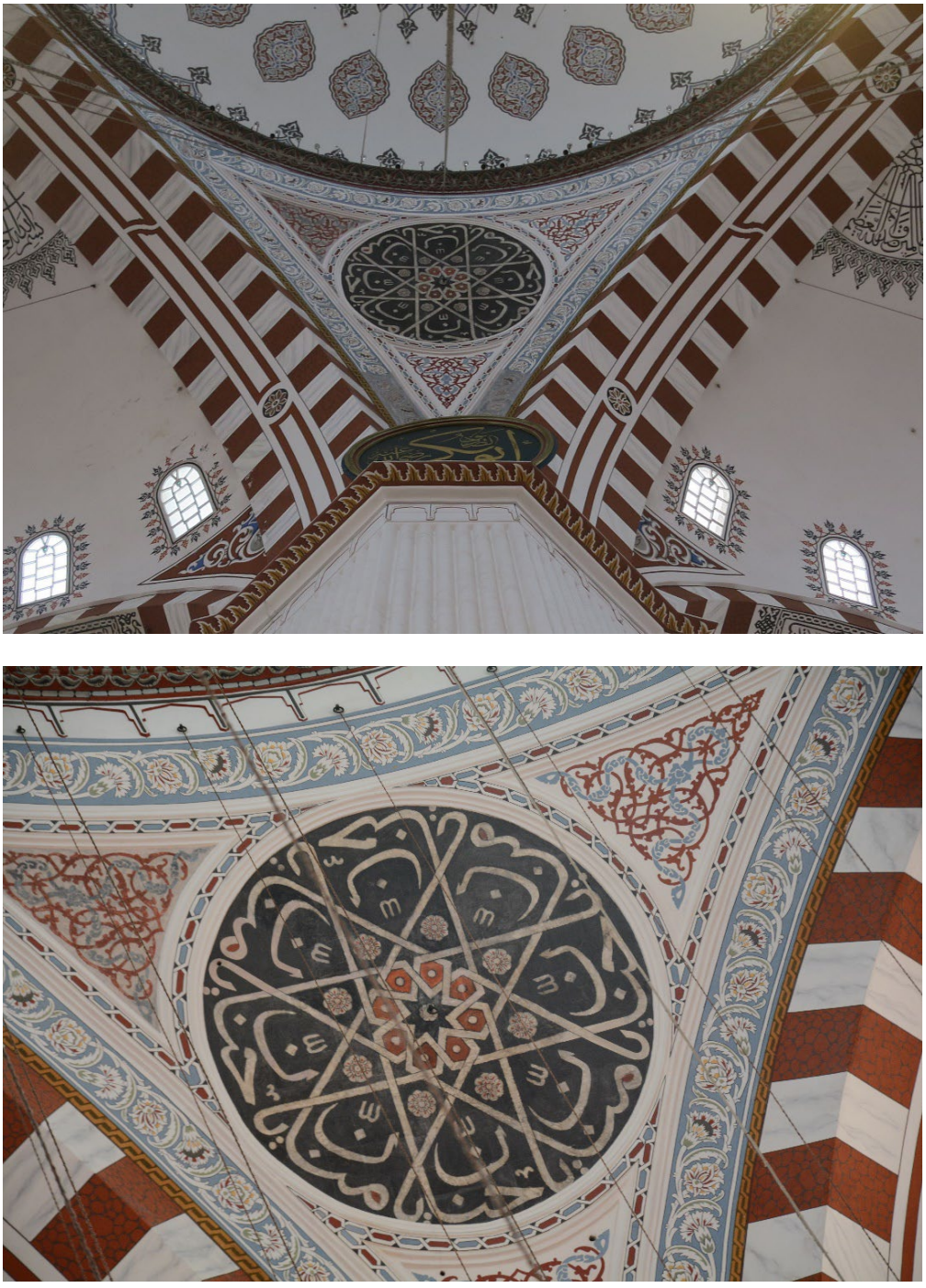
müdahale edildikten sora sıva yapılmış ve üzerlerine boya ile doğal taş görünümü verilmiştir. Yerinde yapılan incelemelerde onarım bölgelerinde herhangi bir sorun görülmediği ve herhangi bir bozulma meydana gelmediği gözlenmiştir (Şekil 5.22).

Şekil 5.22. Kuzeydoğu askı kemerinin güncel durumu, 2019.

Ayrıca güneybatı (C) pandantifinde süsleme katmanında raspa yapılması ile başlayan sürecin strüktürel elemanların konservasyonuna kadar uzandığı da bilinmektedir. Onarımda boya raspaları neticesinde, altta çimento esaslı muhdes sıva tespit edilmiş ve onun da kaldırılmasına karar verilmiştir. Sonrasında ortaya tahrip olmuş tuğlalar, pişmiş topraktan künk, taş hatıl ve gergi elemanı çıkmış, tuğlalar ve künk yeniden imal edilerek yerine konmuş, taş hatılda oluşan çatlamaya çelik U tipi elemanlar

kullanılarak takviye yapılmış ve gergi elemanına da konservasyon uygulaması yapılmıştır. Tüm bu çalışmalardan sonra hazırlanan horasan sıvası ile sıva yapılmış, tezyinat altı sıvası da yapıldıktan sonra bezeme programına uygun olarak süslemeler tamamlanmıştır. Güncel durumda tüm bu uygulamalarla ilgili olarak herhangi bir bozulmanın söz konusu olmadığı ve iyi durumda olduğu gözlenmiştir (Şekil 5.23).

Şekil 5.23. Güneybatı pandantifi, 2019.

5.7 Sıva ve Bezeme Uygulamalarının Güncel Durumu

Güneybatı pandantifinde olduğu gibi cami iç mekanında yoğun olarak sıva, kalemişi, bezeme, süsleme ve varak uygulamaları yapılmıştır. Cami ana ibadet mekanında sıvalı yüzeyler, yan cephelerinde bulunan ikinci kademe pencerelerin alt hizasındaki cami iç çeperini çepeçevre dönen bordürün yukarısında yer almaktadır. Süsleme programı da yoğun olarak bu sıva üzerinde mevcuttur. Son dönem restorasyon / konservasyon çalışmaları esnasında ilk olarak boya raspa çalışmaları yapılmış elde edilen veriler belgelenmiş ve sonrasında daha önceki dönem uygulamalarında kullanıldığı anlaşılan çimento esaslı sıvalar da sökülmüştür. Boşalan bu yüzeylere önerilen terkibe[48] göre hazırlanmış horasan sıva uygulaması yapılmıştır. En az yirmi yıl önce yapılmış olan bu bezeme uygulamalarının yerinde güncel durum tespitleri yapılmıştır. Cami iç kısımlarındaki incelemeler esnasında sıvalı duvar yüzeylerindeki uygulamaların istisnalar hariç büyük oranda sağlıklı olduğu görülmüştür. Duvar yüzeylerindeki süslemeler, özellikle mihrap cephesinde yoğunlaşmaktadır. Pencere aynalıkları, çevrelerindeki bordürler, kemerler vb. unsurların üzerlerindeki uygulamaların renklerinin canlılığını koruduğu da söylenebilir (Şekil 5.24 ve Şekil 5.25).

Şekil 5.24. Mihrap cephesi bezemeleri, 2017.

[48] 1991 yılında, Y. Kimyager Ahmet Güleç tarafından hazırlan rapordaki harç terkip önerisi; hacimce % 40 söndürülmüş kireç (lapa halinde), %30 tuğla kırığı (pirinç ve toz eşit), %15 kum, % 15 iri kırılmış küfeki pirinci ve çok az da kıtık (Belge 99).

Şekil 5.25. Yan cephe pencere bordürleri, 2019.

Duvar yüzeylerindeki bezeme çalışmalarına, deforme olmuş iki örnek verilebilir. Beş birimden oluşan kuzeybatı duvarının uçlarda kalan iki biriminde de üst seviyelerdeki pencere bordürlerinde bozulmalar görülmekte olup bordür alt kısımları kısmen yok olmuştur. Ayrıca bordür çevresindeki sıvalarda da bozulmalar görülmektedir (Şekil 5.26).

Şekil 5.26. Pencere bordürlerinde meydana gelen bozulmalar, 2019.

Kuzeybatı duvarı cümle kapısı yanlarındaki birimlerde bulunan sivri kemerlerin üzerindeki üçgen alanların içlerinde bulunan motiflerde boya dökülmeleri mevcuttur (Şekil 5.27). Güneybatı duvarının minare yönünde bulunan künklerin ağzını kapatan alçı rozetler yerinde bulunmamaktadır (Şekil 5.28).

Şekil 5.27. Kuzeybatı duvarı bezemelerindeki bozulmalar, 2019.

Şekil 5.28. Güneybatı duvarında oluşan malzeme kaybı, 2019.

Mihrap cephesinin güneybatı yönünde, alt kotta bulunan pencerelerin aynalarında yapılan uygulamalarda da bozulmalar mevcuttur. Beyaz zemin üzerine kırmızı renk ile oluşturulmuş yazılardaki kırmızı rengin, günümüzde beyaz zemin üzerine dağıldığı görülmektedir (Şekil 5.29 ve Şekil 5.30).

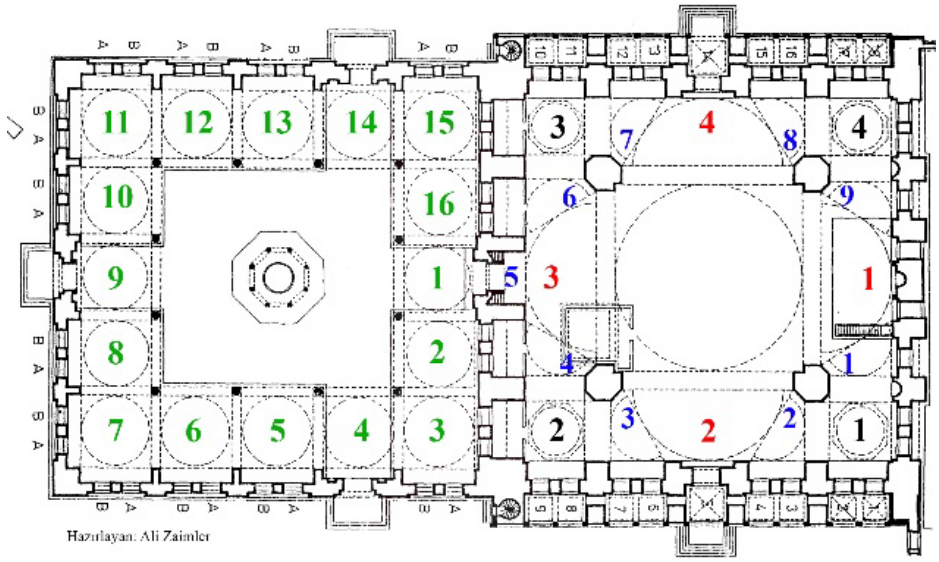

Şekil 5.29. Güneydoğu cephe duvarı pencere ve alınlıkları, 2019.

Şekil 5.30. Alınlık yazıları detay, 2019.

Duvar yüzeyleri dışında harimde en yoğun olarak görünen bezemeler üst örtü iç yüzeylerindedir. Birbirini tamamlar nitelikteki kubbeler sistemi içeriden adeta nakış gibi işlenmiştir. Bir sonraki konuya kadar, kubbelerin konumları için aşağıdaki anahtar pafta kullanılacaktır (Şekil 5.31).

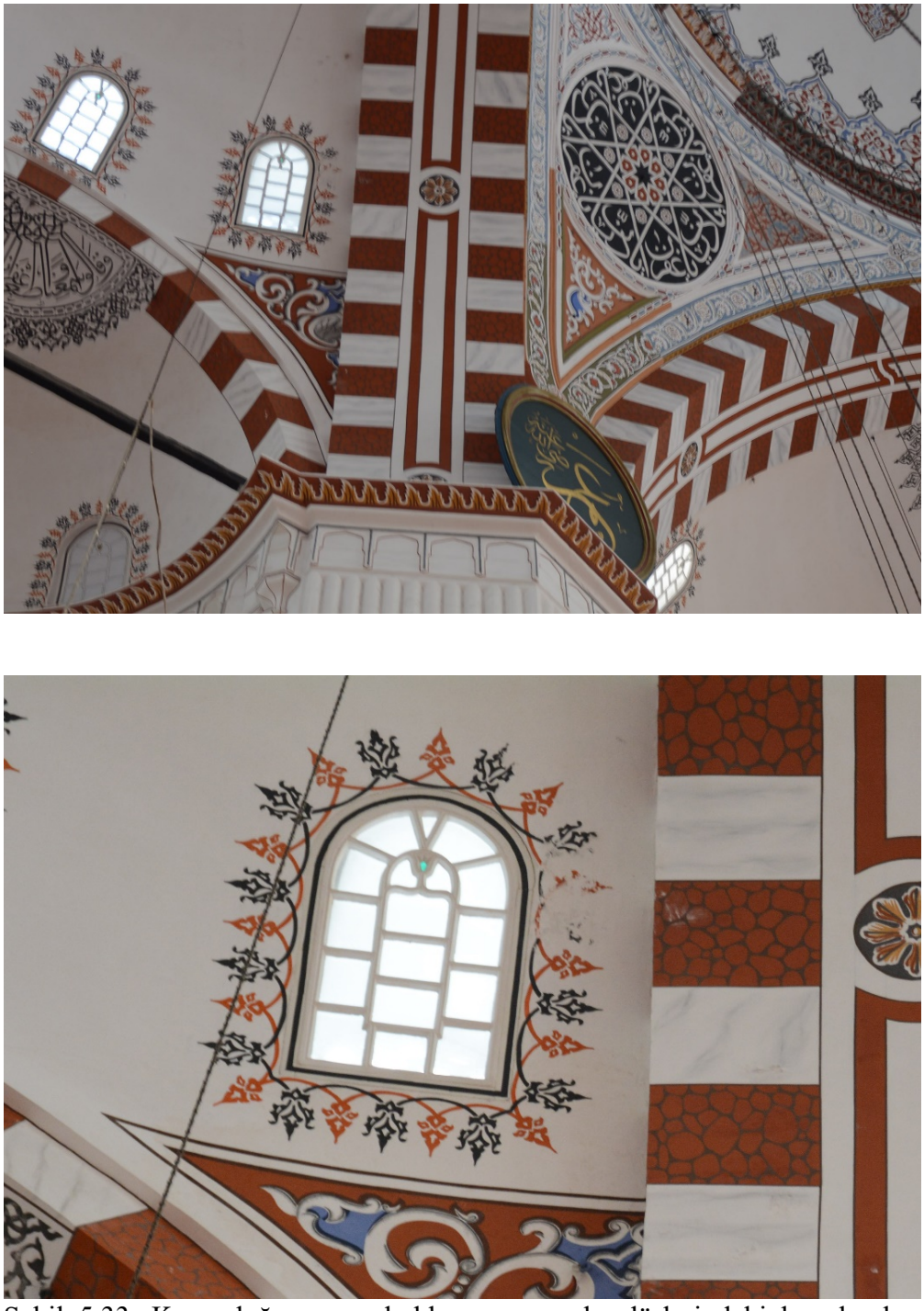
Şekil 5.31. Kubbeler için anahtar pafta.

Ana kubbe göbeğindeki ayet yazı ile etrafındaki rumi motifli bordürde ve daha dışta yer alan rozetlerde, kasnakta bulunan pencere çevre bordürlerinde ve üzerlerindeki rumi motiflerde de herhangi bir bozulma görünmemektedir (Şekil 5.32).

Şekil 5.32. Ana kubbe süslemeleri, 2019.

Dört yöndeki büyük yarım kubbelerden sadece kuzeydoğu yönündekinde (4 nolu) bozulma tespit edilmiştir. Söz konusu yarım kubbenin pencerelerinden güneydoğu yönündeki son pencere bordürlerinin bir kısmında renk kayıpları şeklinde bozulmalar oluşmuştur (Şekil 5.33).

Şekil 5.33. Kuzeydoğu yarım kubbe, pencere bordürlerindeki bozulmalar, 2019.

Büyük yarım kubbelerin yanlarındaki küçük yarım kubbelerin birçoğunda da bozulmalar görülmektedir. Sadece cümle kapısı üzerine gelen 5 nolu yarım kubbede bozulma yoktur (Şekil 5.34). Güncel durumda, 2 nolu yarım kubbede bozulma mevcut olmayıp 02.09.2016 tarihinde çekilen fotoğrafta ise bozulma olduğu görülmektedir (Şekil 5.35). 07.06.2016 tarihinde cami yakınında meydana gelen patlama sonucu oluşan hasarların onarımı 07.10.2016 tarihinde tamamlanmıştır. 2 nolu yarım kubbedeki bozulmaya bu çalışmalar sırasında müdahale edilerek restorasyonu yapılmış olmalıdır.

Şekil 5.34. 5 nolu küçük yarım kubbe, 2019.

Şekil 5.35. 2 nolu küçük yarım kubbe, a) 2019, b)2016.

1, 3, 4, 6, 7, 8 ve 9 nolu küçük yarım kubbelerde benzer nitelikte boya bozulmaları görülmektedir. Daha çok pencere etrafında bulunan bordürlerde kısmi boya kayıplarının oluştuğu tespit edilmiştir. Bunun yanında yine kubbe iç yüzeylerindeki sıva ve bezeme uygulamalarında harç bozulmalar gözlenmektedir. 1, 4, 7 ve 8 nolu yarım kubbe sıvalarında neme bağlı bozulmalar belirgin şekilde renk değişikliği ve lekelenmelere yol açmıştır. 3 nolu yarım kubbede bulunan pencere bordüründe kimi yerlerde boyanın yok olduğu kimi yerlerde ise renk değişikliği ve boyanın beyaz zemin üzerine dağılması şeklinde bozulmalar meydana gelmiştir. 8 nolu yarım kubbe pencere bordüründe renk kayıplarının ötesinde lokal olarak sıva kaybı şeklinde bozulmalar da görülmektedir. 8 ve 9 nolu yarım kubbelerde ayrıca kubbe tabanı seviyesi altındaki bordür süslemelerinde ve hemen altındaki profil yüzeylerinde de nem dolayısı ile bozulmalar mevcuttur (Şekil 5.36 ve Şekil 5.37).

Şekil 5.36. Eksedra kubbelerindeki bozulmalar, 2019,
a) 1 nolu kubbe, b) 3 nolu kubbe, c) 4 nolu kubbe, d) 6 nolu kubbe.

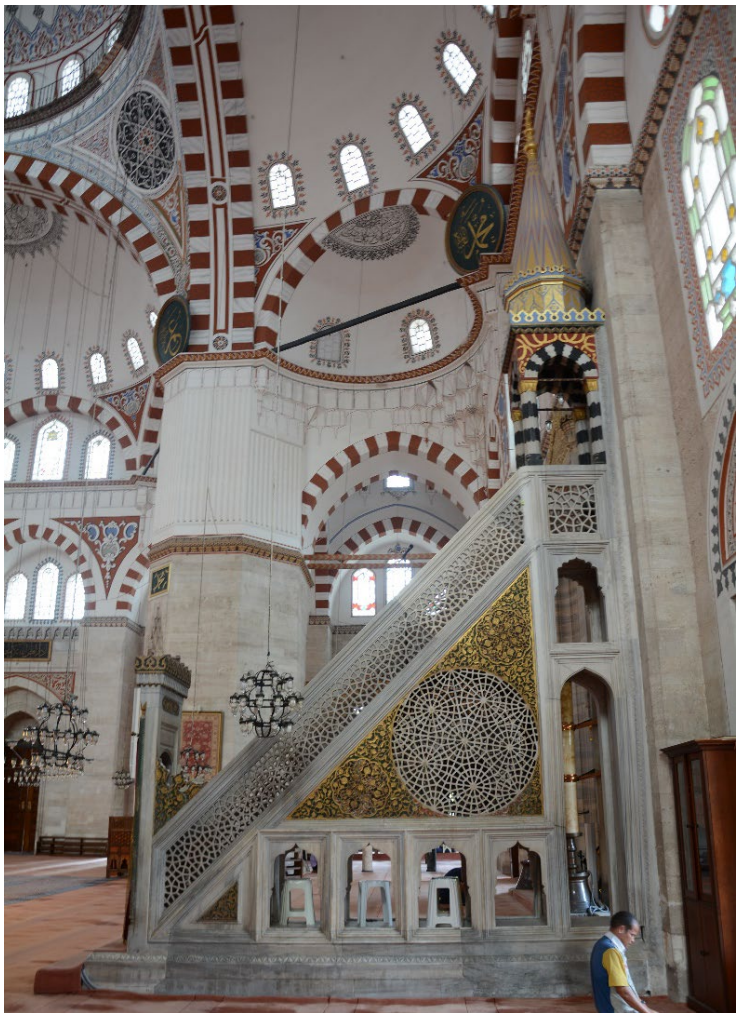
Şekil 5.37. Eksedra kubbelerindeki bozulmalar, 2019,
a) 7 nolu kubbe, b) 8 nolu kubbe, c) 8 nolu kubbe, d) 9 nolu kubbe.

Mihrap kavsarasında bulunan mukarnaslarda, üzerinde bulunan üçgen alınlıkta ve altındaki yazıda yapılan varak uygulamalarında belirgin bir bozulma bulunmamaktadır (Şekil 5.38 ve Şekil 5.39). Cami içindeki varak uygulamalarından bir diğeri minberde yapılmıştır. Bu uygulama ile ilgili incelemelerde yine belirgin bir bozulma gözlenmemiştir (Şekil 5.40).

Şekil 5.38. Mihrap mukarnas uygulamaları, 2019.

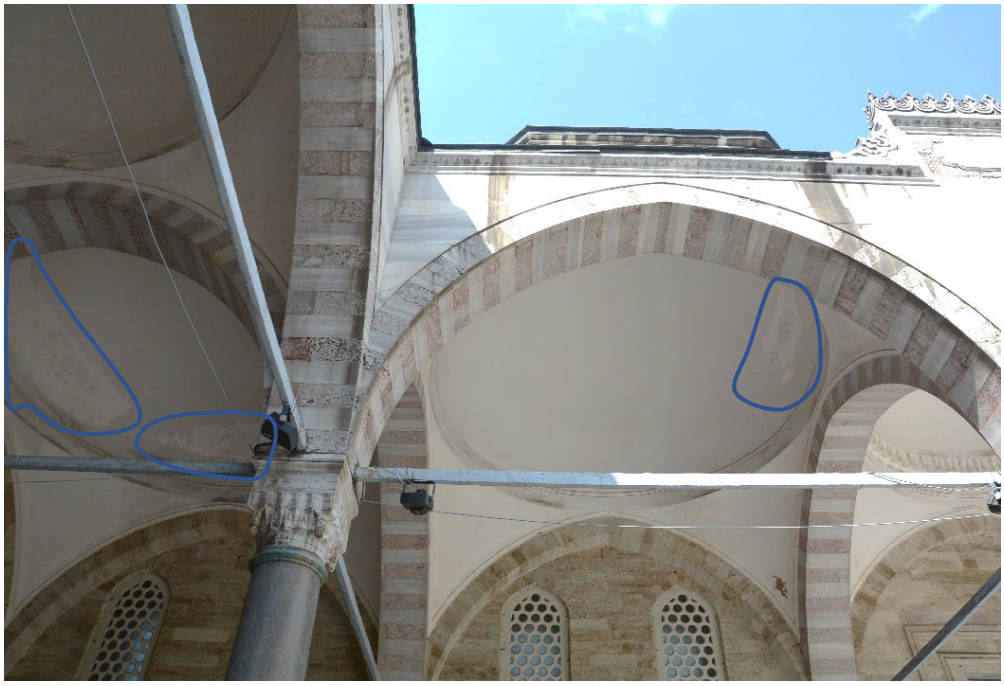
Şekil 5.39. Mihrap ve minberdeki varak uygulamaları, 2019.

Şekil 5.40. Minber göbeğindeki varak uygulamadı, 2019.

Cami ana ibadet mekanının dışında şadırvanlı avluda da sıva ve süslemelerle ilgili koruma ve onarım çalışmaları yapılmıştır. Revak kubbe içlerine, pandantif ve kimi kemer yüzeylerine sıva uygulamaları yapıldığı bilinmektedir. Günümüzde ise birçok kubbenin iç yüzeyinde ve pandantif sıvalarında bozulmalar meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu bozulmalardan biri, sıvaların tuğla yüzeye tutunma özelliğini kaybederek, yüzeyden uzaklaşması (kabarma) şeklinde görülmektedir. Kimi yerlerde ise boya tabakası dökülmüş durumdadır. Bunların yanı sıra tüm revak kubbe içlerinde yer yer renk değişikliği olduğu görülmektedir. Ayrıca son dönem uygulamaları esnasında, revaklarda bulunan pencerelerin aynalarında da onarımlar yapılmıştır. Yerinde yapılan incelemelerde ise aynalarda bulunan geometrik desenleri oluşturan farklı renklerin birbirleri üzerine geçişlerinin meydana geldiği tespit edilmiştir.

Avlu revak kubbelerinin tümünde, son katman boyasında yer yer renk değişiklikleri oluştuğu görülmüştür. Kubbe üst örtüsünde meydana gelen bozulmalar neticesinde alt katmanlara sızan yağmur sularının oluşturduğu nemin etkisi ile meydana geldiği düşünülen bu bozulmalar, daha çok kubbelerin kasnak kısımlarına yakın bölgelerde yoğunlaşmıştır (Şekil 5.41 ve Şekil 5.42).

Şekil 5.41. 7 ve 8 nolu kubbe iç yüzeylerindeki renk değişiklikleri, 2019.

Şekil 5.42. 2 ve 3 nolu kubbede oluşan renk bozulmaları, 2019.

Kubbe kasnağına yakın bölgelerde oluşan bir başka bozulma, 6 nolu kubbede görülen sıva kaybı şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Şekil 5.43). Benzer bozulma, başlangıç seviyesinde olmakla birlikte 15 nolu kubbede de mevcuttur.

Şekil 5.43. 6 nolu kubbede oluşan bozulmalar, 2019.

Kubbede oluşan nefaset sıva kaybı benzeri bozulmalar pandantif sıvalarında da görülmektedir. 8 nolu kubbe pandantifinde ve aşağıda örnek olarak verilen 13 nolu kubbe pandantifinde sıva kaybı oluşmuş ve alt katmandaki horasan sıva meydana çıkmış vaziyettedir (Şekil 5.44).

Şekil 5.44. Avludaki 13 nolu kubbe pandantifinde sıva kaybı, 2019.

1 nolu revakta, kubbe tabanı ile askı kemerleri arasındaki yüzeyde bulunan sıvalarda kabarma şeklinde bozulmalar olduğu görülmektedir. Sıvanın, uygulandığı tuğla yüzeye tutunma özelliğini yitirdiği görülmektedir (Şekil 5.45).

Şekil 5.45. 1 nolu kubbedeki sıva bozulmaları, 2019.

Şadırvanlı avluda bulunan her bir revak biriminde, kapı modülleri hariç, ikili gruplar halinde pencereler bulunmaktadır. Bu pencerelerin üzerlerinde sivri kemerlerin aynaları içerisinde geneli birbirinden farklı görünüme sahip geometrik ve rumi motifler bulunmaktadır. Bu motifler ağırlıklı olarak beyaz zemin üzerine kırmızı renk kullanılarak oluşturulmuştur. Güncel durumda bazı motiflerin algılanmasının zorlaştığı görülmektedir. Bunun nedeni kullanılan kırmızı boyanın beyaz zemin üzerine ya da diğer renkler üzerine sirayet etmesidir (Şekil 5.46 ve Şekil 5.47).

Şekil 5.46. 13 nolu revakta, kırmızı boyanın zemine sirayet etmesi, 2019.

Şekil 5.47. Aynadaki desen renklerinde oluşan bozulma, 2019,
a) 13 nolu revak, b) 15 nolu revak.

Cami dış yan sofalarına ait kubbelerin içlerinde, pandantiflerde ve kubbe askı kemeri ile özgün taş duvar arasında kalan yüzeylerde sıva / bezeme uygulamaları yapılmıştır. Tüm bu yüzeylerde yapılan incelemelerde, avlu revak kubbelerinde oluşan bozulmalarla benzer nitelikte bozulmalar oluştuğu ancak çok daha ile boyutlara ulaştıkları tespit edilmiştir. Kimi yerlerde sıva, kimi yerlerde ise boya tabakası / bezemelerde kısmen kayıplar oluştuğu tespit edilmiştir. Bozulmalar güneybatı yönündeki dış yan sofada da görülmekle birlikte özellikle kuzeydoğu yönündekilerde çok daha ileri boyutlara ulaştığı belirlenmiştir (Şekil 5.48).

Şekil 5.48. Yan sofalar, sıva ve süslemelerdeki bozulmalar, 2019, a) 1 ve 2 nolu sofalar, b) 10 ve 11 nolu sofalar.

Cami dış yan sofalarda görülen ileri düzeyde bozulmalara, cami kuzeydoğu giriş kapısının bulunduğu 14 nolu modül iyi bir örnektir. Bu modülde bulunan aynalı tonoz kubbe iç yüzeylerinde yoğun bir bozulma söz konusudur. Bozulmalar detaylı incelendiğinde, gözle görülebilen yüzeylerde suda çözünebilen tuzların varlığına işaret eden izler mevcuttur. Üst örtüde oluşan bozulmalar nedeniyle yağmur suları sızarak alt katmanlara sirayet etmiş olmalıdır. Uzun yıllar boyunca bünyesinde bulanan nem dolayısı ile sıvada bozulmalar meydana gelmiş ve öncelikle en dış katmanda renk değişimi şeklinde görülen bozulmalar oluşmuştur. Daha sonra lokal olarak boya katmanında dökülmeler meydana gelmiş, hatta bir alt katmana da etki ederek sıva kayıpları da oluşmuştur. Tonozun iç kısmında üzengi seviyesinde çepeçevre dönen malakari tekniğinde alçı bezelemeler bulunmaktadır. Bu alçı bezemelerde de kısmi kayıplar söz konusu olup askı kemeri üzerindeki doğal taş duvarın bahse konu olan bozulmalara yakın kısmındaki bloklarda da kısmi malzeme kayıpları oluşmuştur. Ayrıca özgün taş blokları üzerinde renk değişiklikleri ve tuzlanma şeklinde bozulmalarda mevcuttur (Şekil 5.49 ve Şekil 5.50).

Şekil 5.49. 14 nolu yan sofa kubbesi bozulmaları, 2019.

Şekil 5.50. 14 nolu yan sofadaki bir çok farklı bozulma, 2019.

5.8 Pencere Dışlık – İçlik Uygulamalarının Güncel Durumu

Son dönem restorasyonları sırasında caminin tüm dışlıklarının yeniden imal edildiği de bilinmektedir. Yerinde yapılan incelemelerde dışlıkların genel itibari ile durumlarının iyi olduğu belirlenmiştir (Şekil 5.51 ve Şekil 5.52). Detaylı incelemelerde nadir de olsa bazı dışlıkların kimi yerlerde yüzeysel bozulmalar olduğu görünmüştür. Bu noktalarda, gözenek farklılıkları, yüzey erozyonu ve kılcal çatlakların varlığından söz edilebilmektedir.

Şekil 5.51. Ana kubbe kasnağı pencere dışlıkları, 2019.

Şekil 5.52. Kuzeybatı askı kemeri içinde bulunan pencere dışlıkları, 2017.

Kuzey batı askı kemeri içinde bulunan üç pencerenin dışlıkları yakından incelendiğinde yüzeylerinde bazı bozulmaların meydana geldiği görülmüştür. Her üçünde de sivri kemere yakın kısım yüzeylerinde alt kısımlara oranla daha gözenekli bir doku oluşmuştur. Yine aynı bölgelerde yüzeysel olduğu saptanan kılcal çatlamalar şeklinde bozumalar da görülmektedir (Şekil 5.53).

Şekil 5.53. Dışlık yüzeylerindeki kılcal çatlamalar ve gözeneklenmeler, 2017.

Dışlıkların haricinde içliklerde de son dönem restorasyonları kapsamında çalışmalar yapılmış ve kayıtlarda mihrap cephesi hariç 143 adet içliğin yenden imal edildiği belirtilmektedir. Ayrıca 2016 yılında camiye yakın bir noktada gerçekleşen bomba patlaması neticesinde mihrap cephesi içlikleri hasar görmüş ve kısa sürede müdahale edilerek restorasyonları yapılmıştır. Dışlıklarda olduğu gibi içliklerde de genel olarak yoğun bir bozulma tespit edilmemiştir. İçlik camlarının kırık ya da eksik olmadığı, camları taşıyan alçı konstrüksiyonun iyi durumda olduğu gözlemlenmiştir. Bu itibarla cami hariminde bulunan pencere içliklerinin genel performanslarının iyi olduğu gözlenmiştir (Şekil 5.54).

Şekil 5.54. Mihrap cephesi içlikleri, 2019.

5.9 Ahşap Elemanlarda Yapılan Uygulamaların Güncel Durumu

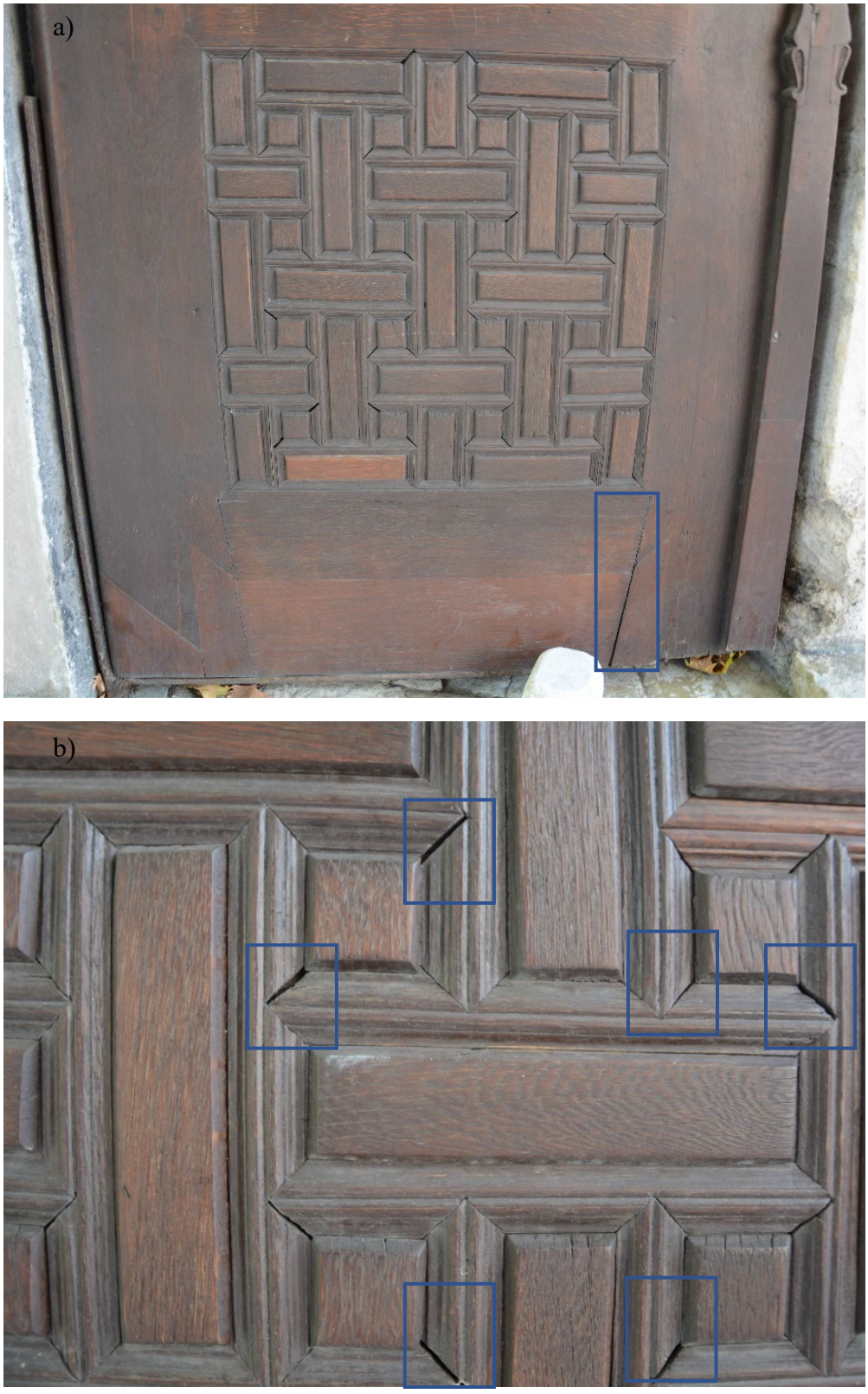
Son dönem restorasyonlarında cami harimi doğu ve batı giriş kapı kanatları ve şadırvanlı avlunun üç giriş kapısına ait kanatlarda çalışmalar yürütülmüştür. Cami ana giriş kapıları ve pencere kanatlarının durumu, şadırvanlı avluda bulunanlara kıyasla çok daha iyidir. Şadırvanlı avluda bulunan ve kündekari tekniğinde imal edilmiş olan ahşap kapı ve pencere kanatlarının güncel durumları incelendiğinde, parçalar arasında 1-2 mm'ye varan açılmaların oluştuğu gözlenmiştir. Bu fiziki bozulma tablaların çerçevesini oluşturan seren ve kayıtlarda yapılan onarım parçalarının kimi birleşim

yerlerinde de mevcuttur. Ayrıca dış hava koşullarına maruz kalan kapı ve pencere kanatlarının ahşap yüzeyindeki cilanın tümüyle yok olduğu ve parçalar arasında renk / ton farklılıkları oluştuğu göze çarpmaktadır. Küçük parçalarda ahşabın lifleri yönünde kılcal ayrılmalar da meydana gelmiştir. Kimi yerlerde ahşap üzerine kazıma şeklinde anlamsız çizgiler yapılması suretiyle vandalizm örnekleri de görülmektedir. Dış hava koşullarına uzun yıllar maruz kalmış ve herhangi bir önlem alınmamış olan kapı ve pencerelerin ahşap kanatlarında benzer özelliklere sahip bozulmalar meydana gelmiştir (Şekil 5.55).

Şekil 5.55. Şadırvanlı avlu kuzeydoğu kapısı, renk / ton farklılıkları, 2019.

Serenlerde yapılan uygulamalarda kullanılan parçaların renk / ton farklılıklarının yanında diğer parçalarla birleşim yerlerinde ayrılma şeklinde bozulmaların oluştuğu da görülmektedir. Ahşap kapı kanadı göbeklerinde geometrik deseni oluşturan kündekari parçaların birleşim yerlerinde de 1-2 mm'ye varan ayrılmalar oluşmuştur (Şekil 5.56). Kündekari parçaların imalatında kullanılan ahşabın, lifleri yönünde 1 mm'ye varmayan kılcal açılmalar meydana gelmiştir (Şekil 5.57).

Şekil 5.56. Şadırvanlı avlu kuzeydoğu kapısı, 2019,
a) ahşap seren birleşimlerindeki ayrılma b) Kündekari parça birleşimlerinde oluşan ayrılmalar.

Şekil 5.57. Şadırvanlı avlu kuzeydoğu kapısı, 2019,
a) Ahşap parçalarında oluşan kılcal ayrılmalar, b) Yüzeyde kazıma şeklinde vandalizm.

Şadırvanlı avlu pencerelerinde bulunan ahşap kanatlarda da uygulama yapıldığı bilinmektedir. Güncel durumda, kapılarda olduğu gibi pencere kanatlarında da benzer bozulmalar görülmektedir. Ahşap parçalarda oluşan renk / ton farklılıkları belirgin şekilde görülmekte olup en dış yüzeye uygulanmış olan vernik tabakası nerdeyse tümüyle yok olmuş ve ahşap parçalar dış etmenlere karşı savunmasız kalmıştır. Uzun süre dış hava koşullarına maruz kalan ahşaplarda, ısınma, soğuma, yağmur suyu gibi faktörlerin etkisi ile deformasyonlar meydana gelmiştir. Ahşap serenlerin birleşim yerlerinde açılma şeklinde bozulmaların oluştuğu gözlenmiştir. Ayrıca kündekari ahşap parçaların gönyelerinin bozulması ve birleşim yerlerinde 1-2 mm'ye varan açılmalar belirlenmiştir (Şekil 5.58).

Şekil 5.58. Şadırvanlı avlu kuzeydoğu yönü, pencere kanadı bozulmaları, 2019.

Harimde bulunan ahşap pencere kanatlarında, şadırvanlı avluda bulunanlara oranla çok daha az bozulma görülmektedir. Yüzeysel kılcal deformasyonlar dışında bir yapısal bozulma meydana gelmediği tespit edilmiştir. Ahşap serenlerin ve kündekari parçaların birleşim detaylarının durumları oldukça iyidir. Harimde bulunan pencere kanatların çoğunda benzer durumlar söz konusudur (Şekil 5.59).

Şekil 5.59. Cami ana ibadet mekanı, pencere kanatları, 2019.

Ahşap unsurlardan hünkar mahfeli altı, çıtalı ahşap tavan kaplamasında ve vaiz kürsülerinde de çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Yerinde yapılan incelemelerde, her iki elemanın da güncel durumlarının oldukça iyi olduğu görülmüştür (Şekil 5.60 ve Şekil 5.61).

Şekil 5.60. Hünkar mahfeli altı çıtalı ahşap tavan, 2019.

Şekil 5.61. Ahşap vaiz kürsüsü, 2019.

5.10 Niteliksiz Müdahaleler ve Uygun Olmayan Kullanımlar

Bu başlıkta, 1986-1999 yılları arasını kapsayan son dönem restorasyon çalışmalarında veya sonrasında kim tarafından ve nasıl yapıldığına dair kayıt bulunmayan kimi niteliksiz uygulamalara da kısaca değinilme ihtiyacı vardır. Camide özellikle çimento esaslı lokal müdahaleler ve basit onarımlar yapıldığı görülmektedir. Dış yan sofalarda 4 nolu kubbesinin alt kısmında, özgün küfeki üzerine çimento esaslı harç ile uygulama yapıldığı tespit edilmiştir (Şekil 5.62).

Şekil 5.62. Güneybatı dış yan sofalar, 4 nolu kubbenin alt kısımı, 2019.

Yine güneybatı cephe dış yan sofada, 3 ve 4 nolu kubbelerin oturduğu sütun kaidesinde özgün mermer üzerine çimento esaslı harç ile tümleme benzeri niteliksiz bir uygulama yapılmıştır (Şekil 5.63). Şadırvanlı avlu güneybatı duvarının kuzeybatı yönünde bulunan pencere sövesinde benzer şekilde çimento esaslı harç ile uygulama yapıldığı görülmektedir. Burada diğerlerine kıyasla daha düzgün bir dış yüzey elde etme çabası da görülmektedir (Şekil 5.64).

Şekil 5.63. Mermer yüzeyine yapılan niteliksiz onarım, 2019.

Şekil 5.64. Mermer yüzeyine çimento esaslı harç ile uygulama örneği, 2019.

Çimento esaslı harç kullanılarak yapılan niteliksiz müdahalelere zemin kaplamalarında da rastlamak mümkündür. Şadırvanlı avlu kuzeybatı revaklarında deforme olmuş özgün zemin kaplama üzerine, portland çimentolu harç ile uygulama yapılmıştır. Ayrıca uygulama yapılan plakanın çevresindeki tabaka yüzeylerinde de harç kalıntıları bulunmaktadır (Şekil 5.65). Farklı mermer tabakalarda da benzer uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Şadırvan üst örtüsünü taşıyan sütun kaidelerinde de portland çimento esaslı harç ile tümleme çalışmaları yapıldığı görülmektedir (Şekil 5.66).

Şekil 5.65. Avlu zeminine uygulanan çimentolu onarım, 2019.

Şekil 5.66. Avlu revaklarındaki özgün kaidede yapılan niteliksiz uygulama, 2019.

Harimde de çimento esaslı harç ile uygulama yapıldığı görülmektedir. Mihrabın hemen yanında bulunan pencere önündeki mermer kaide kenarına, üstelik özgün deseni de kaplayacak şekilde niteliksiz uygulama yapıldığı tespit edilmiştir (Şekil 5.67). Harimdeki bir başka örnekte ise güneybatı cephe duvarı üzerindeki boşluklarda çimentolu harç ile onarım yapılmıştır (Şekil 5.68).

Şekil 5.67. Özgün mermer yüzeye uygulanan niteliksiz müdahale, 2019.

Şekil 5.68. Harim güneybatı duvarı yüzeyine uygulanan niteliksiz dolgu, 2019.

Örneklerin çoğaltılması mümkün olmakla birlikte, çimento esaslı harç kullanılarak yapılan niteliksiz uygulamalar herhangi bir özel durum gözetilmeksizin birçok yerde görülebilmektedir. Ayrıca günümüzde bilinçsiz yaklaşımlarla ve uygun olmayan kullanımlarla yapıya sürekli zarar vermektedir. Cami dış yan sofalarının adeta depo gibi kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 5.69). Bu eşyaların buraya konulurken özgün malzemelere sürtme, çarpma gibi etkilerinin yanında, burada durdukları sürece metal aksamı bulunanların zaman içinde oluşan korozyonlar nedeniyle de özgün malzeme üzerinde lekelenmelere yol açtığı görülebilmektedir.

Şekil 5.69. Kuzeydoğu dış yan sofaların durumu, 2019.

Yapıdaki güncel ihtiyaçlara cevap verebilmek adına, plansız şekilde, duvar yüzeylerine sabitlenen unsurlar da görülmektedir. Bunlar kimi yerlerde bilgilendirme panoları, kimi yerlerde yangın söndürme tüpleri, kimi yerlerde ise aydınlatma ya da ses sistemi elemanları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurlar özgün duvar yüzeylerine kimyasal yapıştırıcılar ile tutturulabildiği gibi, fiziki olarak özgün taşın delinmesi ve kama mantığı ile deliğe bir malzemenin çakılması şeklinde de görülmektedir. İlk yöntemde kimyasal maddeler duvar yüzeyinde kalmakta, ikinci yöntem de ise kullanılan metal aksam zaman içinde korozyona uğrayarak, yüzeylerde lekelenmelere neden olmaktadır (Şekil 5.70).

Şekil 5.70. Özgün duvara bilinçsiz müdahaleler, 2019.

Güneybatı cephe dış yan revaklarından 3 nolu kubbe altına denk gelen bölümde, portatif su sebili kullanılmaktadır. Sebilin fazlalık olan suyuna tahliye çözümü üretilmediği için, su özgün zemin kaplaması üzerinden yol alarak cephede bulabildiği aralıktan geçmekte ve cepheden süzülerek zemine ulaşmaktadır. Bu şekilde uzun süreler boyunca sürekli suya maruz kalınması, özgün malzeme yüzeylerinde yosun gibi biyolojik oluşumları da beraberinde getirmektedir (Şekil 5.71 ve Şekil 5.72).

Şekil 5.71. Sürekli ıslak zeminde oluşan yosunlanma, 2019.

Şekil 5.72. Sebil suyunun tahliye edildiği bölgede oluşan bozulma ve kararma, 2019.

5.11 Camideki Mevcut Bozulmalar

Şehzade Mehmet Camii'nde 1986-1999 yılları arasındaki restorasyon çalışmalarında ele alınan onarımlarda zaman içinde tekrar etmesinin olağan görüldüğü bozulmalar ya da o dönemde bozulma olmadığı için çalışmalara dahil edilmeyen durumlar bu başlık altında incelenmiştir.

5.11.1 Taş yüzeylerindeki kirlilik

Son dönem restorasyon çalışmalarında yoğun olarak dikkat çeken bir başka uygulama ise doğal taş yüzeylerin temizlenmesidir. Bu uygulamalar esnasında küfeki taşı yüzeylerinde ve mermer yüzeylerde öncelikle plastik fırça ve su ile herhangi bir kimyasal kullanılmadan temizlik yapıldığı belirtilmektedir. Kirin yoğunlaşarak tabaka oluşturduğu kısmi yerlerde titizlikle mekanik temizlik yapıldığı da belirtilmiştir. Bu yöntemlerle sonuç elde edilemeyen durumlarda mermer yüzeylerde AB-57 uygulaması, kireç taşı yüzeylerde ise amonyum bikarbonat çözeltisi emdirilmiş kağıt hamuru ile uygulama yapıldığı bilinmektedir. Tüm dış cephe yüzeylerinde bu

yöntemler izlenerek temizlik yapıldığı görülmektedir. Günümüzde ise cephelerin farklı bölgelerinde farklı yoğunlukta kirlilik oluşumu gözlenmektedir (Şekil 5.73).

Şekil 5.73. Batı minare yüzeyindeki siyah kabuk oluşumu, 2017.

Dış cephede büyük oranda hava kirliğinden kaynaklanan siyah kabuk oluşumları görülmektedir. Üst örtüde biriken yağmur suları, çörtenler vasıtası ile duvar yüzeyine temas etmeden aşağıya ulaşması gerekirken kimi yerlerde bunun mümkün olmadığı görülmüştür. Sudan dolayı uzun dönem ıslak kalan yüzeylerde kirlilik birikimi daha da yoğunlaşmaktadır (Şekil 5.74). Ayrıca saçak altlarında da yoğun siyah kabuk oluşumu görülmektedir (Şekil 5.75).

Şekil 5.74. Çörten altındaki yüzeyde meydana gelen birikinti kirlilik, 2017.

Şekil 5.75. Saçak altında oluşan siyah kabuk oluşumu, 2017.

Örtü sisteminde ve saçak detaylarındaki bozulmalar nedeniyle yapının cephesinden süzülen sular, yer yer kararma ve kirliliklere neden olmuştur (Şekil 5.76). Örtü üzerinde toplanan suyun tahliye edilmesini sağlayan çörtenlerin detaylarındaki bozulmalar sebebiyle tüm çörten altlarında yoğun kir tabakası gözlemlenmiştir (Şekil 5.77).

Şekil 5.76. Saçak detayı sorunları ile oluşan birikinti kirlilik, 2019.

Şekil 5.77. Çörten altlarında oluşan kir tabakası, 2019.

Saçakları aşan su sızıntısı nedeniyle, cephe üzerinde suyun süzüldüğü yol boyunca siyah kir tabakası meydana gelmiştir (Şekil 5.78). Ayrıca şadırvanlı avlu pencere açıklıklarının tavanlarında siyah kabuk oluşumu oldukça yoğun şekilde görülmektedir (Şekil 5.79).

Şekil 5.78. Cephelerde oluşan siyah kir tabakası, 2019.

Şekil 5.79. Pencere açıklıkları tavanında siyah kabuk oluşumu, 2019.

Özellikle yağmur suyu ile yıkanmayan kısımlarda kir tabakasının yoğunluğunun arttığı söylenebilir (Şekil 5.80). Dış cepheler genel olarak göz önüne alınır ise son dönem

restorasyonlarında yapılan cephe temizlikleri günümüzde yerini kirli yüzeylere bırakmıştır (Şekil 5.81).

Şekil 5.80. Yağmurlarda yıkanmayan yüzeylerdeki siyah kabuk oluşumu, 2019.

Şekil 5.81. Mihrap cephesinde kirlilik, 2019.

5.11.2 Biyolojik oluşumlar

Cephelerdeki uygulamalarda otsu / odunsu bitki oluşumlarının da temizlendiği bilinmektedir. Zaman içerisinde yeniden oluşan bitkiler kökleri ile yapıya zarar vermektedir. Günümüzde cephelerin farklı birçok noktasında biyolojik oluşumlar görülmektedir (Şekil 5.82 ve Şekil 5.83).

Şekil 5.82. Üst kotlarda meydana gelen biyolojik oluşumlar, 2019.

Şekil 5.83. Taş yüzeyde otsu bitki oluşumu, 2019.

5.11.3 Mekanik bozulmalar

Zaman içerisinde yapıdaki doğal taş malzemelerde ayrışmalar, çatlamalar ve hatta kopmalar oluşabilmektedir. Caminin farklı yerlerinde bulunan taş unsurlarda, benzer nitelikte birçok bozulma mevcuttur. Halihazırda şadırvanlı avlu revak sütun başlıklarında kılcal ve yapısal çatlama ve ayrışmalar görülmektedir (Şekil 5.84). Revak kubbelerini taşıyan 12 adet sütunun mermer başlıklarının tümünde benzer bozulmalar mevcuttur. Doğal taş malzemede bu tip bozulmaların meydana gelmesini önlemek için yapılmış olan metal bileziklerin işlevlerini yerine getiremez oldukları da görülmektedir. Ayrıca askı kemerlerinin sütun başlığına yakın kısımlarında da derin çatlakların varlığı söz konusu olmakla birlikte kimi yerlerde parça kayıpları da oluşmuştur. Demir gergi elemanlarının askı kemeri içinde bulunan kısımlarında korozyon oluşması sonucu meydana gelen iç basıncın bu çatlaklara neden olabileceği ön görülmektedir.

Şekil 5.84. Şadırvanlı avlu revak taşıyıcılarında meydana gelen bozulma, 2019.

Restorasyonlarla ilgili olarak Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşiv belgelerinde revak sütun başlıklarında onarım yapıldığına dair kayda rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu bozulmaların 1999 yılı sonrasında meydana geldiği düşünülmektedir. Bir başka dikkat çeken durum benzer bozulmaların şadırvanlı avlu revak sütunlarının tümünde bulunmasıdır. Demir gergi elemanları ile ilintili olduğu düşünülen bozulmaların, bahsi geçen dönemde yapılan bir uygulamadan ya da başka bir neden mi kaynaklandığı detaylı tetkikler neticesinde ulaşılması gereken bir veridir. Caminin başka bölgelerinden sadece harim kısmında hünkar mahfelinin fil ayağıyla birleşti noktada bulunan mermerlerde benzer mekanik bozulmalar bulunmaktadır (Şekil 5.85).

Şekil 5.85. Hünkar mahfeli altı mekanik bozulma, 2019.

6. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1 Değerlendirme

Şehzade Mehmet Camii, Osmanlı klasik dönem mimarisindeki önemi ve merkezi kubbeli cami tipolojisinin gelişimindeki rolü ile Osmanlı mimarlık – inşaat teknolojisi tarihi açısından oldukça önemli bir eserdir. Ayrıca İslam mimarlık tarihi ve hatta dünya mimarlık tarihi bakımından önemli bir yere sahip olan Mimar Sinan'ın çıraklık eseri olarak kabul edilmesi açısından da özel bir konuma sahiptir. Bu derece önemli olan Şehzade Mehmet Camii'nin, geleceğe özgün niteliklerini koruyarak taşınabilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiği açıktır.

Bahse konu çalışma ile ortaya konulmak istenen, eski eserlerin kapsamlı restorasyon çalışmaları sonrasında, sürekli gözlemlerin / tespitlerin oluşturulmaması ve erken müdahalelerin yapılmadığı durumlarda, uzun zaman içinde ortaya çıkan ve kapsamlı müdahale gerektiren durumların oluştuğudur. Bu kapsamda, örnek yapı üzerinde belirli bir zaman önce yapılmış olan kapsamlı restorasyon uygulamalarının güncel durumu ve performansları ortaya konulmuştur. Şehzade Mehmet Camii'nde yapılmış uygulamaların üzerinden en az yirmi yıl geçmişken, zaman içinde ulaştıkları durumun tespit ve değerlendirme çalışmaları yürütülmüş, elde dilen verilere göre sonuçlar ve öneriler sıralanmıştır.

Camide son dönemde (1986-1999 yılları arası) yapılan koruma uygulamalarının günümüze çok sağlıklı şekilde ulaşmadığı görülmüştür. Bozulmaların birçoğunda temel olarak, uzun zaman aynı bozucu etkilere maruz kalınması sonucu kapsamlı müdahale gerektiren durumların ortaya çıktığı görülmüştür. İleri seviyelere ulaşmış bozulmaların çok kısa zaman içinde meydana gelmemesi, bozulmanın başlangıcı seviyesindeyken tespit edilerek müdahale edilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Böylece sürekli ya da periyodik izleme ve bakım çalışmalarının programlanarak uygulanmasının oldukça faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Çalışma kapsamında, öncelikle Şehzade Mehmet Külliyesi'nin yapılması fikrinin ortaya çıkış nedenleri, inşa süreci incelenmiş, sonrasında külliyeyi oluşturan ana yapılar tanımlanmış, cami ise ayrıca ele alınarak detaylı tanımlamalar yapılmıştır. Daha sonra koruma uygulamalarının önceki yıllara ait hasar ve onarımlardan bağımsız değerlendirilmesinin doğru olmayacağı düşüncesi ile tüm külliye ve özellikle de caminin hasar ve onarım kronolojisi çıkartılmıştır. Daha sonraki bölümde, 1986-1999 yılları arası yapılan koruma uygulamalarının güncel durumları tespit edilmiştir. Tüm bu tespitler sonucunda, yapılan uygulamaların üzerinden geçen uzun yıllar sonrasında günümüze gelindiğinde oldukça kapsamlı bir koruma çalışmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İleri boyutlara ulaşmış bozulmaların başlıca nedeni, koruma çalışmaları yapıldıktan sonra uzun yıllar bakım yapılmamasıdır. Oysa caminin restorasyon çalışmaları tamamlandıktan hemen sonra, izleme programı oluşturularak sürekli gözlem ve bakım yapılması ve bozulmalar ilerlemeden müdahalelerin gerçekleştirilmesi ile bugüne çok daha sağlıklı bir yapının ulaştırılması mümkün olabilecekti. Ayrıca son dönemde herhangi bir uygulama yapılmayan unsurlarda da zaman içerisinde çeşitli bozulmalar meydana geldiği kimi kısımlara niteliksiz müdahaleler yapıldığı kimi kısımlarda ise bozulmaların ileri boyutlara ulaştığı tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen Şehzade Mehmet Camii'nde geçmiş hasarlar değerlendirildiğinde, camide benzer özelliklere sahip dönem yapılarının birçoğundan ayrılarak depremden dolayı önemli bir hasar meydana gelmediği söylenebilir. Ancak yangınlar açısından değerlendirildiğinde durum farklıdır. Mesela, 1718 ve 1782 yangınlarında caminin oldukça zarar gördüğü özellikle ahşap unsurların kısmen ya da tümüyle yok olduğu, kurşun öğelerin de etkilendiği bilinmektedir.

18. yy'da cami harimindeki klasik bezemelerinin üzerine barok üslupta çalışmalar yapılmış, 20. yy başlarında bu çalışmaların kötü taklitleri şeklinde uygulamalar tekrar edilmiştir. 1960'lı yıllarda yapılan restorasyon uygulamalarında ise portland çimentolu çeşitli uygulamalar söz konusudur. Son dönem uygulamalarında olabildiğince, Osmanlı klasik dönem süslemelerinin öne çıkartıldığı ve barok örneklerin ise kısmi olarak korunduğu görülmektedir.

Son dönemde yapılan koruma uygulamaları değerlendirildiğinde, üzerinden geçen en az yirmi yıl sonunda kimi bozulmaların tekrar ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle drenaj sisteminde yapılan uygulamaların verimli olmadığı ve zemin suyu ile oluşan tahribatların tekrar ettiği tespit edilmiştir. Cami üst örtüsünü kaplayan kurşunlarda da çeşitli bozulmalar mevcuttur. Yapı iç yüzeylerinde yapılan sıva ve süslemelerde kimi kısımlarda ileri seviyede bozulmalar olduğu görülmüştür. Ayrıca sonraki yıllarda bilinçsizce yapılan niteliksiz lokal müdahaleler de söz konusudur.

Caminin güncel durumu değerlendirildiğinde, sürekli izleme ve bakım mekanizmasının oluşturulmasının ve yapılan gözlem ve tespitlerin raporlanarak arşivlenmesinin, sonrasında ise analizlerin yapılarak gerekli görüldüğü durumlarda derhal bakım / onarımların yapılmasının yapı sağlığına önemli katkı sağlayacağı görülmüştür.

Periyodik bakımın önemine ilk olarak SPAB[49] Manifestosu'nda (1877) yer verildiği, sonrasında koruma alanında oldukça önemli, Ruskin, Morris ve Boito (1883) gibi isimlerin de, tek yapı ölçeğinde sürekli bakımın korumacılık için önemine dikkat çektikleri bilinmektedir (Coşkun ve Binan, 2013). Carta del Restauro (1931), Venedik Tüzüğü (1975), ICOMOS[50] - Burra Tüzüğü (1999), ICOMOS - Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Yapısal Restorasyonu (2003) gibi belgelerde de konunun üzerinde mutlaka durulmaktadır. Türkiye'de ise erken dönem için, Kemalettin Bey ve Ali Saim Ülgen'in konunun önemine işaret ettikleri bilinse de gerekli çalışmaların yapılamadığı da açıktır (Çoşkun ve Binan, 2013, s.122-123)

Bu çalışma ile periyodik bakım uygulamalarının önemi konusunda yapılan çalışmalara da katkı verilmektedir. Konu ile ilgili daha fazla araştırma yapılmasının sağlayacağı katkı açıktır. Türkiye'deki restorasyon / konservasyon alanında kapsamlı (esaslı) onarımlar yerine, periyodik bakımlarla önleyici koruma çalışmalarının daha çok gündemde tutulması ümit edilmektedir.

[49] SPAB: Society of Proctection of Ancient Buildings (Tarihi Yapıları Koruma Derneği)
[50] ICOMOS:International Council of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)

6.2 Sonuçlar

Şehzade Mehmet Camii'nin son dönem restorasyonu güncel performansları açısından genel anlamda iki ana başlıkta olumlu / olumsuz olarak nitelendirilebilir. Dışa hava koşullarına maruz kalan uygulamaların güncel durumlarının çok sağlıklı olmadığı, buna karşın harim kısmındaki uygulamaların durumlarının görece daha iyi olduğu sonucu çıkarılabilir. Söz konusu bozulmaların, kritik ortak etkeni olarak "süreklilik" ortaya çıkmaktadır. Bozulmalara neden olan ortamın uzun süreler aynı şekilde kalması, herhangi bir önlem alınmaması ya da iyileştirme yapılmaması, bozulmanın ivme kazanmasına neden olmaktadır. Bozulmaların ilk belirtileri takip edilerek gerekli basit müdahalelerle, ileri düzey bozulmalara mahal vermemek mümkün olabilecektir. Çalışma kapsamında ulaşılan en belirgin sonuç; restorasyon / konservasyon uygulamalarının tamamlanmasından sonra mutlaka bu uygulamaların korunmasının gerekliliğidir. Bu çerçevede yapılan uygulamaların ve yapı sağlığının sürekli ve periyodik kontrollerinin yapılması elzemdir.

Bu tez kapsamında, caminin hasarlar / onarımlar kronolojisi oluşturulmuş ve 1986-1999 yılları arasını kapsayan son dönem restorasyon uygulamalarının güncel performanslarının tespit ve değerlendirmeleri yapılarak aşağıda sıralanan sonuçlar elde edilmiştir.

- Şehzade Mehmet Camii İstanbul'daki yapılarda büyük tahribatlara yol açtığı bilinen depremlerden sadece 1766 yılındakinde hafif hasar almıştır.
- Şehzadebaşı semtinde geçmişte meydana gelen yangınlarda külliye yapıları kısmi olarak zarar görmüş, özellikle 1718 ve 1782 yıllarındaki yangınlarda ise camide ağır hasar oluşmuştur.
- Külliye yapılarında genel olarak medrese, imaret ve sıbyan mektebinin günümüzde korunmuşluk durumunun iyi olduğu, tabhane–kervansarayın restorasyon çalışmalarının devam ettiği, cami ve türbede ise restorasyon müdahalesi gerektiği belirlenmiştir.
- 1950-60'lı yıllarda yapılan onarım çalışmalarında, caminin pencere dışlıklarında ve üst örtüsünde kurşun taklidi olarak portland çimentosu bağlayıcılı malzemeler ile uygulama yapıldığı ve son dönem

restorasyonlarında bu niteliksiz malzemelerin yapıdan uzaklaştırıldığı tespit edilmiştir.

- Kuzeydoğu askı kemerinde paslanmaz çelik ve araldite kullanılarak yapılan onarımlarda günümüzde gözle görülen herhangi bir bozulma tespit edilmemiştir. Kılcal çatlaklarda kullanılan epoksi, günümüzde pek kabul görmese de, iç mekân gibi sıcaklık değişimlerinin fazla olmadığı kısımlarda kullanılması durumunda pek de sorun oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu durum, epoksi kullanımının sınırlı durumlarda ve azami dikkatle istisnai bir şekilde uygulanabileceği gerçeğini de değiştirmemektedir.
- Ana kubbenin güney pandantifinde yapılan uygulamaların günümüze sağlıklı olarak ulaştığı, bu kısımda gözle görünür herhangi bir sorun olmadığı tespit edilmiştir.
- Üst örtüdeki kurşun kaplamalarda yapılan kapsamlı çalışmaların genel itibari günümüzde işlevlerini yerine getirdikleri görülmektedir ancak yer yer kurşun plakalar ve birleşim noktalarında meydana gelen bozulmalar gerek üst örtüden gerekse de iç kısma sızan suların ortaya çıkardığı etkilerden görülebilmektedir. Ayrıca saçak detaylarında görülen bozulmalar cephelerde de sorunlara yol açmış durumdadır. Kurşun kaplamalarda yapılan uygulamaların üzerinde geçen yaklaşık yirmi beş yıllık süreçte ortaya çıkan bu sorunlar, bu tür kaplamaların daha sık periyotlarda bakım ve onarım çalışmalarına ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.
- Caminin ana yapı malzemesi olan küfeki yüzeylerinde bağlayıcı olarak beyaz çimento, küfeki kırığı ve tozu kullanılarak yapılan plastik onarımların günümüze oldukça iyi durumda ulaştığı görülmektedir. Söz konusu plastik onarımlar renk, doku, tarak izleri, gözeneklilik gibi yüzey özellikleri bakımından özgün doğal taş yüzeyleri ile belirgin şekilde farklı olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu tür onarımların yapıldığı bölgelerin etrafındaki doğal taş yüzeylerindeki erozyon, plastik onarım yapılan yüzeylerde görülmemektedir. Bu durum, plastik onarımların mevcut doğal taş dokusundan ayrışmanın zamanla daha belirgin hale gelmekte olduğunu göstermektedir. Esasında yapılan onarımın mevcut özgün dokuya zamanla daha iyi uyum

sağlayacağı genel bir beklenti iken, söz konusu plastik onarımlarda bu beklentinin aksine zamanla uyumsuzluğun arttığı belirlenmiştir. Sonuç olarak kullanılan bu terkiple yapılan plastik onarımların ilerleyen zamanlarda özgün dokudan daha da ayrışacağı ve uyumsuzluğun daha da belirgin hale geleceği anlaşılmaktadır. Bu gözlemler, plastik onarımların terkibinin önemli olduğunu ve özgün malzeme ile benzer aşınma özelliklerine sahip olması gerektiğini de ortaya çıkarmaktadır.

- Caminin dış cephesinde gerçekleştirilen mekanik ve kimyevi temizlik çalışmalarının üzerinden geçen yaklaşık yirmi beş yıl sonrasında yüzeylerde genel itibariyle hafif, yer yer de daha yoğun kirliliklerin meydana geldiği tespit edilmiştir. Söz konusu kirliliklerin büyük oranda hava kirliliği kaynaklı siyah kabuk oluşumu şeklinde olduğu, saçak vb. noktalardaki detayların bozulması sonucu yüzeyden suların süzüldüğü bölgelerde ise kararma ve biyolojik oluşumlarla birlikte kirliliklerin oluştuğu tespit edilmiştir.
- Saçaklardan zemine düşen suların sıçraması ve zeminden gelen suların kılcallık etkisi ile yükselmesi sonucu zemine yakın kısımlarda yoğun bir şekilde yosunlanma ve kararma olduğu tespit edilmiştir. Bu durum yüzey drenajı ve yağmur suyu uzaklaştırma sisteminin sağlıklı bir şekilde çalışmadığını göstermektedir.
- Son dönem restorasyon uygulamaları kapsamında yeniden imal edilen minare şerefe korkulukları, yüzeylerinde kısmi birikinti kirlilikleri olmakla birlikte, fiziki açıdan iyi durumdadır.
- Son dönem restorasyon uygulamaları kapsamında harim pencerelerinin beyaz çimento bağlayıcı kullanılarak yeniden imal edilen dışlıkları ile alçıdan yapılan içliklerinin günümüze iyi durumda ulaştığı tespit edilmiştir.
- Harimdeki kalemişi bozulmalarının genel itibariyle pencerelerin çevresinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bu durum pencerelerden gelen soğuk hava ile iç mekândaki sıcak havanın karşılaşması sonucu meydana gelebilecek yoğuşma ve ısı geçişlerinin yoğunlaştığı bu bölgelerde ısı yalıtımı ile ilgili daha iyi tedbirlerin alınması gerektiğini göstermektedir.

- Son dönem restorasyon uygulamaları kapsamında, Şehzade Mehmet Camii'nde yoğun olarak sıva uygulamaları yapılmıştır. Cami hariminde bulunan sıvalı yüzeylerde yer yer, yalıtım sorunlarına bağlı olarak hafif nitelikte bozulmalar görülmektedir. Bununla birlikte, caminin avlu ve dış yan sofalarındaki sıvalı yüzeylerin neredeyse tamamında önemli derecelerde bozulmalar meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu durum yapılan sıva ve boyaların dış mekânda iyi bir performans göstermediğini ortaya koymakta ve yarı açık mekânlarda yapılacak sıva ve boyaların dış hava şartlarına daha dayanıklı malzeme ve terkiplerden yapılması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.
- Ahşap kapı ve pencere kanatlarında yapılan uygulamalarda, cami hariminde olanlarda yüzeysel, dış hava koşullarına maruz kalan yerlerde ise ileri seviyelerde bozulmalar oluştuğu tespit edilmiştir. Bu durum dış hava şartlarına maruz kalan ahşap yüzeylerde periyodik bakım çalışmalarının daha önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır.
- Caminin güncel durumunda, niteliksiz malzemeler ile yapılan müdahaleler ile bazı alanların bilinçsizce kullanımı sonucu bozulmalara sebebiyet verildiği belirlenmiştir.

6.3 Öneriler

Kültür varlıklarının sürdürülebilir korunması açısından söz konusu eserlerin sürekli gözlem altında tutulması, sürekli ya da periyodik kontroller ile gerekli bakım ve onarımların gerçekleştirilmesi önemlidir. Yapılacak bu izleme çalışmaları raporlar halinde arşivlenmeli ve önceden belirlenmiş takvime göre uzmanlar tarafından gerçekleştirilen kontroller bilimsel kurullar tarafından değerlendirilmelidir. Uzun zaman ve sürekli yapılacak bu çalışmalar ile elde edilen veriler, benzer nitelikteki yapılar içinde oluşturulmalı ve karşılaştırmalı analizleri elde edilmelidir. Aynı zamanda bu tür çalışmaların kriterlerinin belirlenmesi ve asgari bir standarda bağlanması da önemlidir. Yapı sağlığının sürekliliğinin sağlanabilmesi ve önleyici tedbirlerin alınması için bakım ve onarım periyot cetveli önerisi geliştirilmiştir (Tablo

6.1). Pratikte ise bu periyodik bakım çalışmaları için bir yönetim planı oluşturulması ve uygulama yapılması yapı sağlığının sürekliliği için gereklidir.

Tablo 6.1. Bakım, onarım periyot cetveli.

Yapılacak işin tanımı	**Kontrol edilmesi gereken yer ve hususlar**	**Periyot**
Yalıtım sistemi kontrolü	Üst örtü kurşun plaka ve birleşim noktaları	6 ayda bir
Su tahliye sistemi kontrolü	Saçaklar, oluklar ve çörtenler	6 ayda bir
Otsu / odunsu bitki oluşumu ile mücadele	Dış cepheler ve üst örtü	6 ayda bir
Dış cephelerde genel kontrol	Temizlik, bozulma, hasar vb. durumlar	Yılda bir
Rutubet kontrolü	İç mekanda tavanlar, pencere ve kapı boşlukları çevresinde	Her ilkbahar ve sonbahar başı
Drenaj sistemi kontrolü	Cami çevre zemini ve mazgallar	Her ilkbahar ve sonbahar başı
Korozyon oluşumu kontrolü	Korkuluk şebekeleri, gergi demirleri, kapı ve pencere demir elemanları	6 ayda bir
Sıva ve boya kontrolü	Sıvalı tüm yüzeyler	6 ayda bir
Pencere dışlık - içlik kontrolü	Sağlamlık	6 ayda bir
Ahşap elemanların kontrolü	Boya, vernik, böcek, mantar vb. hususlar	6 ayda bir

Şehzade Mehmet Camii'nde yapılan son restorasyon uygulamalarının performans değerlendirmeleri neticesinde elde edilen veriler sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- Caminin taşıyıcı sistemi hakkında ayrıntılı analiz çalışmaları yapılmalı ve deprem güvenliği irdelenmelidir.
- Yapı taşıyıcı elemanları ve beden duvarlarında oluşan rutubet sorununa etkisi olduğu düşünülen zemin suyu sorununun drenaj sistemi ile çözülmesi öngörülebilir.
- Su iletim ve uzaklaştırma sistemlerinin bulunduğu özgün galeriler detaylı şekilde araştırılmalı, rölöveleri hazırlanmalı ve işler hale getirilmelidir. Özgün sistemin yeterli olmadığı tespit edilirse yeni drenaj ağı oluşturulmalı ve entegre çalışmaların sağlanması konusunda değerlendirmeler yapılmalıdır.
- Cami örtüsünde yapılan uygulamalarda özellikle kurşun plaka birleşim noktaları, saçaklar ve çörtenlerde zaman içinde bozulan kısımlarının yapı

sağlığına olumsuz etkileri acilen ve periyodik kontrollerle ortadan kaldırılmalıdır.

- Yıldırım düşmesine karşı yapılan paratoner sisteminin kontrollerinin periyodik olarak mutlaka yapılması önerilir. Yangına kaşı alınmış tedbir olarak küçük yangın söndürme tüplerinin dışında kapsamlı bir otomatik müdahale sistemi kurgulanmalı ve acil durum eylem planı oluşturulmalıdır.
- Harim duvar iç yüzeylerinde yoğuşma ve ısı geçişlerinden dolayı meydana gelen bozulmaların önlenmesi için pencerelerde ısı yalıtımı tedbirleri alınmalıdır.
- Zaman içinde, yarı açık mekânlardaki sıva ve boya uygulamalarının, cami iç mekânındakilerle benzer performans ortaya koymadığı görüldüğünden bu tür yerlerde dış hava koşullarına dayanıklı sıva ve boyalar kullanılmalıdır.

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. (1988). Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları: Medreseler Darülkurralar Mektepler, Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri, *Vakıflar Genel Müdürlüğü,* C.1, s.239-309.

Akurgal, E. (1998). Mimar Sinan ve Türk Yapı Sanatı, *Kültür ve Sanat Dergisi,* S.Haziran, s.3-8.

Aktepe, M. (1989). Ahmed Lutfi Efendi, *TDV İslam Ansiklopedisi,* İstanbul, C.40, s.234.

Alakut, İ. (1964). Şehzade Camii, *İstanbul Üniversitesi, Lisans Tezi,* İstanbul.

Ali, M. (2009). Künhü'l Ahbar, Dördüncü Rükn (Tıpkı Basım), *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara.

Arıman, N. (2018). İstanbul'un Bilezik Yazıları, *İ.B.B. Kültür A.Ş.,* İstanbul.

Artar, M. (2006). Structural İdentification Of The Şehzade Mehmed Mosque Through Static And Dynamic Analyses, *Boğaziçi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.

Aslanapa, O. (1989). Mimar Sinan'ın Medreseleri, *Vakıf Haftası Dergisi,* Ankara, S.6, s.201-212.

Asutay, N. (2003). Şehzade Camii'nin Yan Revaklarının İşlevi ve Bunların Bizans Dönemindeki Öncüleri Sorunu Üzerine, İstanbul Haberleri 53, *Alman Arkeoloji Enstitüsü,* s.469-489.

Arıoğlu, N. ve diğ. (1999a). Küfeki Taşının Dayanıklılık Analizi Şehzade Camisi Örneği 1, Yapı Dergisi, *Yapı Endüstri Merkezi,* İstanbul, No 214, s.109-113.

Arıoğlu, N. ve diğ. (1999b). Küfeki Taşının Dayanıklılık Analizi Şehzade Camisi Örneği 2, Yapı Dergisi, *Yapı Endüstri Merkezi,* İstanbul, No 215, s. 102-108.

Aykutlu, F. (2014). Şehzade ve Süleymaniye Külliyeleri'nde Su Mimarisi, *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi,* İstanbul.

Bomba, D. E. (2006). Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Modülerlik ve Şehzade Camii'nin Modülerlik Açısından İncelenmesi, *Akdeniz Üniversitesi,* Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Cansever, T. (2010). Mimar Sinan, *Klasik Yayınları,* İstanbul.

Celalzade, M. Ç. (2011). Tabakatü'l-Memalik ve Derecatü'l-Mesalik, haz. Ayhan Yılmaz, *Kariyer Yayıncılık,* İstanbul.

Cezar, M. (1936). Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, S. 1, İstanbul, s. 327-414.

Coşkun B. S. ve Binan, D. (2013). Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul'daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış, *Tasarım + Kuram Dergisi,* İstanbul, S.15, s.103-126.

Delibaş, N. (2016). Kitabelerin Kitabı Fatih, *Fatih Belediye Başkanlığı,* İstanbul.

Danişmend, İ. H. (1971). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, *Türkiye Yayınevi,* İstanbul, Demir, A. H. ; Fatih Camileri Ve Diğer Tarihi Eserler, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1991.

Develi, H., Rifat, S. (2003). Sâî Mustafa Çelebi - Yapılar Kitabı / Tezkiretü'l – Bünyan ve Tezkiretü'l – Ebniye (Mimar Sinan'ın Anıları), *Çevriyazı, Eleştirel Basım ve Notlar,* Koç Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Doğan, S. (1997). Haseki Külliyesi, *TDV İslam Ansiklopedisi,* İstanbul, C.16, s.370.

Eralp, C. H. (2004). İstanbul Şehzade Mehmet Külliyesi'nde Onarım Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Üniversitesi,* İstanbul.

Erçağ, B. (1987). Mimar Sinan'ın Çıraklık Eseri Olan Şehzade Mehmet Camii'nde Başlayan Restorasyon Çalışmaları, *Vakıf Haftası Dergisi,* Ankara, S.5, s.87-93.

Erçağ, B. (1988). Mimar Sinan Çıraklık Şaheseri Şehzade Mehmet Camii, Shell İlgi Dergisi, Yay Yayıncılık, İstanbul, S.53, s.2-8.

Erçağ, B. (1991). İstanbul Şehzade Camii Restorasyonu, VIII. Vakıf Haftası Kitabı - Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Yunus Emre ve Dönemi, Restorasyon ve Kıbrıs Vakıfları Semineri (4-5-9 Aralık 1990 Ankara), *Vakıflar Genel Müdürlüğü,* Ankara, s. 213-228.

Erçağ, B. (1992). Mimar Sinan Eseri Olan Şehzade Mehmet Camii ve Rüstem Paşa Camii Restorasyonları, *Mimarlık Dergisi,* 1992 Yıl:30 S.3, s.18-21.

Erçağ, B. (1994). Mimar Sinan'ın Çıraklık Eseri Şehzade Mehmet Camisi'nin Restorasyonunda Harç ve Sıva Seçimi, *Yapı Dergisi,* İstanbul, S.154, s.83-90.

Erçağ, B. (1996). İstanbul'daki Bazı Mimar Sinan Camilerinde İç Bezeme Programının Geçirdiği Evreler, *Yıldız Teknik Üniversitesi,* Doktora Tezi, İstanbul.

Eroğlu, H. (2004). Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu, *Akçağ Yayınları,* Ankara.

Eyice, S. (1989). Mimar Sinan'ın Külliyeleri, *Vakıf Haftası Dergisi,* Ankara, S.6

Eyice, S. (1995). Eldem, Halil Ethem, İslam Ansiklopedisi, *Türkiye Diyanet Vakfı,* C.11, s.18-21.

Galitekin, A.N. (2001). Ayvansarayi Hüseyin Efendi; Hadikatü'l-Cevami, İstanbul.

Genç, M., Mazak, M. (2000). İstanbul Depremleri – Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi, *İ.B.B. İgdaş,* İstanbul.

Genim, S. (2015). Türk Mimarisinin Dehası Mimar Sinan, *Türktob Dergisi,* S.15, Ankara, s.76-79.

Göknil, U. V. (1987). Mimar Sinan, *Sandoz Kültür Yayınları,* İstanbul.

Güler, T. (2016). Demir Kuşaklı Cihangir Süleymanname, *Ötüken Yayınları,* İstanbul.

Güngör, İ. H. (1988). Mimar Koca Sinan'ın Üç Büyük Camii'nde Mekan – Strüktür İlişkileri, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı sempozyumu Bildirileri, *İş Bankası Kültür Yayınları,* İstanbul.

Görgün, T. (2011). Tecdid, *TDV İslam Ansiklopedisi,* İstanbul, C.40, s.234.

Harmankaya, N. Ç. A. (2018). Mimar Sinan Camilerinde Sembolizm Üzerine Bir Değerlendirme, Sanat Tarihi Yıllığı, *İstanbul Üniversitesi,* İstanbul, S.27, s.1-37.

Hasol, D. (2010). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, *Yapı Endüstri Merkezi,* İstanbul.

İpşirli, M. (2003). Medrese, İslam Ansiklopedisi, *Türkiye Diyanet Vakfı,* C.28, s.327-333.

Kahraman, S.A., Dağlı, Y. (2003). Evliya Çelebi-Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul 1. Cilt, 1. Kitap, *Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık,* İstanbul.

Kandemir, M. (2016). Mimar Sinan Dönemi Camilerinde Taçkapı Tasarımı, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,* Konya, S.40, s.299-314.

Kayılı, M. (1988). Mimar Sinan'ın Camilerindeki Akustik Verilerin Değerlendirilmesi, Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri, *Vakıflar Genel Müdürlüğü,* C.1, s.545-554.

Kayılı, M. (1989). Sinan Eserlerinde Akustik, Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde "Mimar Sinan ve Dönemi" Sempozyumu 5-8 Aralık 1988, VI. Vakıf Haftası, *Vakıflar Genel Müdürlüğü,* İstanbul, s. 273-286.

Kerslake, C. (1992). Celalzade Mustafa çelebi, İslam Ansiklopedisi, *Türkiye Diyanet Vakfı,* C.7, s.260-262.

Koçu, R. E. (1966). Şehzade Camii, *Hayat Tarih Mecmuası,* S.6, İstanbul, s.34-39.

Kolay, İ. A. (2016). Osmanlı Dönemi, İnşaat Belgelerine Göre Anıtsal Yapılarda Örtü ve Duvar Sistemleri, 8. Ulusal Çatı – Cephe Sempozyumu, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,* İstanbul.

Konyalı, İ. H. (1996) Kanuni Sultan Süleyman ve Mimar Sinan'a Yaptırdığı Eserler, *Tarih Konuşuyor,* S. 33, İstanbul, s. 2739-2744.

Kuban, D. (1988). Sinan'ın Dünya Mimarisindeki Yeri, Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri, *Vakıflar Genel Müdürlüğü,* C.1, s.581-624.

Kuban, D. (1994a). Külliyeler, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C.5, İstanbul, s.165-169.

Kuban, D. (1994b). Şehzade Külliyesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C.7, İstanbul, s.152-155.

Kuban, D. (1997). Sinan'ın Sanatı ve Selimiye, *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,* İstanbul.

Kuram. (2017). Şehzade Mehmet Camii Malzeme Analiz ve Konservasyon Raporu, *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi,* İstanbul.

Kuran, A. (1986). Mimar Sinan, *Hürriyet Vakfı Yayınları,* İstanbul.

Kuran, A. (1988). Mimar Sinan'ın Camileri, Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri, *Vakıflar Genel Müdürlüğü,* C.1, s.175-214.

Kütükoğlu, B. (1989). Ali Mustafa Efendi, İslam Ansiklopedisi, *Türkiye Diyanet Vakfı,* C.37, s.416-421.

Kütükoğlu, M. S. (2000). XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, *Türk Tarih Kurumu,* Ankara.

Lütfi Paşa. (2001). Tevarih-i Al-i Osman, haz. Kayhan Atik, *Kültür Bakanlığı Yayını,* Ankara.

Mazlum, D. (2011). 1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Yapı Onarımları, *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü,* İstanbul.

Mülayim, S. (2009). Sinan, İslam Ansiklopedisi, *Türkiye Diyanet Vakfı,* C.37, s.224-227.

Müller-Wiener, W. (2001). İstanbul'un Tarihsel Topografyası, *Yapı Kredi Yayınları,* İstanbul.

Necipoğlu, G. (2013). Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,* İstanbul.

Orgun, M. Z. (1938). Hassa Mimarları, Arkitekt, *Mimarlar Odası,* İstanbul, S.12, s.338-342.

Orman, İ. (2010). Şehzade Külliyesi, İslam Ansiklopedisi, *Türkiye Diyanet Vakfı,* C.38, İstanbul.

Ödekan, A. (2004). Yazıları ve Rölöveleriyle Sedat Çetintaş, *İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları,* İstanbul.

Ögel, S. (1990). Şehzade Mehmet Camii'nin Dış Yan Sofaları, *Vakıflar Dergisi,* İstanbul, S. 21, s.151-158.

Önge, S. (1988). Sinan'ın Mirası, Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri, *Vakıflar Genel Müdürlüğü,* C.1, s.559-581.

Öztuna, Y. (1996). Devletler ve Hanedanlar, *Kültür ve Turizm Bakanlığı,* Ankara, C. II.

Pamukciyan, K. (1994). Depremler, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, *Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı,* İstanbul, C.4, s.34-35.

Papila, A. (2006). Mimar Sinan'ın 1540-1570 Yılları Arasında İstanbul'da İnşa Ettiği Camilerdeki Süsleme Programı, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Doktora Tezi,* İstanbul.

Papila, A. (2011). Osmanlı'da Kamusal Alan - Osmanlı Külliyeleri, *Beykent Üniversitesi – Sosyal Bilimler Dergisi,* Ankara, C. 5, S. 1, s. 63-82.

Peçevi, İ. E. (1999). Peçevi Tarihi, haz. Bekir Sıtkı Baykal, *Kültür Bakanlığı Yayınları,* Ankara, C. I.

Pervititch, J. (2000). Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, *Tarih Vakfı – Axa Oyak,* İstanbul.

Saatçi, S. (2005). Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan, *Ötüken Neşriyat,* İstanbul.

Sağır, Y. (2016). Vakfiyelerine ve Belgelerine Göre Şehzade Mehmet Vakıfları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C.9, S.43, s.921-938.

Sezer, H. (1996). 1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme, *Tarih Araştırmaları Dergisi,* Ankara, C.18, S.29, s.169-197.

Sönmezer, Ş. (2003). İstanbul'daki Sinan Camilerinde Mekan İle Serbest Düşey Taşıyıcılar Arasındaki Boyut İlişkisi, *İstanbul Teknik Üniversitesi,* İstanbul.

Tanman, M. B. (1988). Sinan'ın Mimarisi İmaretler, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri (Ayrı basım), İstanbul, s. 333-353.

Uluçay, Ç. (2001). "Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar" Kanuni Armağanı, *Türk Tarih Kurumu,* Ankara, s. 227-257.

Yağlı, M. B. (2010). Mimar Sinan'ın Şehzade, Süleymaniye ve Selimiye Camilerinin Tektonik Karakterlerinin Çözümlenmesi, *Gazi Üniversitesi,* Anlara.

Yenişehirlioğlu, F., Madran, E. (1989). Mimar Sinan Yapıları (Katalog), *Türk Tarih Kurumu*, Ankara.

Yüksek, R. (1996). Klasik Dönem Osmanlı Camilerinde Kalem İşlemeleri ve Geçirdiği Onarımlar, Yıldız Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.

Zaimler, A. (1995). Osmanlı Dönemi Anıtsal Kagir Yapılarında Duvar ve İçinde Yer Alan Mimari Elemanların Bozulmaları ve Restorasyonları Konusunda Araştırma (Şehzade Mehmet Cami Örneği), Mimar Sinan Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İnternet Kaynakları;

Url – 1 <http://www.yapi.com.tr/haberler/proje-ve-uygulama-asamasinda-cok-acele-ediliyor_61102.html> yayın tarihi 06.03.2006, erişim tarihi 03.08.2019.

Url – 2 < http://saltresearch.org> erişim tarihi 06.07.2017.

Url – 3 <https://archnet.org> Fotoğraf: Walter B. Denny- (1960 lı yıllar) erişim tarihi 27.01.2019.

Url – 4 <https://www.fikriyat.com/kultur-sanat/2018/04/09/mimarlik-tarihinin-mihenk-tasi-sinanin-sirri-cozulemeyen-dehasi> erişim tarihi 12.06.2018.

Url – 5 <https://archnet.org> Fotoğraf: Michael Greenhalgh (2003), erişim tarihi 27.01.2019.

Url – 6 <http://digitalarchive.boun.edu.tr/handle/123456789/3037> Aziz Ogan Koleksiyonu, erişim tarihi 03.06.2019.

Url – 7 <https://ekap.kik.gov.tr/EKAP/Ortak/IhaleArama/index.html> erişim tarihi 23.07.2019.

Url – 8 <https://www.fatih.bel.tr/icerik/7085/sehzade-mehmed-medresesi/> erişim tarihi 16.04.2019.

Url – 9 <https://suffavakfi.org.tr/projeler arge> erişim tarihi 18.04.2019.

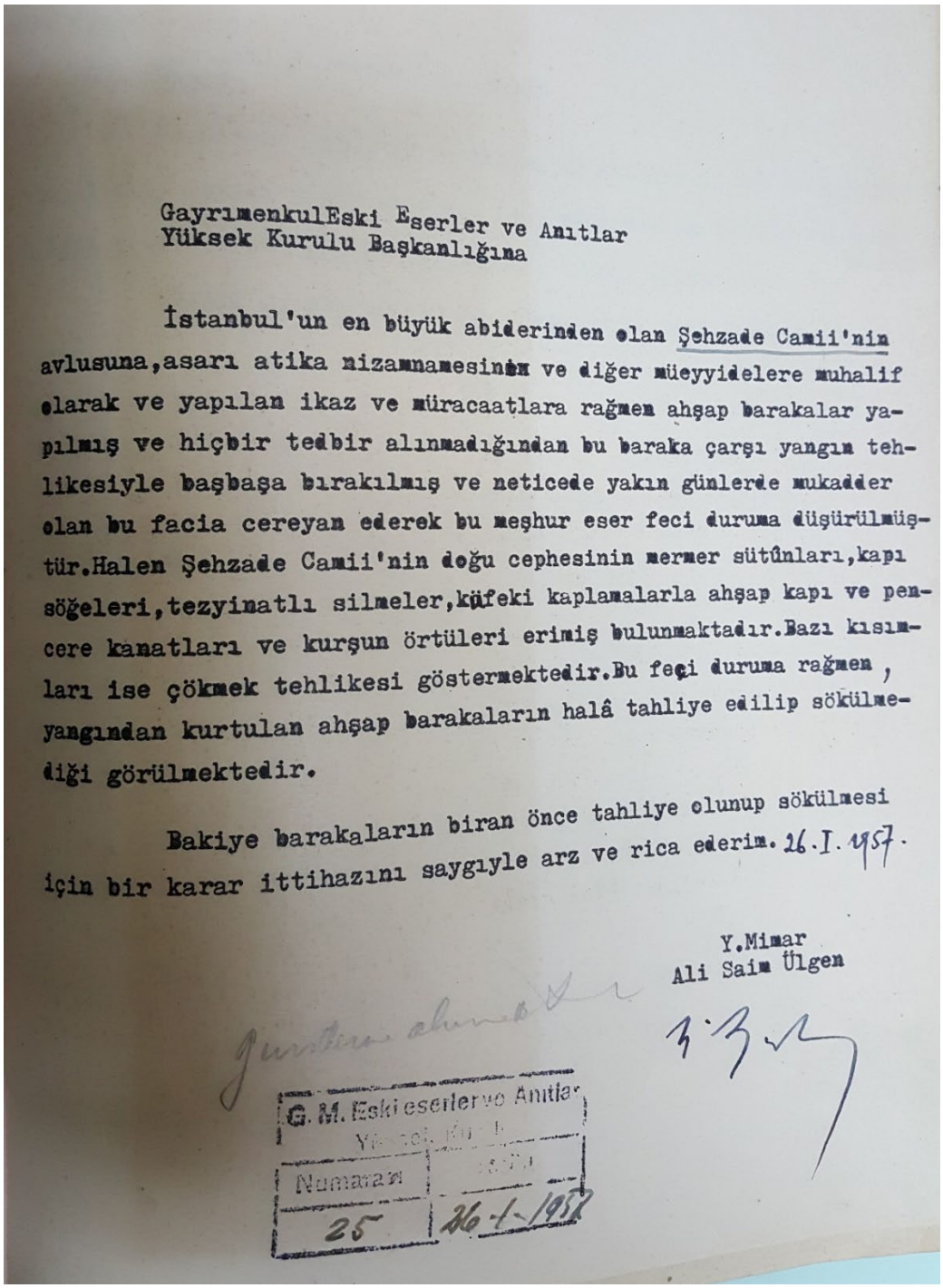
Url – 10 <https://www.siyasalvakfi.org/hakkimizda/tarihce/sibyan-mektebi-tarihcesi-3.html> erişim tarihi 24.05.2019.

Url – 11 **<**https://www.cnnturk.com/turkiye/sehzade-camiinde-patlama-izleri?page=13> erişim tarihi 31.08.2019.

Url – 12 <https://www.sabah.com.tr/webtv/turkiye/bombali-saldiri-sehzadebasi-camisinde-hasara-yol-acti> erişim tarihi 31.08.2019.

Url – 13 <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> erişim tarihi 27.02.2019.

EKLER

GayrımenkulEski Eserler ve Anıtlar
Yüksek Kurulu Başkanlığına

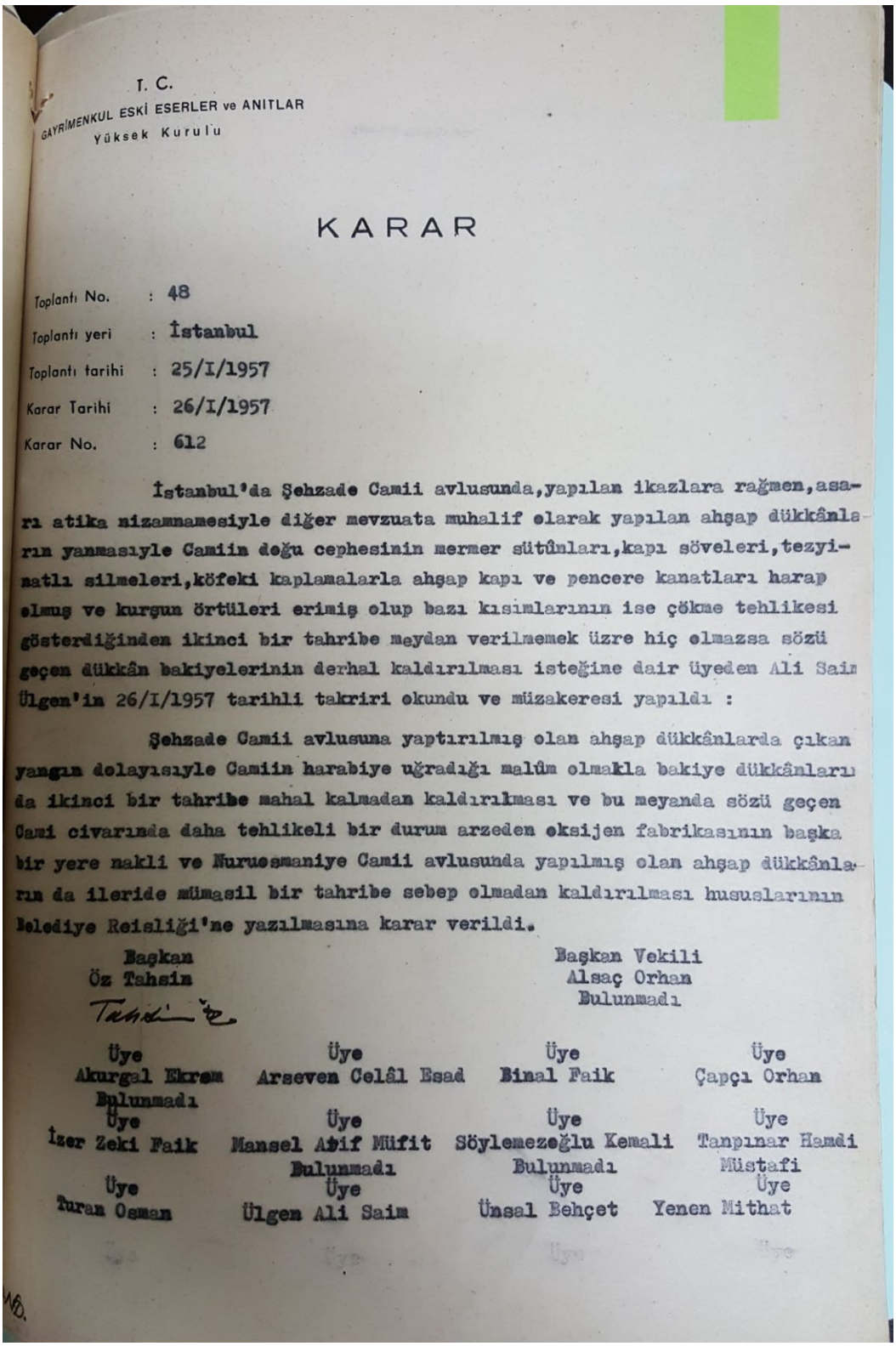
İstanbul'un en büyük abiderinden olan Şehzade Camii'nin avlusuna,asarı atika nizamnamesinin ve diğer müeyyidelere muhalif olarak ve yapılan ikaz ve müracaatlara rağmen ahşap barakalar yapılmış ve hiçbir tedbir alınmadığından bu baraka çarşı yangın tehlikesiyle başbaşa bırakılmış ve neticede yakın günlerde mukadder olan bu facia cereyan ederek bu meşhur eser feci duruma düşürülmüştür.Halen Şehzade Camii'nin doğu cephesinin mermer sütûnları,kapı söğeleri,tezyinatlı silmeler,kûfeki kaplamalarla ahşap kapı ve pencere kanatları ve kurşun örtüleri erimiş bulunmaktadır.Bazı kısımları ise çökmek tehlikesi göstermektedir.Bu feci duruma rağmen , yangından kurtulan ahşap barakaların halâ tahliye edilip sökülmediği görülmektedir.

Bakiye barakaların biran önce tahliye olunup sökülmesi için bir karar ittihazını saygıyle arz ve rica ederim. 26.I.957.

Y.Mimar
Ali Saim Ülgen

G.M. Eski eserler ve Anıtlar
Yüksek Kurulu
Numarası
25 26-1-1957

Belge 1. Caminin yangından gördüğü zararlar hk.(İVBMA).

T. C.
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
Yüksek Kurulu

KARAR

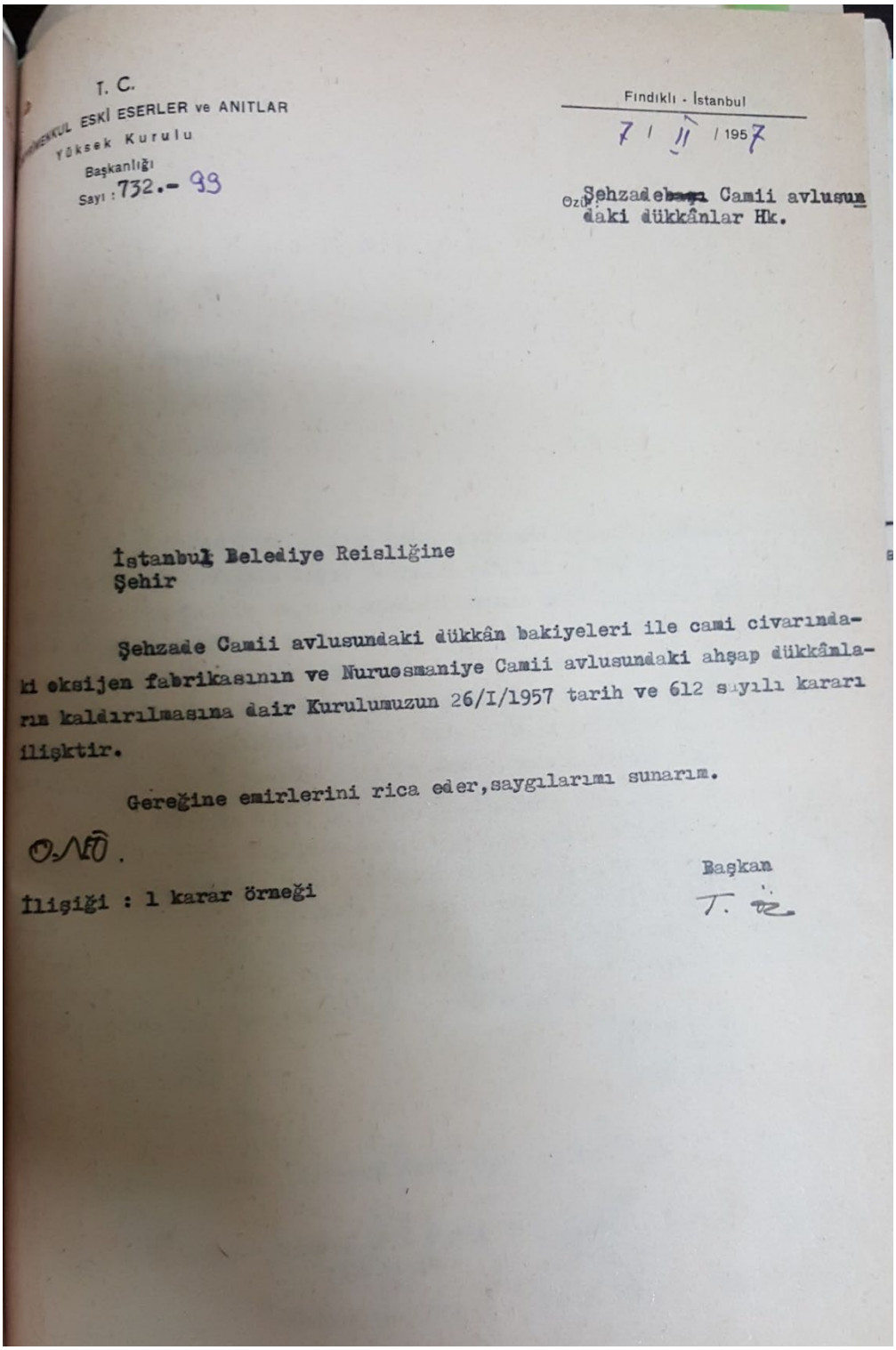
Toplantı No. : 48
Toplantı yeri : İstanbul
Toplantı tarihi : 25/I/1957
Karar Tarihi : 26/I/1957
Karar No. : 612

İstanbul'da Şehzade Camii avlusunda,yapılan ikazlara rağmen,asarı atika nizamnamesiyle diğer mevzuata muhalif olarak yapılan ahşap dükkânların yanmasıyle Camiin doğu cephesinin mermer sütûnları,kapı söveleri,tezyinatlı silmeleri,köfeki kaplamalarla ahşap kapı ve pencere kanatları harap olmuş ve kurşun örtüleri erimiş olup bazı kısımlarının ise çökme tehlikesi gösterdiğinden ikinci bir tahribe meydan verilmemek üzre hiç olmazsa sözü geçen dükkân bakiyelerinin derhal kaldırılması isteğine dair üyeden Ali Saim Ülgen'in 26/I/1957 tarihli takriri okundu ve müzakeresi yapıldı :

Şehzade Camii avlusuna yaptırılmış olan ahşap dükkânlarda çıkan yangın dolayısıyle Camiin harabiye uğradığı malûm olmakla bakiye dükkânların da ikinci bir tahribe mahal kalmadan kaldırılması ve bu meyanda sözü geçen Cami civarında daha tehlikeli bir durum arzeden oksijen fabrikasının başka bir yere nakli ve Nuruosmaniye Camii avlusunda yapılmış olan ahşap dükkânların da ileride müşabih bir tahribe sebep olmadan kaldırılması hususlarının Belediye Reisliği'ne yazılmasına karar verildi.

Başkan Öz Tahsin		Başkan Vekili Alsaç Orhan Bulunmadı	
Üye Akurgal Ekrem Bulunmadı	Üye Arseven Celâl Esad	Üye Binal Faik	Üye Çapçı Orhan
Üye İzer Zeki Faik	Üye Mansel Arif Müfit Bulunmadı	Üye Söylemezoğlu Kemali Bulunmadı	Üye Tanpınar Hamdi Müstafi
Üye Turan Osman	Üye Ülgen Ali Saim	Üye Ünsal Behçet	Üye Yenen Mithat

Belge 2. Caminin yangından korunması için alınan tedbirler hk. (İVBMA).

T. C.
MÜZEKKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
Yüksek Kurulu
Başkanlığı
Sayı : 732.- 99

Fındıklı - İstanbul
7 / II / 1957

Özü: Şehzade Camii avlusun daki dükkânlar Hk.

İstanbul Belediye Reisliğine
Şehir

Şehzade Camii avlusundaki dükkân bakiyeleri ile cami civarında-ki oksijen fabrikasının ve Nuruosmaniye Camii avlusundaki ahşap dükkânla-rın kaldırılmasına dair Kurulumuzun 26/I/1957 tarih ve 612 sayılı kararı ilişktir.

Gereğine emirlerini rica eder, saygılarımı sunarım.

O.N.Ü.

İlişiği : 1 karar örneği

Başkan
T. Ö.

Belge 3. Caminin yangından korunması için alınan tedbirler hk. (İVBMA).

T. C.
İSTANBUL
VALİLİĞİ MÜDÜRLÜĞÜ

İmü : Orta
Sa: 714 35661

İstanbul, 6 / VIII / 1959

Özet: Vefa Lisesine tahsis edilen medrese binası HK.

Eski Eserler kurulu başkanlığına:

Vekiller heyeti kararıyle Vefa Lisesi emrine verilen , Şehzadebaşı camii müştemilatından ve mezkûr Lise binası bitişiğindeki evkafa ait medrese binasının tamir ve cüzi tadilatla okul Labratuarı haline ifrağı Maarif vekâletince tensip olunduğu ve gerekli onarımın müteahhide ihalesinin yapılmış olduğu okul müdürlüğünün ilişik yazısından öğrenilmiştir.

Binanın eski eserler müştemilatından olması ha sebiyle bu durumun kurulumuzca tezekkür edilerek onarımın yapılabilmesi için gerekli kararın verilmesini saygı ile rica ederim.

İstanbul Valisi a.

EK. 1- Okul yazı örneği

NÖ.NÇ.

6. VIII. 1959

ANITLAR YÜKSEK KURULU

Numarası	Tarihi
249	6. VIII. 1959

Belge 4. Tabhanenin [medrese] tadilat talebi (İVBMA).

T.C.
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
Yüksek Kurulu

KARAR

Toplantı No. ve tarihi : 79 - 7.VIII.1959
Karar No. ve tarihi 1180 - 8.VIII.1959

Toplantı yeri : İ s t a n b u l

İstanbul'da Şehzade Camii külliyesinden Tabhane'de Vefa Lisesi dershane ve liberatuvarı olarak kullanılmak üzere bazı tadilât yapılmak istendiğine dair Maarif Vekâleti'nin 5.VIII.1959 tarih ve 16555 sayılı telgrafı ile İstanbul Valiliği'nin 6.VIII.1959 tarih ve 714/35661 sayılı yazısı okundu, ilişikleri tedkik edildi ve konu yerinde tedkik edilerek müzakeresi yapıldı:

Mimar Sinan'ın mühim eserlerinden Şehzade Camii külliyesine dahil bahis konusu Tabhane'nin plân tertibindeki hususiyetin bozulması uygun görülmediğinden sonradan açılmış, halen mevcut, küçük kapıların muhafazası ile, başkaca bir tadilât yapılmadan Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün eski eser tamiri mütehassısı bir mimarı nezaretinde itina ile tamir edilmesi kaydiyle okul tarafından kullanılmasında mahzur olmadığına karar verildi.

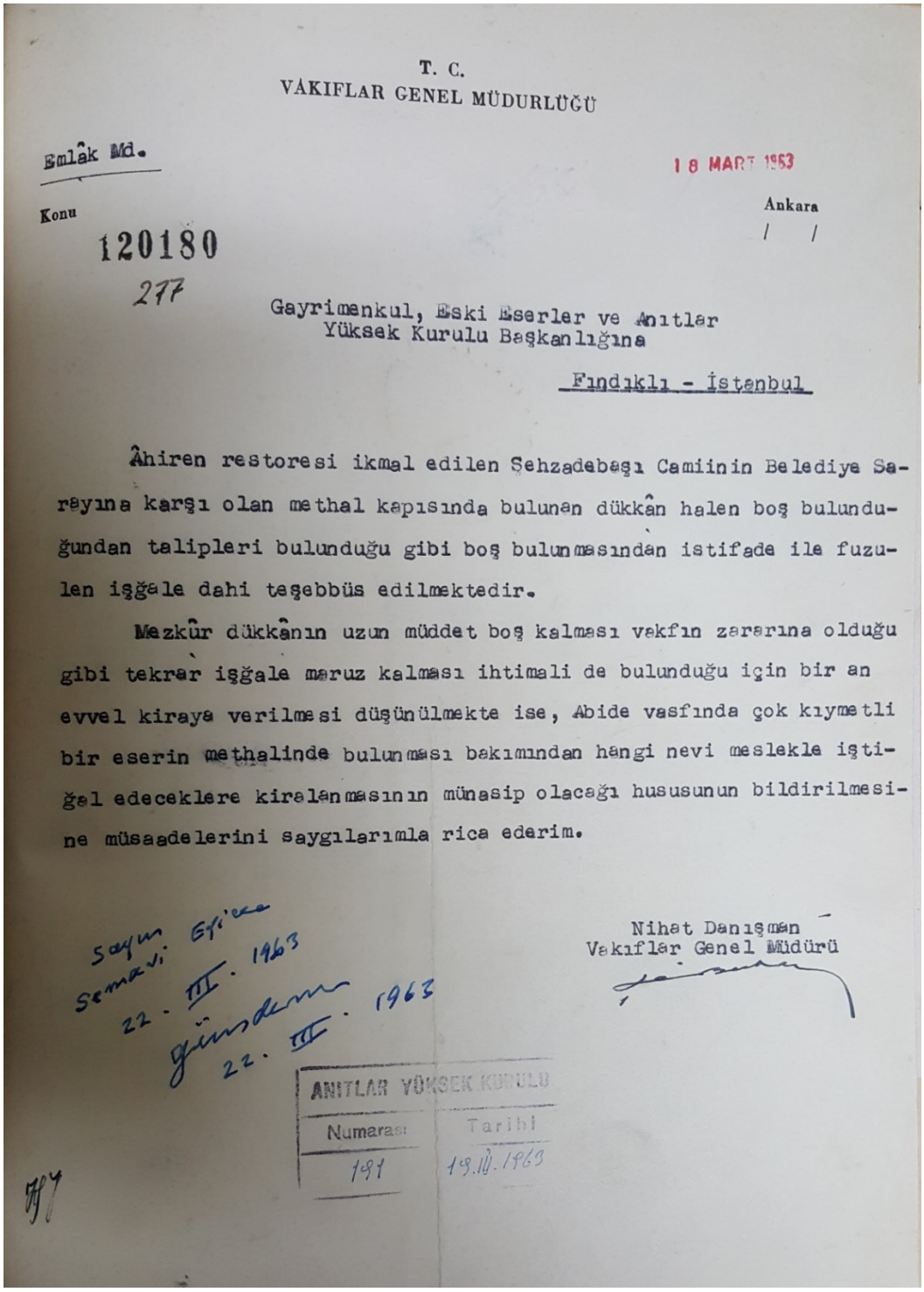
Başkan
Tahsin Öz

Başkan Vekili
Orhan Alsaç

Üye Akurgal (Ekrem) Bulunmadı	Üye Alsaç (Orhan)	Üye Emre (Necmettin)	Üye Eyice (Semavi) Bulunmadı
Üye Kuran (Aptullah)	Üye Mansel (Arif Müfit)	Üye Meriç (Rıfkı Melûl)	Üye Öz (Tahsin)
Üye Söylemezoğlu (H. Kemali) Bulunmadı	Üye Turan (Osman)	Üye Ülgen (Ali Saim)	Üye Ünsal (Behçet)

Üye Yenen (Midhat) Bulunmadı	Üye Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürü Kâmil Su	Üye Vakıflar Umum Müdürü Orhan Çapçı

Belge 5. Tabhanenin tadilat izni (İVBMA).

T. C.
VAKIFLAR GENEL MÜDURLÜĞÜ

Emlâk Md.

18 MART 1963

Konu

Ankara
/ /

120180
277

Gayrimenkul, Eski Eserler ve Anıtlar
Yüksek Kurulu Başkanlığına

Fındıklı - İstanbul

Âhiren restoresi ikmal edilen Şehzadebaşı Camiinin Belediye Sarayına karşı olan methal kapısında bulunan dükkân halen boş bulunduğundan talipleri bulunduğu gibi boş bulunmasından istifade ile fuzulen işgâle dahi teşebbüs edilmektedir.

Mezkûr dükkânın uzun müddet boş kalması vakfın zararına olduğu gibi tekrar işgâle maruz kalması ihtimali de bulunduğu için bir an evvel kiraya verilmesi düşünülmekte ise, Abide vasfında çok kıymetli bir eserin methalinde bulunması bakımından hangi nevi meslekle iştigal edeceklere kiralanmasının münasip olacağı hususunun bildirilmesine müsaadelerini saygılarımla rica ederim.

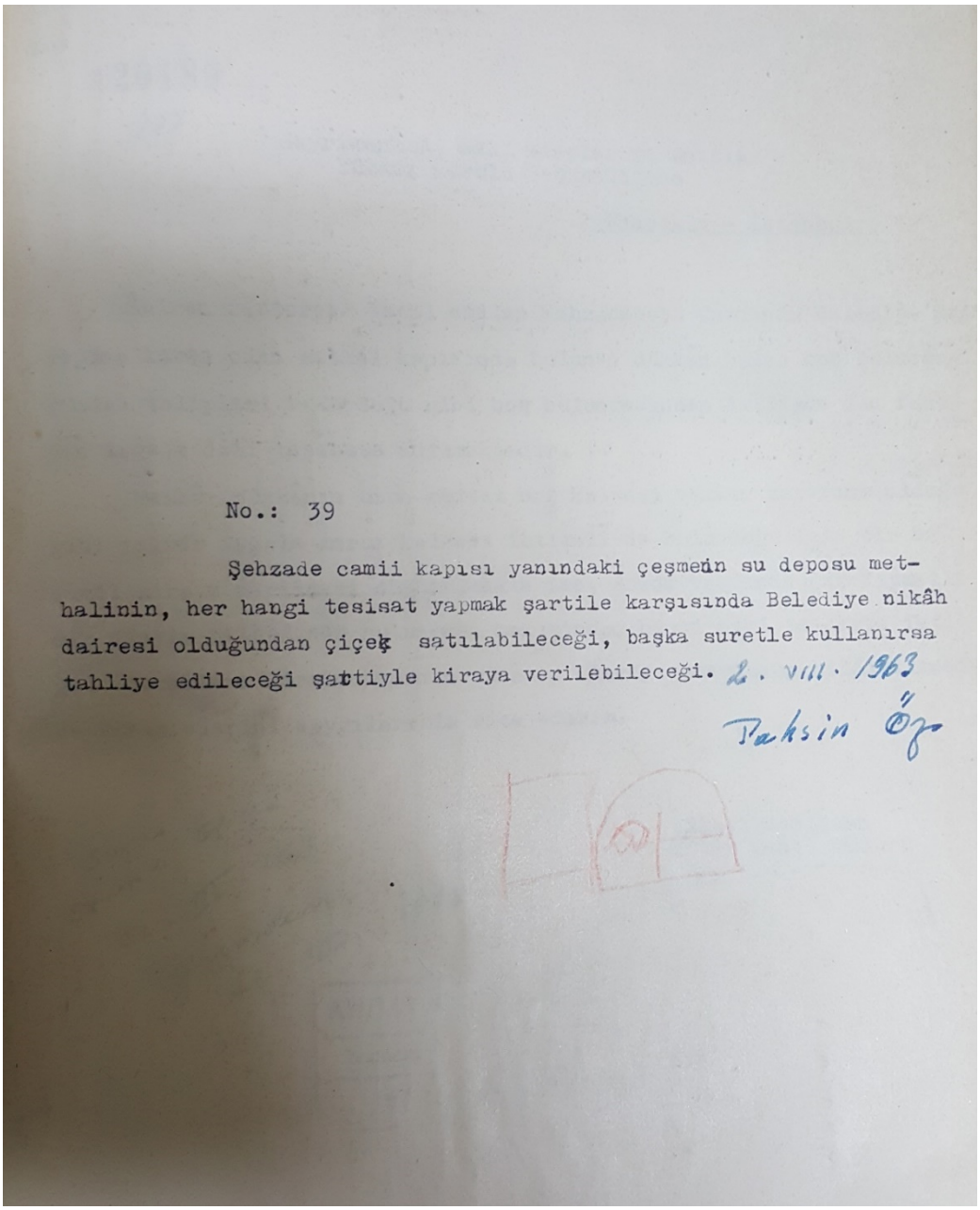
Nihat Danışman
Vakıflar Genel Müdürü

Sayın Efendim
Semavi.
22. III. 1963

Gönderme
22. III. 1963

ANITLAR YÜKSEK KURULU
Numarası: 191
Tarihi: 19.III.1963

Belge 6. 15 Temmuz Şehitleri Cd. Üzerindeki dükkanın kiralanması hk. (İVBMA).

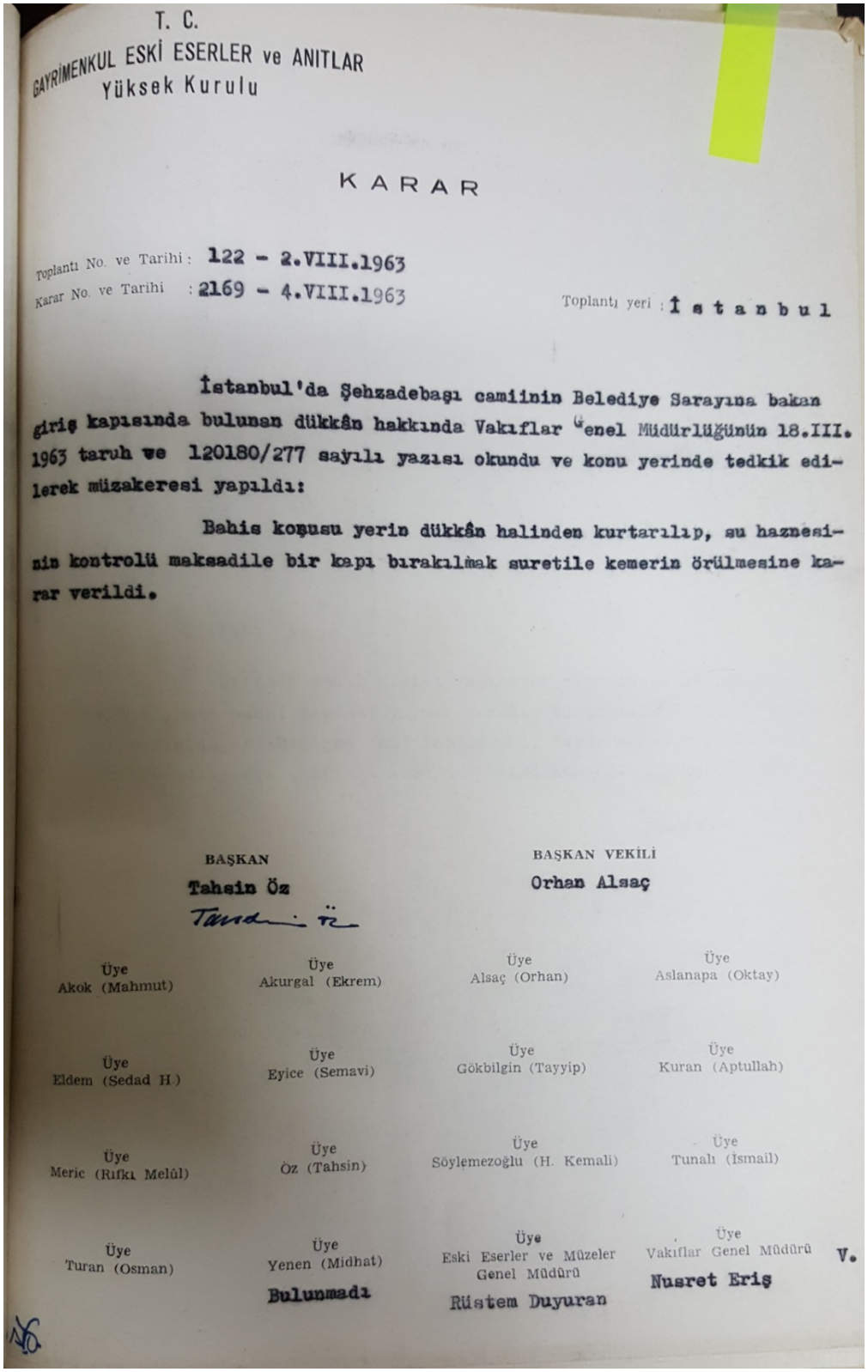

No.: 39

Şehzade camii kapısı yanındaki çeşmenin su deposu methalinin, her hangi tesisat yapmak şartile karşısında Belediye nikâh dairesi olduğundan çiçekçi satılabileceği, başka suretle kullanırsa tahliye edileceği şarttiyle kiraya verilebileceği. 2. VIII. 1963

Naksin Öz

Belge 7. 15 Temmuz Şehitleri Cd. Üzerindeki dükkanın kiralanması hk. (İVBMA).

T. C.
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
Yüksek Kurulu

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi : 122 - 2.VIII.1963
Karar No. ve Tarihi : 2169 - 4.VIII.1963
Toplantı yeri : İ s t a n b u l

İstanbul'da Şehzadebaşı camiinin Belediye Sarayına bakan giriş kapısında bulunan dükkân hakkında Vakıflar Genel Müdürlüğünün 18.III. 1963 tarih ve 120180/277 sayılı yazısı okundu ve konu yerinde tedkik edilerek müzakeresi yapıldı:

Bahis konusu yerin dükkân halinden kurtarılıp, su haznesinin kontrolü maksadile bir kapı bırakılmak suretile kemerin örülmesine karar verildi.

BAŞKAN
Tahsin Öz

BAŞKAN VEKİLİ
Orhan Alsaç

Üye Akok (Mahmut)	Üye Akurgal (Ekrem)	Üye Alsaç (Orhan)	Üye Aslanapa (Oktay)
Üye Eldem (Sedad H.)	Üye Eyice (Semavi)	Üye Gökbilgin (Tayyip)	Üye Kuran (Aptullah)
Üye Meric (Rıfkı Melûl)	Üye Öz (Tahsin)	Üye Söylemezoğlu (H. Kemali)	Üye Tunalı (İsmail)
Üye Turan (Osman)	Üye Yenen (Midhat) Bulunmadı	Üye Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Rüstem Duyuran	Üye Vakıflar Genel Müdürü V. Nusret Eriş

Belge 8. 15 Temmuz Şehitleri Cd. Üzerindeki dükkanın kullanımı hk. (İVBMA).

Sayın Feramuz Berkol

İstanbul Şehzade Camii Şadırvanı avlusunda mevçut pençerelerin " ahşap kanatları " yerlerinden çıkmış ve harap olmağa hazır durumdadır.

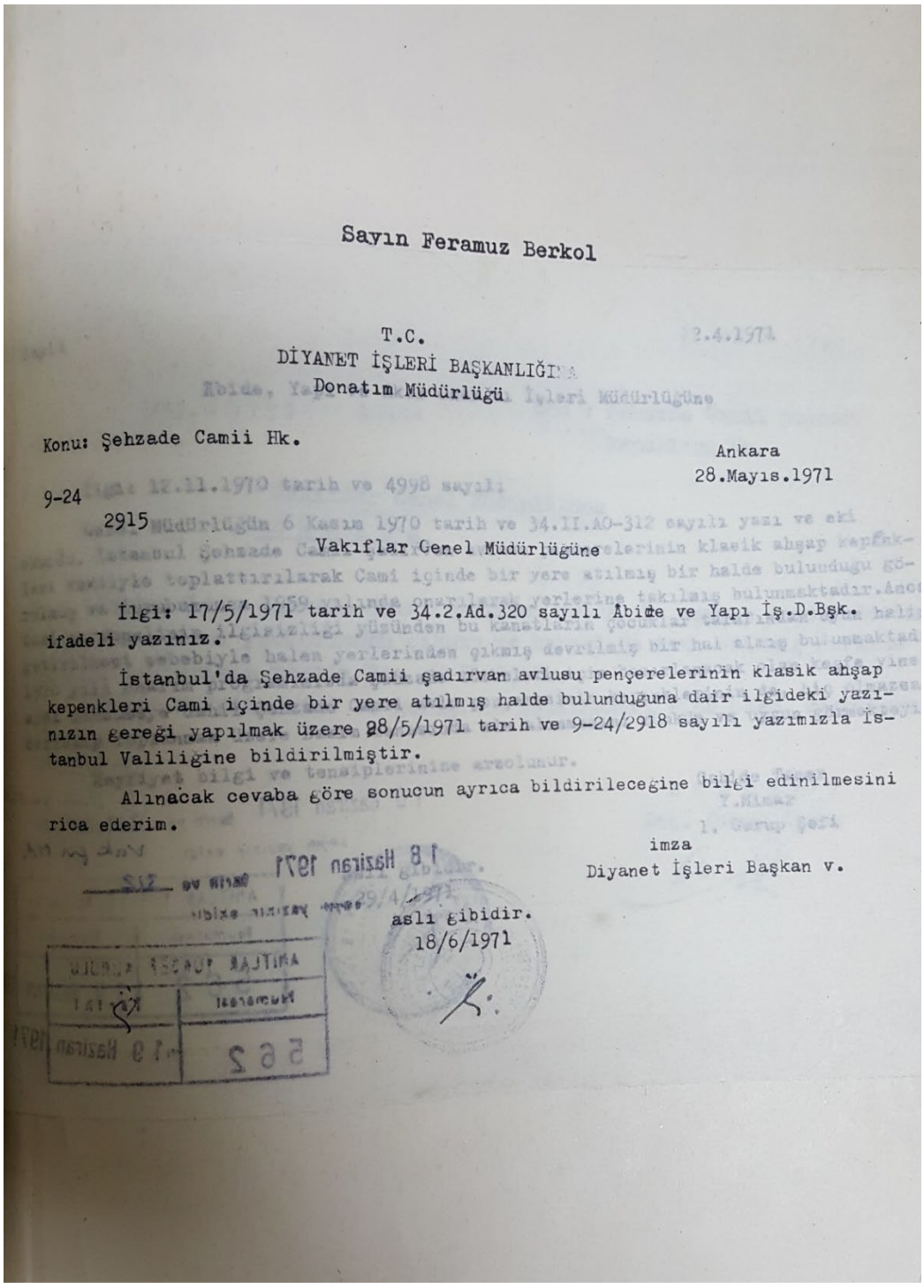
Gereken işlemin yapılmasına delâletinizi derin saygılarımla, rica ederim. 9.X.1970

H. Kemali Söylemezoğlu

ANITLAR YÜKSEK KURULU

Numarası	Tarihi
1182	13.10.1970

Belge 9. Pencere ahşap kanatları hk. (İVBMA).

Sayın Feramuz Berkol

T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Donatım Müdürlüğü

Konu: Şehzade Camii Hk.

Ankara
28.Mayıs.1971

9-24
2915

Vakıflar Genel Müdürlüğüne

İlgi: 17/5/1971 tarih ve 34.2.Ad.320 sayılı Abide ve Yapı İş.D.Bşk. ifadeli yazınız.

İstanbul'da Şehzade Camii şadırvan avlusu pençerelerinin klasik ahşap kepenkleri Cami içinde bir yere atılmış halde bulunduğuna dair ilgideki yazınızın gereği yapılmak üzere 28/5/1971 tarih ve 9-24/2918 sayılı yazımızla İstanbul Valiliğine bildirilmiştir.

Alınacak cevaba göre sonucun ayrıca bildirileceğine bilgi edinilmesini rica ederim.

imza
Diyanet İşleri Başkan v.

aslı gibidir.
18/6/1971

Belge 10. Pencere ahşap kanatları hk. (İVBMA).

yı:

12.4.1971

Âbide, Yapı ve Akar Onarımı İşleri Müdürlüğüne

İlgi: 12.11.1970 tarih ve 4998 sayılı

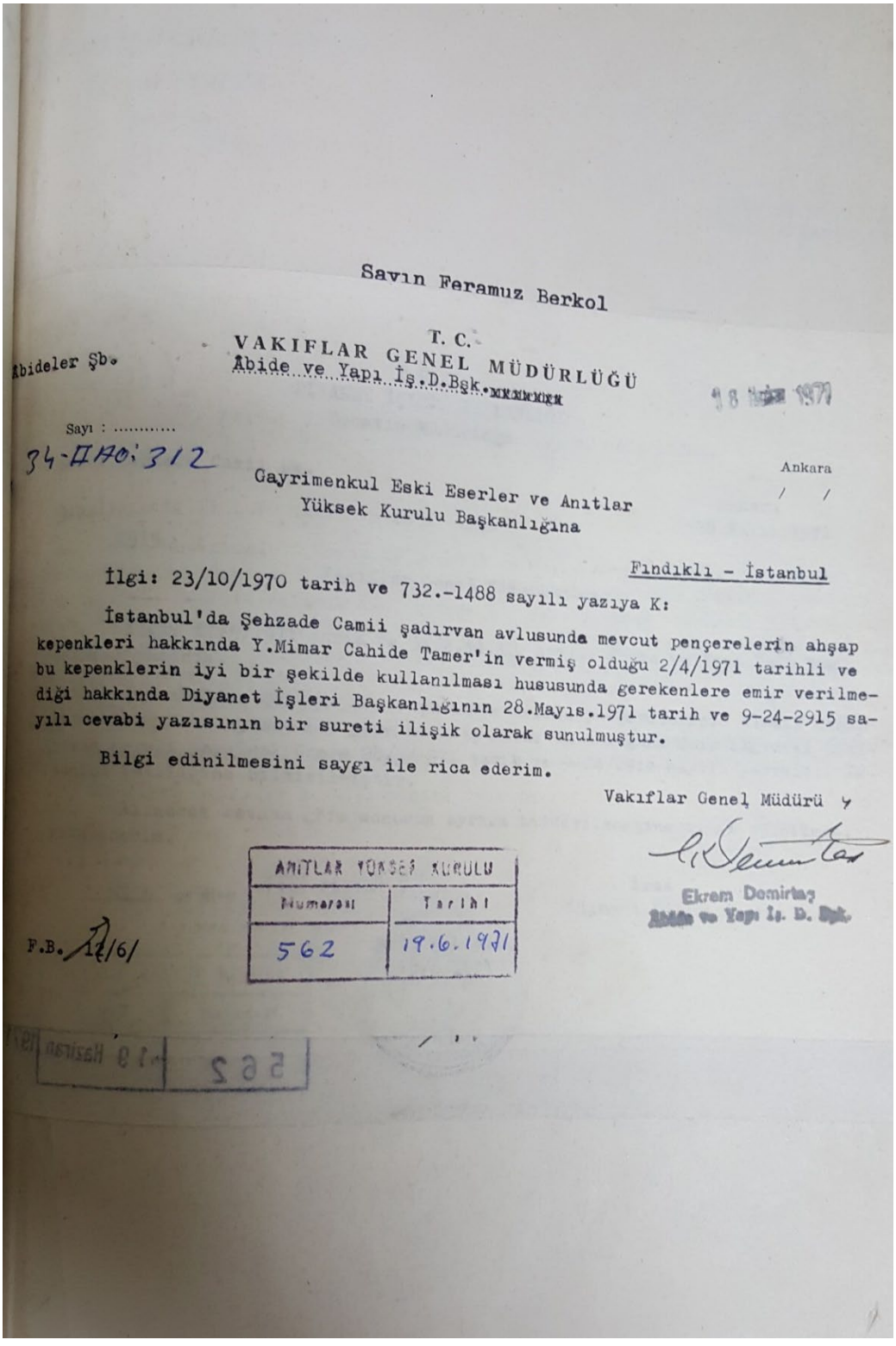
Genel Müdürlüğün 6 Kasım 1970 tarih ve 34.II.AO-312 sayılı yazı ve eki ndu. İstanbul Şehzade Camii şadırvan avlusu pencerelerinin klasik ahşap kepenk- i vaktiyle toplattırılarak Cami içinde bir yere atılmış bir halde bulunduğu gö- müş ve Gurubumuzca 1959 yılında onarılarak yerlerine takılmış bulunmaktadır. Ancak i personelinin ilgisizliği yüzünden bu kanatların çocuklar tarafından oyun haline irilmesi sebebiyle halen yerlerinden çıkmış devrilmiş bir hal almış bulunmaktadır.) yılı onarım proğramımızda Şehzade türbeleri için hazırlanacak olan keşfe yine ı manzumeye dahil Şehzade Camii avlu pençeresinin kepenklerinin de, hiç olmazsa lenip toplanmak üzere Bakım manasında ele alınmasını mümkün ve uygun görmekteyiz.

Keyfiyet bilgi ve tensiplerinize arzolunur.

Cahide Tamer
Y.Mimar
1. Gurup Şefi

aslı gibidir.
29/4/1971

Belge 11. Pencere ahşap kanatları hk. (İVBMA).

Savın Feramuz Berkol

T. C.
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Abide ve Yapı İş.D.Bşk.

Abideler Şb.

Sayı : .....
34-Π70; 312

Ankara
/ /

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar
Yüksek Kurulu Başkanlığına

Fındıklı - İstanbul

İlgi: 23/10/1970 tarih ve 732.-1488 sayılı yazıya K:

İstanbul'da Şehzade Camii şadırvan avlusunda mevcut pençerelerin ahşap kepenkleri hakkında Y.Mimar Cahide Tamer'in vermiş olduğu 2/4/1971 tarihli ve bu kepenklerin iyi bir şekilde kullanılması hususunda gerekenlere emir verilmediği hakkında Diyanet İşleri Başkanlığının 28.Mayıs.1971 tarih ve 9-24-2915 sayılı cevabi yazısının bir sureti ilişik olarak sunulmuştur.

Bilgi edinilmesini saygı ile rica ederim.

Vakıflar Genel Müdürü

Ekrem Demirtaş
Abide ve Yapı İş. D. Bşk.

ANITLAR YÜKSEK KURULU

Numarası	Tarihi
562	19.6.1971

F.B. 11/6/

562

T.C.
BAŞBAKANLIK
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
İSTANBUL VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : B.02.1.VGM.1.13.0 .03(3407)93 İSTANBUL

Konu : Şehzade Medresesi.: ... EYLÜL/19 93

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE
A N K A R A

İLGİ : Vakıflar Genel Müdürlüğünün 21.7.1993 tarih ve B.02.1.VGM.0.13.00.01211(34.07)93-2299 sayılı yazısı.

Eminönü İlçesinde bulunan Şehzade Mehmet Külliyesi Mimar Sinan'ın oldukça büyük ölçüde meydana getirdiği ilk Külliye olması bakımından çok önemlidir.

Şehzade Medresesi bu külliyenin bir bölümüdür. Orta Öğrenim Kız Yurdu olarak kullanılmakta iken 1990 yılında İdaremizce restore edilmiştir.

Medrese Türk Dünyası Araştırmaları Vakfına tahsis edilmiş, bu vakıfça Türk Cumhuriyetlerinden gelen Öğretmenlere Türkçe öğretilmek üzere kullanılmaktadır.

Bu kullanıma başladıktan sonra İdaremize ve Bölge Kuruluna danışılmadan medrese revakları altına WC.inşaatı yapıldığı tespit edilmiştir.

Asıl değerindeki bir eserde yapılması düşünülen böyle bir uygulamanın eserin rölevesi üzerinde belirtilerek İstanbul I Numaralı Bölge Kuruluna götürülmesi ve uygulama kararının alınması gerekmektedir.

Bilgi ve gereğini tensiblerinize arz ederim.

Mehmet İBEL İNEMLİOĞLU
Bölge Müdürü

Belge 13. Medresede izinsiz yapılan müdahale hk. (İVBMA).

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Kurulu

15.2.1999
İSTANBUL

Sayı :B.I6.0.KTV.4.34.00.00/720//096
Konu: Eminönü, 950 ada, 9 parsel hk.

İlgi:

İstanbul ili, Eminönü ilçesi, Kalenderhane Mah, Şehzade Camii Sok, 165 pafta, 950 ada, 9 parselde bulunan Şehzade Mehmet Medresesinde kaçak olarak restorasyon çalışması yapıldığı, iç, dış duvarlarının tamir edildiği, badana ve boya yapıldığı, mevcut kalorifer tesisatının yenilerdiği aydınlatma elemanlarının takıldığı, döşemelerin tamir edildiği ilgi yazıdan ve ekinden anlaşılmaktadır. Konunun istanbul vakıflar Bölge müdürlüğü uzmanlarınca incelenerek hazırlanacak rapor ve ayrıntılı iç-dış fotoğraflarının gönderilmesine, bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

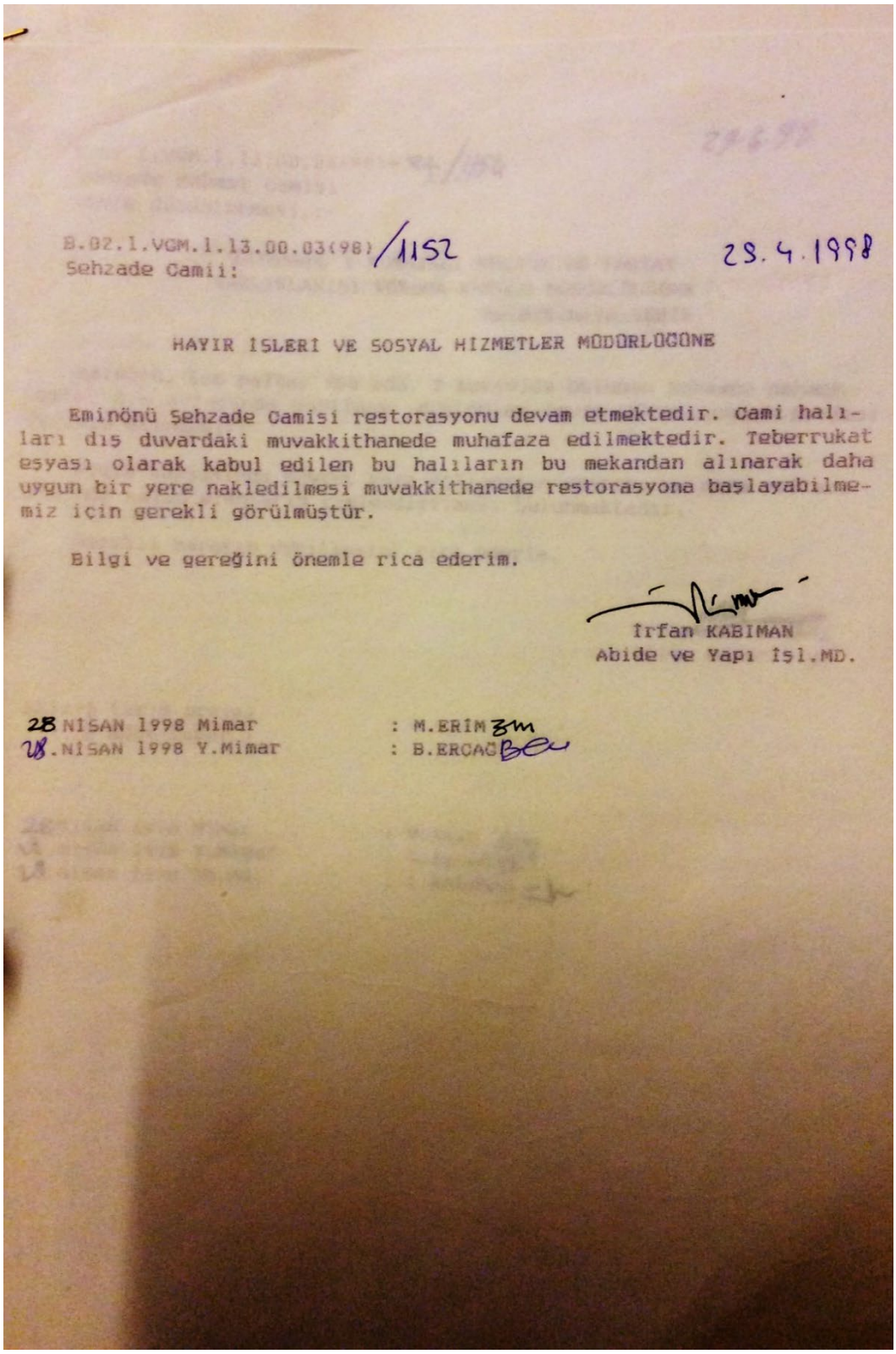
Esin YAĞCI
MÜDÜR

GEREĞİ:
- İSTANBUL VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLGİ:
- İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
PLANLAMA VE İMAR DAİRE BAŞKANLIĞI
İMAR MÜDÜRLÜĞÜNE
İlgi:99/661-GD.8489 sayılı yazınız.

7.7.1999 İA.BS

Belge 14. Medresede izinsiz yapılan müdahale hk. (İVBMA).

B.02.1.VGM.1.13.00.03(98)/1152 29.4.1998
Şehzade Camii:

HAYIR İŞLERİ VE SOSYAL HİZMETLER MÜDÜRLÜĞÜNE

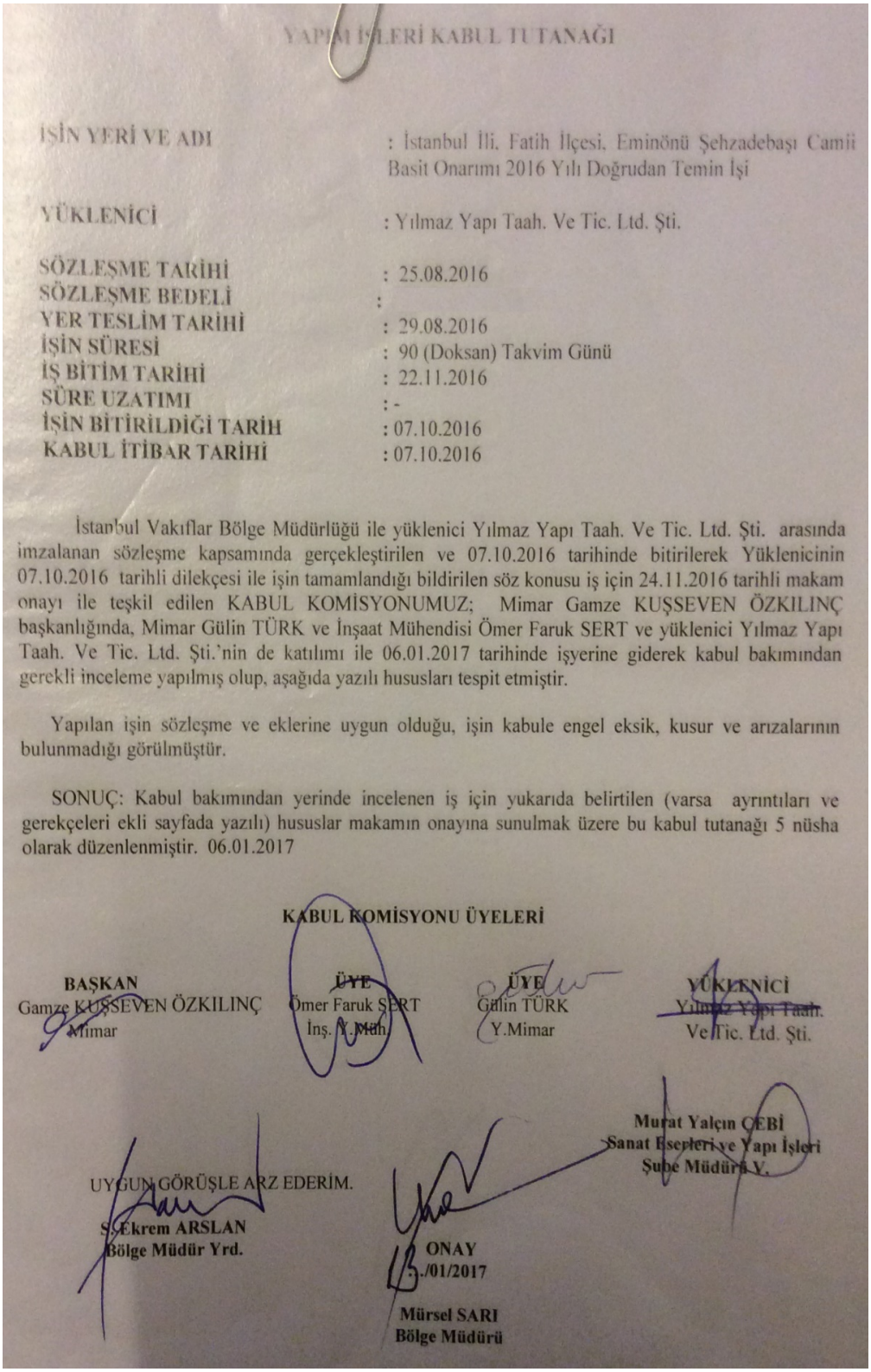
Eminönü Şehzade Camisi restorasyonu devam etmektedir. Cami halıları dış duvardaki muvakkithanede muhafaza edilmektedir. Teberrukat eşyası olarak kabul edilen bu halıların bu mekandan alınarak daha uygun bir yere nakledilmesi muvakkithanede restorasyona başlayabilmemiz için gerekli görülmüştür.

Bilgi ve gereğini önemle rica ederim.

İrfan KABIMAN
Abide ve Yapı İşl.MD.

28 NİSAN 1998 Mimar : M.ERİM
28.NİSAN 1998 Y.Mimar : B.ERCAN

Belge 15. Muvakkithane restorasyonu hk. (İVBMA).

YAPIM İŞLERİ KABUL TUTANAĞI

İŞİN YERİ VE ADI : İstanbul İli, Fatih İlçesi, Eminönü Şehzadebaşı Camii Basit Onarımı 2016 Yılı Doğrudan Temin İşi

YÜKLENİCİ : Yılmaz Yapı Taah. Ve Tic. Ltd. Şti.

SÖZLEŞME TARİHİ : 25.08.2016
SÖZLEŞME BEDELİ :
YER TESLİM TARİHİ : 29.08.2016
İŞİN SÜRESİ : 90 (Doksan) Takvim Günü
İŞ BİTİM TARİHİ : 22.11.2016
SÜRE UZATIMI : -
İŞİN BİTİRİLDİĞİ TARİH : 07.10.2016
KABUL İTİBAR TARİHİ : 07.10.2016

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile yüklenici Yılmaz Yapı Taah. Ve Tic. Ltd. Şti. arasında imzalanan sözleşme kapsamında gerçekleştirilen ve 07.10.2016 tarihinde bitirilerek Yüklenicinin 07.10.2016 tarihli dilekçesi ile işin tamamlandığı bildirilen söz konusu iş için 24.11.2016 tarihli makam onayı ile teşkil edilen KABUL KOMİSYONUMUZ; Mimar Gamze KUŞSEVEN ÖZKILINÇ başkanlığında, Mimar Gülin TÜRK ve İnşaat Mühendisi Ömer Faruk SERT ve yüklenici Yılmaz Yapı Taah. Ve Tic. Ltd. Şti.'nin de katılımı ile 06.01.2017 tarihinde işyerine giderek kabul bakımından gerekli inceleme yapılmış olup, aşağıda yazılı hususları tespit etmiştir.

Yapılan işin sözleşme ve eklerine uygun olduğu, işin kabule engel eksik, kusur ve arızalarının bulunmadığı görülmüştür.

SONUÇ: Kabul bakımından yerinde incelenen iş için yukarıda belirtilen (varsa ayrıntıları ve gerekçeleri ekli sayfada yazılı) hususlar makamın onayına sunulmak üzere bu kabul tutanağı 5 nüsha olarak düzenlenmiştir. 06.01.2017

KABUL KOMİSYONU ÜYELERİ

BAŞKAN
Gamze KUŞSEVEN ÖZKILINÇ
Mimar

ÜYE
Ömer Faruk SERT
İnş. Y. Müh.

ÜYE
Gülin TÜRK
Y.Mimar

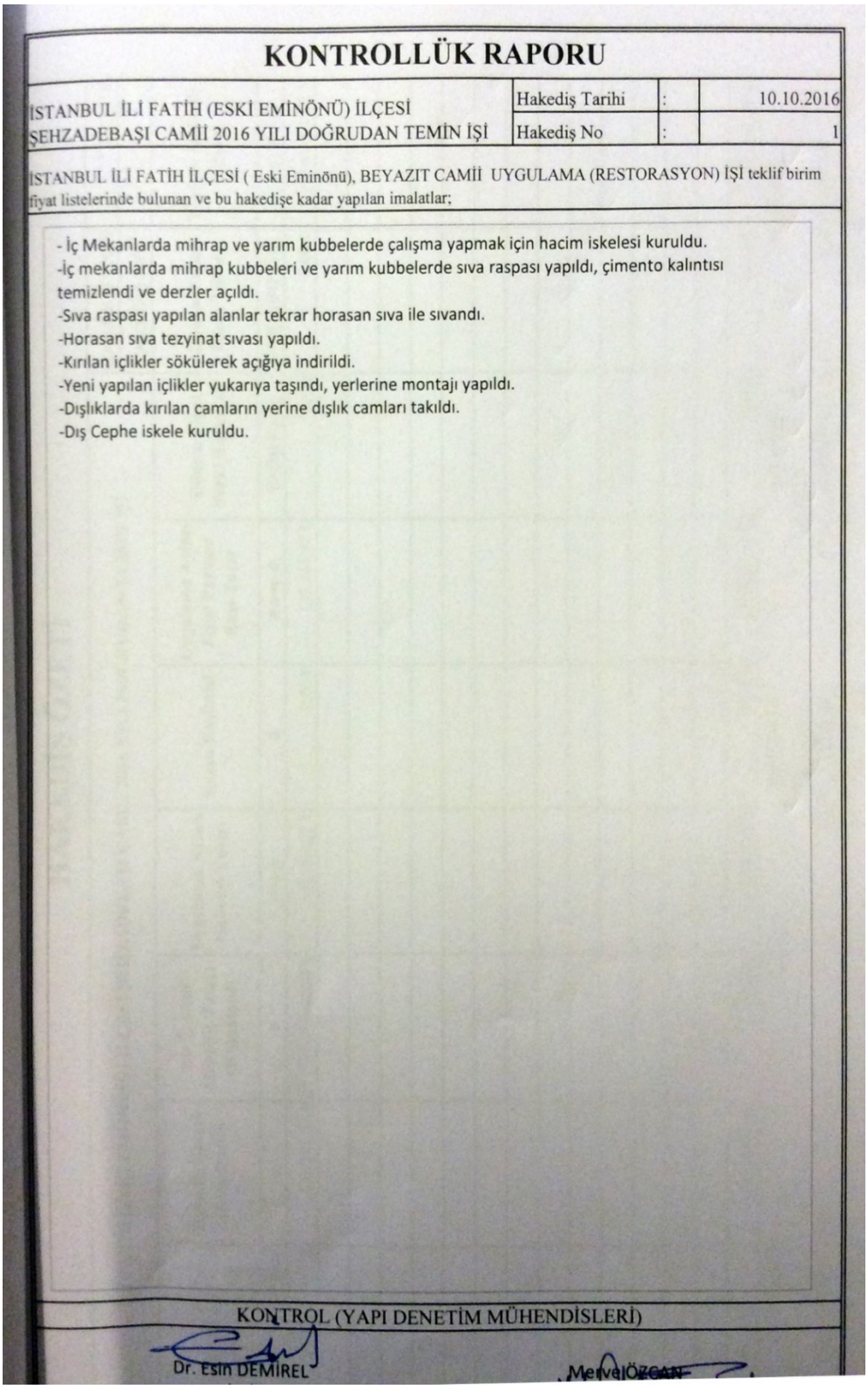
YÜKLENİCİ
Yılmaz Yapı Taah.
Ve Tic. Ltd. Şti.

UYGUN GÖRÜŞLE ARZ EDERİM.
S.Ekrem ARSLAN
Bölge Müdür Yrd.

ONAY
./01/2017
Mürsel SARI
Bölge Müdürü

Murat Yalçın ÇEBİ
Sanat Eserleri ve Yapı İşleri
Şube Müdürü V.

Belge 16. Patlama sonrası basit onarımın başlama bitişini gösterir belge. (İVBMA).

KONTROLLÜK RAPORU

İSTANBUL İLİ FATİH (ESKİ EMİNÖNÜ) İLÇESİ ŞEHZADEBAŞI CAMİİ 2016 YILI DOĞRUDAN TEMİN İŞİ	Hakediş Tarihi	:	10.10.2016
	Hakediş No	:	1

İSTANBUL İLİ FATİH İLÇESİ (Eski Eminönü), BEYAZIT CAMİİ UYGULAMA (RESTORASYON) İŞİ teklif birim fiyat listelerinde bulunan ve bu hakedişe kadar yapılan imalatlar;

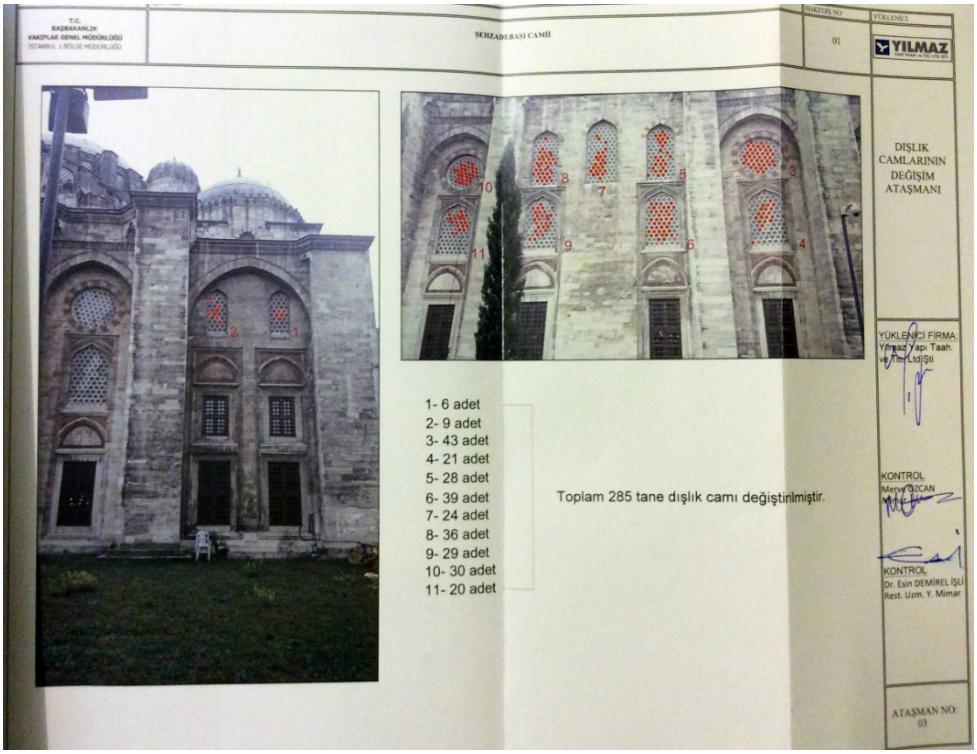
- İç Mekanlarda mihrap ve yarım kubbelerde çalışma yapmak için hacim iskelesi kuruldu.
-İç mekanlarda mihrap kubbeleri ve yarım kubbelerde sıva raspası yapıldı, çimento kalıntısı temizlendi ve derzler açıldı.
-Sıva raspası yapılan alanlar tekrar horasan sıva ile sıvandı.
-Horasan sıva tezyinat sıvası yapıldı.
-Kırılan içlikler sökülerek açığıya indirildi.
-Yeni yapılan içlikler yukarıya taşındı, yerlerine montajı yapıldı.
-Dışlıklarda kırılan camların yerine dışlık camları takıldı.
-Dış Cephe iskele kuruldu.

KONTROL (YAPI DENETİM MÜHENDİSLERİ)

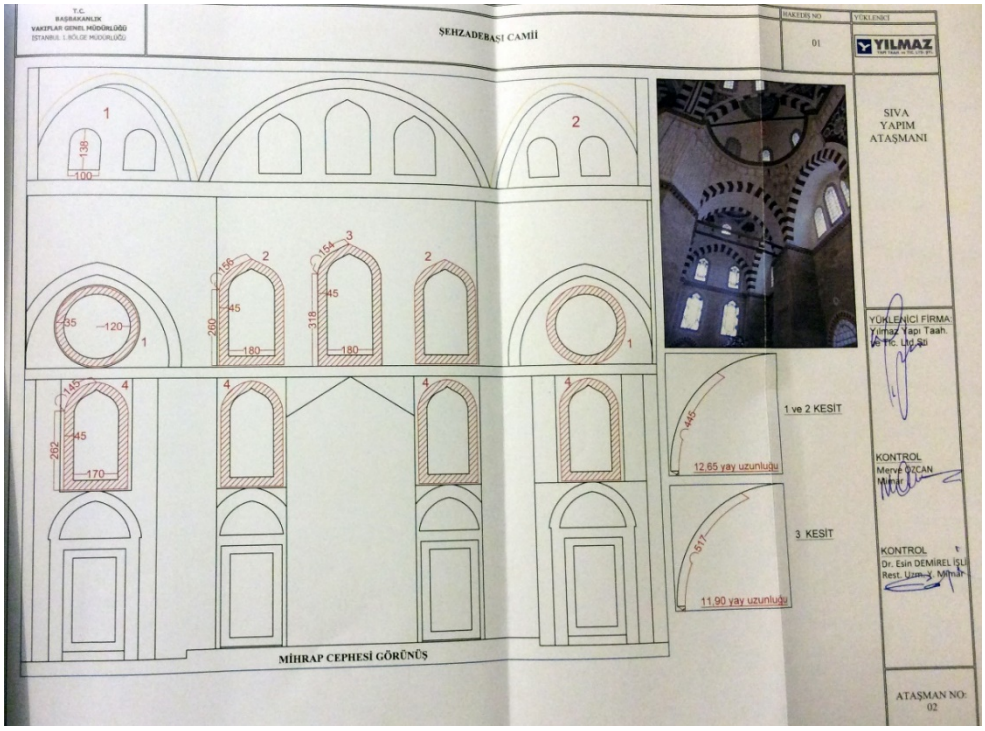
Dr. Esin DEMİREL

Merve ÖZCAN

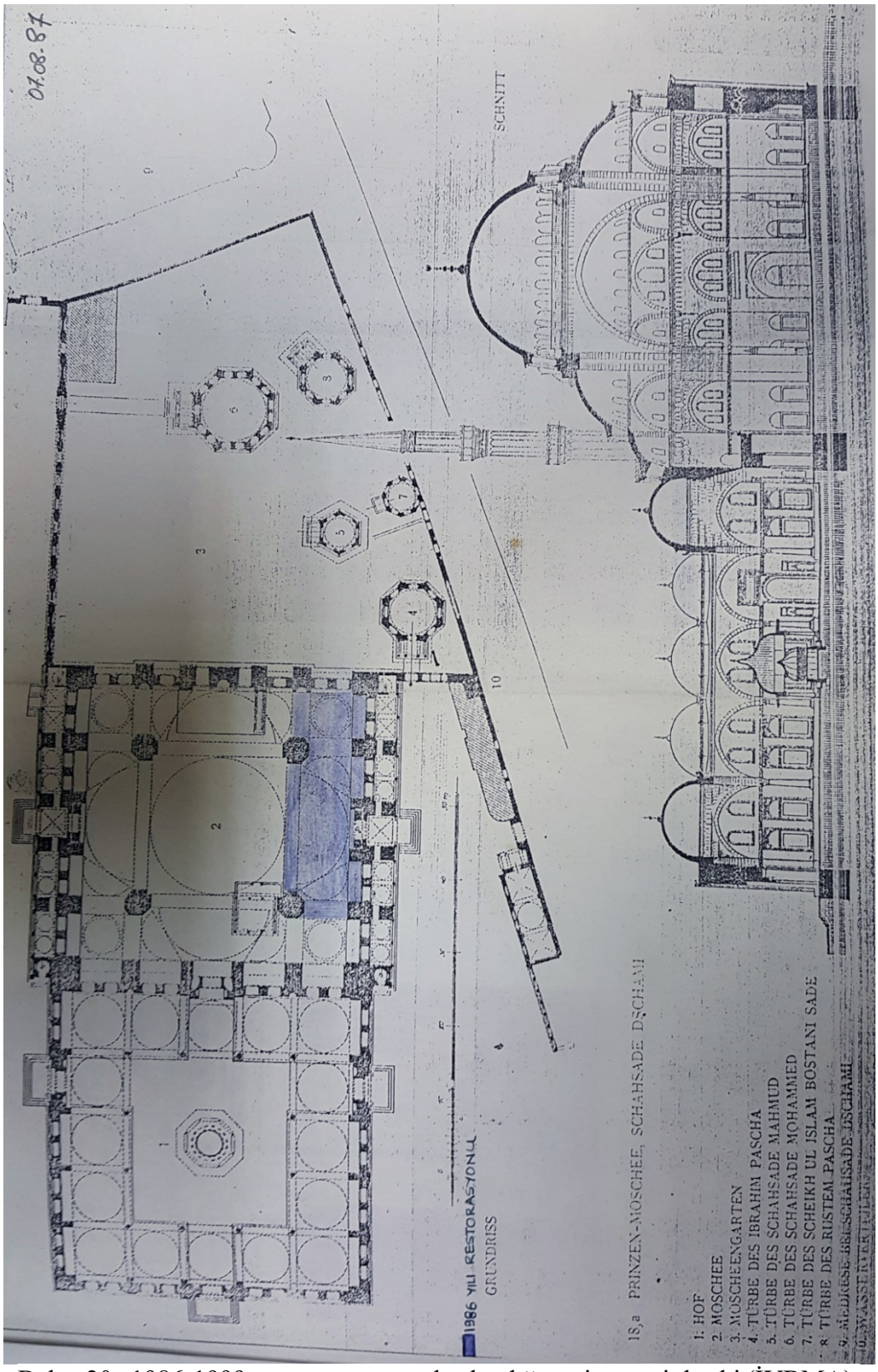
Belge 17. Patlama sonrası basit onarımın esnasında yapılan işler (İVBMA).

Belge 18. Mihrap cephesi, değiştirilen dışlık pencere camlarını gösterir kroki (İVBMA).

Belge 19. Mihrap cephesi işlem yapılan içlik pencerelerini gösterir kroki (İVBMA).

Belge 20. 1986-1999 restorasyonunun başlandığı yeri gösterir kroki (İVBMA).

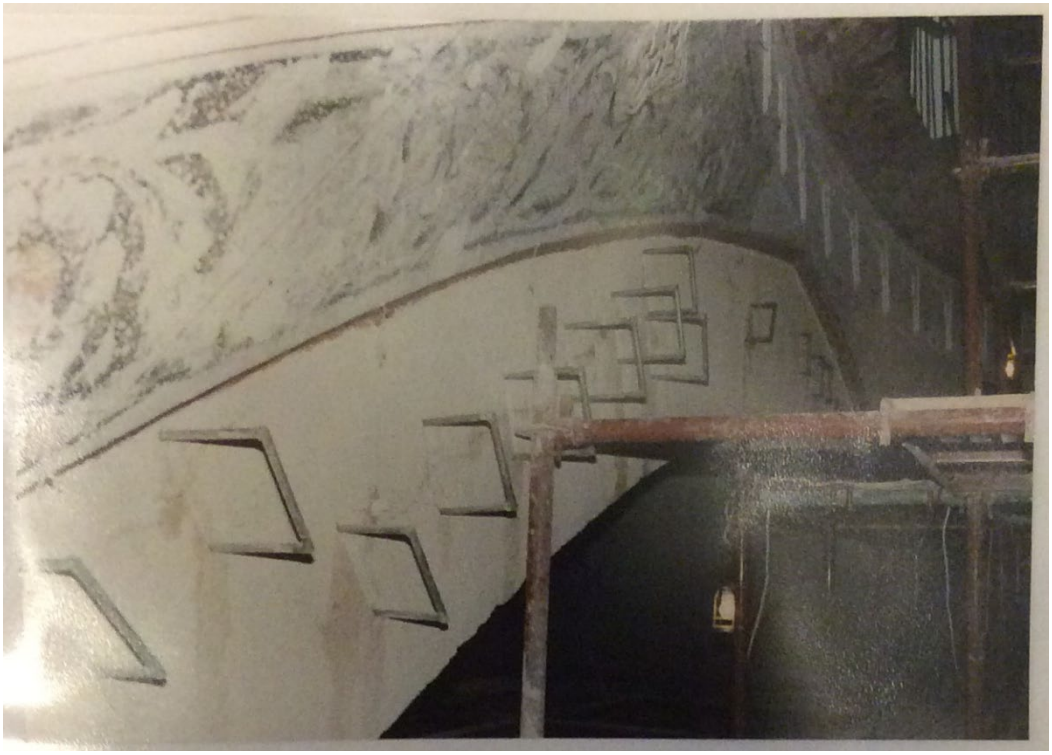
Belge 21. Doğu askı kemeri taş bloklarındaki çatlaklar (İVBMA).

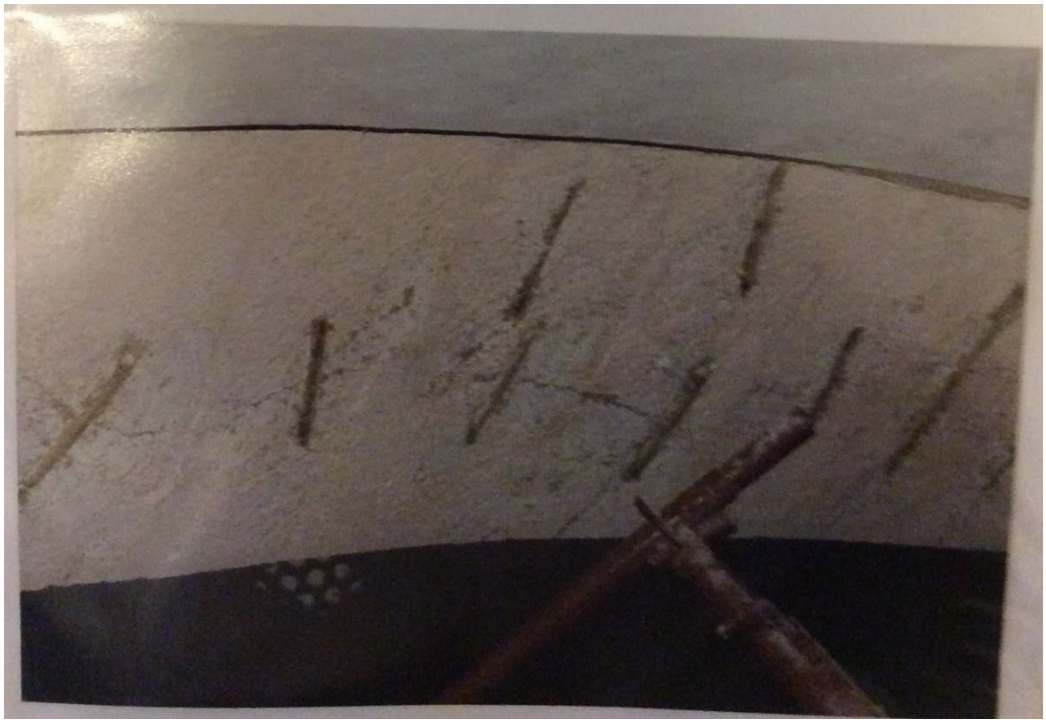

Belge 22. Doğu askı kemeri 10mm delik ve 8 mm çelik ile dikiş uygulaması (İVBMA).

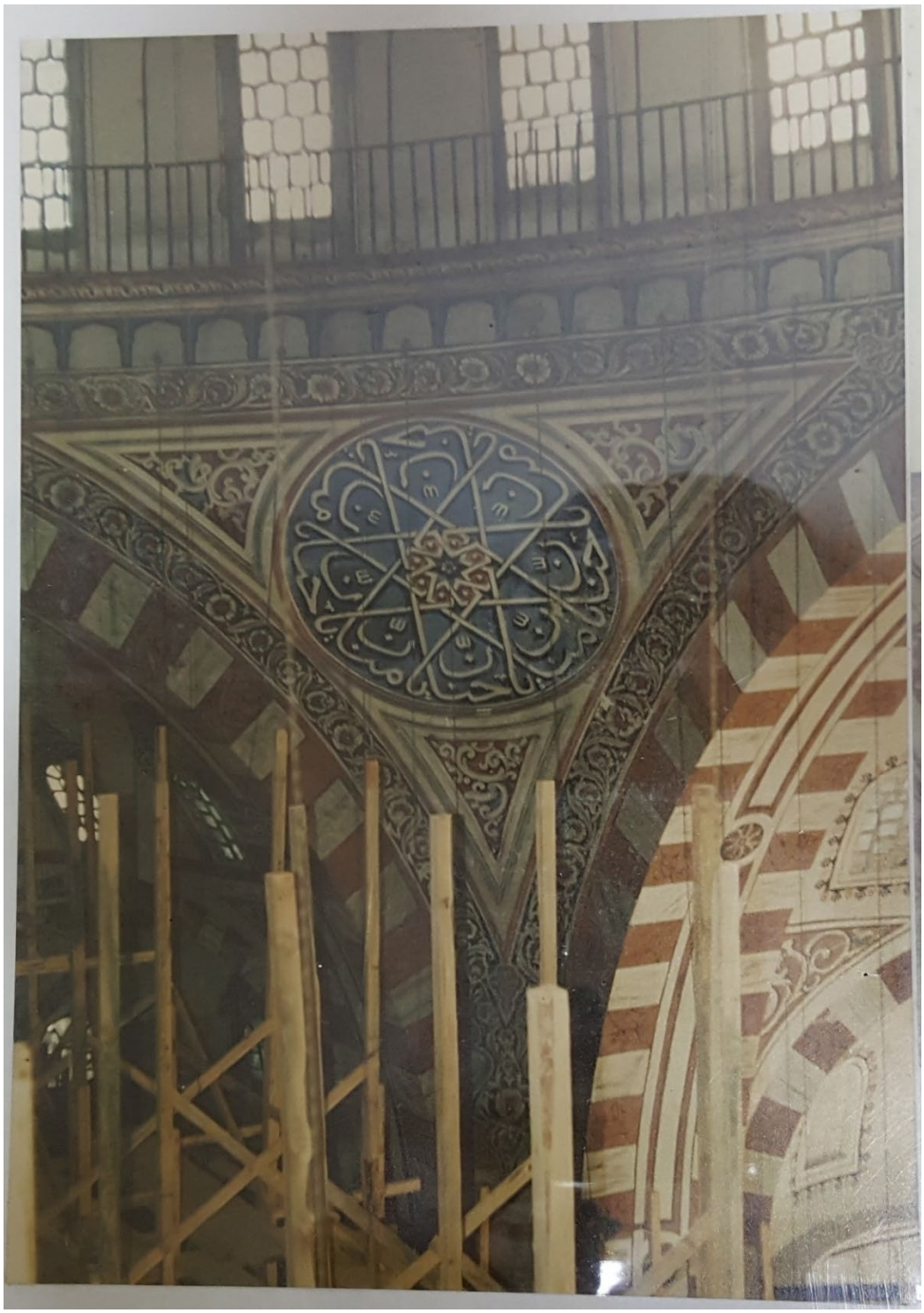

Belge 23. Doğu askı kemerinin tahkim uygulama detayları (İVBMA).

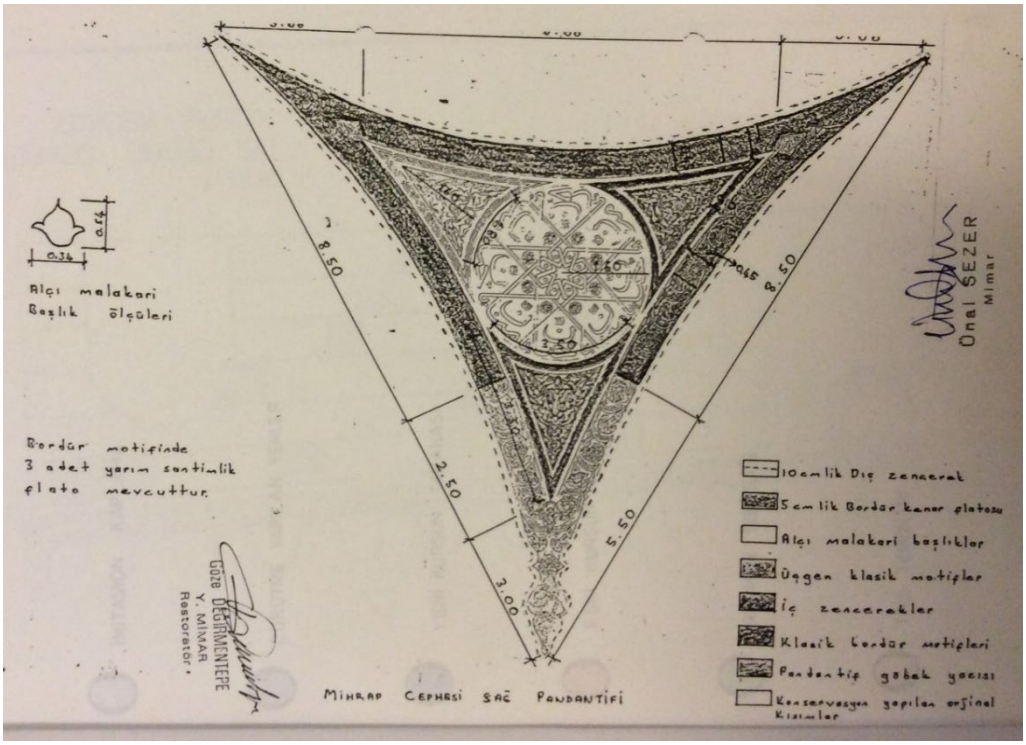
Belge 24. Doğu askı kemerinin tahkim uygulama sonrası detayları (İVBMA).

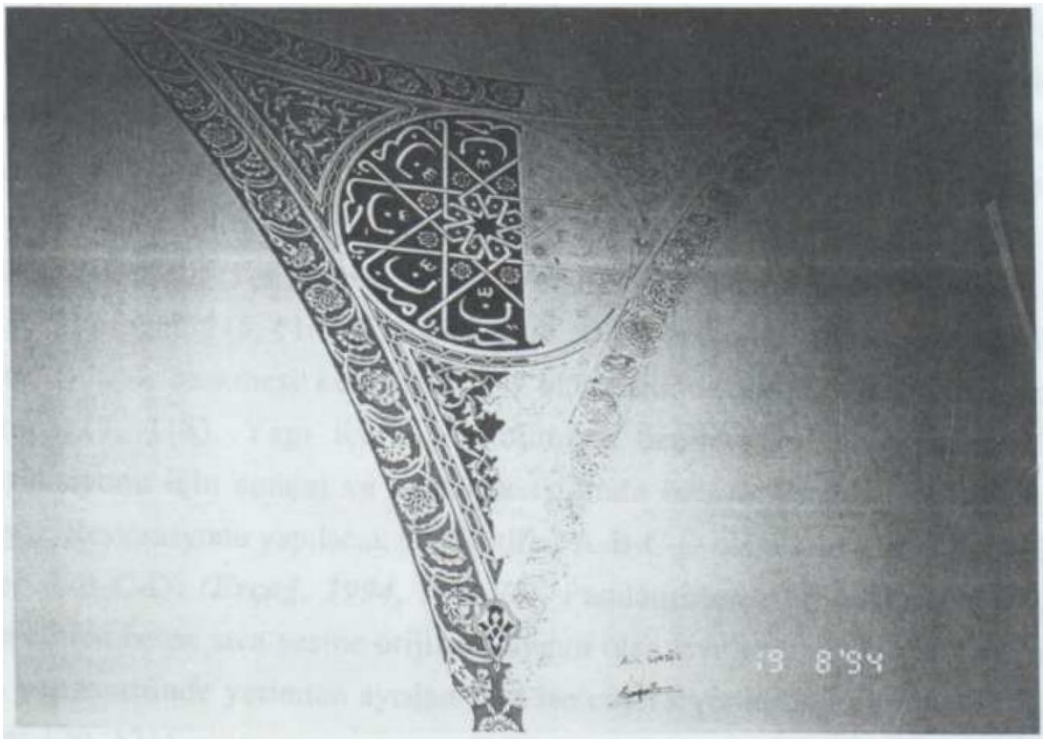
Belge 25. Güneybatı pandantifi, raspa öncesi mevcut bezeme (İVBMA).

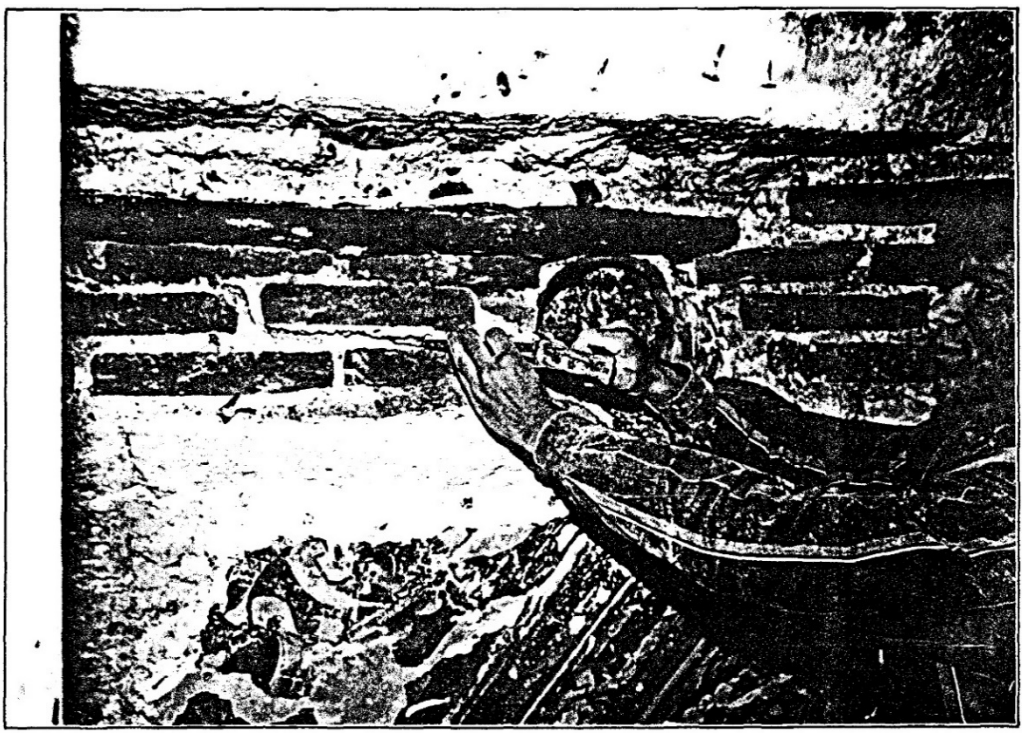
Belge 26. Güneybatı pandantifi, raspa sonrası (Erçağ, 1996, s.73).

Belge 27. Güneybatı pandantifi, raspa sonrası rölöve (İVBMA).

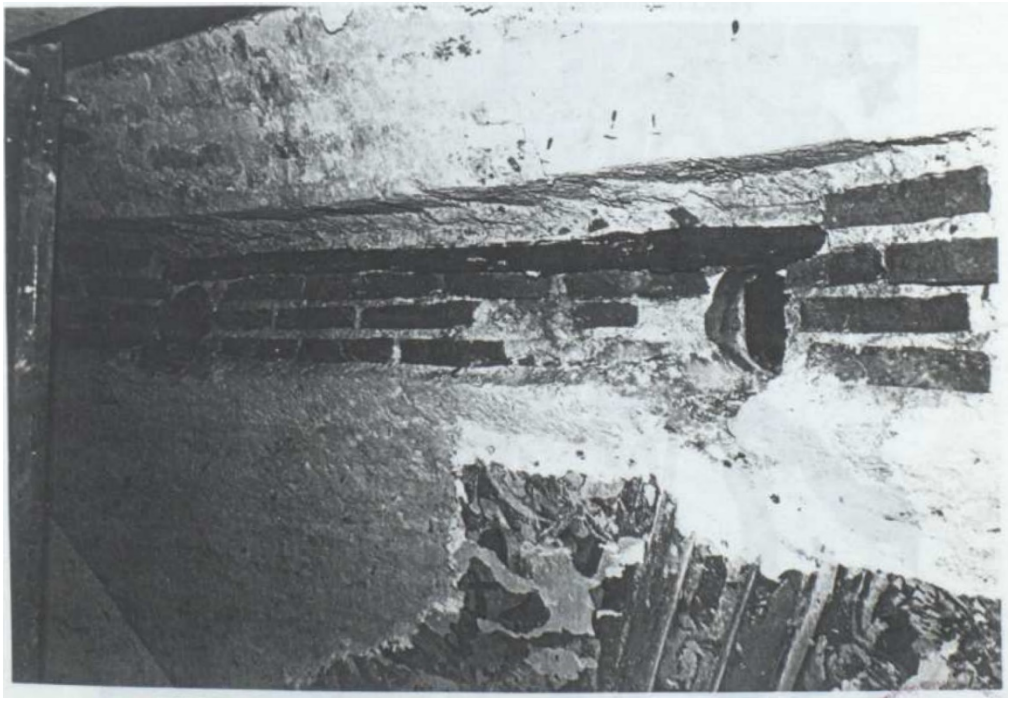
Belge 28. Güneybatı pandantifi restitüsyonu (Erçağ, 1996, s.84).

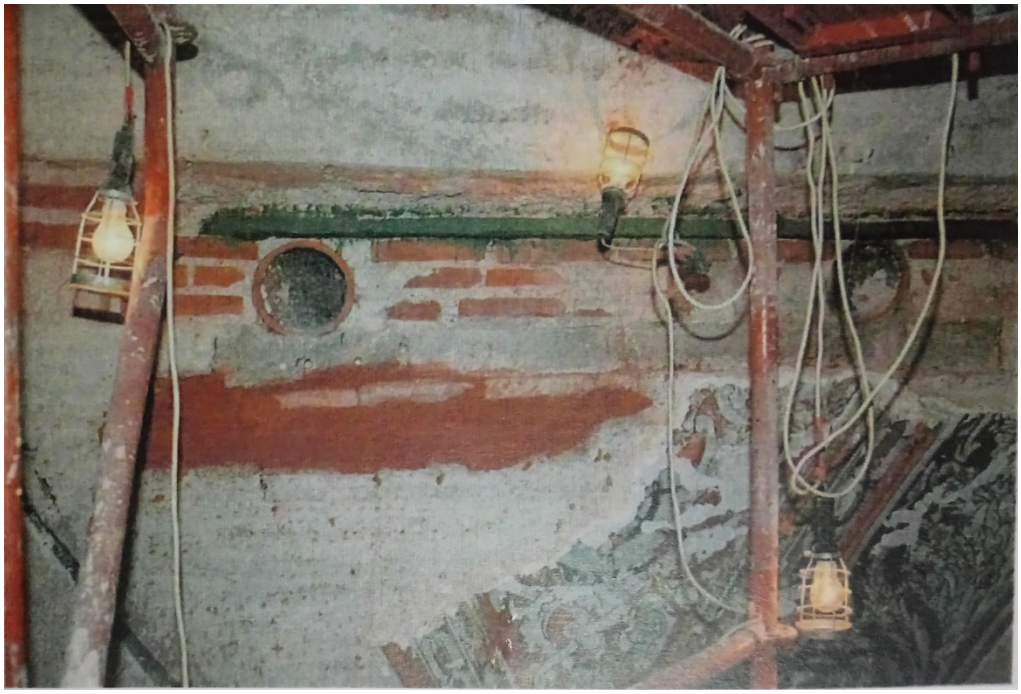
Belge 29. Güneybatı pandantifi tuğla onarımı (Zaimler, 1995, s.232).

Belge 30. Güneybatı pandantifi, gergi demiri (Erçağ, 1994, s.88).

Belge 31. Güneybatı pandantifi, gergi demiri ve taş hatıl (Erçağ, 1996, s.74).

Belge 32. Güneybatı pandantifi, duvar örgü detayı (Erçağ, 1994, s.88).

Belge 33. Güneybatı pandantifi, 2003 (Url-5, Fotoğtaf: Michael Greenhalgh).

34.20.0533/3

kayda

T.C.
BAŞBAKANLIK
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
İSTANBUL VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : ABİYAP-ABİŞB...275/1393

İSTANBUL

Konu : Şehzade Cami minaresi.:

26..EKİM/ 1989

İSTANBUL 1 NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT
VARLIKLARI KORUMA KURULU MÜDÜRLÜĞÜNE
Süleymaniye-ŞEHİR

Eminönü Vezneciler de bulunan Şehzade Cami'i batı minaresinde idaremizce 1989 yılı restorasyonu yapılacaktır.

Bu itibarla kurulunuca gerekli kararın alınmasını rica ederim.

BÖLGE MÜDÜR ADINA

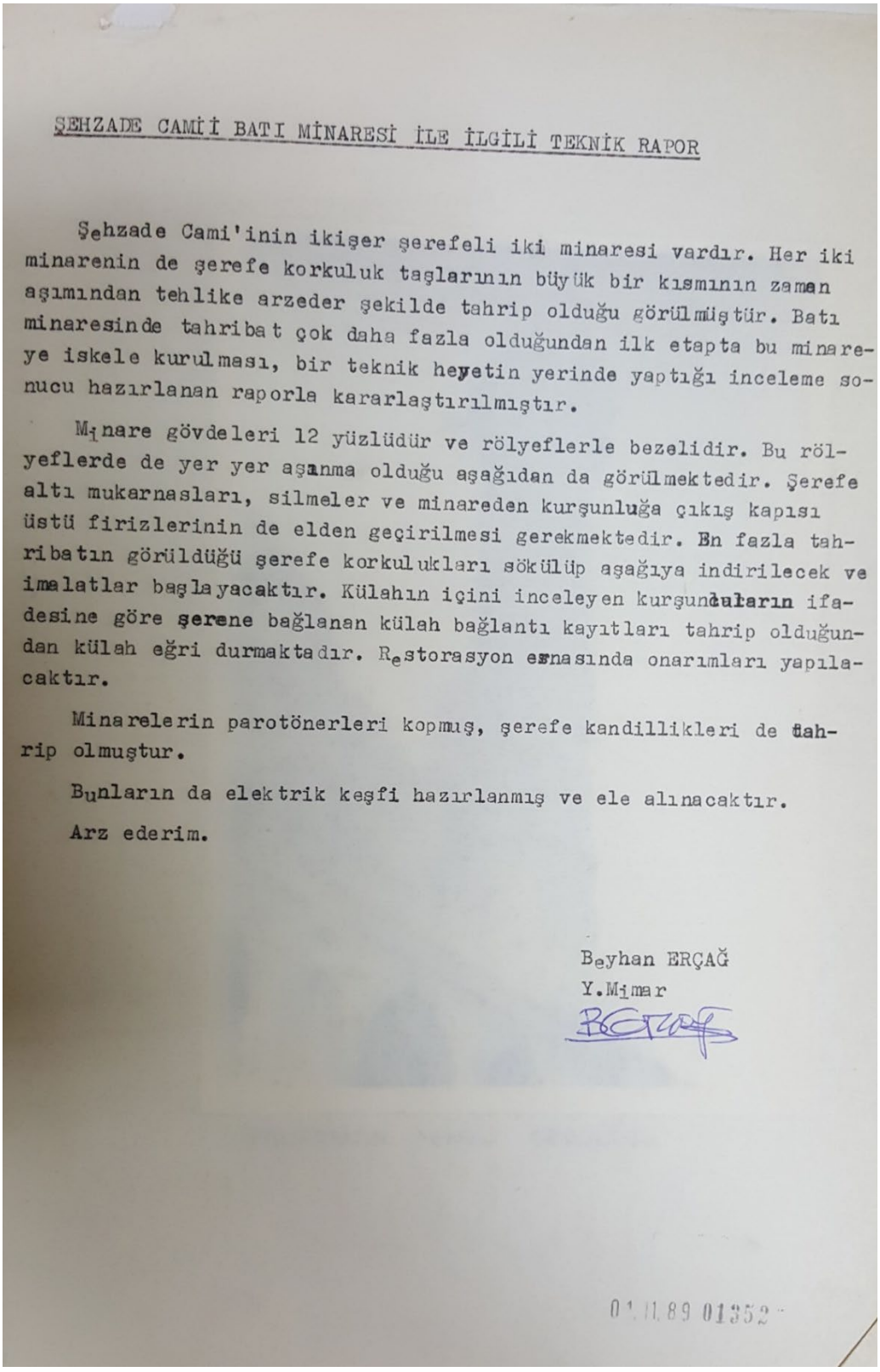
Mustafa İMAMOĞLU
Bölge Müdür Yrd.

EKLER :
EK- 1.(1 adet rapor)
EK- 2.(11 adet fotoğraf)

TARANMIŞTIR

01.11.89 01352

Belge 34. Cami batı minaresi hk. (İVBMA).

ŞEHZADE CAMİİ BATI MİNARESİ İLE İLGİLİ TEKNİK RAPOR

Şehzade Cami'inin ikişer şerefeli iki minaresi vardır. Her iki minarenin de şerefe korkuluk taşlarının büyük bir kısmının zaman aşımından tehlike arzeder şekilde tahrip olduğu görülmüştür. Batı minaresinde tahribat çok daha fazla olduğundan ilk etapta bu minareye iskele kurulması, bir teknik heyetin yerinde yaptığı inceleme sonucu hazırlanan raporla kararlaştırılmıştır.

Minare gövdeleri 12 yüzlüdür ve rölyeflerle bezelidir. Bu rölyeflerde de yer yer aşınma olduğu aşağıdan da görülmektedir. Şerefe altı mukarnasları, silmeler ve minareden kurşunluğa çıkış kapısı üstü firizlerinin de elden geçirilmesi gerekmektedir. En fazla tahribatın görüldüğü şerefe korkulukları sökülüp aşağıya indirilecek ve imalatlar başlayacaktır. Külahın içini inceleyen kurşuncuların ifadesine göre şerefe bağlanan külah bağlantı kayıtları tahrip olduğundan külah eğri durmaktadır. Restorasyon esnasında onarımları yapılacaktır.

Minarelerin parotönerleri kopmuş, şerefe kandillikleri de tahrip olmuştur.

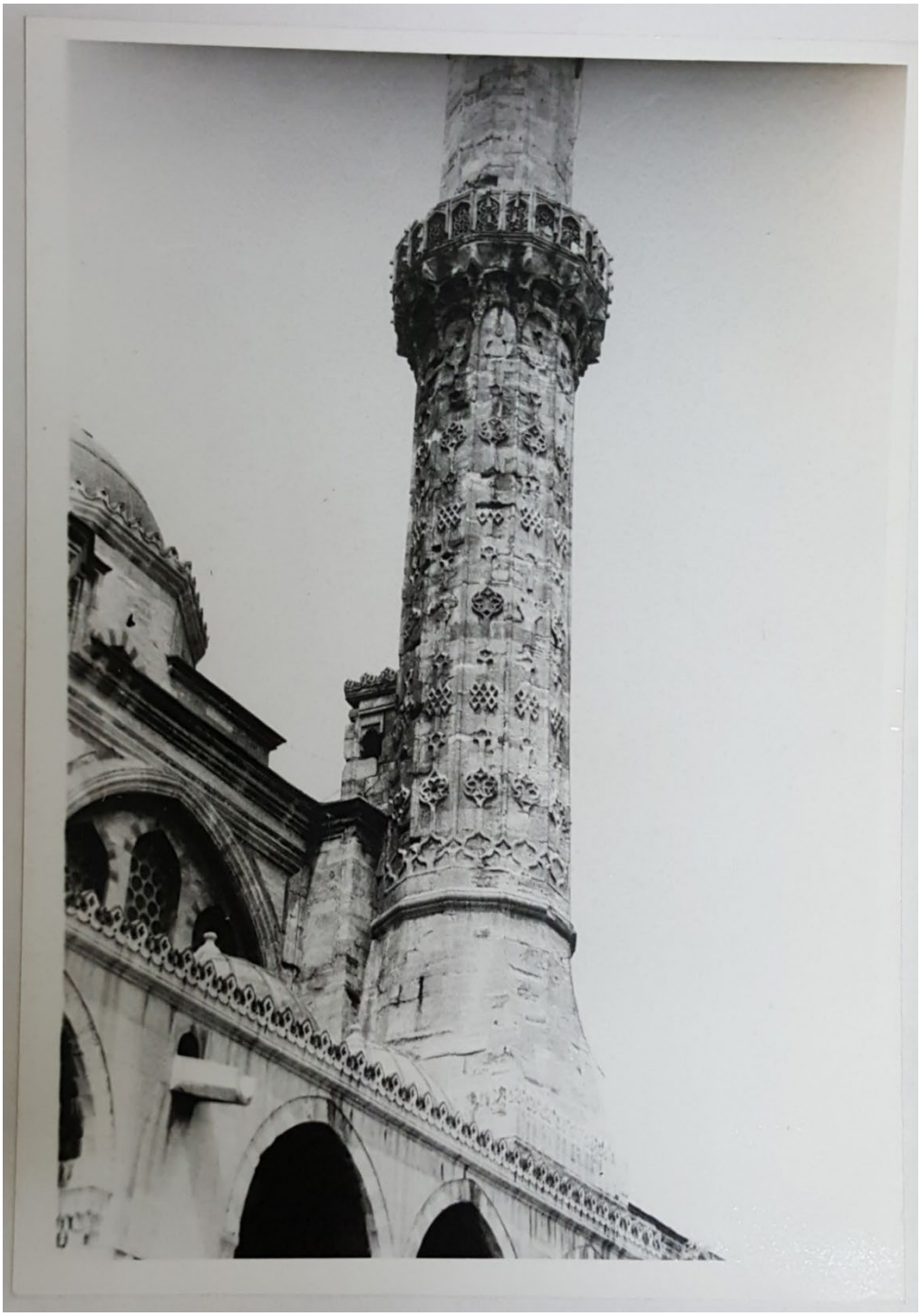
Bunların da elektrik keşfi hazırlanmış ve ele alınacaktır.

Arz ederim.

Beyhan ERÇAĞ
Y.Mimar

01.11.89 01352

Belge 35. Cami batı minaresi raporu (İVBMA).

Ek 1, Cami batı minaresi genel görünüş (İVBMA).

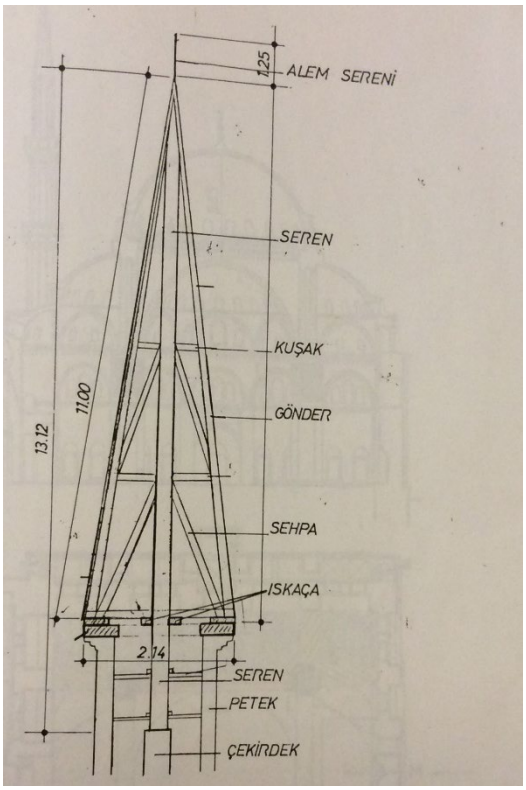

Ek 2-3, Cami batı minaresi şerefe korkuluk detayları (İVBMA).

Ek 4 – 9, Cami batı minare bozulma detayları (İVBMA).

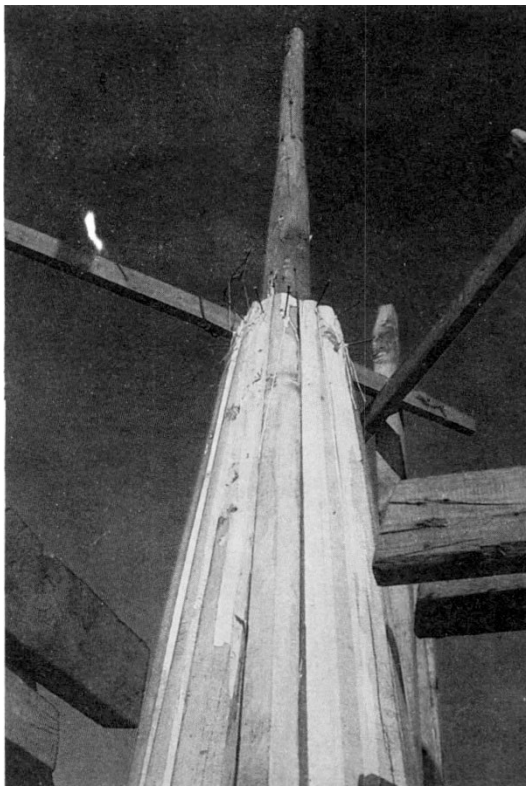
Ek 11, Minare külahı – Kesit krokisi (İVBMA).

Ek 10, Bozulma detayı (İVBMA).

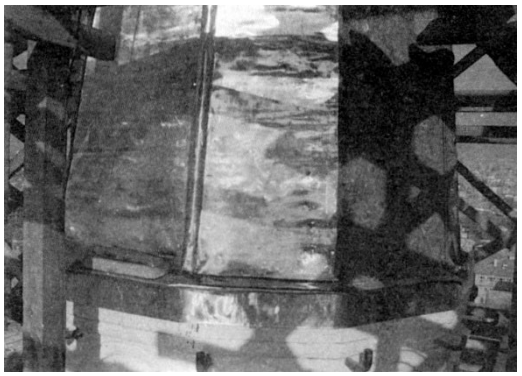
Ek 12, Önceki uygulamalarda çimento katkılı harç kullanımı (İVBMA).

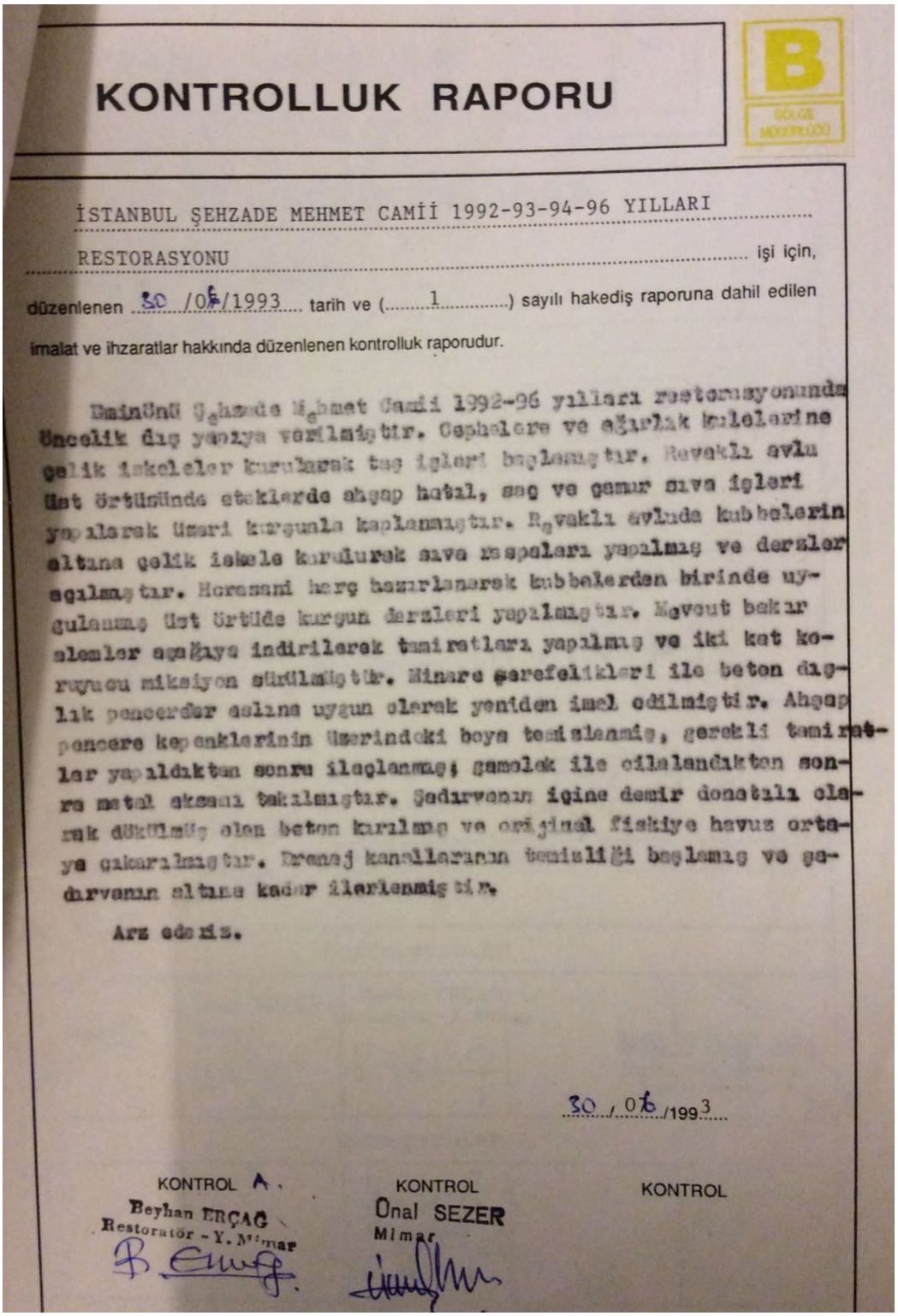
Ek 14, Minarenin yenilenmiş gönderleri ve sereni (İVBMA).

Ek 13, Restorasyon öncesi (İVBMA).

Ek 15, Restorasyon sonrası (İVBMA).

KONTROLLUK RAPORU

B
BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

İSTANBUL ŞEHZADE MEHMET CAMİİ 1992-93-94-96 YILLARI

RESTORASYONU işi için,

düzenlenen 30 /06/1993 tarih ve (1) sayılı hakediş raporuna dahil edilen

imalat ve ihzaratlar hakkında düzenlenen kontrolluk raporudur.

Eminönü Şehzade Mehmet Camii 1992-96 yılları restorasyonunda öncelik dış yapıya verilmiştir. Cephelere ve ağırlık kuleleri ne çelik iskeleler kurularak taş işleri başlamıştır. Revaklı avlu üst örtüsünde etekl erde ahşap hatıl, sac ve çamur sıva işleri yapılarak üzeri kurşunla kaplanmıştır. Revaklı avlu da kubbelerin altına çelik iskele kurularak sıva raspaları yapılmış ve dersler açılmıştır. Horasanı harç hazırlanarak kubbelerden birinde uygulanmış üst örtüde kurşun derzleri yapılmıştır. Mevcut bakır elemler aşağıya indirilerek tamiratları yapılmış ve iki kat koruyucu miksiyon sürülmiştir. Minare şerefelikleri ile beton dışlık pencereler aslına uygun olarak yeniden imal edilmiştir. Ahşap pencere kepenklerinin üzerindeki boya temizlenmiş, gerekli tamiratlar yapıldıktan sonra ilaçlanmış; gamalak ile cilalandıktan sonra metal aksamı takılmıştır. Şadırvanın içine demir donatılı olarak dökülmüş olan beton kırılmış ve orijinal fıskiye havuz ortaya çıkarılmıştır. Drenaj kanallarının temizliği başlamış ve şadırvanın altına kadar ilerlenmiştir.

Arz ederiz.

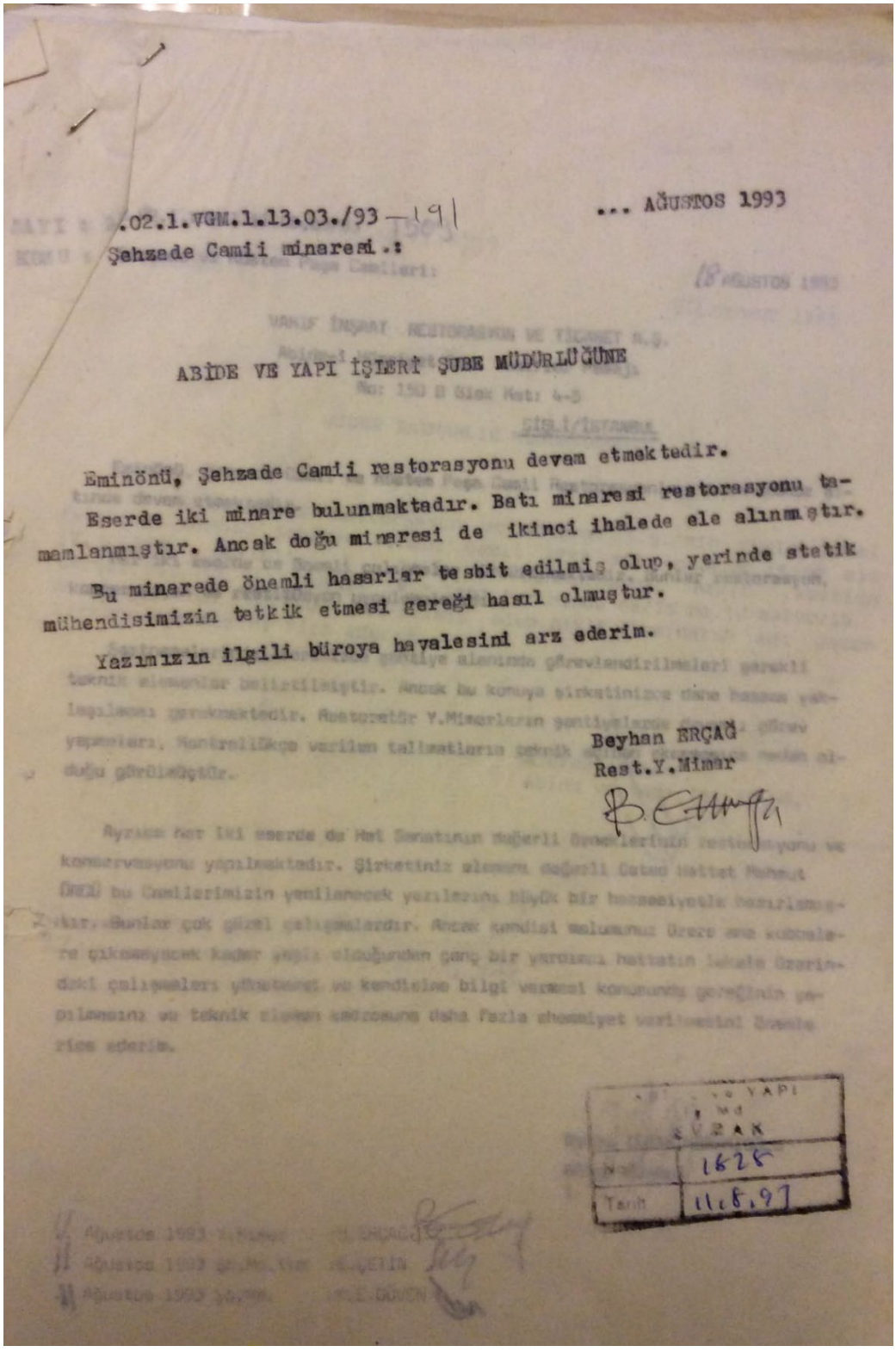
30 / 06 /1993

KONTROL A.
Beyhan ERÇAĞ
Restoratör - Y. Mimar

KONTROL
Onal SEZER
Mimar

KONTROL

Belge 36. 30.06.1993 tarihli kontrolluk raporu (İVBMA).

.02.1.VGM.1.13.03./93 – 191 ... AĞUSTOS 1993

Şehzade Camii minaresi.:

ABİDE VE YAPI İŞLERİ ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜNE

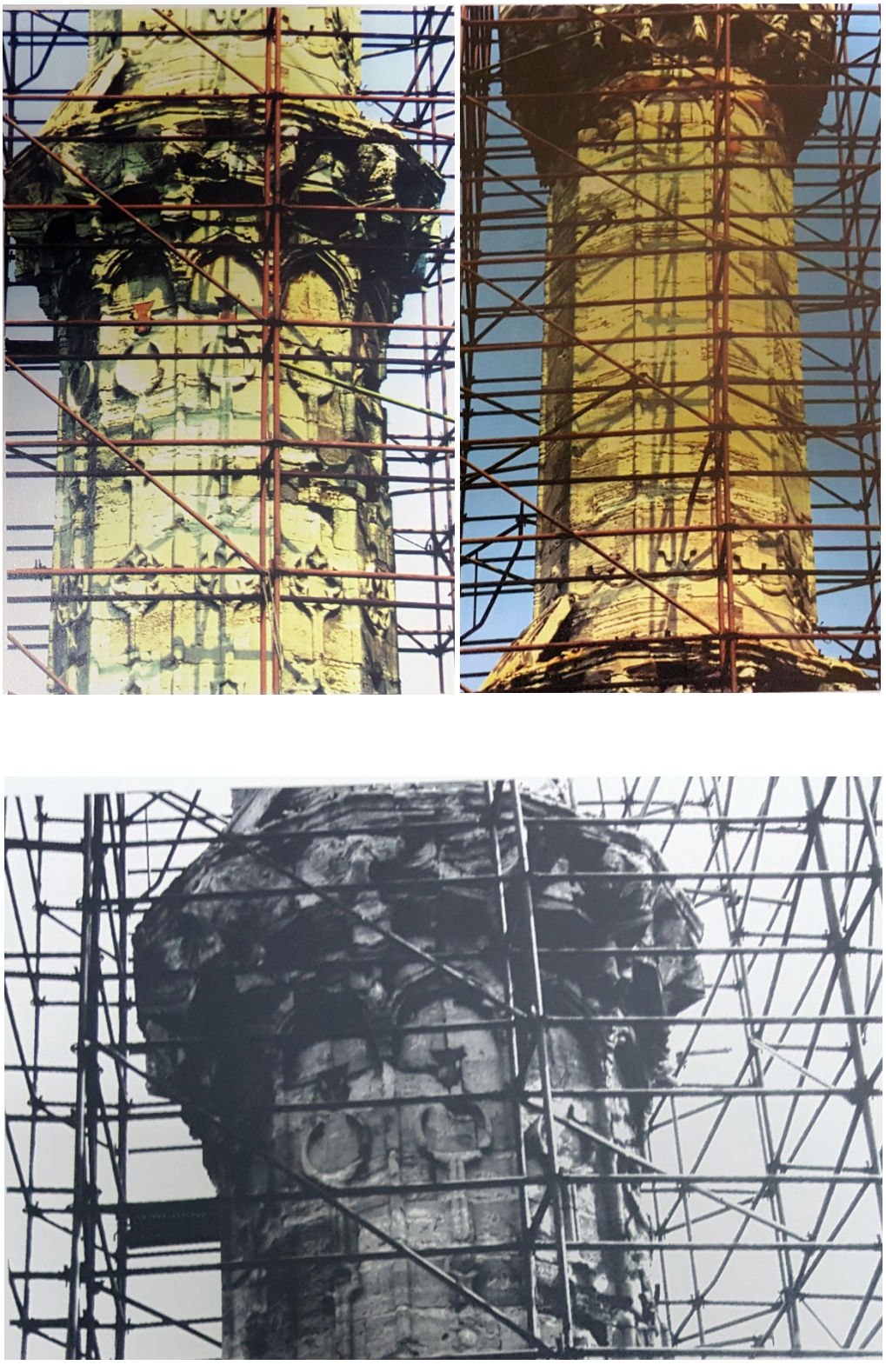
Eminönü, Şehzade Camii restorasyonu devam etmektedir. Eserde iki minare bulunmaktadır. Batı minaresi restorasyonu tamamlanmıştır. Ancak doğu minaresi de ikinci ihalede ele alınmıştır. Bu minarede önemli hasarlar tesbit edilmiş olup, yerinde statik mühendisimizin tetkik etmesi gereği hasıl olmuştur.

Yazımızın ilgili büroya havalesini arz ederim.

Beyhan ERÇAĞ
Rest.Y.Mimar

... YAPI
... Md
... RAK
No: 1625
Tarih: 11.8.93

Belge 37. Cami doğu minaresi hakkında bilgi yazısı (İVBMA).

Belge 38. Doğu minare – Restorasyon öncesi bozulma detayları (İVBMA).

İSTANBUL, ŞEHZADE MEHMET CAMİİ SOL MİNARESİNİN

TAŞIYICILIK DURUMU HAKKINDA

TEKNİK RAPOR

(İ.T.Ü. Döner Sermaye İşletmeleri Yönetmeliği kapsamında hazırlanmıştır.)

1. KONU

Vakıf İnşaat, Restorasyon ve Ticaret A.Ş. tarafından onarım ve restorasyonu sürdürülmekte olan Sehzade Mehmet Camii sol minaresinde olusan bozulmalarla ilgili taşıyıcılık durumunun belirlenmesi ve bozulmaların giderilmesi için öneriler geliştirilmesidir.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEM VE AŞAMALARI

2.1. Vakıf İnşaat'ca sağlanan minareye ait rölöve projelerine, minarenin dış cephesinde ve orta ekseninde görülebilen çatlaklar ve bozulmalar işlenmiş ve önemlileri fotograflarla belgelenmeye çalışılmıştır.

2.2. Minarenin taş olan malzemesinden örnekler alınmış, bunlar üzerinde yapılan deneylerle basınç dayanımları ve elastiklik modülleri için değerler belirlenmiştir.

2.3. Minare mevcut durumu ile 2.2.'de sözü edilen deneylerden elde edilen veriler kullanılarak çeşitli şekillerde idealize edilmiş, statik düşey ve dinamik yatay deprem yükleri altında taşıma gücünü belirleyecek hesaplar yapılmıştır.

2.4. Hasarlı olan sol minare ve onarım görerek sağlamlaştırılmış sağ minarede ilk üç titreşim moduna ait özel periyotlar deneysel olarak belirlenmiş ve bulunan farklı değerlerle sol minaredeki hasarın derecesi kestirilmeğe çalışılmış ve hesaplarda kullanılan malzeme sabitlerinin mertebesi irdelenmiştir.

2.5. Onarım için gerekebilecek malzeme türünü saptayabilmek için karışım-

Belge 39. Cami doğu minaresi taşıyıcılık durumu hakkında rapor. Sayfa 1. (İVBMA).

lar hazırlanmış ve özgün malzeme ile uyumlu olacak bir karışım deneylerle doğrulanarak belirlenmiştir.

2.6. Önceki aşamaların sağladığı bilgiler ışığında hasarın nedenleri ve bu hasarı onarabilmek için gerekli müdahaleler için seçenekler üretilerek, öneriler geliştirilmiştir.

3. ÇALIŞMADA ELDE EDİLEN SONUÇLAR

3.1. Vakıf İnsaat'ça sağlanan rölöve resminde minarenin tam bir dış görünüşü, çeşitli seviyelerdeki planları, orta eksen sereninin görünüşünün ve minarenin dış görünüşünün açılımları ile çeşitli fotograflar bulunmaktadır, Ek 1. Bu rölöve resmi, yerinde çeşitli zamanlarda yapılan belirlemelere göre minarenin hasar durumunda görülebilen ilave veya açıklamalı bozulmaları da kapsayacak şekilde tamamlanmıştır. Bozulmaların önemli olanlarını gösteren ve ekibimiz elemanlarından Y.Mim.Aras Neftçi'nin çekmiş olduğu fotograflar da ekte sunulmaktadır, Ek 2.

Minarenin bozulmaları iki büyük grupta toplanabilir;

a. Minarenin taşıyıcılığına önemli etkisi bulunmayan bozulmalar.

Minarenin külahı yoktur. Minarenin taşıyıcılığını etkilemeyen ve çoğunluğu dış iklim etkileri ile zamanın neden olduğu bu bozulmalar taşlarda yer yer aşınmalar, ufak kopmalar, özellikle birinci şerefeye kadar olan bölgesindeki süslemelerde gözükmektedir.

b. Minarenin taşıyıcılığına etkili bozulmalar.

Minarenin cami esas kütlesine bağlı bölgesindeki hasar büyük ölçüde değildir. Buna karşın serbest hale geldikten sonra özellikle birinci şerefeye kadar olan bölgesinde gerek merkez serende, gerek merdivenlerde, gerekse dış duvarda çatlaklar, kopmalar ve taşların birbirine göre yatay hareketlerini belirleyen kaymalar gözlenmektedir.

Serende ve dış duvarda geçmiş bir onarımın izleri olarak demir kenetlerle yapılmış dikişlere rastlanmaktadır. Ancak bunların büyük bir çoğunluğu etkinliklerini kısmen veya tamamen yitirmiş durumdadır.

Raporun devamı. Sayfa 2. (İVBMA).

Önemli bir bozulma da minareden cami damına çıkan kapı ve çevresindedir. Bu bölge minarenin en fazla hasar gören, kopmuş taş parçalarının bulunduğu bir kısmıdır.

3.2. Minareden elde edilmiş taş numuneleri üzerinde basınç deneyleri yapılmıştır.
Taşların bir kısmı diğerlerine nazaran daha fazla bozulmuş durumda idi. Denenen dört numunenin P-δ diyagramları ekte verilmektedir, Şekil 1,2,3,4.

Zayıf taşta (ortalama)
γ (yoğunluk) = 1.61 gr/cm^3
σ_{maks} (basınç dayanımı) = 95 kg/cm^2
E (elastisite modülü) = 28500 kg/cm^2

Kuvvetli taşta (ortalama)
γ = 2.01 gr/cm^3
σ = 155 kg/cm^2
E = 55000 kg/cm^2
bulunmuştur.

3.3. Minarenin taşıyıcılığını irdelemek amacı ile statik ve dinamik yüklere göre hesabında, yukarıdaki bulgulara dayanılarak γ= 1.85 gr/cm^3, E= 50000 kg/cm^2 değerlerinin kullanılması uygun bulunmuştur.

Minare, ana kütle üzerine oturduğu noktadan itibaren 26.76 m yükselen kargir silindirik bir kule olarak modellenmiş ve kritik kesit olarak bu seviye kabul edilmiştir.

Statik düşey yükler altında minarenin bu bölgesinin ağırlığı 172.6 t olarak hesaplanmıştır. Buna göre kritik kesitte normal basınç gerilmesi 3.85 kg/cm^2 olmaktadır. Bu ise zayıf taş bir bölge kabulünde dahi 25'e yakın bir emniyet katsayısı vermektedir.

Dinamik deprem etkilerine göre yapılan hesapta Amerika Birleşik Devletleri; Purdue Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. Mete A. Sözen'le işbirliği yapılmıştır.

Dinamik hesap için iki model düşünülmüştür.

Raporun devamı. Sayfa 3. (İVBMA).

a. Lineer model:

Minare en alt ucundan ankastre olarak mesnetlenmiş, iç çapı sabit, dış çapı değişken üstüste üç boş silindir olarak idealize edilmiştir, Şekil 5. Buna göre ilk üç titreşim moduna ait periyotlar sırasıyla 0.75, 0.16 ve 0.07 saniye olarak hesaplanmıştır. Yük ve yer değiştirme hesapları için sağlam zemini karakterize eden bir ivme spektrumu seçilmiş ve etkili maksimum zemin ivmesi 0.15 g kabul edilmiştir. Buna göre yapıda maksimum ivme 0.28 g olarak hesaplanmıştır.

Yer değiştirmelerde etkin olan birinci moddur. İlk üç moda ait eğilme momenti etkileri değişik yöntemlerle toplandığında, minarenin böyle bir modelleme ile ayakta kalamayacağı sonucu çıkar. Bu sonuç maksimum ivmenin 0.10 g alındığı durumda da geçerlidir. Ancak birçok minarenin sözü edilenden daha şiddetli zemin hareketlerinde bile ayakta kaldığı bilindiğine göre bu modele güvenmek doğru olmamaktadır.

b. Nonlineer model:

Minare, sadece basınç alabilen iki yay üzerindeki rijit bir tablaya bağlı olarak idealize edilmiştir. Yük-yerdeğiştirme diyagramı iki doğrudan oluşmaktadır. Birinci kısım 0.06 m yerdeğiştirme ve ona karşı gelen 16 tm eğilme momenti ile belirlenen nokta, ikinci kısım, bu nokta ile eğilme momentinin sıfır yatay yerdeğiştirmenin 1.6 m olduğu nokta arasıdır, Şekil 6. Modelde ilk elastik titreşim periyodu 1 sn'dir. Hesaplamada sağlam zeminlerdeki kuvvetli depremleri en iyi karakterize eden El-Centro 1940 depremi Kuzey-Güney bileşeni kullanılmış ve sönüm oranı 0.02 olarak seçilmiştir. Maksimum deprem ivmesi 0.35 g ve hatta 0.50 g alınarak yapılan incelemede, en büyük yatay yerdeğiştirme aynı şartlarda elastik model için hesaplanan yatay yerdeğiştirmelerden biraz daha büyük olmakla birlikte, minare devrilmemektedir.

Minarenin deprem yükleri altındaki gerçek davranışını böyle oldukça basit bir modelle açıklamak zor olmakla birlikte yapının depremde devrilmesini önleyen mekanizmanın anlaşılması bakımından yeterlidir.

Y. M.

Raporun devamı. Sayfa 4. (İVBMA).

3.4. Teorik hesap sonuçlarını tahkik edebilmek ve hasarlı ve sağlam minarelerin periyotları arasında bir fark olup olmadığını araştırmak amacı ile periyotlar deneysel ölçümlerle de belirlenmiştir. Bu iş için Japonya, Toyohashi Teknoloji Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. S. Kato ile işbirliği yapılmıştır. Birinci titreşim modu için period her iki minare için de 0.8 - 0.73sn arasında bulunmuştur. Bu değerler teorik olarak hesaplanan 0.75 sn ile uyum içindedir. İkinci titreşim modu için period hasarlı minarede 0.19 sn sağlam minarede 0.157 sn olarak ölçülmüştür. Sağlam minarede ölçülen period teorik hesap sonucu 0.16 sn ile uyumludur.

Üçüncü modda ise period hasarlı minarede 0.084 sn sağlam minarede 0.078 sn'dir. Bu değer teorik hesapta 0.07 sn olarak bulunmuştur. Sağlam minarenin periodları teorik hesaplarla uyuşmaktadır. Hasarlı minarenin periodlarının bu değerlerle karşılaştırılması rijitliğin ikinci mod için 0.33, üçüncü mod için 0.14 azaldığı sonucunu vermektedir.
Minarenin hasarlı bölgeleri de çoğunlukla ikinci mod karşılığı kritik noktalara rast gelmektedir.

3.5. Hasarlı yerlerde kullanılması olası harçlar üzerinde karışımlar oluştururken, malzemenin fiziksel ve kimyasal özellikleri bakımından özgün malzemesine uygunluk göstermesi, belirli bir yapışma özelliği olması yanında basınçlı enjeksiyona uygun akışkanlığının bulunmasına dikkat edilmiştir. Yapılan çeşitli karışımlar arasında aşağıdaki karışımlar uygun olacağı düşüncesi ile denenmiştir.

	Enjeksiyon Harcı 1	Enjeksiyon Harcı 2
Beyaz çimento	700 kg/m^3	400 kg/m^3
Toz kireç	200 kg/m^3	600 kg/m^3
Kum (0.5 mm'den elenmiş)	250 kg/m^3	400 kg/m^3
Tuğla tozu (0.5 mm'den elenmiş)	250 kg/m^3	400 kg/m^3
Su	550 kg/m^3	1000 kg/m^3
Akışkanlaştırıcı katkı Behim FM	3.5 kg/m^3	-
ECC HARZ KÜSTER KATKISI		
Su Bazlı Epoksi Reçinesi (A+B) bileşenleri	-	(22.5+22.5) kg/m^3
Birim ağırlık	1.72 kg/dm^3	1.36 kg/dm^3
Ortalama Basınç Dayanımı	241 kg/cm^2 (10 günlük)	56 kg/cm^2 (21 günlük)

Raporun devamı. Sayfa 5. (İVBMA).

Ancak, minaredeki enjeksiyon ve yapıştırma işlerinde kullanılmak üzere 2 numaralı enjeksiyon harcının kullanılması uygun olacaktır. Gerek 3.2. maddesinde gerekse bu maddede sözü edilen deneyler İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yapı Malzemesi Laboratuvarında ve Doç.Dr. Mustafa Karagüler ve Y.Doç.Dr. Ahmet Ersen'in katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

4. SONUÇLARIN TARTIŞILMASI

3.cü maddede sunulan sonuçlarla kararlara varmak için yeterli bilgiler elde edilmiş olmaktadır.
Buna göre:

4.1. Minare mevcut bozulmalara rağmen düşey yükünü emniyetle taşıyabilir durumdadır. Bu nedenle de minarenin külahının yapılması ve taşlarındaki taşıyıcılıkla ilgisi olmayan bozulmaların makyaj şeklindeki iyileştirilmeleri için öneride bulunulmuştu..

4.2. Sağlam minare yatay yükler altında dipten ankastre lineer elastik bir modelle hesaplandığında 0.1 g büyüklüğünde bir maksimum ivmeye dahi dayanım göstermemektedir. Ancak bu modelin gerçek davranışı göstermediği de açıktır.

Minare belli bir eğilme momenti ve yatay yerdeğiştirmeye kadar lineer elastik bu bölgenin dışında negatif rijitlikli bir doğru ile idealize edilerek yapılan incelemede 0.35 g hatta 0.50 g büyüklüğündeki depremlerde bile hesaplanan yerdeğiştirmelerin elastik modelle hesaplanan yerdeğiştirmeler düzeyinde olduğu fakat minarenin devrilmediği gözlenmiştir.

İçindeki spiral merdivenin de etkisi ile gayet karmaşık bir sistem oluşturan minarenin gerçek bir modellemesini yapmak uzun araştırma gerektirmektedir. Yapılan hesaplar yaklaşık olarak alt ve üst sınırları belirleyerek yeterli kabul edilebilir.

Minarenin dış duvarlarında görülen bozulmaların deprem etkisi ile oluştuğu açıktır. Ana kütleye bağlandığı noktadaki birinci mod etkisindeki bozulmalara ek olarak üst modların da minarenin üst bölgelerinde etkin olduğu anlaşılmaktadır.

Raporun devamı. Sayfa 6. (İVBMA).

Serendeki bozulmalar ise merdivenin bozduğu simetri nedeniyle meydana gelebilecek burulma-çekme gerilmelerinden oluşmuş olabilirler.

Belirli seviyede bir deprem etkisine dayanabilmesi için deneysel olarak rijitlik kaybı belirlenmiş minarenin bozulmalarının giderilerek onarılması gerekmektedir.

5. ONARIM ÖNERİLERİ

5.1. Minarenin söküllüp yeniden yapılması radikal bir çözüm gibi görünüyorsa da bozulmaların nispeten sınırlı alanlarda kalması, taş süslemeleri bakımından çok zengin olması nedeniyle yapımında olanaksızlığa yaklaşan zorluklar ve ekonomik nedenler birlikte düşünülerek bu işlem konu dışı bırakılmıştır.

5.2. Yapılacak taşıyıcılıkla ilgili onarımlarla öneriler aşağıda sıralanmıştır.

a. Taş değiştirme; bozulmuş ve/veya çatlamış taşlar özgün malzemesi ile uyumlu bir taşla değiştirilebilir. Taşın bir kısmının değiştirilmesi düşünülüyorsa epoksi esaslı bir yapıştırıcı ile eski ve yeni parçaların birlikteliği sağlanabilir.

b. Taş değiştirmeyi gerektirmeyen veya değiştirmenin zor veya olanaksız olduğu çatlakların 3.5. maddesinde önerilen harçla ve basınçlı enjeksiyonla doldurulması gerekmektedir.

c. Minareden ana kütleye çıkılan kapının tüm çevresinin tamamen sökülerek yeniden yapılması yararlı olacaktır.

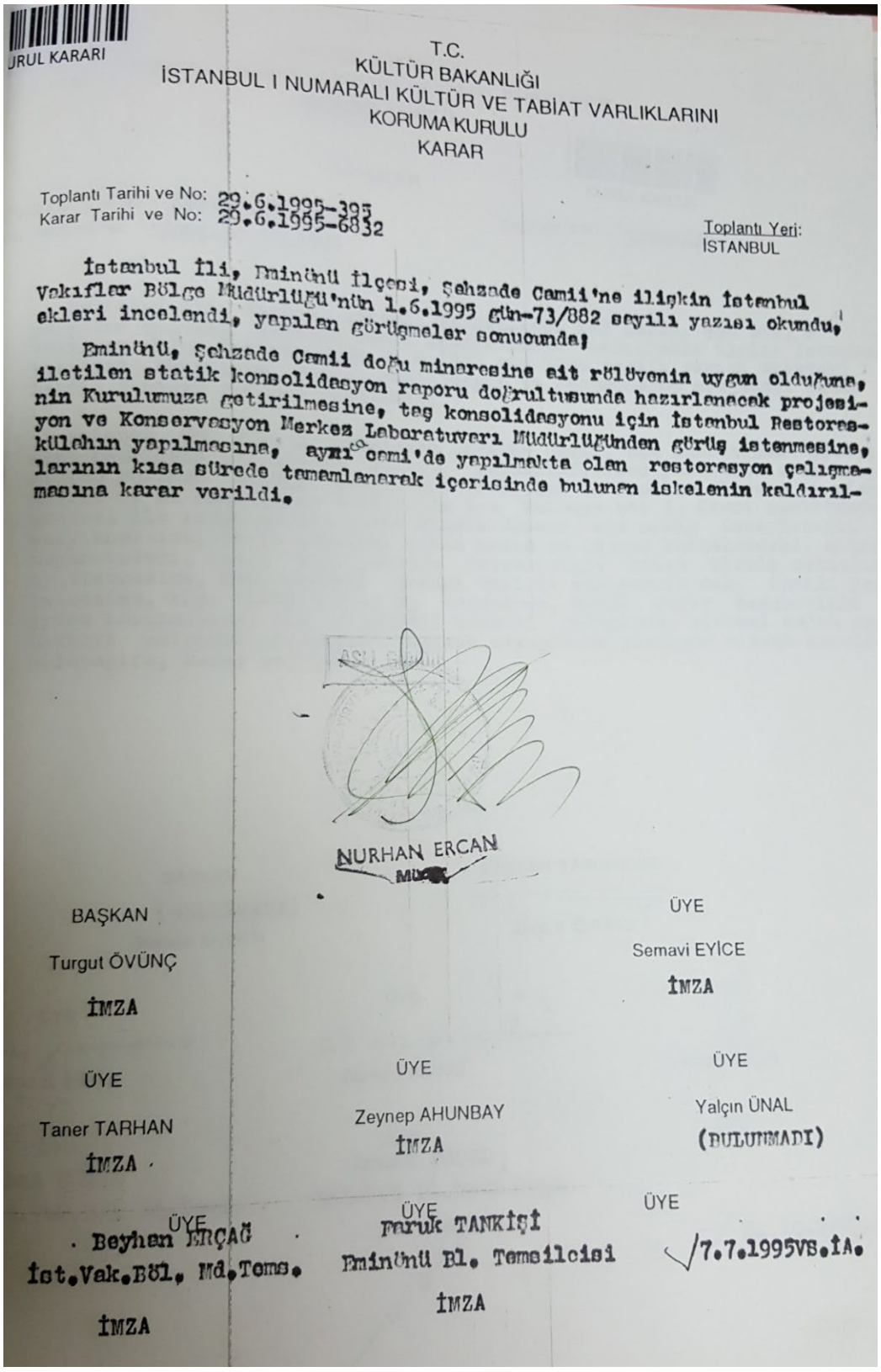
Raporun devamı. Sayfa 7. (İVBMA).

6. SONUÇ

Hasarlı olan Şehzade Mehmet Camii sol minaresinin önerilen onarım işlemleri ile yıkılmadan, özgün rijitliğine ulaşabileceği ve belirli bir deprem ivmesi seviyesine kadar emniyetli bir davranış göstereceği kanısına varılmıştır. 23.9.1994

Prof.Dr. Feridun ÇILI

Prof. Müfit YORULMAZ

URUL KARARI

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
İSTANBUL I NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No: 29.6.1995-395
Karar Tarihi ve No: 29.6.1995-6832

Toplantı Yeri:
İSTANBUL

İstanbul İli, Eminönü İlçesi, Şehzade Camii'ne ilişkin İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 1.6.1995 gün-73/882 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

Eminönü, Şehzade Camii doğu minaresine ait külbenin uygun olduğuna, iletilen statik konsolidasyon raporu doğrultusunda hazırlanacak projesinin Kurulumuza getirilmesine, taş konsolidasyonu için İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğünden görüş istenmesine, külahın yapılmasına, aynı camii'de yapılmakta olan restorasyon çalışmalarının kısa sürede tamamlanarak içerisinde bulunan iskelenin kaldırılmasına karar verildi.

NURHAN ERCAN

BAŞKAN
Turgut ÖVÜNÇ
İMZA

ÜYE
Semavi EYİCE
İMZA

ÜYE
Taner TARHAN
İMZA

ÜYE
Zeynep AHUNBAY
İMZA

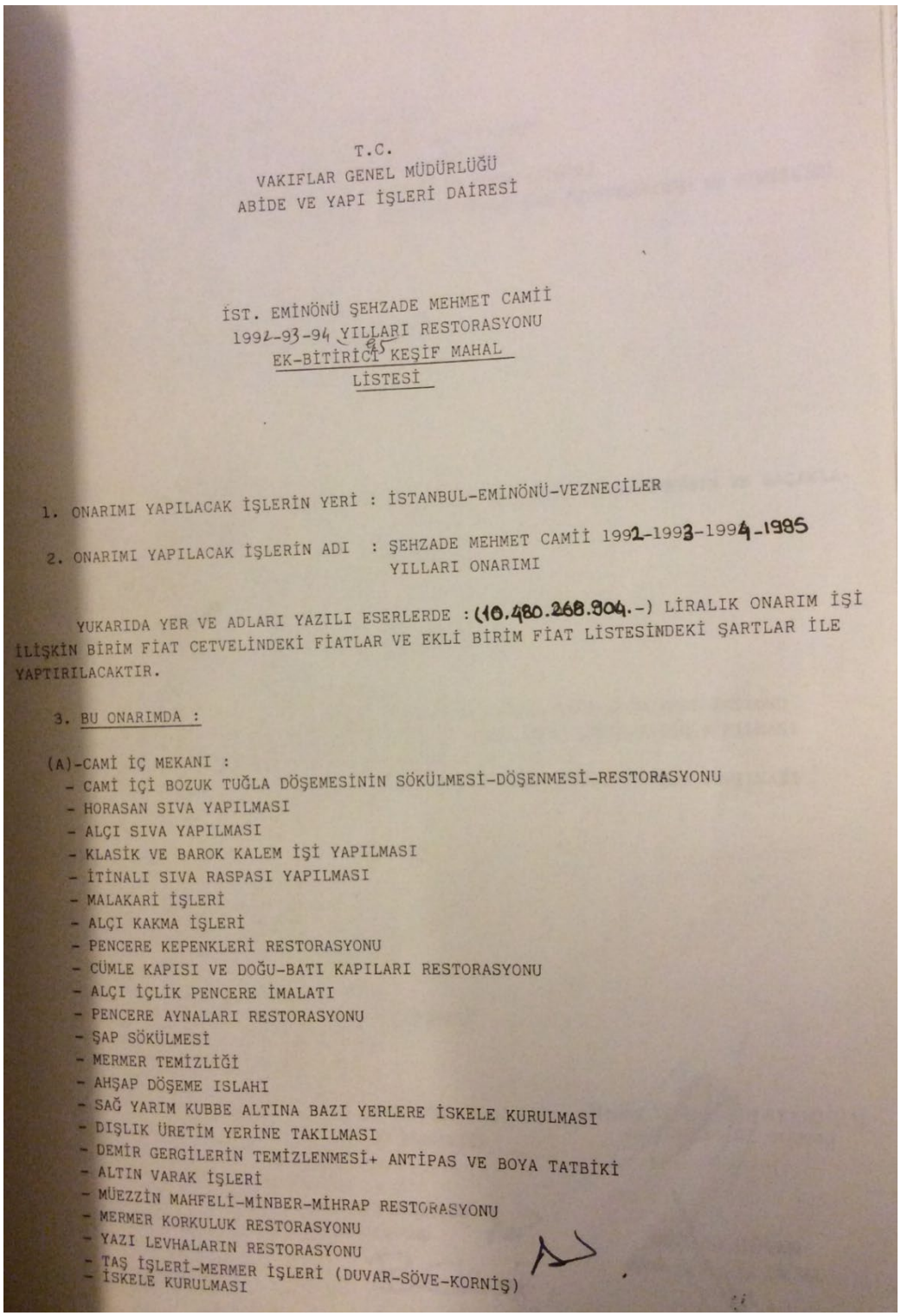
ÜYE
Yalçın ÜNAL
(BULUNMADI)

ÜYE
Beyhan ERÇAĞ
İst.Vak.Böl. Md.Tems.
İMZA

ÜYE
Faruk TANKİŞİ
Eminönü Bl. Temsilcisi
İMZA

ÜYE
7.7.1995VS.İA.

Belge 40. Cami doğu minaresi ilgili kurul kararı (İVBMA).

T.C.
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ABİDE VE YAPI İŞLERİ DAİRESİ

İST. EMİNÖNÜ ŞEHZADE MEHMET CAMİİ
1992-93-94 YILLARI RESTORASYONU
EK-BİTİRİCİ KEŞİF MAHAL
LİSTESİ

1. ONARIMI YAPILACAK İŞLERİN YERİ : İSTANBUL-EMİNÖNÜ-VEZNECİLER

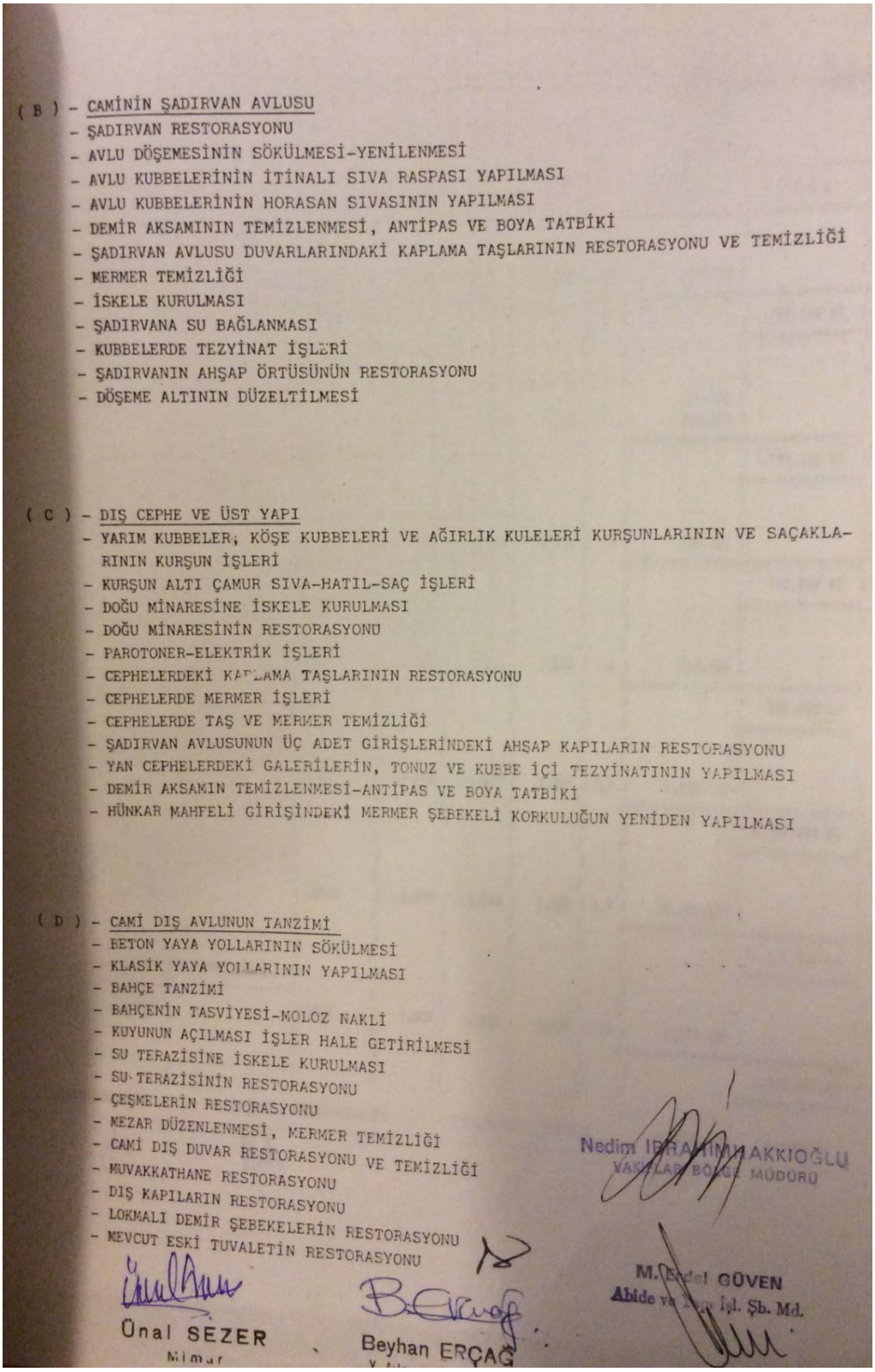
2. ONARIMI YAPILACAK İŞLERİN ADI : ŞEHZADE MEHMET CAMİİ 1992-1993-1994-1995 YILLARI ONARIMI

YUKARIDA YER VE ADLARI YAZILI ESERLERDE : (10.480.268.304.-) LİRALIK ONARIM İŞİ İLİŞKİN BİRİM FİAT CETVELİNDEKİ FİATLAR VE EKLİ BİRİM FİAT LİSTESİNDEKİ ŞARTLAR İLE YAPTIRILACAKTIR.

3. BU ONARIMDA :

(A)-CAMİ İÇ MEKANI :
- CAMİ İÇİ BOZUK TUĞLA DÖŞEMESİNİN SÖKÜLMESİ-DÖŞENMESİ-RESTORASYONU
- HORASAN SIVA YAPILMASI
- ALÇI SIVA YAPILMASI
- KLASİK VE BAROK KALEM İŞİ YAPILMASI
- İTİNALI SIVA RASPASI YAPILMASI
- MALAKARİ İŞLERİ
- ALÇI KAKMA İŞLERİ
- PENCERE KEPENKLERİ RESTORASYONU
- CÜMLE KAPISI VE DOĞU-BATI KAPILARI RESTORASYONU
- ALÇI İÇLİK PENCERE İMALATI
- PENCERE AYNALARI RESTORASYONU
- ŞAP SÖKÜLMESİ
- MERMER TEMİZLİĞİ
- AHŞAP DÖŞEME ISLAHI
- SAĞ YARIM KUBBE ALTINA BAZI YERLERE İSKELE KURULMASI
- DIŞLIK ÜRETİM YERİNE TAKILMASI
- DEMİR GERGİLERİN TEMİZLENMESİ+ ANTİPAS VE BOYA TATBİKİ
- ALTIN VARAK İŞLERİ
- MÜEZZİN MAHFELİ-MİNBER-MİHRAP RESTORASYONU
- MERMER KORKULUK RESTORASYONU
- YAZI LEVHALARIN RESTORASYONU
- TAŞ İŞLERİ-MERMER İŞLERİ (DUVAR-SÖVE-KORNİŞ)
- İSKELE KURULMASI

Belge 41. İstanbul Eminönü Şehzade Mehmet Camii 1992-1993-1994-1995 Yılları Restorasyonu Ek – Bitirici Keşif Mahal Listesi. Sayfa 1. (İVBMA).

(B) - CAMİNİN ŞADIRVAN AVLUSU
- ŞADIRVAN RESTORASYONU
- AVLU DÖŞEMESİNİN SÖKÜLMESİ-YENİLENMESİ
- AVLU KUBBELERİNİN İTİNALI SIVA RASPASI YAPILMASI
- AVLU KUBBELERİNİN HORASAN SIVASININ YAPILMASI
- DEMİR AKSAMININ TEMİZLENMESİ, ANTİPAS VE BOYA TATBİKİ
- ŞADIRVAN AVLUSU DUVARLARINDAKİ KAPLAMA TAŞLARININ RESTORASYONU VE TEMİZLİĞİ
- MERMER TEMİZLİĞİ
- İSKELE KURULMASI
- ŞADIRVANA SU BAĞLANMASI
- KUBBELERDE TEZYİNAT İŞLERİ
- ŞADIRVANIN AHŞAP ÖRTÜSÜNÜN RESTORASYONU
- DÖŞEME ALTININ DÜZELTİLMESİ

(C) - DIŞ CEPHE VE ÜST YAPI
- YARIM KUBBELER, KÖŞE KUBBELERİ VE AĞIRLIK KULELERİ KURŞUNLARININ VE SAÇAKLARININ KURŞUN İŞLERİ
- KURŞUN ALTI ÇAMUR SIVA-HATIL-SAÇ İŞLERİ
- DOĞU MİNARESİNE İSKELE KURULMASI
- DOĞU MİNARESİNİN RESTORASYONU
- PAROTONER-ELEKTRİK İŞLERİ
- CEPHELERDEKİ KAPLAMA TAŞLARININ RESTORASYONU
- CEPHELERDE MERMER İŞLERİ
- CEPHELERDE TAŞ VE MERMER TEMİZLİĞİ
- ŞADIRVAN AVLUSUNUN ÜÇ ADET GİRİŞLERİNDEKİ AHŞAP KAPILARIN RESTORASYONU
- YAN CEPHELERDEKİ GALERİLERİN, TONUZ VE KUBBE İÇİ TEZYİNATININ YAPILMASI
- DEMİR AKSAMIN TEMİZLENMESİ-ANTİPAS VE BOYA TATBİKİ
- HÜNKAR MAHFELİ GİRİŞİNDEKİ MERMER ŞEBEKELİ KORKULUĞUN YENİDEN YAPILMASI

(D) - CAMİ DIŞ AVLUNUN TANZİMİ
- BETON YAYA YOLLARININ SÖKÜLMESİ
- KLASİK YAYA YOLLARININ YAPILMASI
- BAHÇE TANZİMİ
- BAHÇENİN TASVİYESİ-MOLOZ NAKLİ
- KUYUNUN AÇILMASI İŞLER HALE GETİRİLMESİ
- SU TERAZİSİNE İSKELE KURULMASI
- SU TERAZİSİNİN RESTORASYONU
- ÇEŞMELERİN RESTORASYONU
- MEZAR DÜZENLENMESİ, MERMER TEMİZLİĞİ
- CAMİ DIŞ DUVAR RESTORASYONU VE TEMİZLİĞİ
- MUVAKKATHANE RESTORASYONU
- DIŞ KAPILARIN RESTORASYONU
- LOKMALI DEMİR ŞEBEKELERİN RESTORASYONU
- MEVCUT ESKİ TUVALETİN RESTORASYONU

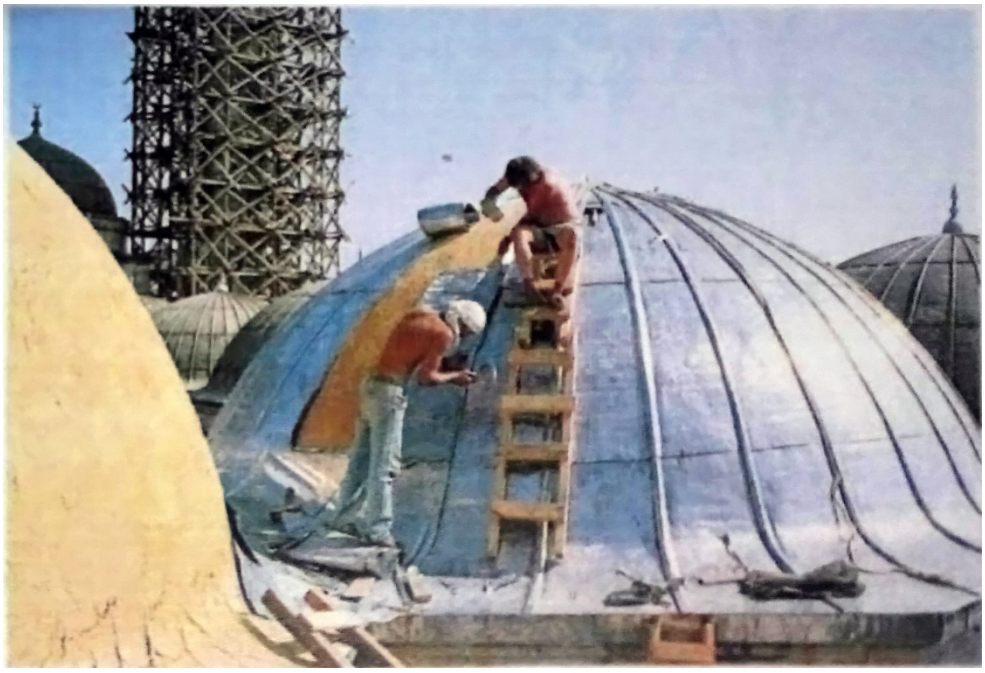
Nedim İBRAHİM AKKIOĞLU
VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRÜ

Ünal SEZER
Mimar

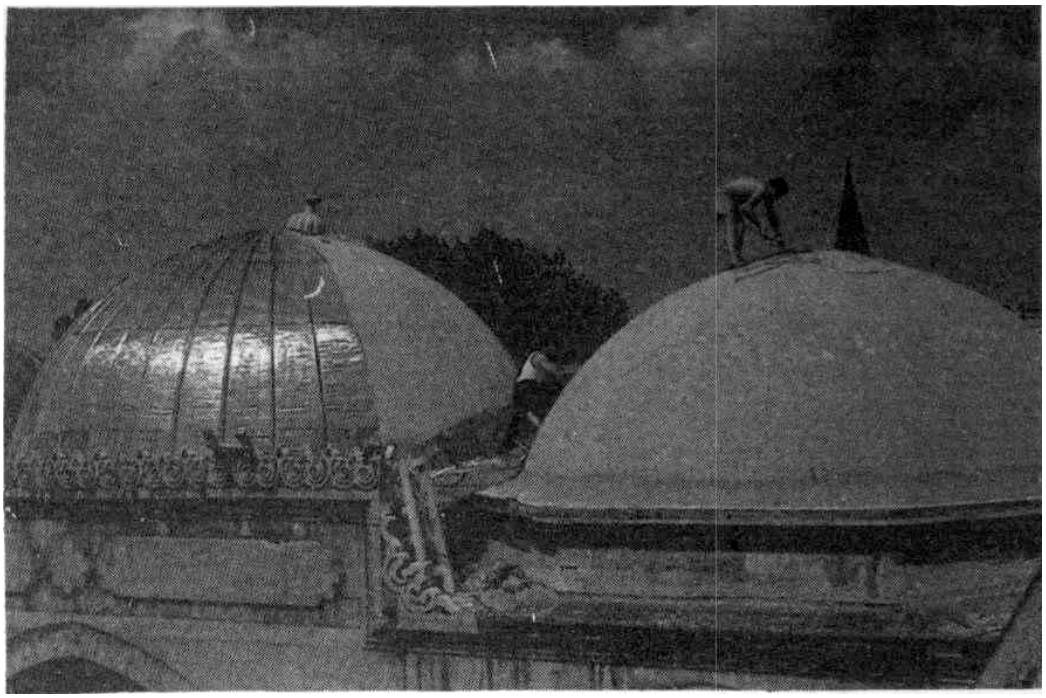
Beyhan ERÇAĞ

M. Erdal GÜVEN
Abide ve [illegible] İşl. Şb. Md.

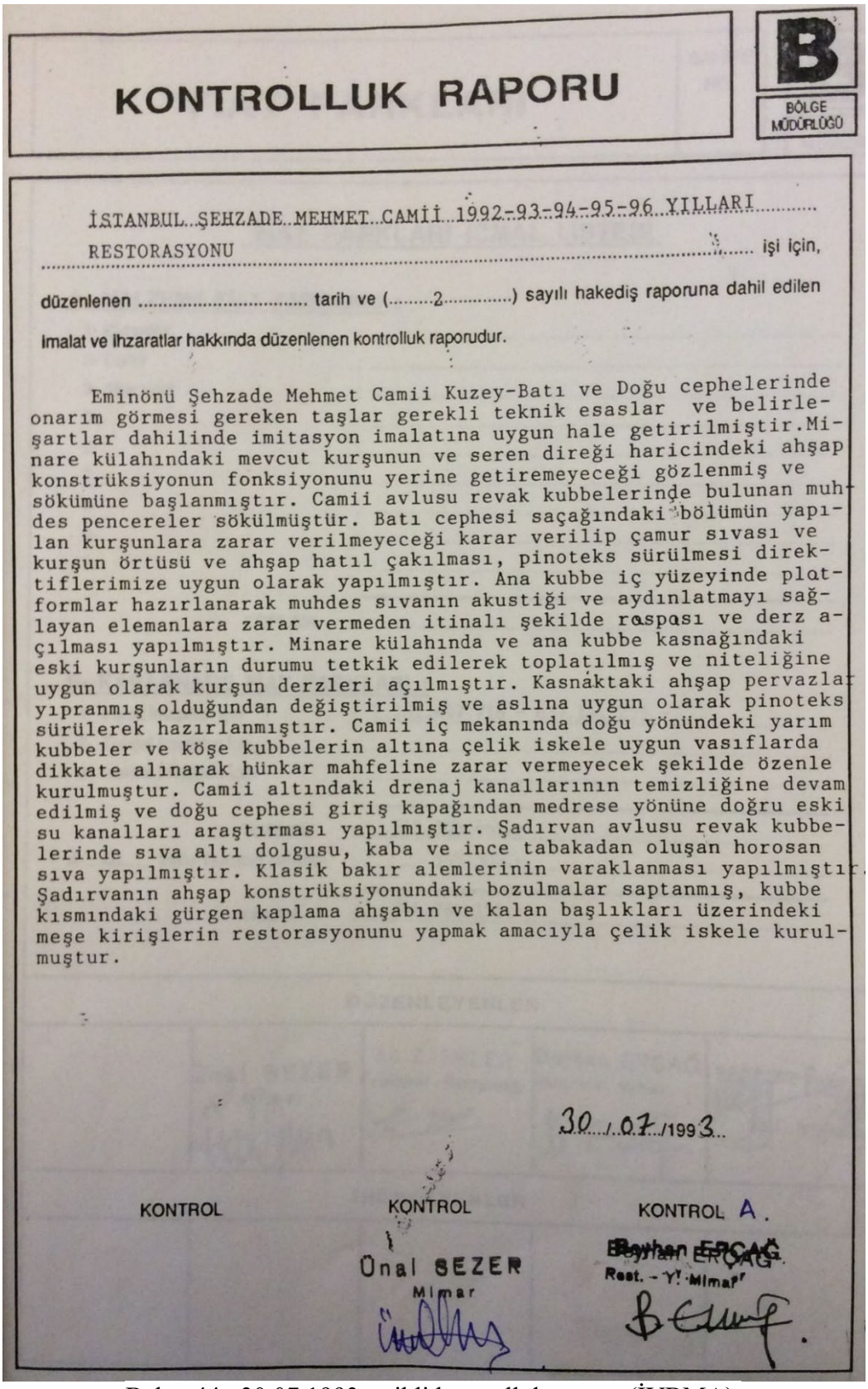
Keşif listesinin devamı. Sayfa 2. (İVBMA).

Belge 42. Şadırvan avlusu revak kubbeleri kurşun kaplama çalışmaları (Erçağ, 1994, s.85).

Belge 43. Şadırvanlı avlu revakları, çamur sıva ve kurşun kaplama çalışmaları (Erçağ, 1991, s. 225).

KONTROLLUK RAPORU

B
BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

İSTANBUL ŞEHZADE MEHMET CAMİİ 1992-93-94-95-96 YILLARI RESTORASYONU işi için,

düzenlenen ..... tarih ve (.....2.....) sayılı hakediş raporuna dahil edilen imalat ve ihzaratlar hakkında düzenlenen kontrolluk raporudur.

Eminönü Şehzade Mehmet Camii Kuzey-Batı ve Doğu cephelerinde onarım görmesi gereken taşlar gerekli teknik esaslar ve belirlenen şartlar dahilinde imitasyon imalatına uygun hale getirilmiştir. Minare külahındaki mevcut kurşunun ve seren direği haricindeki ahşap konstrüksiyonun fonksiyonunu yerine getiremeyeceği gözlenmiş ve sökümüne başlanmıştır. Camii avlusu revak kubbelerinde bulunan muhdes pencereler sökülmüştür. Batı cephesi saçağındaki bölümün yapılan kurşunlara zarar verilmeyeceği karar verilip çamur sıvası ve kurşun örtüsü ve ahşap hatıl çakılması, pinoteks sürülmesi direktiflerimize uygun olarak yapılmıştır. Ana kubbe iç yüzeyinde platformlar hazırlanarak muhdes sıvanın akustiği ve aydınlatmayı sağlayan elemanlara zarar vermeden itinalı şekilde raspası ve derz açılması yapılmıştır. Minare külahında ve ana kubbe kasnağındaki eski kurşunların durumu tetkik edilerek toplatılmış ve niteliğine uygun olarak kurşun derzleri açılmıştır. Kasnaktaki ahşap pervazlar yıpranmış olduğundan değiştirilmiş ve aslına uygun olarak pinoteks sürülerek hazırlanmıştır. Camii iç mekanında doğu yönündeki yarım kubbeler ve köşe kubbelerin altına çelik iskele uygun vasıflarda dikkate alınarak hünkar mahfeline zarar vermeyecek şekilde özenle kurulmuştur. Camii altındaki drenaj kanallarının temizliğine devam edilmiş ve doğu cephesi giriş kapağından medrese yönüne doğru eski su kanalları araştırması yapılmıştır. Şadırvan avlusu revak kubbelerinde sıva altı dolgusu, kaba ve ince tabakadan oluşan horosan sıva yapılmıştır. Klasik bakır alemlerinin varaklanması yapılmıştır. Şadırvanın ahşap konstrüksiyonundaki bozulmalar saptanmış, kubbe kısmındaki gürgen kaplama ahşabın ve kalan başlıkları üzerindeki meşe kirişlerin restorasyonunu yapmak amacıyla çelik iskele kurulmuştur.

30 / 07 /1993

KONTROL

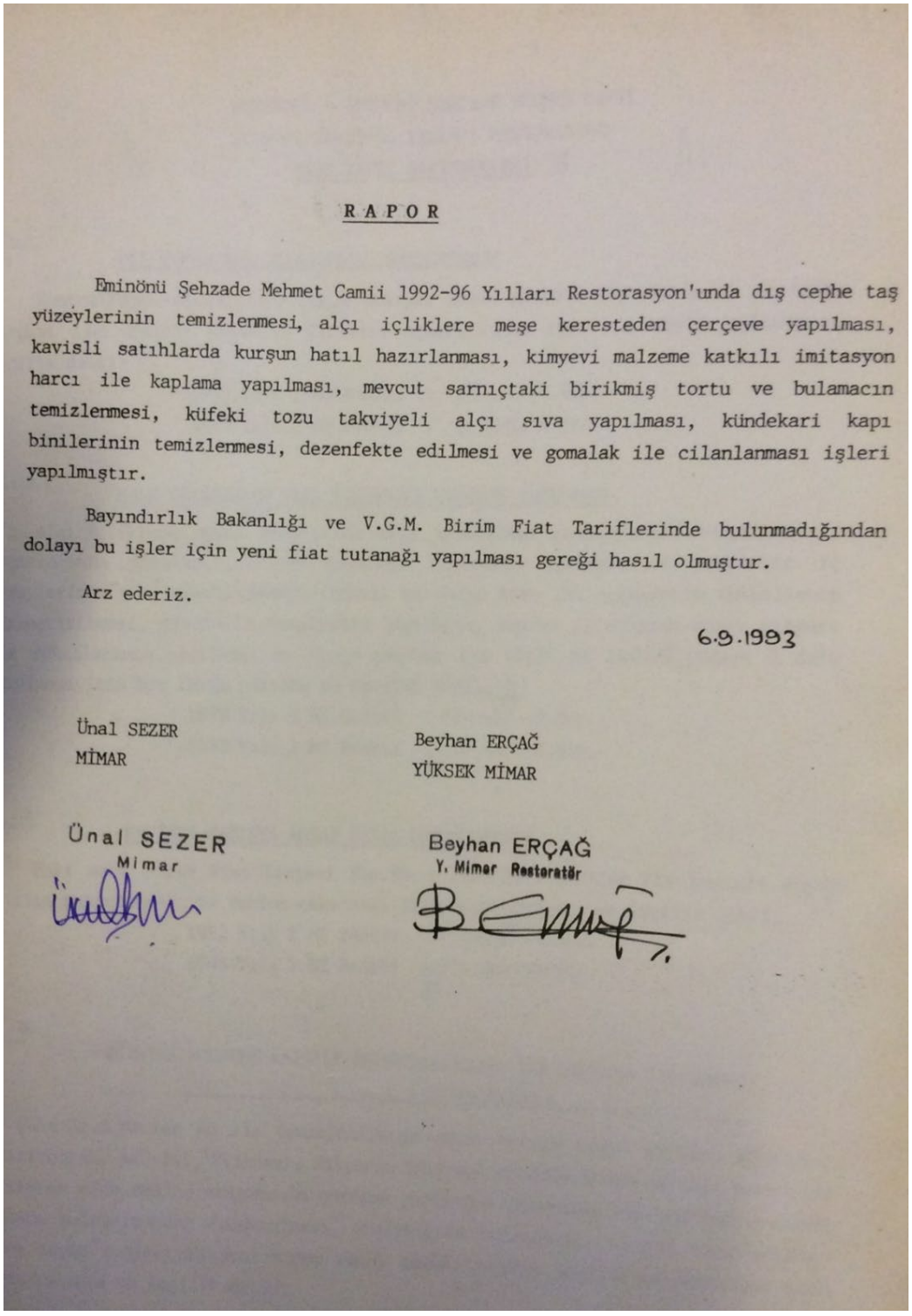
KONTROL
Ünal SEZER
Mimar

KONTROL A.
Beyhan ERÇAĞ
Rest. - Y. Mimar

Belge 44. 30.07.1993 tarihli kontrollük raporu (İVBMA).

Belge 45. Ana kubbe kasnağı kurşun altı çamur sıva – Restorasyon öncesi. (İVBMA).

RAPOR

Eminönü Şehzade Mehmet Camii 1992-96 Yılları Restorasyon'unda dış cephe taş yüzeylerinin temizlenmesi, alçı içliklere meşe keresteden çerçeve yapılması, kavisli satıhlarda kurşun hatıl hazırlanması, kimyevi malzeme katkılı imitasyon harcı ile kaplama yapılması, mevcut sarnıçtaki birikmiş tortu ve bulamacın temizlenmesi, küfeki tozu takviyeli alçı sıva yapılması, kündekari kapı binilerinin temizlenmesi, dezenfekte edilmesi ve gomalak ile cilanlanması işleri yapılmıştır.

Bayındırlık Bakanlığı ve V.G.M. Birim Fiat Tariflerinde bulunmadığından dolayı bu işler için yeni fiat tutanağı yapılması gereği hasıl olmuştur.

Arz ederiz.

6.9.1993

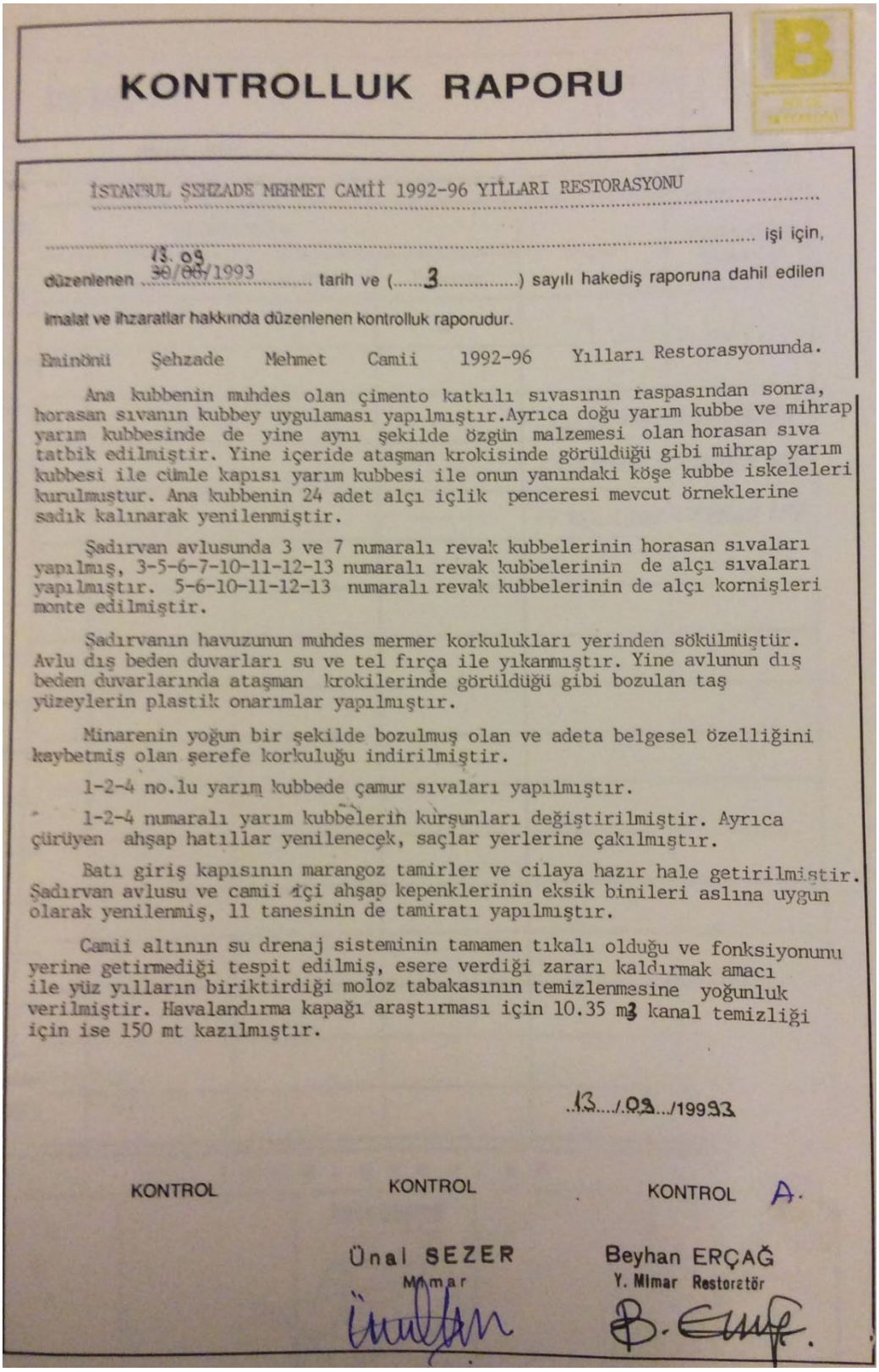
Ünal SEZER
MİMAR

Beyhan ERÇAĞ
YÜKSEK MİMAR

Ünal SEZER
Mimar

Beyhan ERÇAĞ
Y. Mimar Restoratör

Belge 46. 06.09.1993 tarihli rapor (İVBMA).

KONTROLLUK RAPORU

İSTANBUL ŞEHZADE MEHMET CAMİİ 1992-96 YILLARI RESTORASYONU

..... işi için,

düzenlenen 13.09/~~30/08~~/1993 tarih ve (.....3.....) sayılı hakediş raporuna dahil edilen

imalat ve ihzaratlar hakkında düzenlenen kontrolluk raporudur.

Eminönü Şehzade Mehmet Camii 1992-96 Yılları Restorasyonunda.

Ana kubbenin muhdes olan çimento katkılı sıvasının raspasından sonra, horasan sıvanın kubbey uygulaması yapılmıştır.Ayrıca doğu yarım kubbe ve mihrap yarım kubbesinde de yine aynı şekilde özgün malzemesi olan horasan sıva tatbik edilmiştir. Yine içeride ataşman krokisinde görüldüğü gibi mihrap yarım kubbesi ile cümle kapısı yarım kubbesi ile onun yanındaki köşe kubbe iskeleleri kurulmuştur. Ana kubbenin 24 adet alçı içlik penceresi mevcut örneklerine sadık kalınarak yenilenmiştir.

Şadırvan avlusunda 3 ve 7 numaralı revak kubbelerinin horasan sıvaları yapılmış, 3-5-6-7-10-11-12-13 numaralı revak kubbelerinin de alçı sıvaları yapılmıştır. 5-6-10-11-12-13 numaralı revak kubbelerinin de alçı kornişleri monte edilmiştir.

Şadırvanın havuzunun muhdes mermer korkulukları yerinden sökülmüştür. Avlu dış beden duvarları su ve tel fırça ile yıkanmıştır. Yine avlunun dış beden duvarlarında ataşman krokilerinde görüldüğü gibi bozulan taş yüzeylerin plastik onarımlar yapılmıştır.

Minarenin yoğun bir şekilde bozulmuş olan ve adeta belgesel özelliğini kaybetmiş olan şerefe korkuluğu indirilmiştir.

1-2-4 no.lu yarım kubbede çamur sıvaları yapılmıştır.

1-2-4 numaralı yarım kubbelerin kurşunları değiştirilmiştir. Ayrıca çürüyen ahşap hatıllar yenilenecek, saçlar yerlerine çakılmıştır.

Batı giriş kapısının marangoz tamirler ve cilaya hazır hale getirilmiştir. Şadırvan avlusu ve camii içi ahşap kepenklerinin eksik binileri aslına uygun olarak yenilenmiş, 11 tanesinin de tamiratı yapılmıştır.

Camii altının su drenaj sisteminin tamamen tıkalı olduğu ve fonksiyonunu yerine getirmediği tespit edilmiş, esere verdiği zararı kaldırmak amacı ile yüz yılların biriktirdiği moloz tabakasının temizlenmesine yoğunluk verilmiştir. Havalandırma kapağı araştırması için 10.35 m3 kanal temizliği için ise 150 mt kazılmıştır.

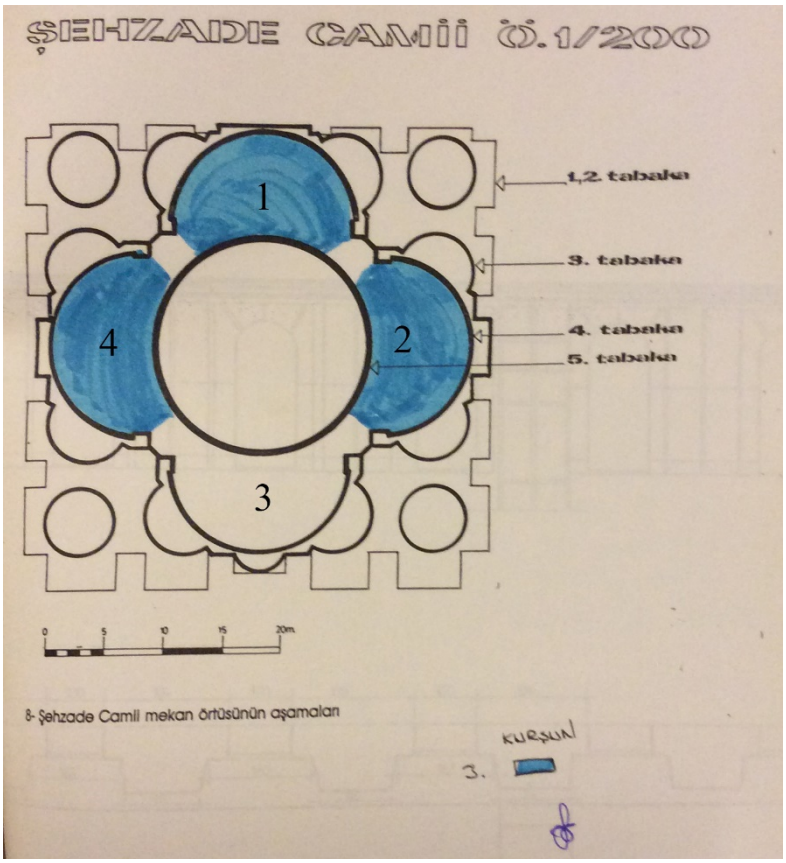
13.../09.../1993

KONTROL KONTROL KONTROL A.

Ünal SEZER
Mimar

Beyhan ERÇAĞ
Y. Mimar Restoratör

Belge 47. 13.09.1993 tarihli kontrollük raporu (İVBMA).

Belge 48. 1, 2, 4 nolu kubbeleri gösterir kroki (İVBMA).

Belge 49. 2 nolu kubbe kurşun kaplama çalışmaları (İVBMA).

T. C.
İSTANBUL
VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : - 2 - İSTANBUL

Konu : / / 198

1988 yılının Sinan yılı olması dolayısı ile özellikle gözler Sinan eserlerine çevrilmişken, dışarıda yol cephesindeki küfeki taşından yapılmış tarihi ihata duvarı da yol boyunca çimento şerbeti ile kapatılmıştır. Bütün bunların yapılması muhakkak ki kötü niyetli değildir. Fakat mülkiyetimizdeki bir esere yapılacak müdahalelerin M üdürlüğümüz bünyesinde özel eğitim görmüş restoratör mimarlara danışılarak gerçekleştirilmesi gereklidir.

Avlu tanzimi sırasında avluya oturma banklarının kesinlikle konulmamasına özen gösterilmeli, bu avlunun tarihî bir alan olduğu, fonksiyonun dışında tanzimi ve kullanılmasının sakıncalar doğuracağı gözönünde tutulmalıdır. Böyle bir avlu tanziminin proje hazırlanılarak yapılması, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulundan geçmesi gerekmektedir.

Bilgi edinilerek gereğinin yapılmasınıarz ederim.

Ercümend CANKÖY
Bölge Müdürü

DAĞITIM :

Gereği :
1. Büyük Şehir Bel.Bşk.lığına
2. Eminönü Bel.Başkanlığına

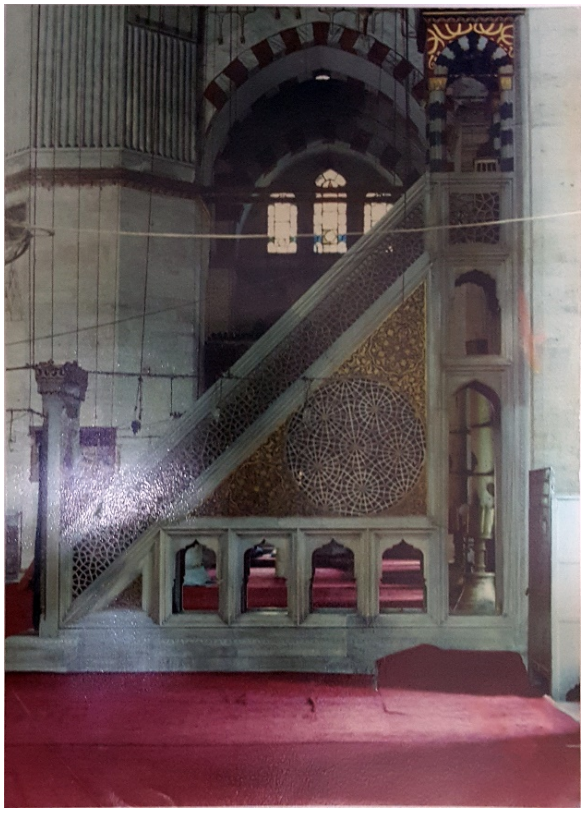
Bilgi :
Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkla
İstanbul Bölge Kurulu Başkanlığına

01.06.87 02/20

Belge 50. 1988 yılına ait belge (İVBMA).

Belge 51. Şadırvan avlusu beden duvarı iç yüzeydeki bozulmalar (İVBMA).

Belge 52. Cami minberi – Özgün olmayan boya ve yaldız uygulamaları (İVBMA).

R A P O R

ABİDELER ŞUBESİ MÜDÜRLÜĞÜNE

3.5.10.1990 tarihleri arasında İstanbul Şehzade Mehmet Camiinde yaptığımız inceleme sonucunda,

1- Camiinin dış duvarlarının hava kirliliğinden dolayı kirlenmi olduğu,

2- Camiinin giriş kapısının etrafından bulunan mermerlerde de büyük ölçüde kirlenme olduğu,

3- Avlu revaklarının kubbelerindeki sıvaların rutubet nedeniyle büyük ölçüde kabarmış ve tuzlanmış olduğu,

4- Avlu revaklarındaki sutunların metal kenetlerinin oksidasyona uğradığı,

5- Camiinin dış cephesindeki taşların arasında otsu bitkilerin mevcut olduğu ,

6- Camiinin mihrap ve mimberinin kirlendiği ve yer yer sentetik boyaların olduğu gözlenmiştir.

Camiinin çeşitli kısımlarından aldığımız harç ve sıva numunelerinin analizi sonucunda,

1. No'lu avlu giriş sol yan duvarından alınan numunenin, %72.34'ü kireç, % 27.66'sı agregadır. Agrega içerisinde tuğla parçaları saman çöpleri,bir miktar alçı ve az miktarda da kömür tozu bulunmuştur.

2. No'lu numune kırmızı renkli olup, 7 No'lu kubbeye geçiş kemerinden alınmıştır. Bunun % 36.02'si kireç, %63.98'i ise agregadır. Agreganın hemen hmen tamamına yakını tuğla kırığı olup, az miktarda kuvars, kömür tozu ve saman çöplerini içermektedir.

3. No'lu numune beyaz renkli olup, 7 Nolu kubbeye geçiş kemerinden alınmıştır. Bunun % 63.08'i kireç, % 36.92'si agregadır. Agrega az miktarda tuğla parçaları, alçı,saman çöpleri,kömür pançacıkları ve kum içermektedir.

../...

Belge 53. 04.12.1990 tarihli uzman raporu. Sayfa 1. (İVBMA).

3. No'lu: numune hünkâr mahvelinden alınmıştır. Bunun % 26.16'sı kireç, %73.84'ü ise agregadır. Agregada, alçı-kiremit tozu oranı yarı yarıyadır. Bol miktarda saman parçalarına ve az miktarda kömür tozuna rastlanmıştır.

5. No'lu: numune hünkar mahvelinin dış tonozundan alınmıştır.% 69.20 si kireç, %10.80'i agregadır. Agregada büyük miktarda alçı,kıtık, çok az miktarda da kiremit parçaları ve kömür tozu görülmüştür.

6.Nolu : numune 12 no'lu yama sıvadan alınmıştır. Bunun % 34.69'u kireç, %65.31'i agregadır. Agregada az miktarda ise kum olduğu gözlenmiştir.

7.No'lu: numune % 46.56'sı kireç, %53.44'ü ise agregadır. Agreganın tamamına yıkını alçıdır. Çok az miktarda ise kuvars tanelerine rastlanmıştır.

8.No'lu: numune köşe kubbelerinin birinden alınmıştır. Bunun %81.13' kireç, %18.87'si ise agregadır. Agrega kısmının tamamına yakını kıtıktır. Az miktarda ise kömür tozuna rastlanmıştır.

9.No'lu : numune hünkar mahvelinden alınmıştır. % 47.31'i kireç, % 52.69'u agregadan oluşmuştur. Agrega kiremit, alçı ve saman çöplerinden oluşmuştur. Aynı zamanda az miktarda şeffaf kuvars tanelerine rastlanmıştır.

11 No'lu: numune köşe kubbesindeki sıvadan alınmıştır. % 54.98'i kireç, %45.02'si agregadır. Agrega'nın hemen hemen tamamı tuğla kırığı olup az miktarda kuvars taneleri, saman çöpleri ve kömür tozu içermektedir.

YAPILACAK İŞLER :

1- Camiinin taşları nem ve tuzdan dolayı bir hayli yıpranmıştır. Bu nedenle nem problemi halledildikten sonra camiinin beden duvarındaki taşlar 2 metodla temizlenebilir. Bunlar;

a. Aluminyum oksit tozunun 1-2 atmosfer basınçla püskürtülmesi

b. Camiinin beden duvarındaki taşların sertliğine eşit sertlikte veya onlardan daha yumuşak taş tozu ile 1-2 atmosfer basınçta kuru olarak yapılan mikro kumlama yöntemi kullanılabilir.

2- Camiinin tüm mermer olan kısımları yerine göre AB-57 ve amonyumbi karbonatla temizlenmelidir. ../...

Uzman raporunun devamı. Sayfa 2. (İVBMA).

3- Avlu revaklarındaki sıvalar dökülerek korumaya bırakılmalıdır. Bu camide kesinlikle çimentolu harç ve sıva kullanılmamalıdır. Çimento kullanılması çok zorunlu olan yerlerde % 20 beyaz çimento, % 80 kireç ile hazırlanacak harç ve sıva kullanılmalıdır. Bu onarım sırasında kullanılacak harç ve sıvaların hazırlanmasında trassit kullanılmalıdır. Trassit 2 şekilde kullanılır.

a. Özellikle harç ve sıvalarda 1 ölçek trassit, plus, 3-4 ölçek kum ve bir miktar su

b. Özellikle çinilerin yapıştırılmasında ve sıvalarda 3 ölçek kum, 1 1/2 ölçek kireç, 1/2/primal, 1/2 trassit az miktarda su ile yapılmalıdır.

4- Metal kenetlerin üzerindeki oksitler metil alkol içerisinde % 3'lük bensotriazol çözeltisine daldırılmış, kağıt hamuru ile yüzeye muamele edilerek yüzeyin hava ile teması kesilmeli, 24 saat bekletildikten sonra fırçalanmalı ve yüzey birkaç kez distile su ile silinmelidir. Kuruduktan sonra üzeri LAK'lanmalıdır.

5- Dış beden duvarının üzerinde gelişen bitkilere püskürtme yöntemi ile Round-up adlı ilaç uygulanmalıdır. Bu uygulama ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde yapılmalıdır.

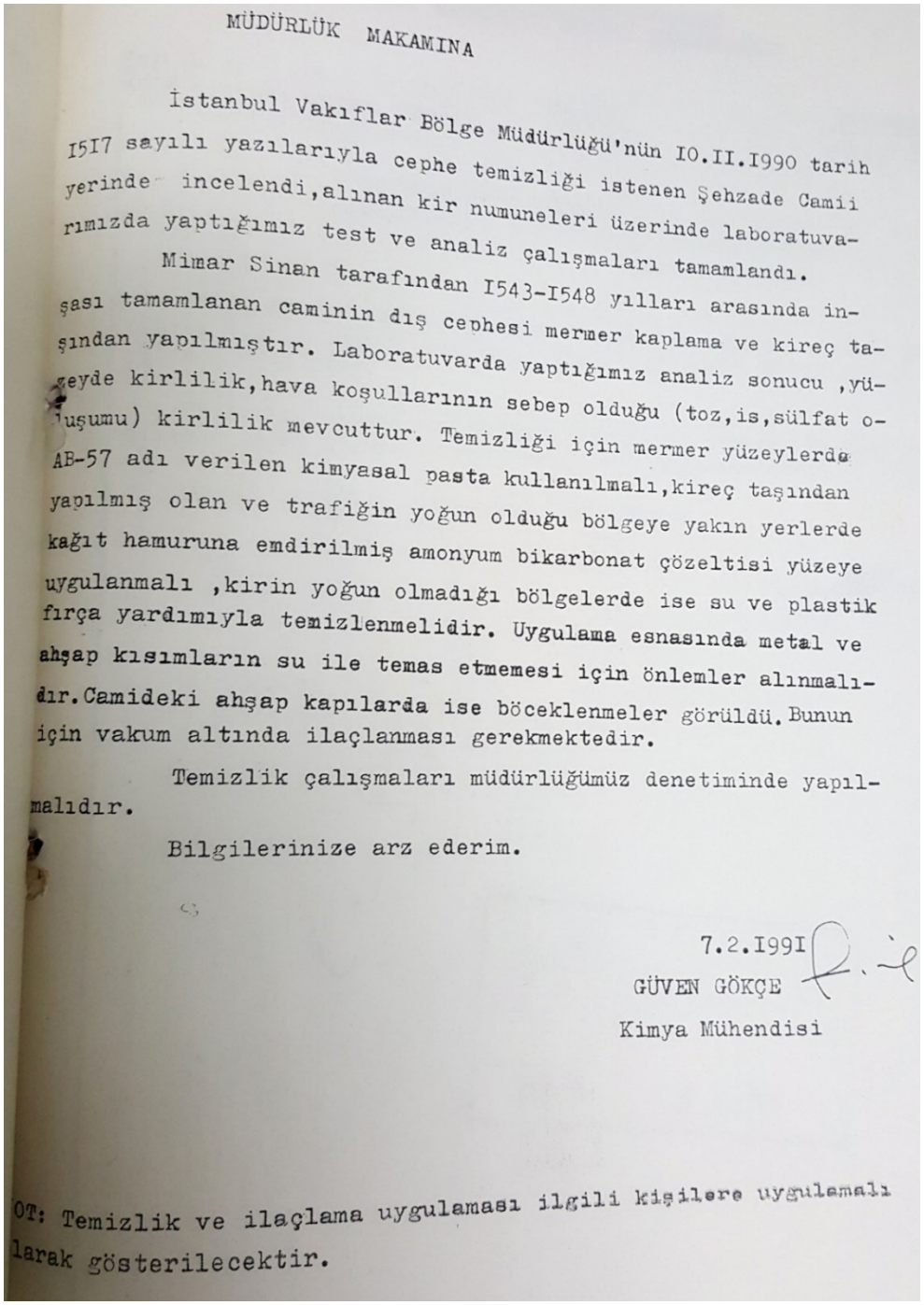
Sentetik boyaların çatıralmasında ise METHANDI-DİCHLOROMETHAN Solvent'i kullanılmalıdır. Yüzey daha sonra alkollü su ile silinmelidir.

Bilgilerinize arz ederiz.

4.12.1990

Semra ERDİL	Osman HACISAHİNOĞLU	Behiye ERDOĞAN
Kimyager	Jeoloji Müh.	Biyolog

Uzman raporunun devamı. Sayfa 3. (İVBMA).

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün IO.II.I990 tarih I5I7 sayılı yazılarıyla cephe temizliği istenen Şehzade Camii yerinde incelendi,alınan kir numuneleri üzerinde laboratuvarımızda yaptığımız test ve analiz çalışmaları tamamlandı.

Mimar Sinan tarafından I543-I548 yılları arasında inşası tamamlanan caminin dış cephesi mermer kaplama ve kireç taşından yapılmıştır. Laboratuvarda yaptığımız analiz sonucu ,yüzeyde kirlilik,hava koşullarının sebep olduğu (toz,is,sülfat oluşumu) kirlilik mevcuttur. Temizliği için mermer yüzeylerde AB-57 adı verilen kimyasal pasta kullanılmalı,kireç taşından yapılmış olan ve trafiğin yoğun olduğu bölgeye yakın yerlerde kağıt hamuruna emdirilmiş amonyum bikarbonat çözeltisi yüzeye uygulanmalı ,kirin yoğun olmadığı bölgelerde ise su ve plastik fırça yardımıyla temizlenmelidir. Uygulama esnasında metal ve ahşap kısımların su ile temas etmemesi için önlemler alınmalıdır.Camideki ahşap kapılarda ise böceklenmeler görüldü.Bunun için vakum altında ilaçlanması gerekmektedir.

Temizlik çalışmaları müdürlüğümüz denetiminde yapılmalıdır.

Bilgilerinize arz ederim.

7.2.I99I

GÜVEN GÖKÇE

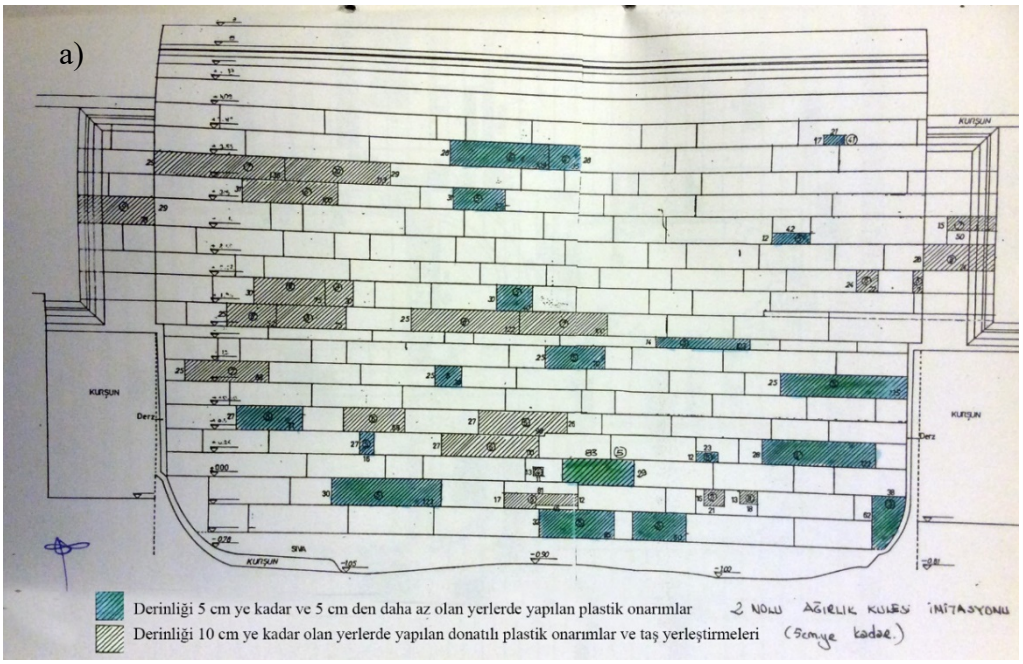
Kimya Mühendisi

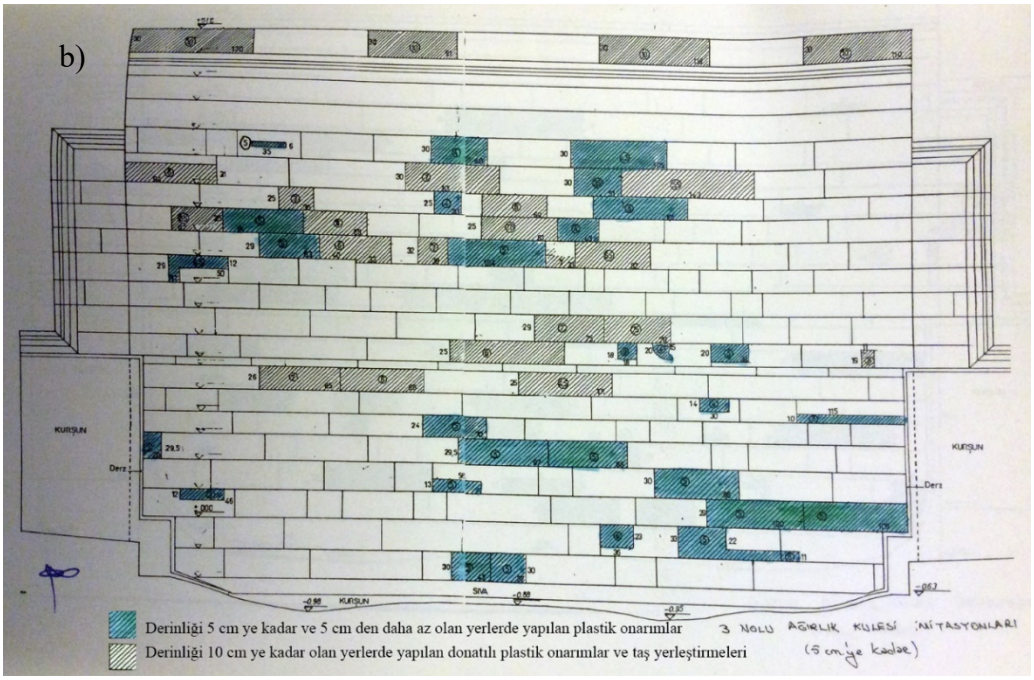
OT: Temizlik ve ilaçlama uygulaması ilgili kişilere uygulamalı larak gösterilecektir.

Belge 54. Taş, mermer ve ahşap unsurlara müdahale yöntem önerileri (İVBMA).

Belge 55. Mermer yüzeylerde AB-57 uygulaması (İVBMA).

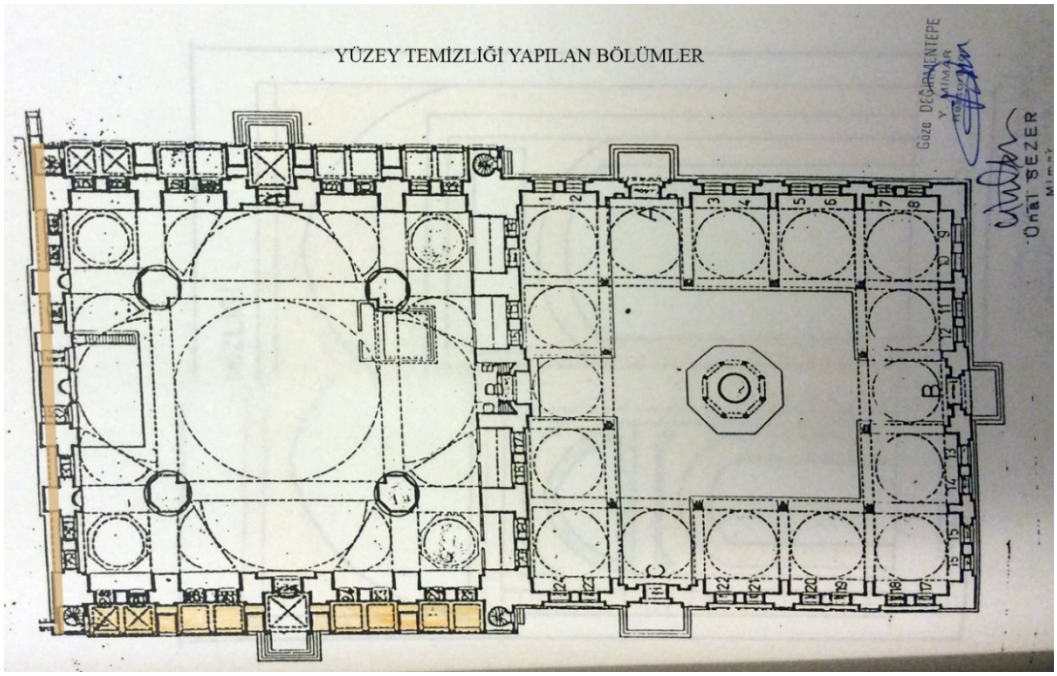

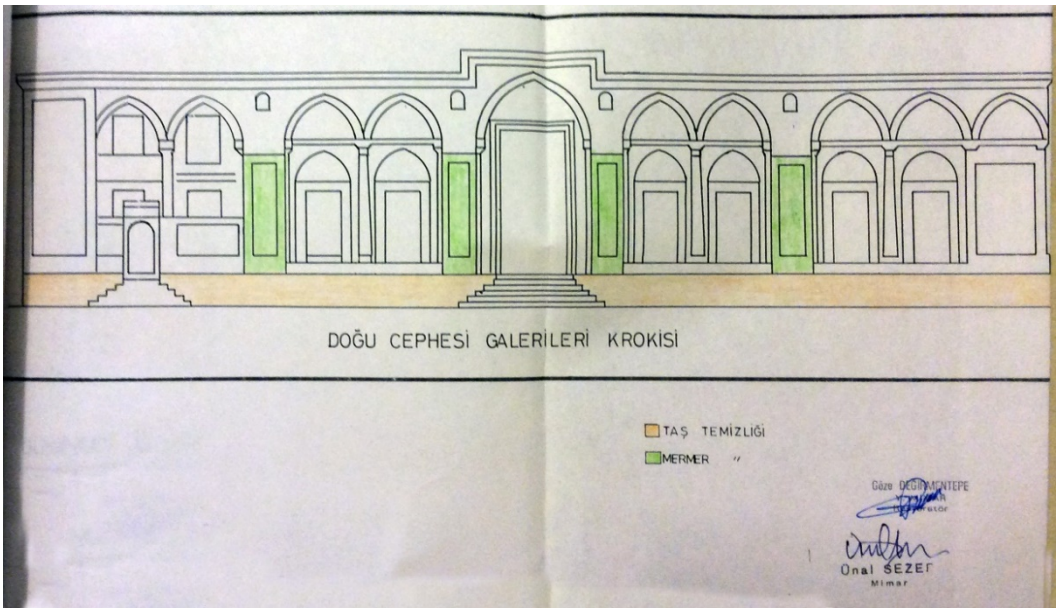
Belge 56. Ağırlık kulelerindeki küfeki taşı yüzey onarımlarını gösterir kroki (Revize edilmiştir) (İVBMA).
a) Kuzeydoğu ağırlık kulesi, b) Kuzeybatı ağırlık kulesi.

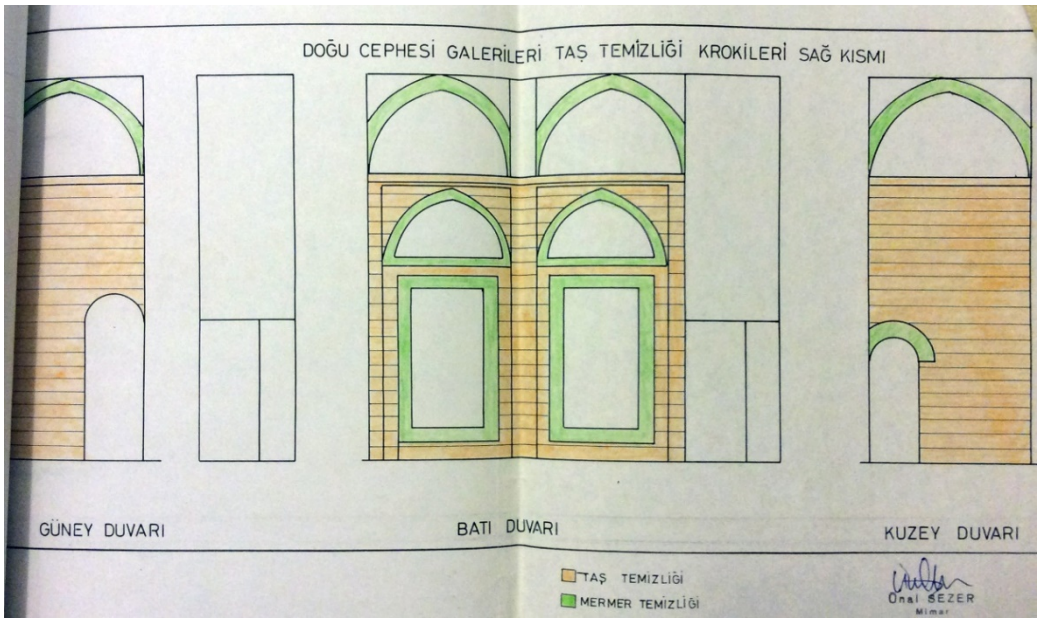

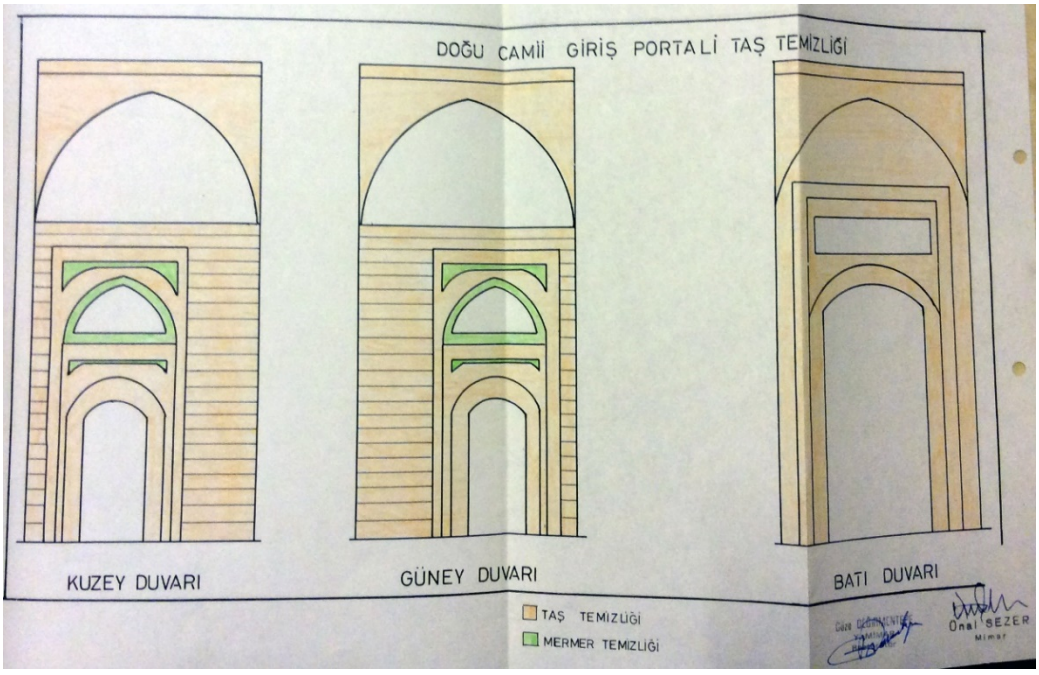
Belge 57. Onarımlar için yapılan çürütme işlemi (İVBMA).

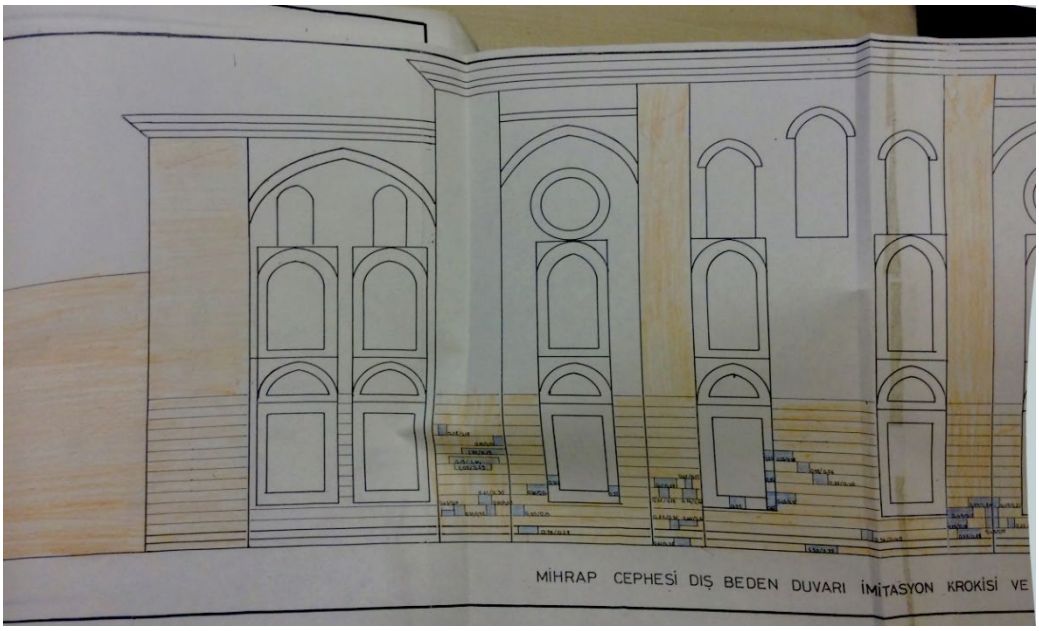

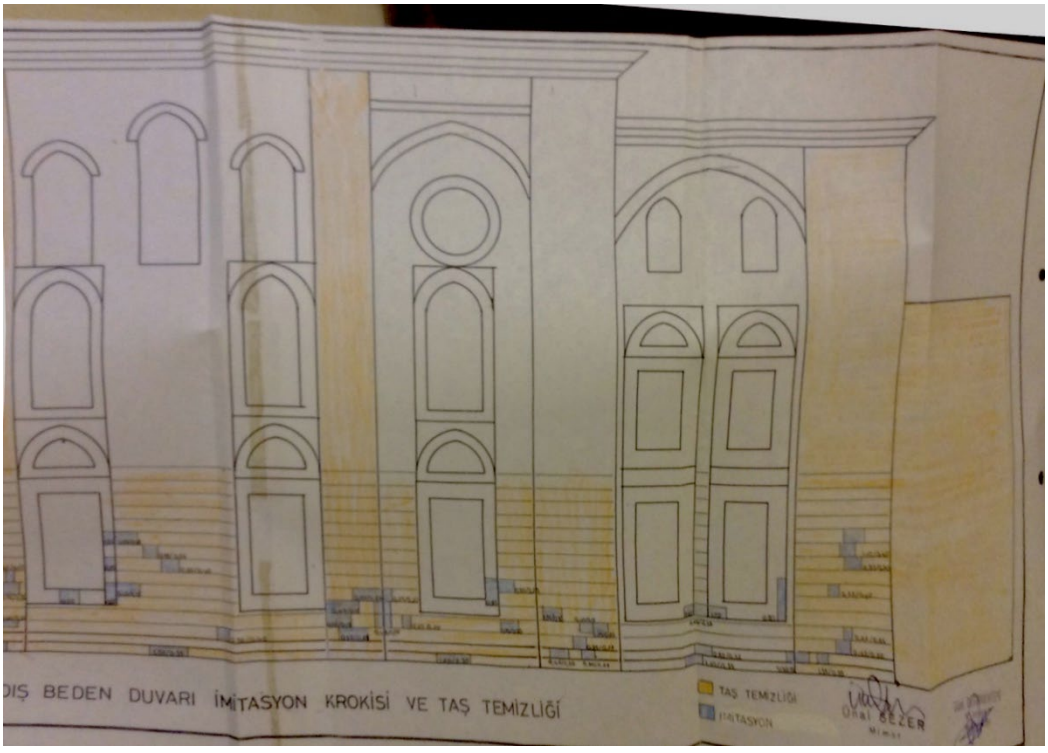
Belge 58. Yüzey temizliği yapılan kısımları gösterir krokiler (Revize edilmiştir). (İVBMA).

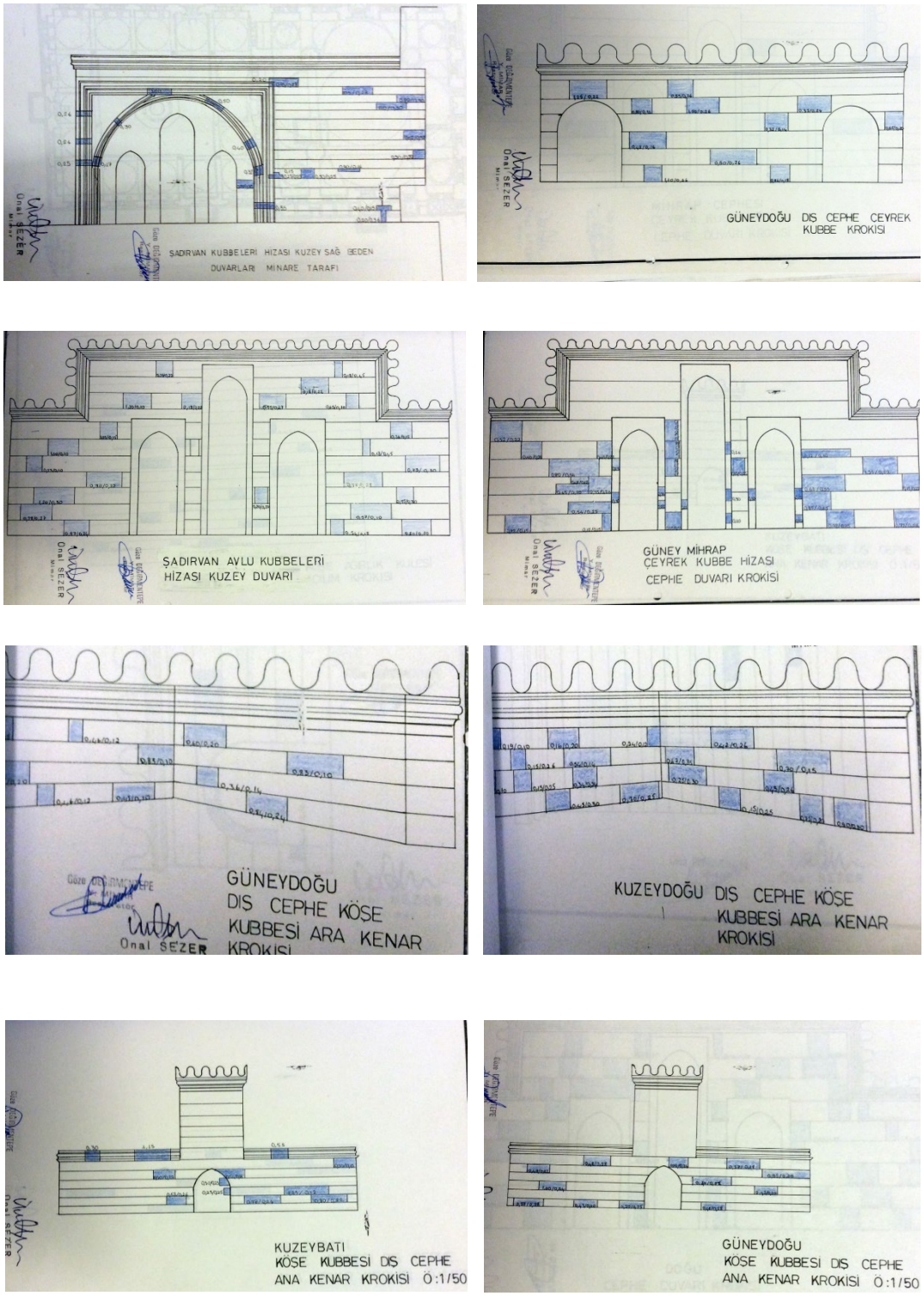

Belge 59. Taş ve mermer yüzeylerdeki temizliği gösterir krokiler (İVBMA).

Belge 60. Kıble cephesi, taş yüzeylerdeki temizlik ve imitasyonu gösterir kroki (İVBMA).

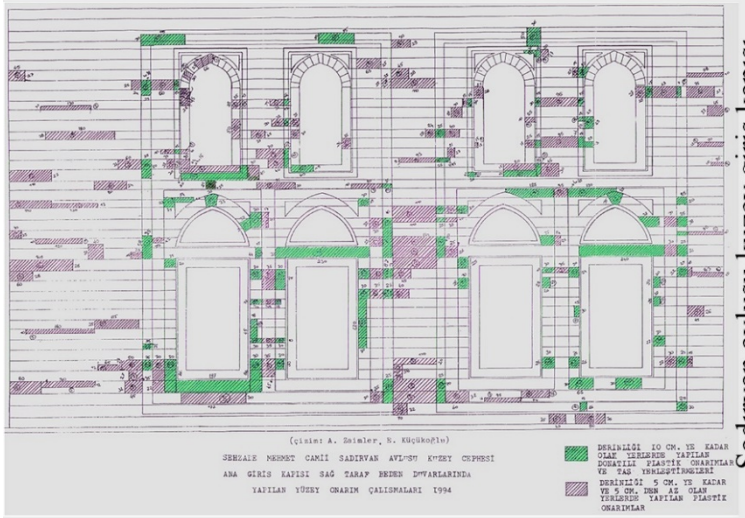
Belge 61. Duvar yüzeylerinde plastik onarım uygulama yerlerini gösterir krokiler (İVBMA).

Belge 62. Şadırvanlı avlu duvarındaki plastik onarım yerlerini gösterir kroki (Revize edilmiştir). Sayfa 1. (İVBMA).

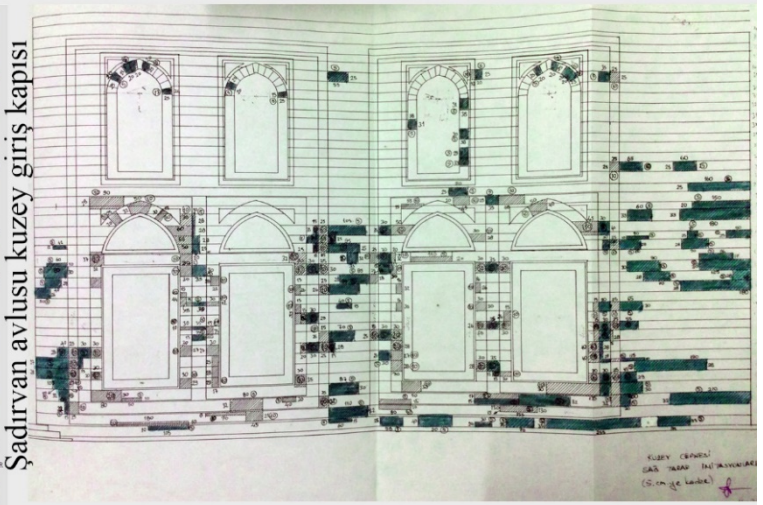
Sayfa 2. (Eralp 2004; Zaimler, 1995).

Sayfa 3 (İVBMA; Zaimler 1995).

Şadırvan avlusu beden duvarı kuzey cephesi - dış yüzeyi

Şadırvan avlusu kuzey giriş kapısı

Zaimler, 1995, Y. Lisans Tezi'nden

Derinliği 5 cm ye kadar ve 5 cm den daha az olan yerlerde yapılan plastik onarımlar

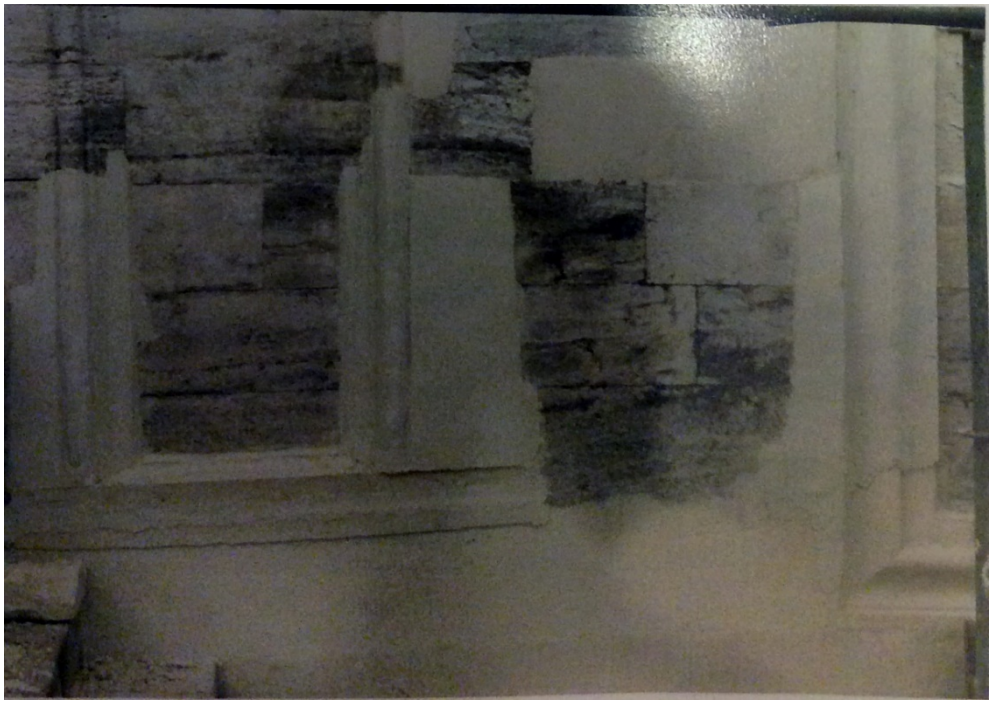
Derinliği 10 cm ye kadar olan yerlerde yapılan donatılı plastik onarımlar ve taş yerleştirmeleri

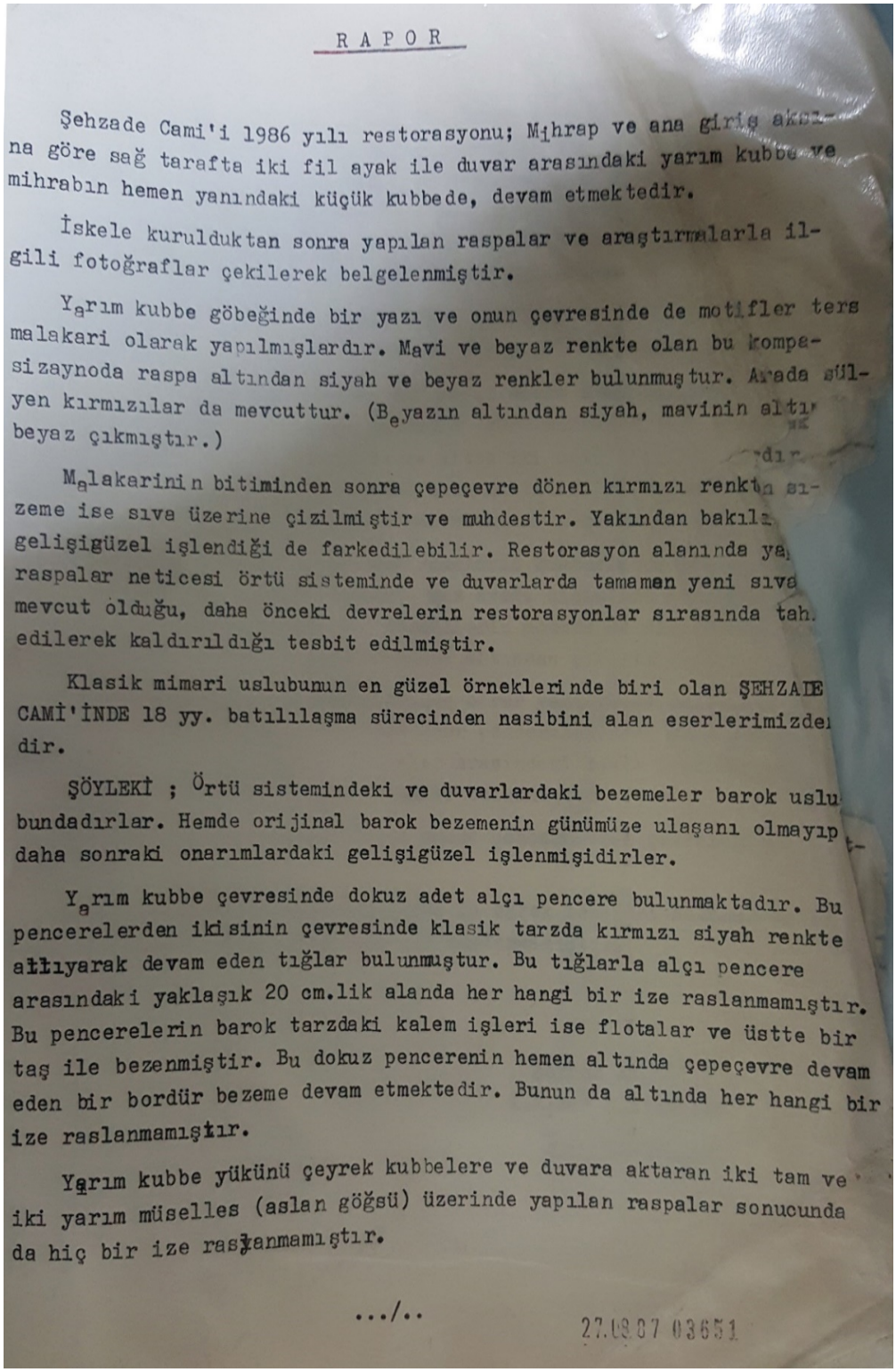
Belge 63. Şadırvanlı avlu cephelerinde, çürütme ve temizlik (İVBMA).

Belge 64. Şadırvanlı avlu ana giriş kapı nişi yan duvarı, donatılı plastik onarım (İVBMA).

Belge 65. Taş yüzeyde uygulanan plastik onarım sonrası (İVBMA).

RAPOR

Şehzade Cami'i 1986 yılı restorasyonu; Mihrap ve ana giriş aksına göre sağ tarafta iki fil ayak ile duvar arasındaki yarım kubbe ve mihrabın hemen yanındaki küçük kubbede, devam etmektedir.

İskele kurulduktan sonra yapılan raspalar ve araştırmalarla ilgili fotoğraflar çekilerek belgelenmiştir.

Yarım kubbe göbeğinde bir yazı ve onun çevresinde de motifler ters malakari olarak yapılmışlardır. Mavi ve beyaz renkte olan bu kompasizaynoda raspa altından siyah ve beyaz renkler bulunmuştur. Arada sülyen kırmızılar da mevcuttur. (Beyazın altından siyah, mavinin altı beyaz çıkmıştır.)

Malakarinin bitiminden sonra çepeçevre dönen kırmızı renkten sızeme ise sıva üzerine çizilmiştir ve muhdestir. Yakından bakıla gelişigüzel işlendiği de farkedilebilir. Restorasyon alanında ya raspalar neticesi örtü sisteminde ve duvarlarda tamamen yeni sıva mevcut olduğu, daha önceki devrelerin restorasyonlar sırasında tah. edilerek kaldırıldığı tesbit edilmiştir.

Klasik mimari uslubunun en güzel örneklerinde biri olan ŞEHZADE CAMİ'İNDE 18 yy. batılılaşma sürecinden nasibini alan eserlerimizde dir.

ŞÖYLEKİ ; Örtü sistemindeki ve duvarlardaki bezemeler barok uslubundadırlar. Hemde orijinal barok bezemenin günümüze ulaşanı olmayıp daha sonraki onarımlardaki gelişigüzel işlenmişidirler.

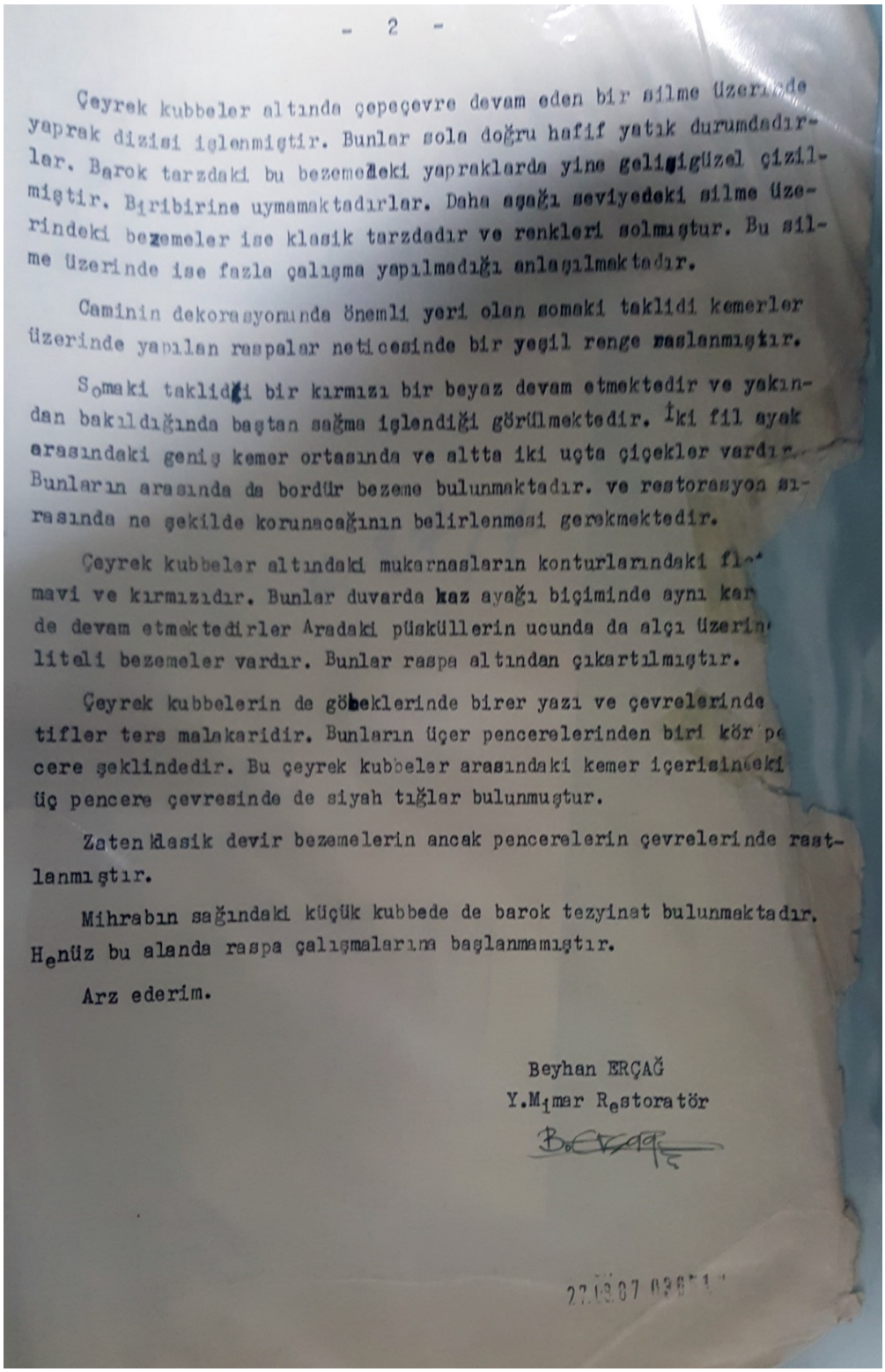
Yarım kubbe çevresinde dokuz adet alçı pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerden ikisinin çevresinde klasik tarzda kırmızı siyah renkte alıyarak devam eden tığlar bulunmuştur. Bu tığlarla alçı pencere arasındaki yaklaşık 20 cm.lik alanda her hangi bir ize raslanmamıştır. Bu pencerelerin barok tarzdaki kalem işleri ise flotalar ve üstte bir taş ile bezenmiştir. Bu dokuz pencerenin hemen altında çepeçevre devam eden bir bordür bezeme devam etmektedir. Bunun da altında her hangi bir ize raslanmamıştır.

Yarım kubbe yükünü çeyrek kubbelere ve duvara aktaran iki tam ve iki yarım müselles (aslan göğsü) üzerinde yapılan raspalar sonucunda da hiç bir ize raslanmamıştır.

.../..

27.08.87 03651

Belge 66. 1986 yılı restorasyonları ile ilgili kontrollük raporu. Sayfa 1. (İVBMA).

- 2 -

Çeyrek kubbeler altında çepeçevre devam eden bir silme üzerinde yaprak dizisi işlenmiştir. Bunlar sola doğru hafif yatık durumdadırlar. Barok tarzdaki bu bezemedeki yapraklarda yine geliş güzel çizilmiştir. Birbirine uymamaktadırlar. Daha aşağı seviyedeki silme üzerindeki bezemeler ise klasik tarzdadır ve renkleri solmuştur. Bu silme üzerinde ise fazla çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Caminin dekorasyonunda önemli yeri olan somaki taklidi kemerler üzerinde yapılan raspalar neticesinde bir yeşil renge rastlanmıştır.

Somaki taklidi bir kırmızı bir beyaz devam etmektedir ve yakından bakıldığında baştan sağma işlendiği görülmektedir. İki fil ayak arasındaki geniş kemer ortasında ve altta iki uçta çiçekler vardır. Bunların arasında da bordür bezeme bulunmaktadır. ve restorasyon sırasında ne şekilde korunacağının belirlenmesi gerekmektedir.

Çeyrek kubbeler altındaki mukarnasların konturlarındaki fl[illegible] mavi ve kırmızıdır. Bunlar duvarda kaz ayağı biçiminde aynı kar[illegible] de devam etmektedirler Aradaki püsküllerin ucunda da alçı üzerin[illegible] litali bezemeler vardır. Bunlar raspa altından çıkartılmıştır.

Çeyrek kubbelerin de göbeklerinde birer yazı ve çevrelerinde tifler ters malakaridir. Bunların üçer pencerelerinden biri kör pe[illegible] cere şeklindedir. Bu çeyrek kubbeler arasındaki kemer içerisindeki üç pencere çevresinde de siyah tığlar bulunmuştur.

Zaten klasik devir bezemelerin ancak pencerelerin çevrelerinde rastlanmıştır.

Mihrabın sağındaki küçük kubbede de barok tezyinat bulunmaktadır. Henüz bu alanda raspa çalışmalarına başlanmamıştır.

Arz ederim.

Beyhan ERÇAĞ
Y.Mimar Restoratör

[illegible]

Kontrollük raporu. Sayfa 2 (İVBMA).

Belge 67. 2 ve 3 nolu eksedralar ile 2 nolu yarım kubbe, raspa öncesi (İVBMA).

Belge 68. 2 nolu eksedra ve göbeğindeki ayet yazı, raspa öncesi (İVBMA).

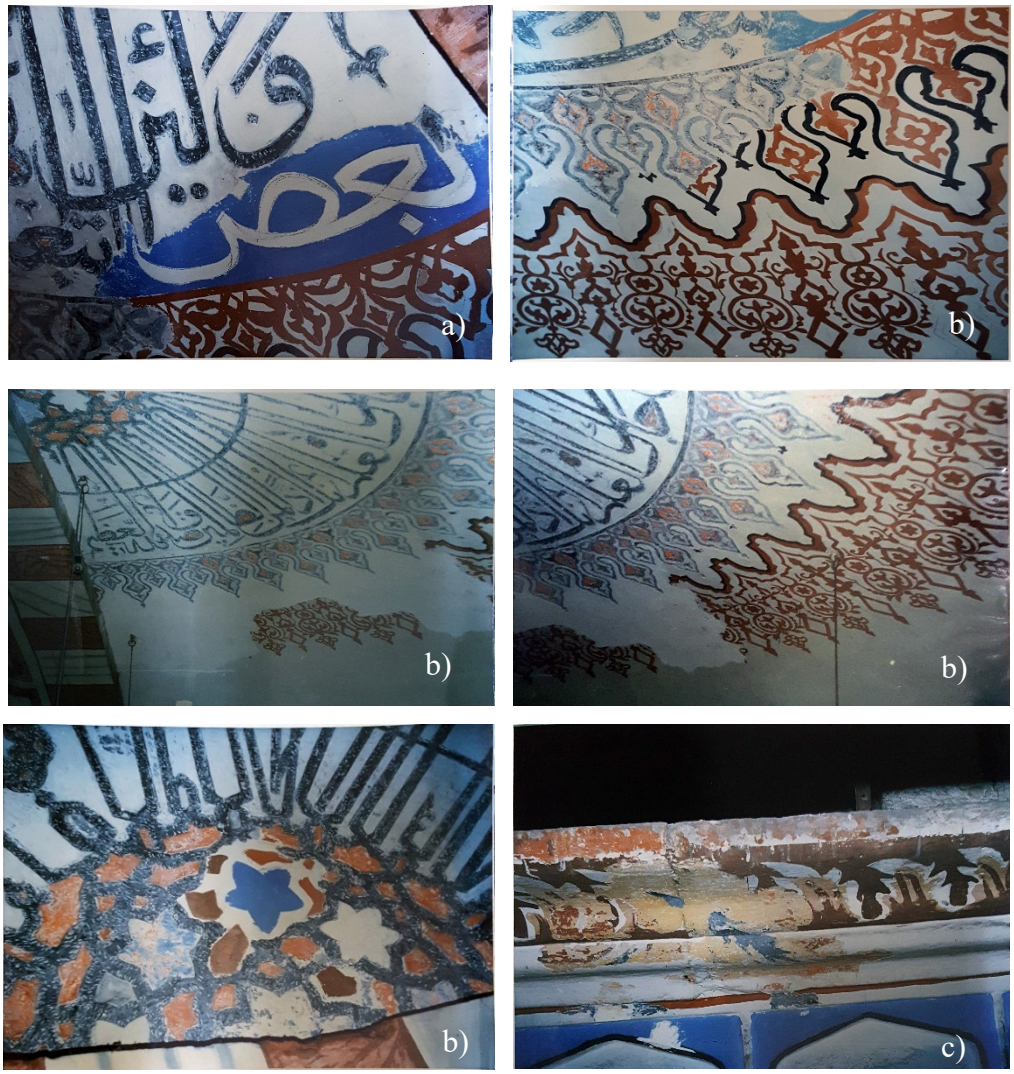

Belge 69. 3 nolu eksedra ve göbeğindeki ayet yazı, raspa öncesi (İVBMA).

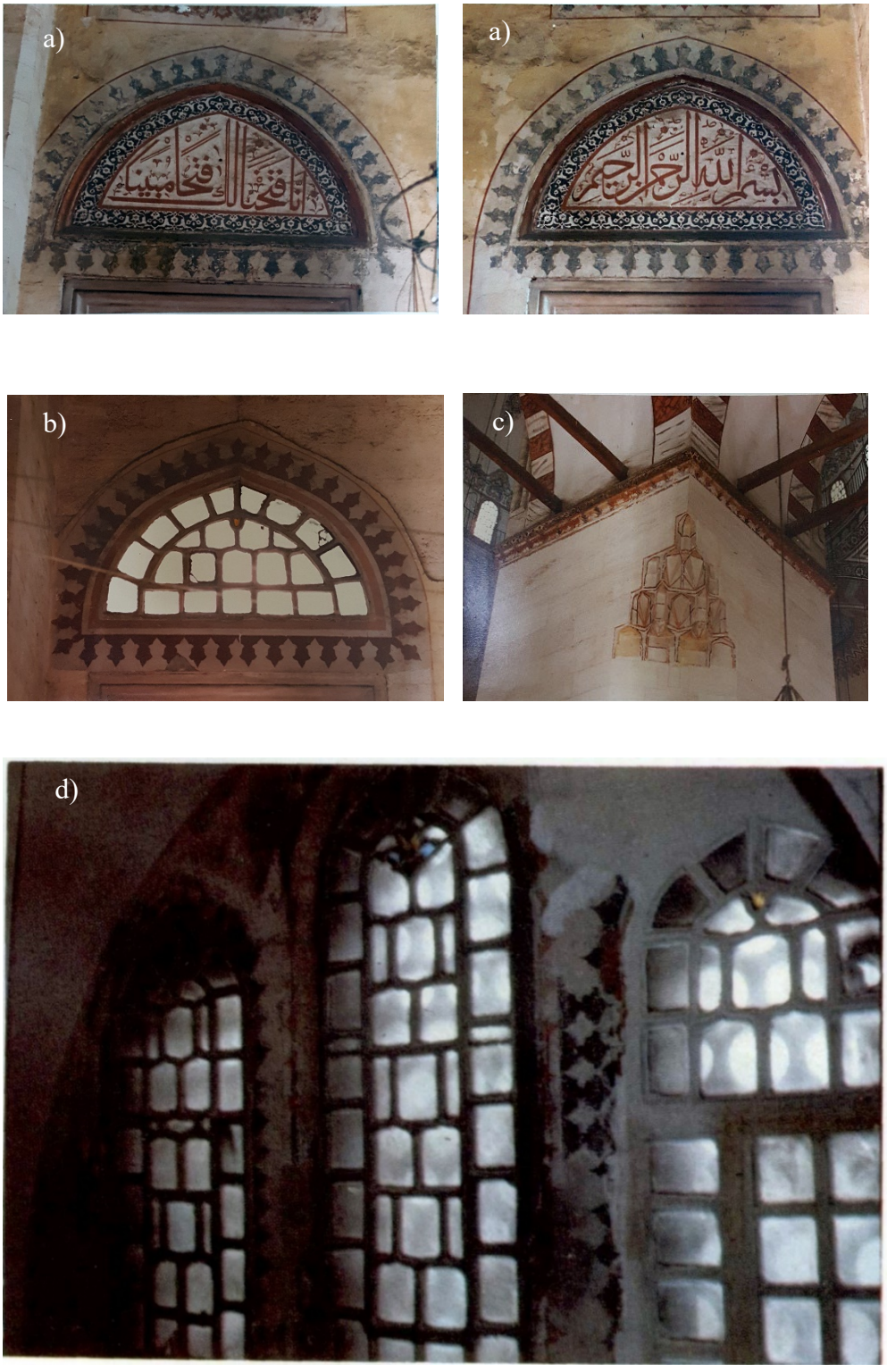
Belge 70. 2 nolu eksedra, silme ve altındaki mukarnas, raspa öncesi (İVBMA).

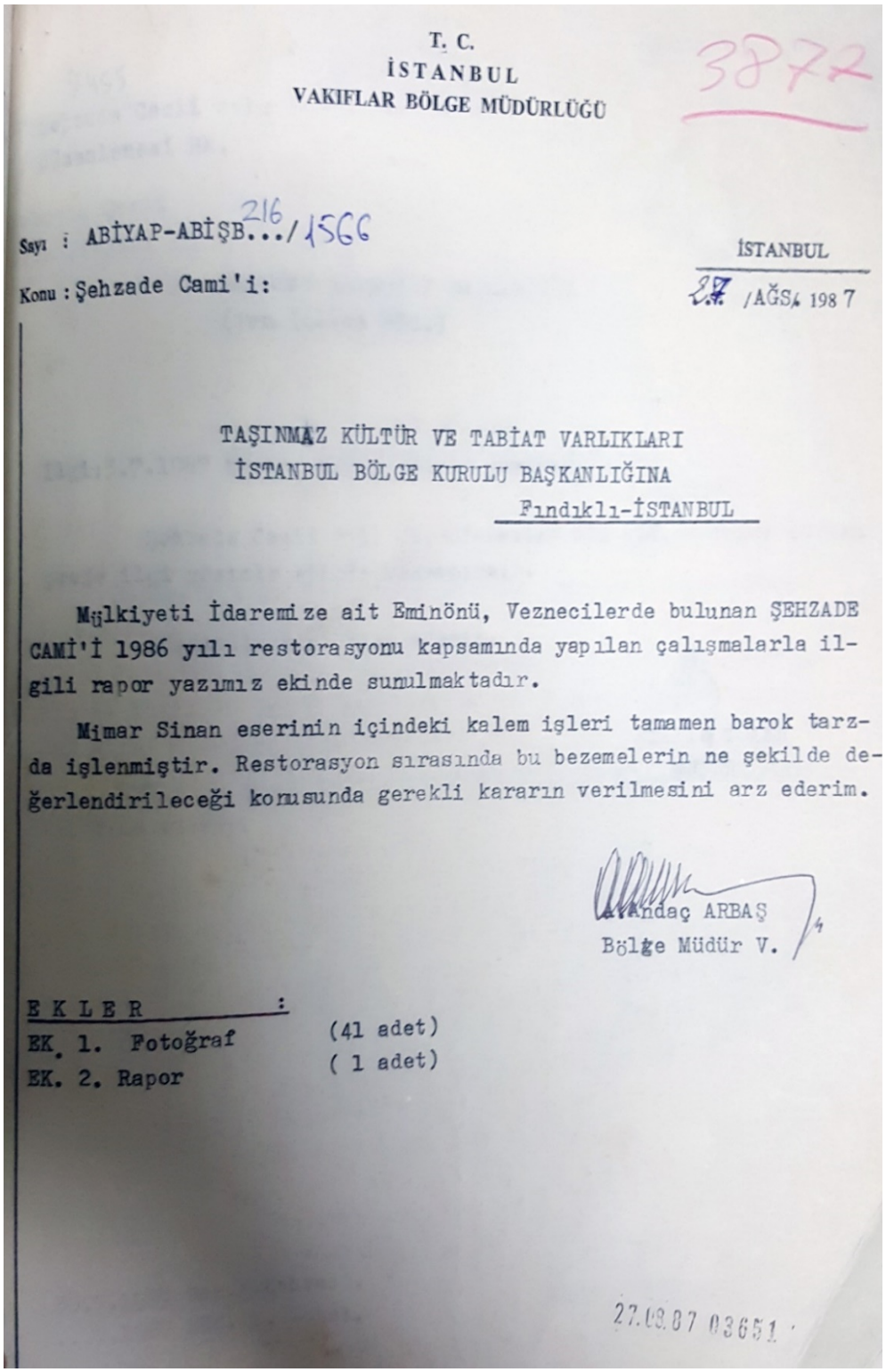
Belge 71. 2 nolu yarım kubbe (İVBMA). a) Raspa yapılan ve yapılmayan kısımlar,b) Raspa sonrası durumu, c) Kubbe kasnağı raspa çalışması.

Belge 72. 2 nolu eksedra kubbesi (İVBMA). a) Sıva raspası sonrası, b) Raspa sonrası, pencere bordüründeki özgün tığlar.

Belge 73. Raspa çalışmalarında ortaya çıkan klasik dönem nakışları (İVBMA). a) 1 nolu köşe kubbe altı, kıble duvarı alt pencere aynaları, b) batı duvarı pencere alınlığı bordürü, c) Fil ayağı silme ve mukarnası, d) Güneybatı duvarı pencere kenar bordürleri (Erçağ, 1987, s.91).

T. C.
İSTANBUL
VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

3872

Sayı : ABİYAP-ABİŞB.../216/1566

İSTANBUL
27 /AĞS/ 1987

Konu : Şehzade Cami'i:

TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI
İSTANBUL BÖLGE KURULU BAŞKANLIĞINA
Fındıklı-İSTANBUL

Mülkiyeti İdaremize ait Eminönü, Veznecilerde bulunan ŞEHZADE CAMİ'İ 1986 yılı restorasyonu kapsamında yapılan çalışmalarla ilgili rapor yazımız ekinde sunulmaktadır.

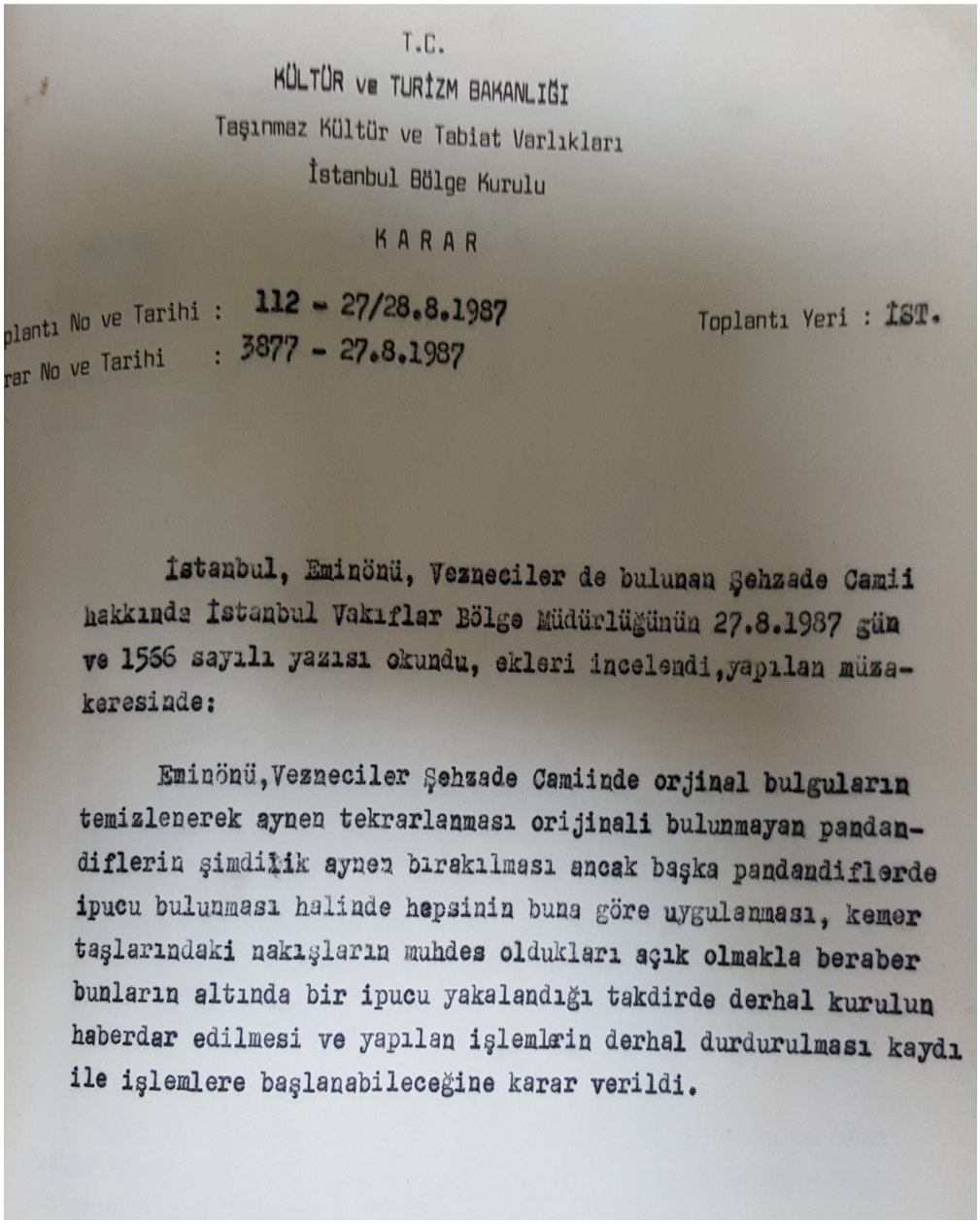
Mimar Sinan eserinin içindeki kalem işleri tamamen barok tarzda işlenmiştir. Restorasyon sırasında bu bezemelerin ne şekilde değerlendirileceği konusunda gereklî kararın verilmesini arz ederim.

Arandaç ARBAŞ
Bölge Müdür V.

EKLER :
EK. 1. Fotoğraf (41 adet)
EK. 2. Rapor (1 adet)

27.08.87 03651

Belge 74. 27.08.1987 tarihli belge (İVBMA).

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları
İstanbul Bölge Kurulu

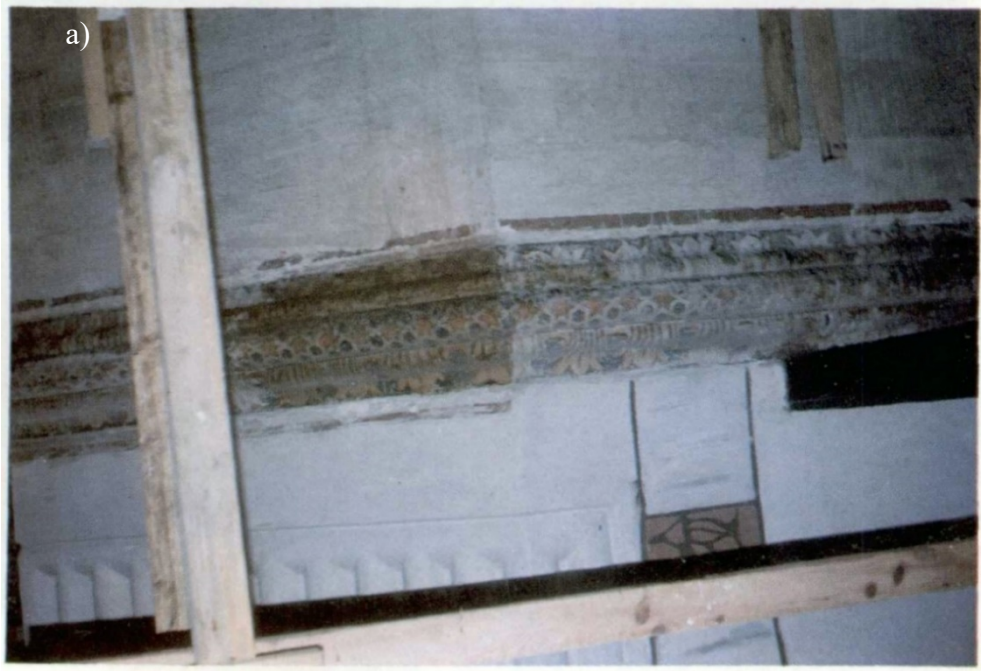
K A R A R

plantı No ve Tarihi : 112 - 27/28.8.1987 Toplantı Yeri : İST.
rar No ve Tarihi : 3877 - 27.8.1987

İstanbul, Eminönü, Vezneciler de bulunan Şehzade Camii hakkında İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 27.8.1987 gün ve 1556 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi,yapılan müzakeresinde:

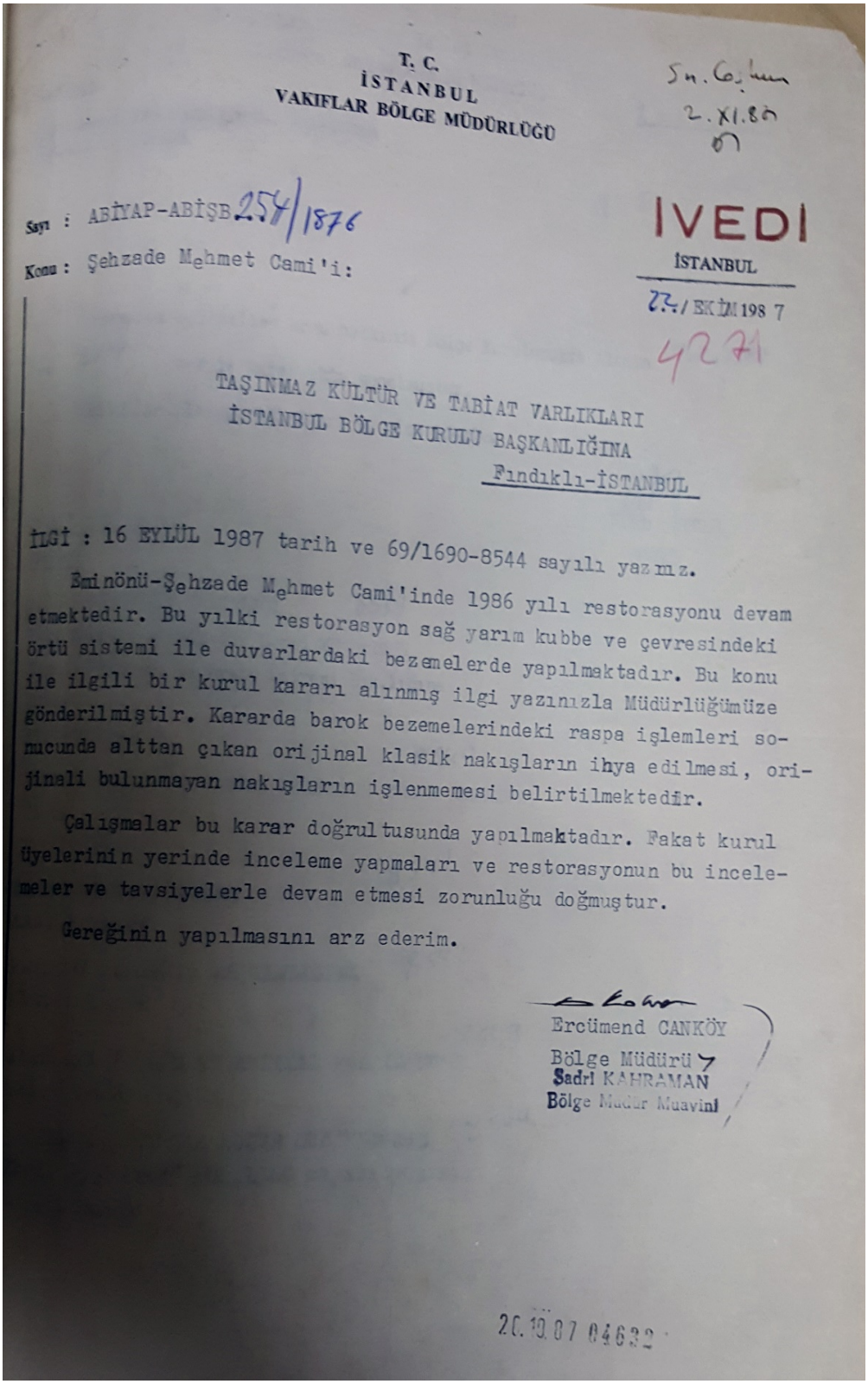
Eminönü,Vezneciler Şehzade Camiinde orjinal bulguların temizlenerek aynen tekrarlanması orijinali bulunmayan pandandiflerin şimdilik aynen bırakılması ancak başka pandandiflerde ipucu bulunması halinde hepsinin buna göre uygulanması, kemer taşlarındaki nakışların muhdes oldukları açık olmakla beraber bunların altında bir ipucu yakalandığı takdirde derhal kurulun haberdar edilmesi ve yapılan işlemlerin derhal durdurulması kaydı ile işlemlere başlanabileceğine karar verildi.

Belge 75. 27.08.2019 tarihli karar (İVBMA).

Belge 76. Klasik dönem bezemelerine yapılan uygulamalar, a) Olduğu gibi korunmuş (Erçağ, 1987, s.89), b) Klasik dönem bezemeleri pencere bordürlerine uygulanmıştır (Erçağ, 1987, s.91).

T. C.
İSTANBUL
VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

Sn. Coşkun
2.XI.87

Sayı : ABİYAP-ABİŞB.254/1876

Konu : Şehzade Mehmet Cami'i:

İVEDİ
İSTANBUL
27/EKİM 1987
4271

TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI
İSTANBUL BÖLGE KURULU BAŞKANLIĞINA
Fındıklı-İSTANBUL

İLGİ : 16 EYLÜL 1987 tarih ve 69/1690-8544 sayılı yazımız.

Eminönü-Şehzade Mehmet Cami'inde 1986 yılı restorasyonu devam etmektedir. Bu yılki restorasyon sağ yarım kubbe ve çevresindeki örtü sistemi ile duvarlardaki bezemelerde yapılmaktadır. Bu konu ile ilgili bir kurul kararı alınmış ilgi yazınızla Müdürlüğümüze gönderilmiştir. Kararda barok bezemelerindeki raspa işlemleri sonucunda alttan çıkan orijinal klasik nakışların ihya edilmesi, orijineli bulunmayan nakışların işlenmemesi belirtilmektedir.

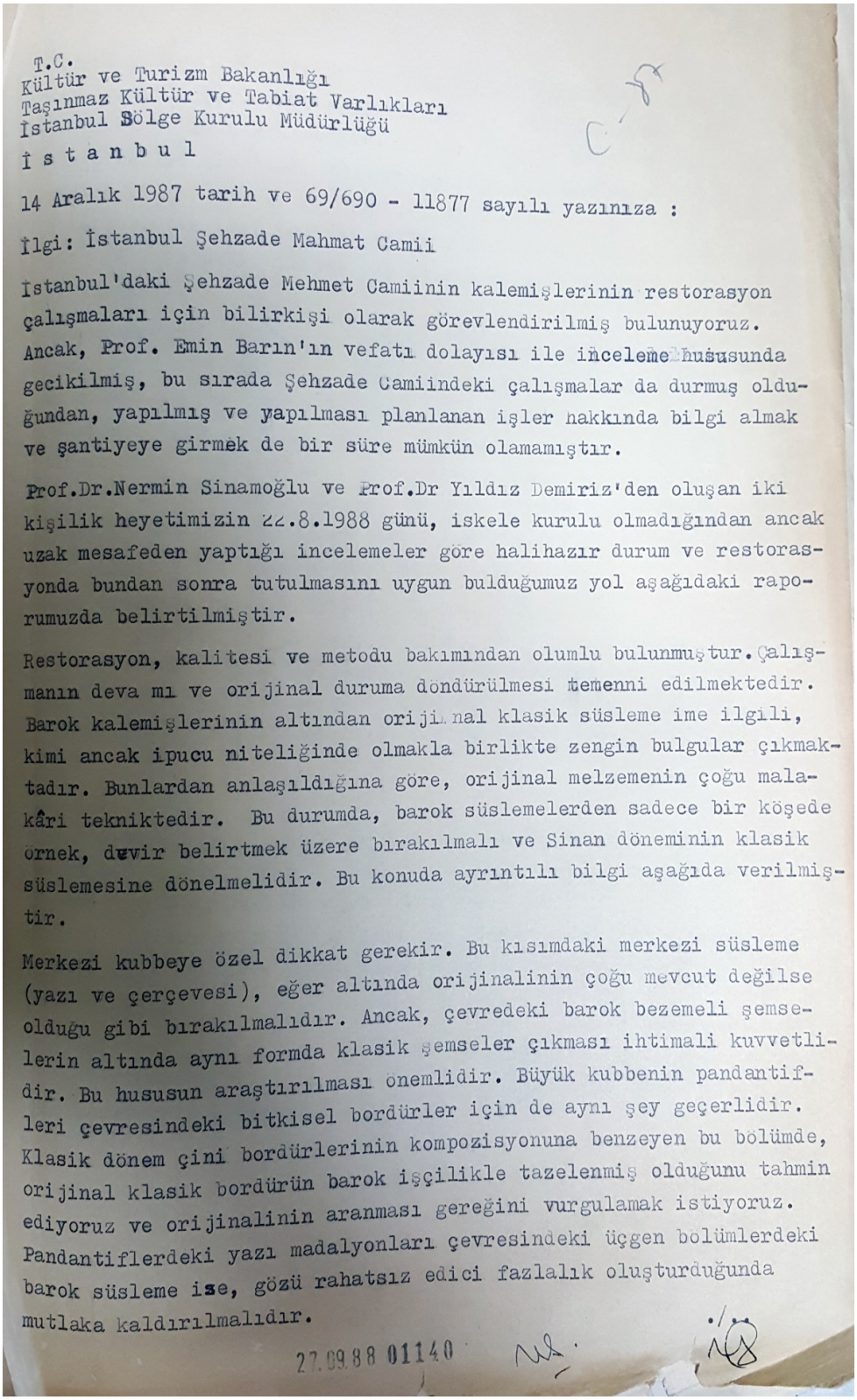
Çalışmalar bu karar doğrultusunda yapılmaktadır. Fakat kurul üyelerinin yerinde inceleme yapmaları ve restorasyonun bu incelemeler ve tavsiyelerle devam etmesi zorunluğu doğmuştur.

Gereğinin yapılmasını arz ederim.

Ercümend CANKÖY
Bölge Müdürü
Sadri KAHRAMAN
Bölge Müdür Muavini

20.10.87 04632

Belge 77. 22.10.1987 tarihli görüş istenen belge (İVBMA).

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları
İstanbul Bölge Kurulu Müdürlüğü
İ s t a n b u l

14 Aralık 1987 tarih ve 69/690 - 11877 sayılı yazınıza :

İlgi: İstanbul Şehzade Mahmat Camii

İstanbul'daki Şehzade Mehmet Camiinin kalemişlerinin restorasyon çalışmaları için bilirkişi olarak görevlendirilmiş bulunuyoruz. Ancak, Prof. Emin Barın'ın vefatı dolayısı ile inceleme hususunda gecikilmiş, bu sırada Şehzade Camiindeki çalışmalar da durmuş olduğundan, yapılmış ve yapılması planlanan işler hakkında bilgi almak ve şantiyeye girmek de bir süre mümkün olamamıştır.

Prof.Dr.Nermin Sinamoğlu ve Prof.Dr Yıldız Demiriz'den oluşan iki kişilik heyetimizin 22.8.1988 günü, iskele kurulu olmadığından ancak uzak mesafeden yaptığı incelemeler göre halihazır durum ve restorasyonda bundan sonra tutulmasını uygun bulduğumuz yol aşağıdaki raporumuzda belirtilmiştir.

Restorasyon, kalitesi ve metodu bakımından olumlu bulunmuştur. Çalışmanın devamı ve orijinal duruma döndürülmesi temenni edilmektedir. Barok kalemişlerinin altından orijinal klasik süsleme ime ilgili, kimi ancak ipucu niteliğinde olmakla birlikte zengin bulgular çıkmaktadır. Bunlardan anlaşıldığına göre, orijinal melzemenin çoğu malakâri tekniktedir. Bu durumda, barok süslemelerden sadece bir köşede örnek, devir belirtmek üzere bırakılmalı ve Sinan döneminin klasik süslemesine dönelmelidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi aşağıda verilmiştir.

Merkezi kubbeye özel dikkat gerekir. Bu kısımdaki merkezi süsleme (yazı ve çerçevesi), eğer altında orijinalinin çoğu mevcut değilse olduğu gibi bırakılmalıdır. Ancak, çevredeki barok bezemeli şemselerin altında aynı formda klasik şemseler çıkması ihtimali kuvvetlidir. Bu hususun araştırılması önemlidir. Büyük kubbenin pandantifleri çevresindeki bitkisel bordürler için de aynı şey geçerlidir. Klasik dönem çini bordürlerinin kompozisyonuna benzeyen bu bölümde, orijinal klasik bordürün barok işçilikle tazelenmiş olduğunu tahmin ediyoruz ve orijinalinin aranması gereğini vurgulamak istiyoruz. Pandantiflerdeki yazı madalyonları çevresindeki üçgen bölümlerdeki barok süsleme ise, gözü rahatsız edici fazlalık oluşturduğunda mutlaka kaldırılmalıdır.

27.09.88 01140

Belge 78. Kurul tarafından 29.08.1988 tarihli uzman görüşü. Sayfa 1. (İVBMA).

Kemerlerin aslında mermer taklidi boyalı olmadığını sanıyoruz. Ancak, caminin yıllardır alışılagelen iç atmosferindeki büyük bir değişiklik yadırganabileceğinden, çok dikkati çeken bu süslemenin hiç değilse şimdilik, bugünkü durumda bırakılmasına fayda görüyoruz.

Mukarnasların ise, restore edilmiş kısımdaki gibi, sadece kontur çizgilerinin belirtilmesi ile aslına uygun sadeliğine kavuşturulması gerekir.

Mihrap duvarı, yapının en önemli bölümü ve ilk bakışta en dikkati çeken yeri olduğundan, tamamen klasik niteliğine kavuşturulmalıdır. Bu bölümde barok örnek muhafaza edilmesinden sakınılmalıdır. Bu bölümdeki ağır süsleme, mimari formları öldürmekte ve belirsizleştirmektedir. Örnek olarak pencerelerin barok alınlıklarının, pencerelerin sivri kemerli formunu tamamen gözden kaybettirmekte ve klasik donem sanat zevkine ters düşen yoğun bir süsleme karmaşası yaratmakta olduğunu zikredebiliriz.

Cami içindeki pencerelerin üstlerindeki barok alınlıkların hepsi, göze az görünen bir koşede saklanacak 1-2 örnek dışında kaldırılmalıdır. Duvar ve pandantiflerdeki iri barok motifler de yine, sadece uygun bir yerde, mesela giriş duvarında 1-2 örneği bırakılarak, kaldırılmalı, altında orijinal süsleme yoksa yerleri sade kalmalıdır.

Özetle:
Şehzade Camii gibi Kanuni Sultan Süleymanın çok onemsediği bir yapıda, Mimar Sinan gibi bir ustanın üslubuna tamamen ters düşen bir iç mekân atmosferi yaratan ve onun sanat anlayışını rahatsız eden fuzuli süslemelerin kaldırılması ve klasik donem Osmanlı sanatının gereği olan sadeliğe donülmesini arzu ve tavsiye ettiğimizi saygı ile bildiririz.

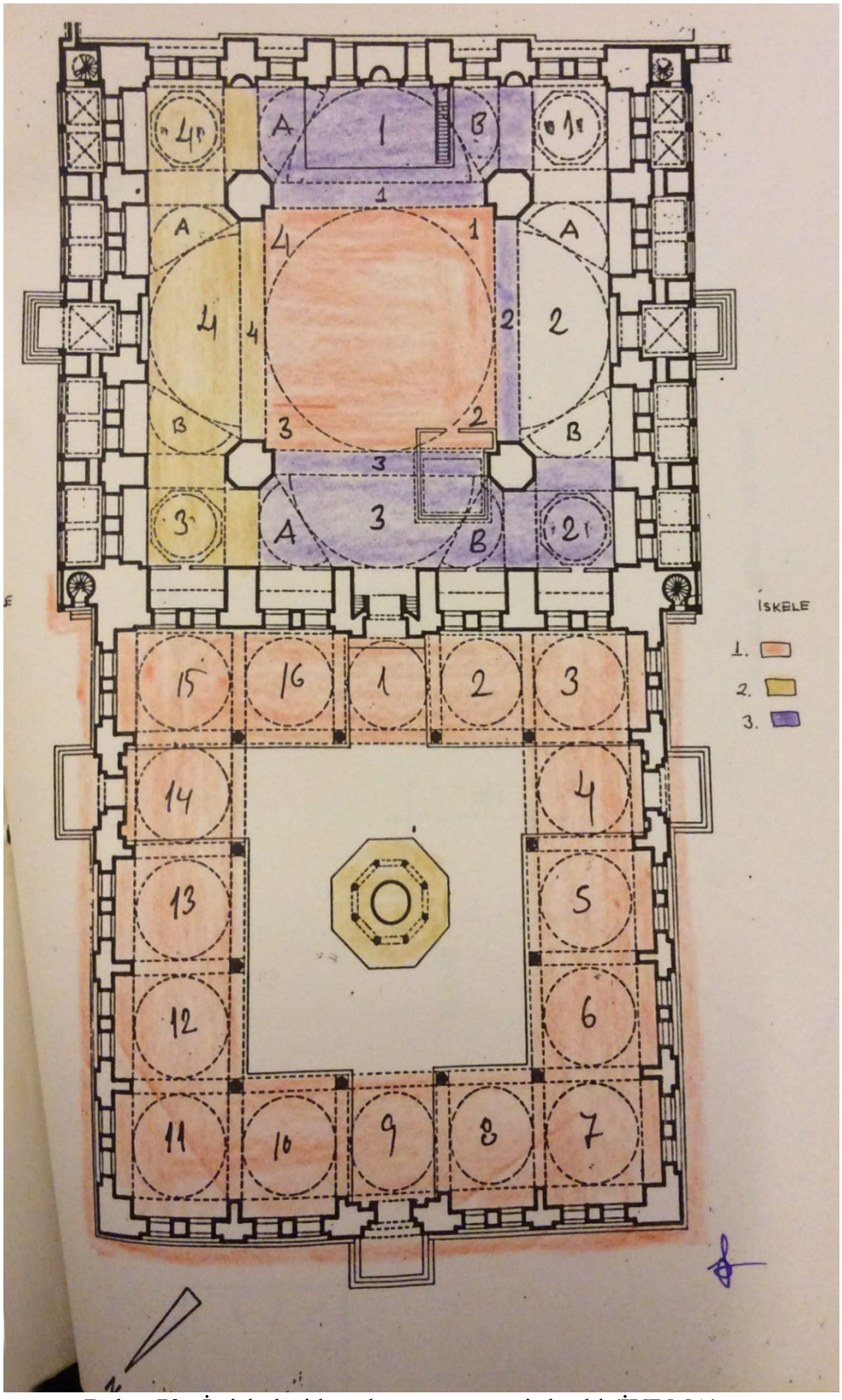
29.8.1988

Prof.Dr.Nermin Sinemoğlu

Prof.Dr. Yıldız Demiriz

27.09.88 01140

Uzman görüşü. Sayfa 2. (İVBMA).

Belge 79. İş iskelesi kurulumunu gösterir kroki (İVBMA).

ŞEHZADE MEHMET CAMİİ İÇERİSİNDEKİ KALEMİŞİ
NAKIŞLARIN ARAŞTIRMA VE RESTORASYONU İLE
İLGİLİ RAPOR

Şehzade Mehmet Camii 1544-1548 yılları arasında Kanuni'nin emri ile Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir.

16.yy.Osmanlı Sanatının klasik dönemi olarak kabul edilmiş Mimar Sinan da bu dönem ile özdeşleştirilmiştir.

Şehzade camii'nin merkezi kubbesini dört yarim kubbe desteklemektedir. Yarım kubbelerin iki yanında birer eksedra bulunur. Ana kubbenin dört askı kemeri, yine dört fil ayağa oturmaktadır. Kenarları 38 m.olan kare şeklindeki ibadet mekanının dört köşesine de birer küçük kubbe yerleştirilmiştir.

Osmanlı klasik mimari üslubunun özgün örneklerinden biri sayılan caminin içerisinde gerek örtü sistemi üzerindeki ve gerekse duvardaki sıva üzerindeki mevcut kalem işi bezeme eserin inşa edildiği devri aksettirmemektedir. 18.yy. Batılılaşma sürecinden bu eserde etkilenmiş, klasik bezemeler üzerine "barok uslubundaki" bezemeler nakşedilmiştir. Bugünkü mevcut bezeme de tahminen 20.yy. başlarındaki bir onarımda, oldukça baştan savma yapılmış kopyasıdır. Bezeme altında bir çok yerde portlant çimentosu ile sıva yapılmış, bazı yerlerde ise horasan sıva korunmuştur. Tüm bu sıvaların analizleri "İSTANBUL RESTORASYON VE DEKARASYON MERKEZ LABARATUVARI" uzmanları tarafından yapılmış, ilkemiz olan "HORASAN SIVA UYGULANMASI" hususunda yöntem ve malzeme bileşimleri belirlenmiştir.

Dört yarım kubbeli olan eserde 1986 yılında başlayan restorasyon çalısmalarımız mihraba göre sağ yarım kubbede gerçekleştirilmiş idi.Yarım kubbe içerisinde, kemerler de ve duvarlarda mevcut kalem işi nakışlar üzerinde ince badana raspaları yapılarak klasik dönem bezemesine rastlanmıştır. Konu dökümanları ile Bölge Kuruluna takdim edilmiş 3877-27.8.1987 sayılı ve tarihli kurul kararı alınmıştır. Restorasyon bu karar doğrultusunda tamamlanmıştır.

Ancak gayet tabii ki böyle önemli bir yapının restorasyonunun eserin tamamını kapsayan bir proğramla ele alınması hususunda üst makamlara konu iletilmiş, 1990 yılında eserin tümünü kapsayan restorasyonumuz başlamıştır. Eserin genelindeki kalem işi nakışların restorasyonunu ve değerlendirilmesi Bölge Kurulunun oluşturduğu bir komisyon raporu ile ikinci bir kararla belirlenmiştir. Bu iki karar doğrultusunda çalışmalarımız yürütülmüş, ancak uygulama kararı için gerekli dökümanlar hazırlanarak ekim de takdim edilmiştir.

Biz restorasyonumuza, ibadet mekanında ana kubbeye ulaşan iskele kurulması ile başladık. İnce badana raspalarını bir proğram dahilinde ve itina ile sürdürdük.

Dört yarım kubbe göbeğindeki ayet yazı ve çevresindeki başlık üzerindeki araştırmalar neticesinde malakari sistem ve siyah+beyaz +sülyen kırmızı renklerden oluşan kompozisyon bulunmuştur. Bu yarım kubbelerin eteğindeki 9 adet pencerelerin çevrelerinde de yine aynı renklerden oluşan klasik devir tığları bulunmuştur. Ayrıca her yarım kubbeyi destekleyen ikişer çeyrek kubbe göbeğinde de aynı sistem ile bunlarında pencere çevreleri tığları ortaya çıkarılmıştır. Mihrap duvarı, yapının en önemli bölümü ve ilk bakışta en dikkati çeken yeri olduğundan, tamamen klasik niteliğine kavuşturulmalıdır. Bu bölümde barok örnek muhafaza edilmesinden sakınılmalıdır. Bu bölümdeki ağır süsleme, mimari formları öldürmekte ve belirsizleştirmektedir. Örnek olarak pencerelerin barok alınlıklarının, pencerelerin sivri kemerli formunu tamamen gözden kaybettirmekte ve klasik dönem sanat zevkine ters düşen yoğun bir süsleme karmaşası yaratmakta olduğunu zikredebiliriz. (Prof.Dr.Nermin Sinemoğlu ve Prof.Dr.Yıldız Demiriz'in 29.8.

Belge 80. Beyhan Erçağ'ın hazırladığı kontrollük raporu. Sayfa 1. (İVBMA).

1988 tarihli komisyon raporu). Bu görüş doğrultusunda mihrap duvarında itinalı ve sistemli belgeleme ve raspa çalışmaları gerçekleştirilmiş, klasik dönem kalem işi nakışları ortaya çıkarılmıştır.

Kuzey cephesi cümle kapısı yönündeki ikinci pencere seviyesinde ki iki adet duvar panosu ve yarım kubbe pandandifleri de bu barok devir örneklerindendir. Mimari formları olumsuz etkilemektedir. Ortaya çıkan klasik kalem işi dekorasyon içerisinde muafaza edilmeleri konusu estetik ve koruma yöntemleri irdelenerek belirlenmelidir. Bunların üzerindeki raspalar neticesinde herhangi bir klasik dönem izine raslanmamıştır.

Ana kubbeye geçişi sağlayan dört adet pandandifte yapılan araştırmalarda özgün bezeme tüm güzelliği ile ortaya çıkmıştır. 16.y.y ait belgelerde ve cami içerisindeki mermer minberde gözlemleyebildiğimiz bu klasik devir nakışlarının çizimleri ve renkliri hazırlanmıştır. Ana kubbede hiçbir klasik bezemeye raslayamadığımızdan dolayı bu pandantiflerden uyarlanarak klasik nakışlardan oluşan bir "ana kubbe dekorasyonunun restitüsyonu" da hazırlanıp onaya sunulmaktadır. Ana kubbede mevcut bezeme de biçim ve renkleri ile çizilerek dökümanlarımız arasında yer almaktadır.

İbadet mekanın dört köşesinde bulunan küçük kubbelerden üçünde klasik tarzı nakışların korunmasının uygun olduğu görünüşü hakimdir. Ancak soldaki Hünkar Mahveli Kubsidir ve bu kubbeile duvarlarında özgün klasik nakışlar ile hat sanatlarımızın önemli örnekleri bulunmuştur. Bunların gün yüzüne çıkması sevindiricidir.

Ana kubbeyi destekleyen dört askı kemeri ve alt kademelerdeki kemerler somaki taklidi kalem işi bezemeleridir.

Dört yarım kubbeyu taşıyan ikişer çeyrek kubbeyi destekleyen alçı mukarnasların hatları da sonradan olduğu tahmin edilen kırmızı çizgilerle belirlenmiştir.

Cami içerisindeki kalem işe nakışlarının belgeleme, araştırma, analiz ve çizimlerinin yapılması sırasında Prof.Dr.Doğan Kuban ve Prof.Dr.Yıldız Demiriz danışmanlığını yapmışlardır. Uygulama kararının kendilerinden alınacak son görüşleri kapsayan bir rapor ile belirlenmesinin uygun ve gerekli olacağı kanaati ile konuyu bilgilerinize arz ederim.

Kontrol Amiri
Beyhan Erçağ
Y.Mimar Restoratör

Kontrollük raporu. Sayfa 2. (İVBMA).

Belge 81. Ana kubbe raspa öncesi (İVBMA). a) 3 nolu yarım kubbe ve askı kemeri, b) 1 nolu yarım kubbe ve askı kemeri, c) Pandantifler, d) Göbekteki bezeme, e) Rozet, f) Rezonatör.

Belge 82. 1 nolu yarım kubbe, 1 ve 9 nolu eksedra kubbeleri, raspa öncesi (İVBMA).

Belge 83. 4 ve 5 nolu eksedra kubbeleri ve mukarnaslardaki bozulmalar, raspa öncesi (İVBMA).

Belge 84. 9 nolu eksedra, silme ve mukarnas, raspa öncesi (İVBMA).

Belge 85. 1 nolu köşe kubbe, raspa öncesi (İVBMA).

Belge 86. 1 nolu köşe kubbe raspa öncesi (İVBMA). a) Askı kemerleri, b) Göbekteki bezeme, c) Köşe kubbe trompu.

Belge 87. Mihrap cephesi – Restorasyon öncesi (İVBMA).

Belge 88. 1 nolu köşe kubbe ve duvar pencere dizilimi, raspa öncesi (İVBMA).

Belge 89. Mihrap cephesi pencere çevresi, raspa sonrası (İVBMA).

Belge 90. Mihrap cephesi pencereleri, raspa öncesi (İVBMA).

Belge 91. Kuzeybatı pandantifi, raspa sonrası (İVBMA).

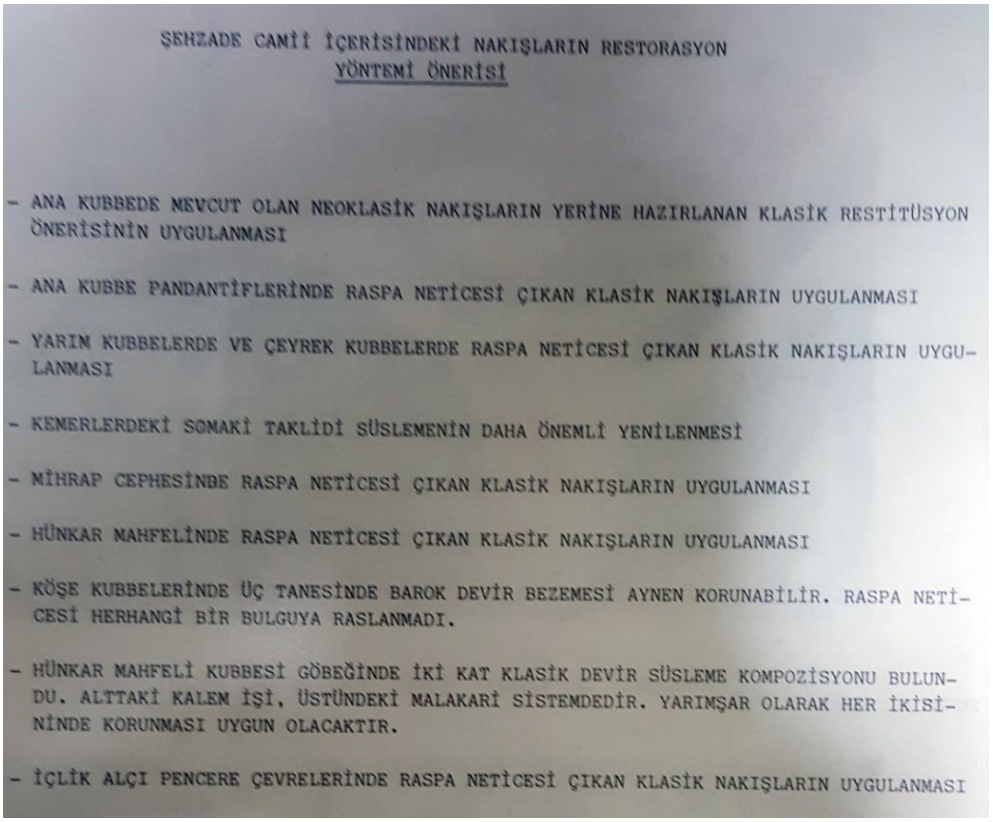

Belge 92. Mihrap cephesi pencere çevresi, raspa sonrası rölöve çalışması (İVBMA).

Belge 93. Kuzeybatı pandantifi, restorasyon ve konservasyon çalışmaları (İVBMA).

ŞEHZADE CAMİİ İÇERİSİNDEKİ NAKIŞLARIN RESTORASYON
YÖNTEMİ ÖNERİSİ

- ANA KUBBEDE MEVCUT OLAN NEOKLASİK NAKIŞLARIN YERİNE HAZIRLANAN KLASİK RESTİTÜSYON ÖNERİSİNİN UYGULANMASI

- ANA KUBBE PANDANTİFLERİNDE RASPA NETİCESİ ÇIKAN KLASİK NAKIŞLARIN UYGULANMASI

- YARIM KUBBELERDE VE ÇEYREK KUBBELERDE RASPA NETİCESİ ÇIKAN KLASİK NAKIŞLARIN UYGULANMASI

- KEMERLERDEKİ SOMAKİ TAKLİDİ SÜSLEMENİN DAHA ÖNEMLİ YENİLENMESİ

- MİHRAP CEPHESİNDE RASPA NETİCESİ ÇIKAN KLASİK NAKIŞLARIN UYGULANMASI

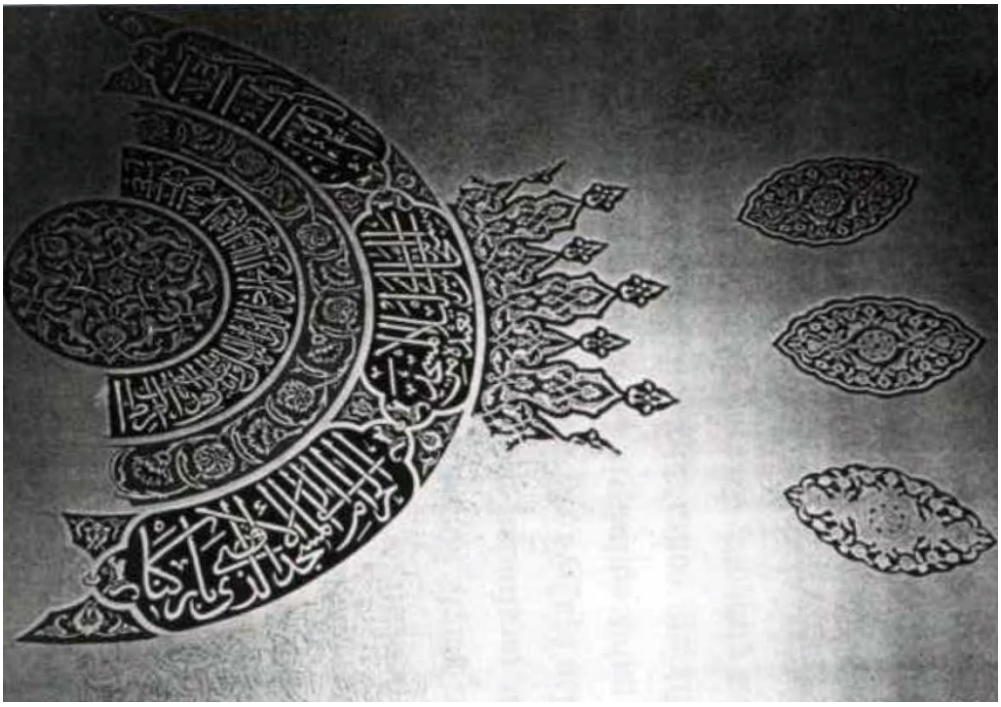
- HÜNKAR MAHFELİNDE RASPA NETİCESİ ÇIKAN KLASİK NAKIŞLARIN UYGULANMASI

- KÖŞE KUBBELERİNDE ÜÇ TANESİNDE BAROK DEVİR BEZEMESİ AYNEN KORUNABİLİR. RASPA NETİCESİ HERHANGİ BİR BULGUYA RASLANMADI.

- HÜNKAR MAHFELİ KUBBESİ GÖBEĞİNDE İKİ KAT KLASİK DEVİR SÜSLEME KOMPOZİSYONU BULUNDU. ALTTAKİ KALEM İŞİ, ÜSTÜNDEKİ MALAKARİ SİSTEMDEDİR. YARIMŞAR OLARAK HER İKİSİNİNDE KORUNMASI UYGUN OLACAKTIR.

- İÇLİK ALÇI PENCERE ÇEVRELERİNDE RASPA NETİCESİ ÇIKAN KLASİK NAKIŞLARIN UYGULANMASI

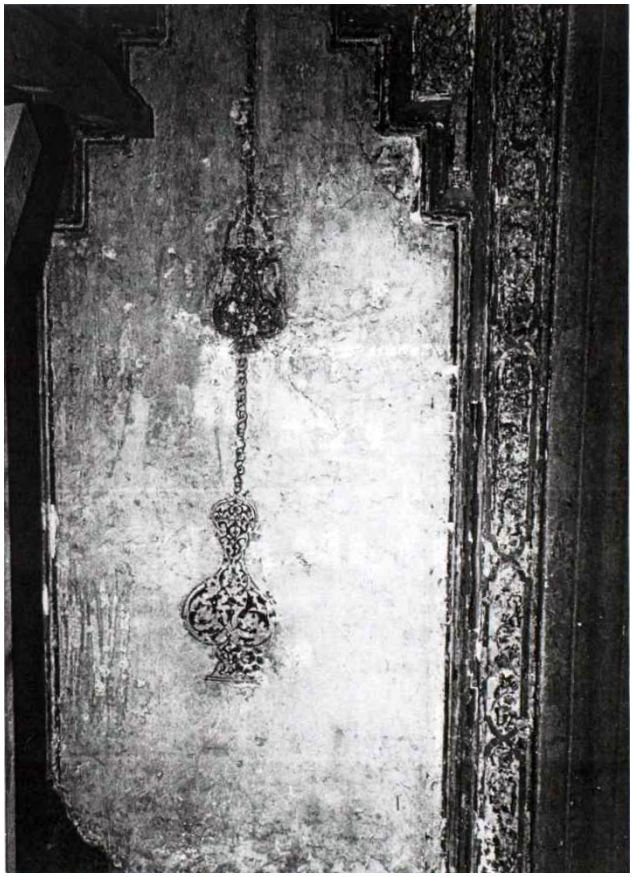
Belge 94. Cami içi bezemelerinin restorasyonu için yöntem önerisi (İVBMA).

Belge 95. Ana kubbe göbeği restitüsyon çalışması (Erçağ, 1996. s.84).

Belge 96. Pandantif (İVBMA). a) Çevre bordürü, raspa öncesi, b) Çevre bordürü, raspa sonrası, c) Bitiş ucu bezemesi, raspa öncesi, d) Bitiş ucu bezemesi, raspa sonrası.

Belge 97. Hünkar mahfeli, raspa sonrası (Erçağ, 1996. s.52).

Belge 98. Hünkar mahfeli kubbe bezemesi, raspa sonrası (Erçağ, 1991. s.223).

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

261/1517 sayı ve 10.11.1990 tarihli yazı gereği Şehzade Mehmet Cami ile ilgili sorunlardan sıva üzerinde gerekli çalışmalar yapılarak araştırma tamamlanmıştır.

Şehzade Mehmet Cami'nin beden duvarları ve kubbelerinden alınan sıva örnekleri üzerinde gerekli analizler yapılmıştır. Orjinal Horasani harcın içeriğinde ağırlıkça %4.93 oranında 450°C'de kayıp madde (organik madde ve bazı minerallerin molekül suyu), %41.46 oranında karbonat (kireç ve kireç taşı) olduğu bulunmuştur. Mikroskopla yapılan ince kesit analizinde ise bu içerikte çeşitli boyutlardaki tuğla kırığı, silikat, kuartz ve karbonat (küfeki taşı kırığı) mineralleri tesbit edilmiştir. Yakın tarihlerde onarım amacıyla kullanılmış diğer sıvada ise %3.70 oranında 450°C'de kayıp madde, %22.16 oranında karbonat bulunmuştur. Mikroskopla yapılan incelemede ise sadece silikat ve kuartz mineralleri tesbit edilmiş, tuğla kırığı ve karbonat mineraline rastlanmamıştır. Bu bulgulara göre, orjinal sıvanın imalatında kireç, tuğla kırığı ve tozu, küfeki taşı kırığı, kum, onarım sıvasının imalatında ise portland çimentosu ve kumun kullanıldığı anlaşılmıştır.

Bu arada yerinde yapılan görsel incelemede bazı yerlerdeki sıvaların bağlayıcı özelliğini yitirdiği, duvardan ayrıldığı ve birkısmınında dökülmüş olduğu görülmüştür.

Bu sonuçlara göre; öncelikle orjinal sıvaların sağlıklı olanlarının korunması, bağlayıcı özelliğini yitirmiş veya duvardan ayrılmış olanların ise sağlamlaştırılması, çimento kullanılarak imal edilmiş olan onarım sıvalarının sökülerek orjinal sıva özelliklerinde sıvanın yapılması gereklidir. İmalat için yapılan araştırmada hacimce %40 söndürülmüş kireç (lapa halinde), %30 tuğla kırığı (prinç ve toz eşit), %15 kum , %15 iri kırılmış küfeki pirinci ve çok azda kıtık katılarak hazırlanan sıvanın uygun olduğu dayanım testlerinden anlaşılmıştır. İmalatta dikkat edilmesi gereken husus, kullanılacak kum ve tuğla kırıklarının çözünebilir tuzlardan muhakkak arındırılmasıdır. Ayrıca portland çimentosu kullanılarak yapılacak imalattan kesinlikle kaçınılmalıdır. Çünkü bu tür sert ve yoğun sıvaların ısı ve nem değişikleriyle açığa çıkaracağı güçlere ve baskılara orjinal sıvalar ve tezyinatlar karşı koyamayarak kısa sürede çatlama, kalkma ve dökülme şeklinde bozulacaklardır. Aynı zamanda

Belge 99. Malzeme analiz raporu. Sayfa1. (İVBMA).

bu tip sıvalar havadaki nemin yoğuşmasına, dolayısıyla binada nemlenmenin artışına , içeriğindeki bazik alkali oksit ve çözünebilir tuzların hareketlenmesine, çiçeklenmeye ve yüzeyin kabuklar halinde dökülmesine neden olacaktır. Yukarıda bahsedilen nedenlerle,portland çimentosundan hazırlanacak sıvaların ve harçların eski eser onarımlarında kullanılmaları oldukça sakıncalıdır.

Bilgilerinize arz olunur,

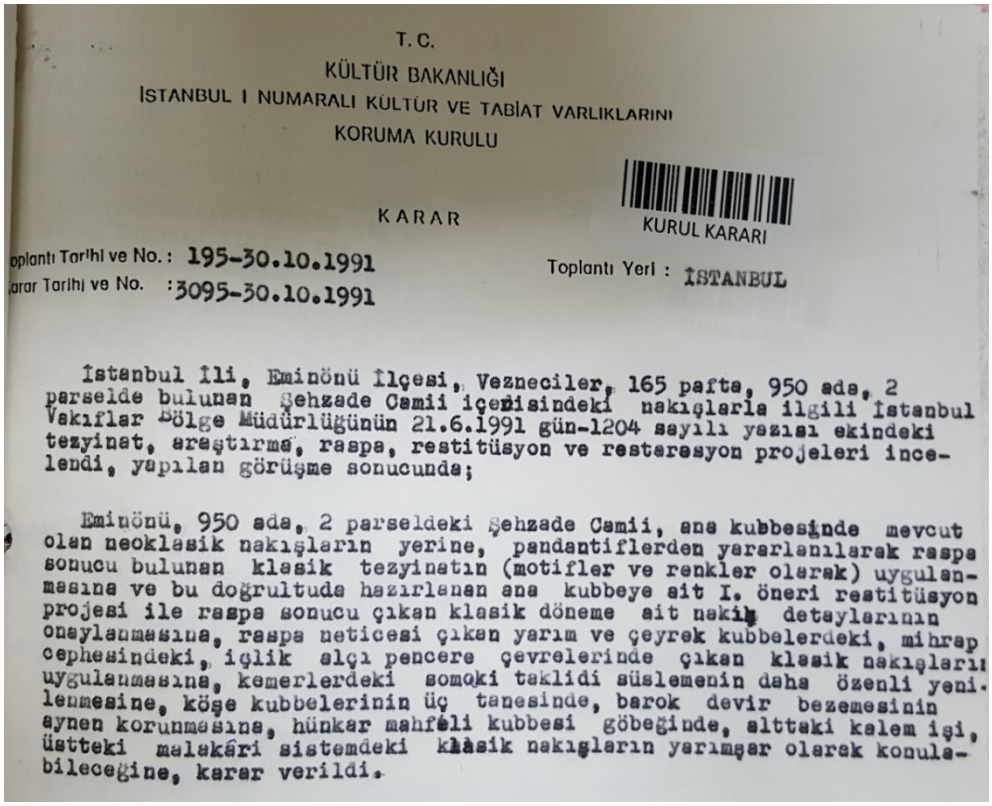
4.2.1991

A. Güleç

Ahmet GÜLEÇ

Y. Kimyager

Malzeme analiz raporu. Sayfa 2. (İVBMA).

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
İSTANBUL I NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

KARAR

KURUL KARARI

oplantı Tarihi ve No.: 195-30.10.1991
arar Tarihi ve No. :3095-30.10.1991

Toplantı Yeri : İSTANBUL

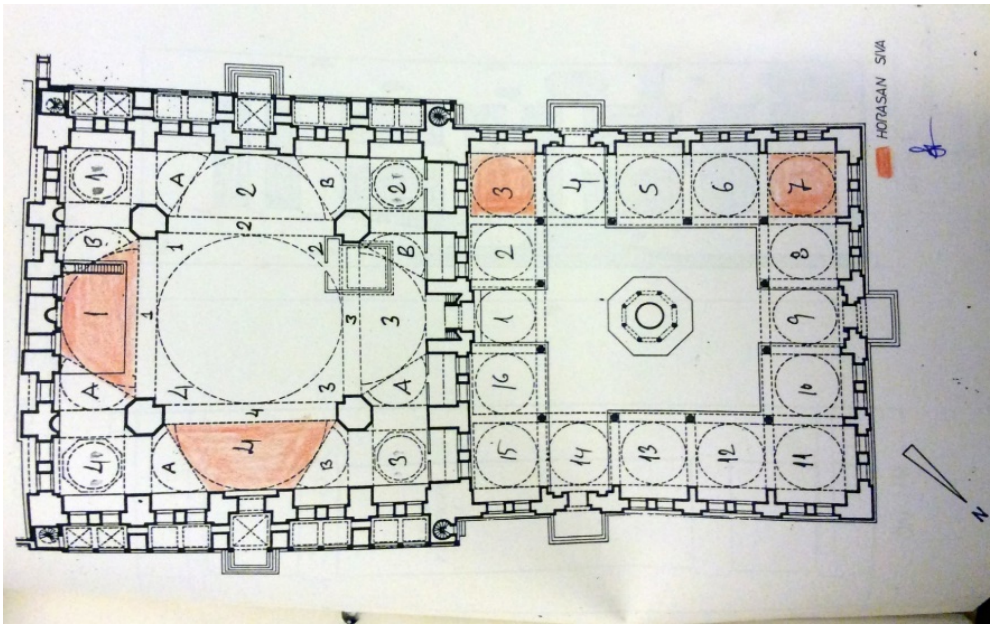
İstanbul İli, Eminönü İlçesi, Vezneciler, 165 pafta, 950 ada, 2 parselde bulunan Şehzade Camii içerisindeki nakışlarla ilgili İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 21.6.1991 gün-1204 sayılı yazısı ekindeki tezyinat, araştırma, raspa, restitüsyon ve restaresyon projeleri incelendi, yapılan görüşme sonucunda;

Eminönü, 950 ada, 2 parseldeki Şehzade Camii, ana kubbesinde mevcut olan neoklasik nakışların yerine, pandantiflerden yararlanılarak raspa sonucu bulunan klasik tezyinatın (motifler ve renkler olarak) uygulanmasına ve bu doğrultuda hazırlanan ana kubbeye ait I. öneri restitüsyon projesi ile raspa sonucu çıkan klasik döneme ait nakış detaylarının onaylanmasına, raspa neticesi çıkan yarım ve çeyrek kubbelerdeki, mihrap cephesindeki, iğlik alçı pencere çevrelerinde çıkan klasik nakışların uygulanmasına, kemerlerdeki somaki taklidi süslemenin daha özenli yenilenmesine, köşe kubbelerinin üç tanesinde, barok devir bezemesinin aynen korunmasına, hünkar mahfeli kubbesi göbeğinde, alttaki kalem işi, üstteki malakâri sistemdeki klasik nakışların yarımşar olarak konulabileceğine, karar verildi.

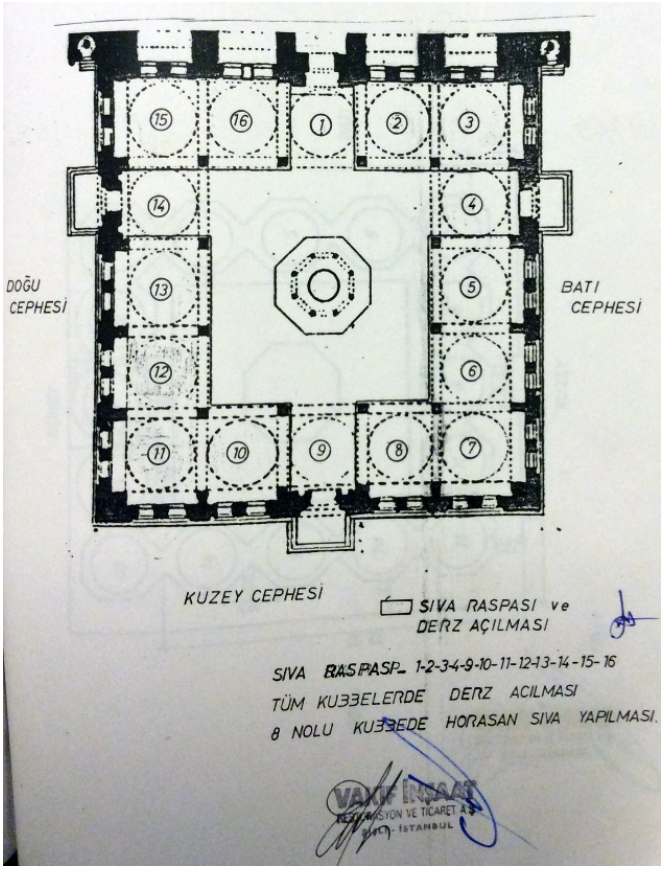
Belge 100. Cami iç bezemeleri ile ilgili alınan uygulama kararı (İVBMA).

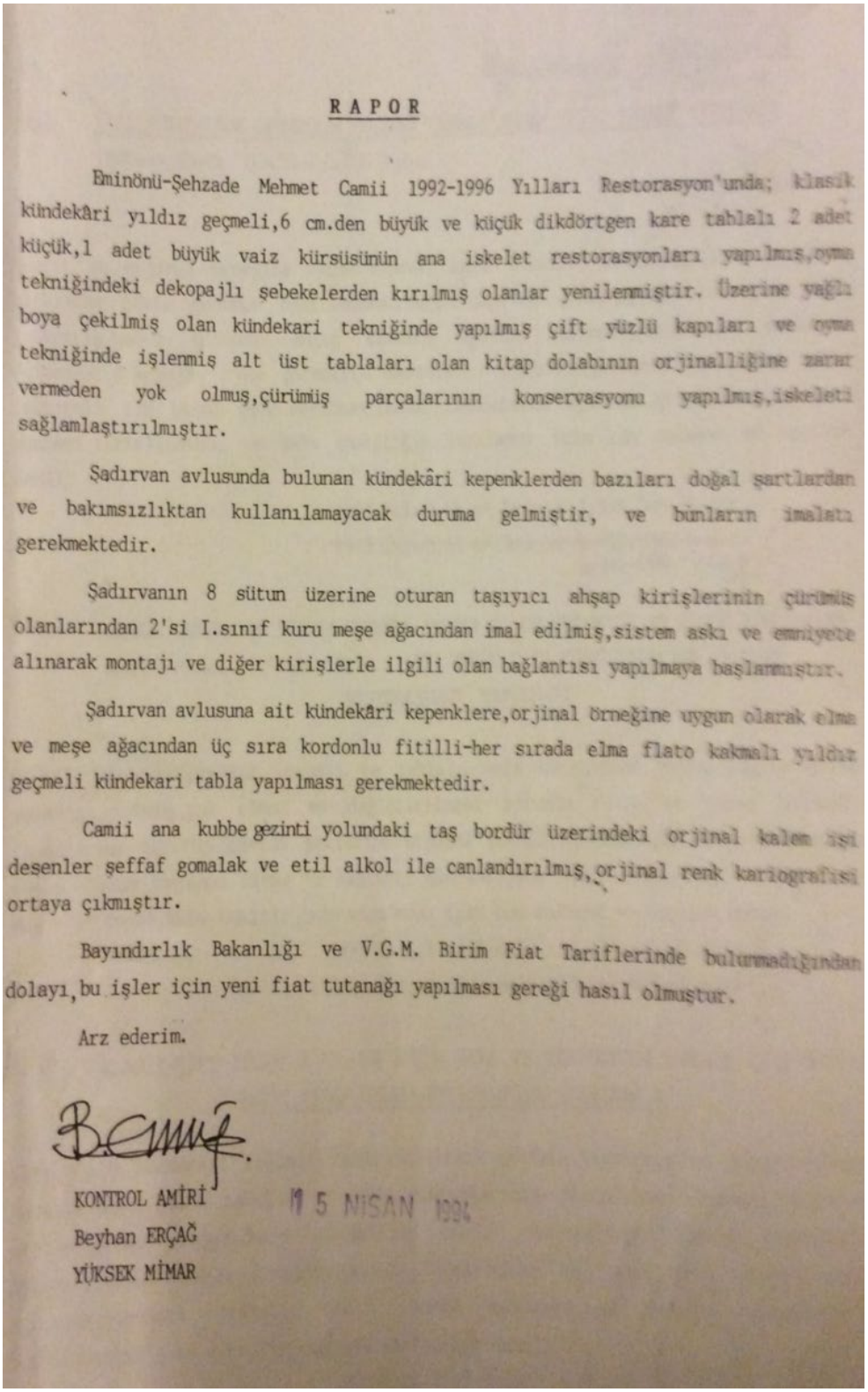
Belge 101. Ana kubbe göbeği, raspa çalışmaları (İVBMA).

Belge 102. Horasan sıva uygulaması yapılan kubbeleri gösterir kroki (İVBMA).

Belge 103. Şadırvanlı avlu revak kubbeleri, raspa ve sıva yerleri krokisi (İVBMA).

RAPOR

Eminönü-Şehzade Mehmet Camii 1992-1996 Yılları Restorasyon'unda; klasik kündekâri yıldız geçmeli,6 cm.den büyük ve küçük dikdörtgen kare tablalı 2 adet küçük,1 adet büyük vaiz kürsüsünün ana iskelet restorasyonları yapılmış,oyma tekniğindeki dekopajlı şebekelerden kırılmış olanlar yenilenmiştir. Üzerine yağlı boya çekilmiş olan kündekari tekniğinde yapılmış çift yüzlü kapıları ve oyma tekniğinde işlenmiş alt üst tablaları olan kitap dolabının orjinalliğine zarar vermeden yok olmuş,çürümiş parçalarının konservasyonu yapılmış,iskeleti sağlamlaştırılmıştır.

Şadırvan avlusunda bulunan kündekâri kepenklerden bazıları doğal şartlardan ve bakımsızlıktan kullanılamayacak duruma gelmiştir, ve bunların imalatı gerekmektedir.

Şadırvanın 8 sütun üzerine oturan taşıyıcı ahşap kirişlerinin çürümiş olanlarından 2'si I.sınıf kuru meşe ağacından imal edilmiş,sistem askı ve emniyete alınarak montajı ve diğer kirişlerle ilgili olan bağlantısı yapılmaya başlanmıştır.

Şadırvan avlusuna ait kündekâri kepenklere,orjinal örneğine uygun olarak elma ve meşe ağacından üç sıra kordonlu fitilli-her sırada elma flato kakmalı yıldız geçmeli kündekari tabla yapılması gerekmektedir.

Camii ana kubbe gezinti yolundaki taş bordür üzerindeki orjinal kalem işi desenler şeffaf gomalak ve etil alkol ile canlandırılmış,orjinal renk kariografisi ortaya çıkmıştır.

Bayındırlık Bakanlığı ve V.G.M. Birim Fiat Tariflerinde bulunmadığından dolayı,bu işler için yeni fiat tutanağı yapılması gereği hasıl olmuştur.

Arz ederim.

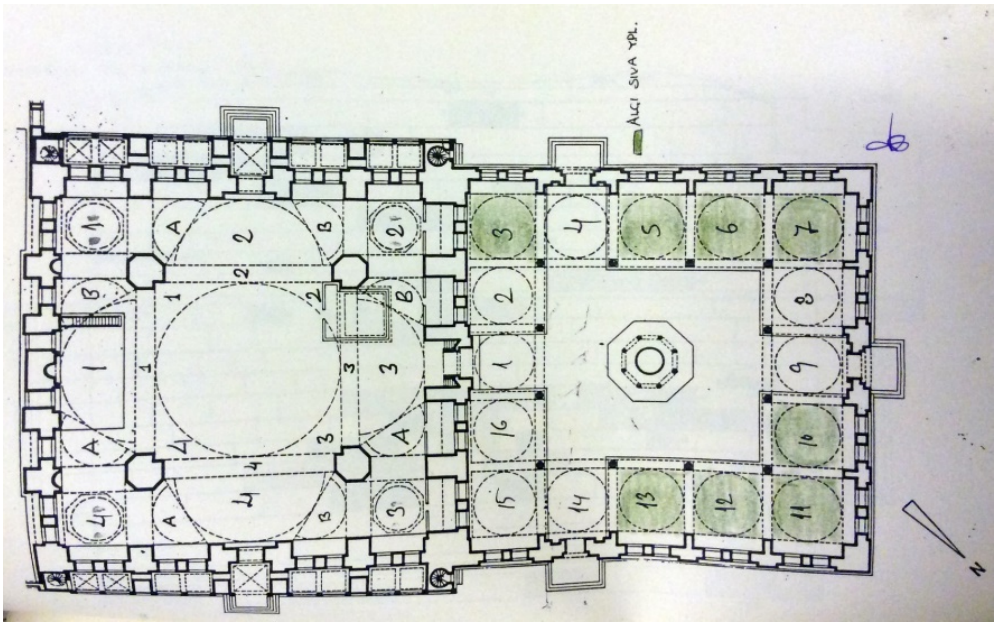
KONTROL AMİRİ
Beyhan ERÇAĞ
YÜKSEK MİMAR

15 NİSAN 1994

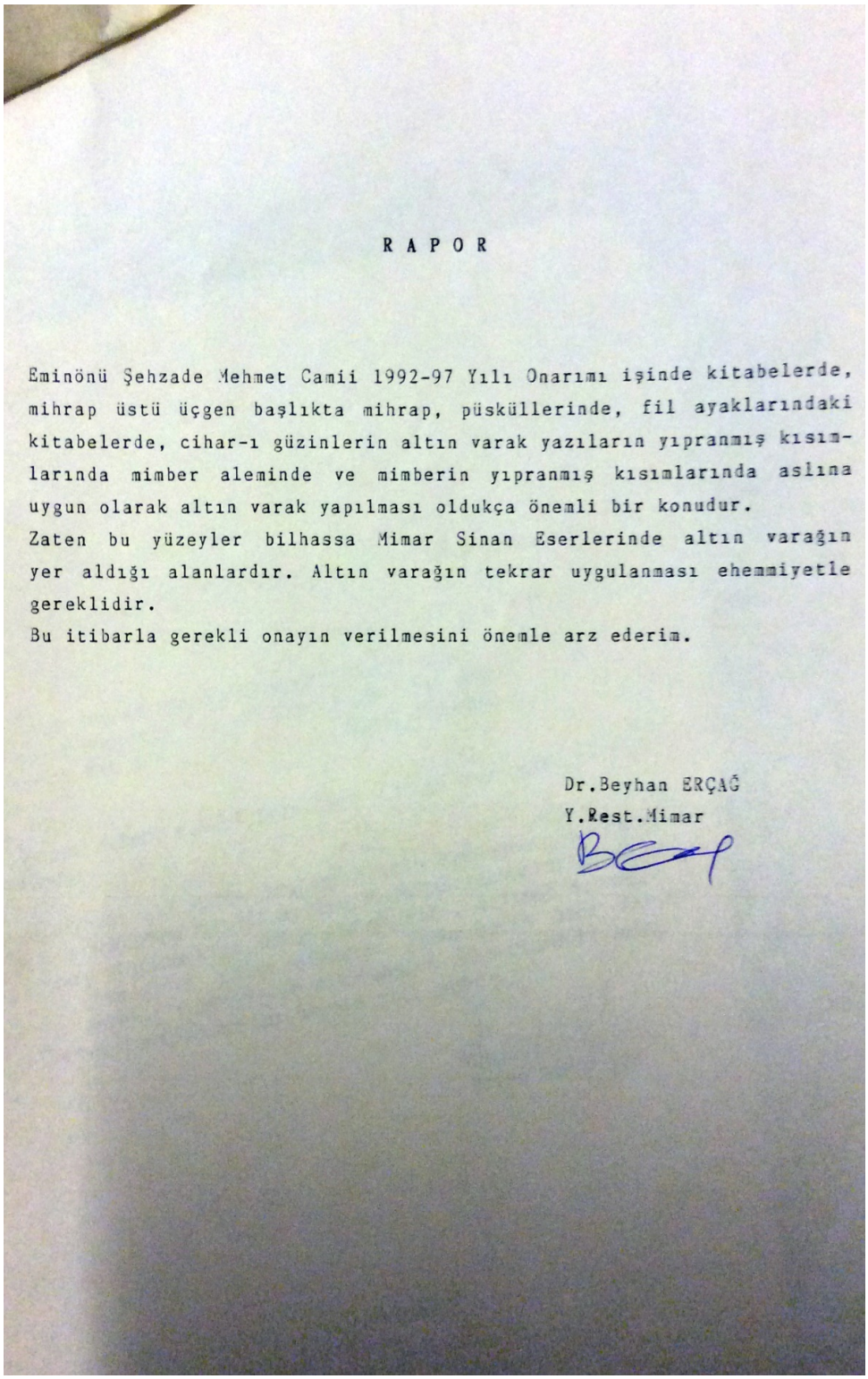
Belge 104. 15.04.1994 Tarihli kontrollük raporu (İVBMA).

Belge 105. Şadırvan avlusu revak kubbeleri, sıva raspası sonrası (İVBMA).

Belge 106. Alçı sıva uygulaması yapılan kubbeleri gösterir kroki (İVBMA).

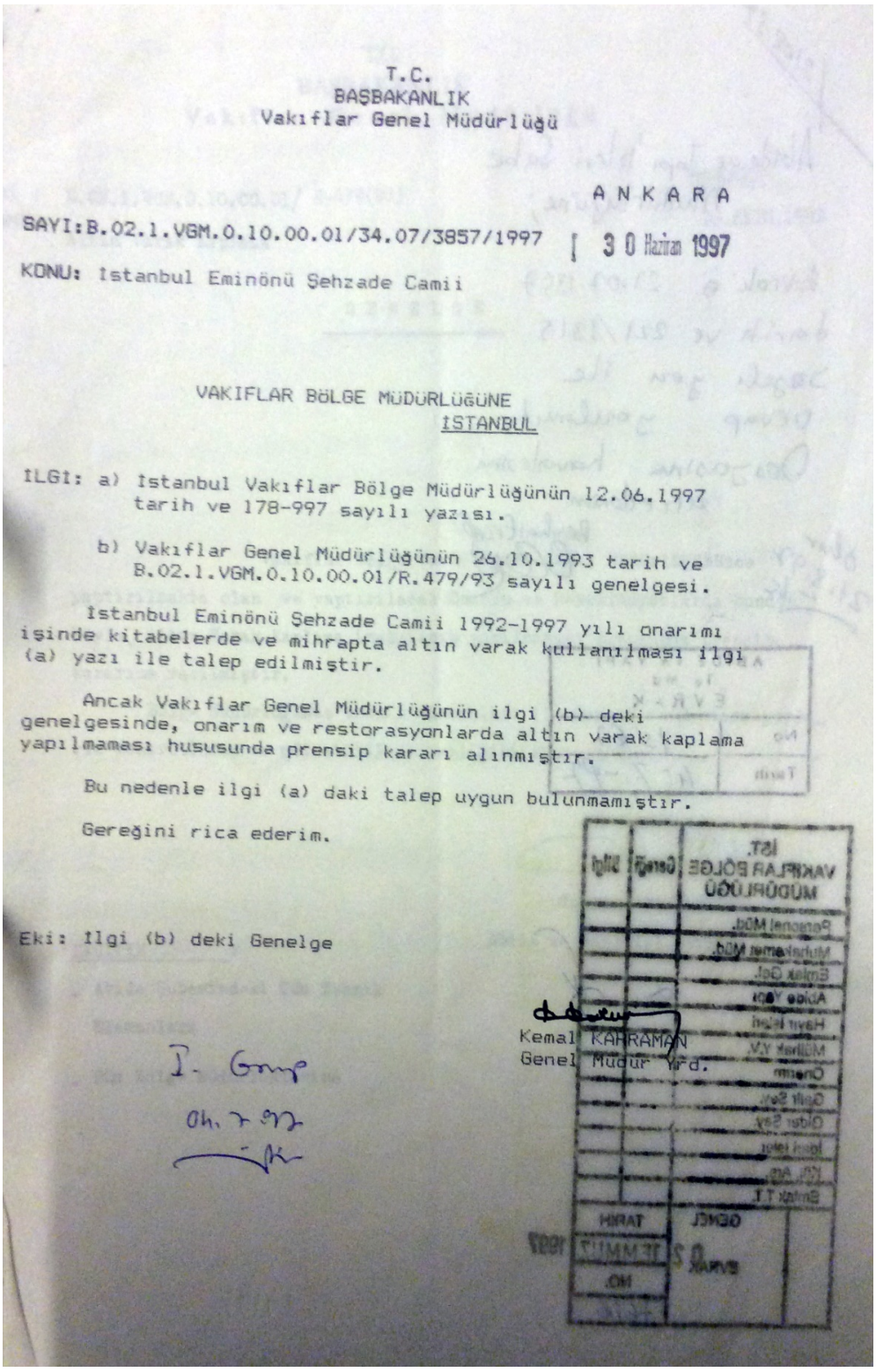

R A P O R

Eminönü Şehzade Mehmet Camii 1992-97 Yılı Onarımı işinde kitabelerde, mihrap üstü üçgen başlıkta mihrap, püsküllerinde, fil ayaklarındaki kitabelerde, cihar-ı güzinlerin altın varak yazıların yıpranmış kısımlarında mimber aleminde ve mimberin yıpranmış kısımlarında aslına uygun olarak altın varak yapılması oldukça önemli bir konudur.
Zaten bu yüzeyler bilhassa Mimar Sinan Eserlerinde altın varağın yer aldığı alanlardır. Altın varağın tekrar uygulanması ehemmiyetle gereklidir.
Bu itibarla gerekli onayın verilmesini önemle arz ederim.

Dr.Beyhan ERÇAĞ
Y.Rest.Mimar

Belge 107. Altın varak uygulaması için kontrollük raporu (İVBMA).

T.C.
BAŞBAKANLIK
Vakıflar Genel Müdürlüğü

ANKARA

SAYI:B.02.1.VGM.0.10.00.01/34.07/3857/1997 30 Haziran 1997

KONU: İstanbul Eminönü Şehzade Camii

VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE
İSTANBUL

İLGİ: a) İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 12.06.1997 tarih ve 178-997 sayılı yazısı.

b) Vakıflar Genel Müdürlüğünün 26.10.1993 tarih ve B.02.1.VGM.0.10.00.01/R.479/93 sayılı genelgesi.

İstanbul Eminönü Şehzade Camii 1992-1997 yılı onarımı işinde kitabelerde ve mihrapta altın varak kullanılması ilgi (a) yazı ile talep edilmiştir.

Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğünün ilgi (b) deki genelgesinde, onarım ve restorasyonlarda altın varak kaplama yapılmaması hususunda prensip kararı alınmıştır.

Bu nedenle ilgi (a) daki talep uygun bulunmamıştır.

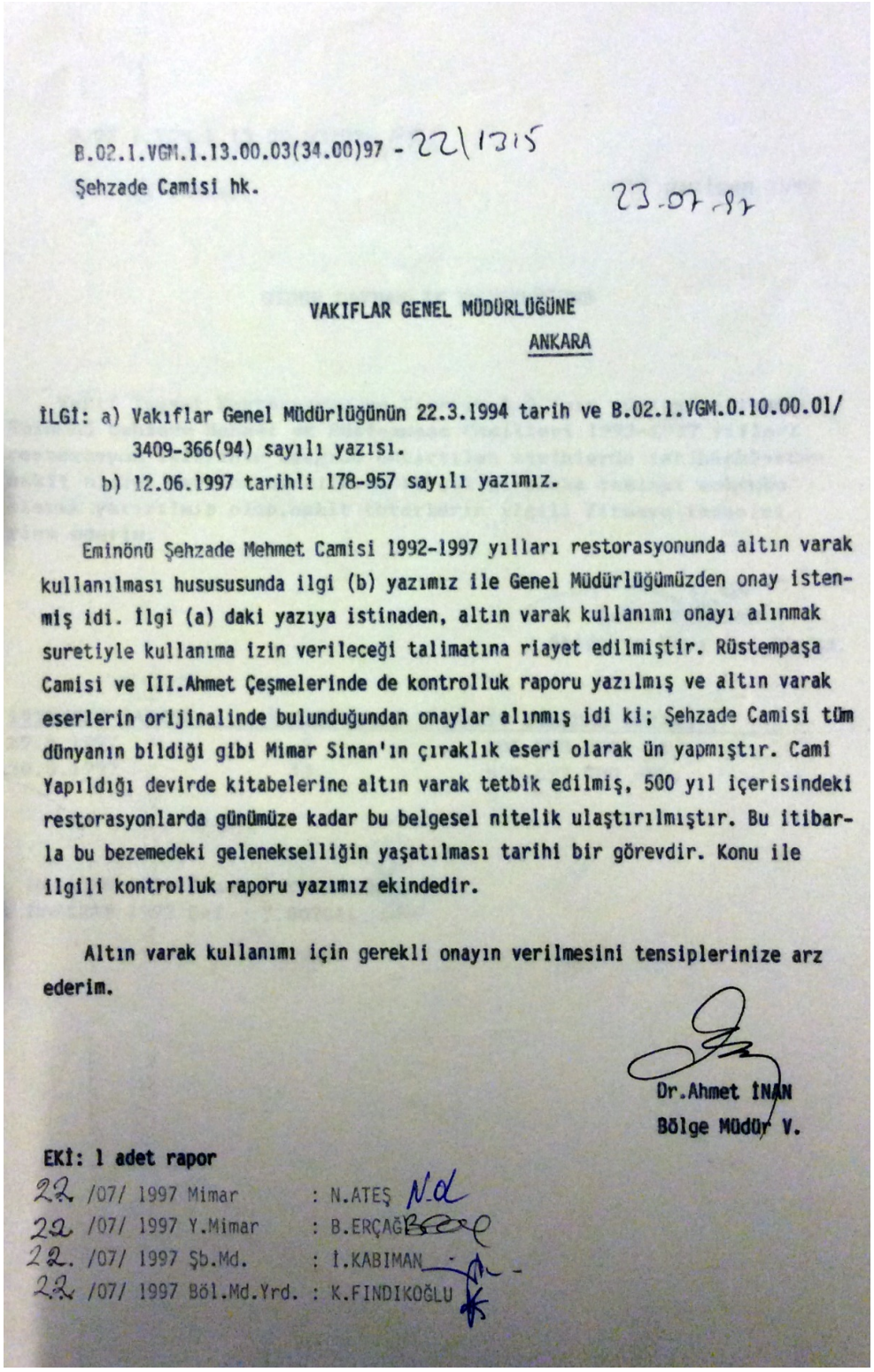
Gereğini rica ederim.

Kemal KAHRAMAN
Genel Müdür V.d.

Eki: İlgi (b) deki Genelge

İ. Grup
04.7.97

Belge 108. Vakıflar Genel Müdürlüğü, altın varak hk. (İVBMA).

B.02.1.VGM.1.13.00.03(34.00)97 - 22/1315
Şehzade Camisi hk.

23.07.97

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE
ANKARA

İLGİ: a) Vakıflar Genel Müdürlüğünün 22.3.1994 tarih ve B.02.1.VGM.0.10.00.01/ 3409-366(94) sayılı yazısı.
b) 12.06.1997 tarihli 178-957 sayılı yazımız.

Eminönü Şehzade Mehmet Camisi 1992-1997 yılları restorasyonunda altın varak kullanılması hususunda ilgi (b) yazımız ile Genel Müdürlüğümüzden onay istenmiş idi. İlgi (a) daki yazıya istinaden, altın varak kullanımı onayı alınmak suretiyle kullanıma izin verileceği talimatına riayet edilmiştir. Rüstempaşa Camisi ve III.Ahmet Çeşmelerinde de kontrolluk raporu yazılmış ve altın varak eserlerin orijinalinde bulunduğundan onaylar alınmış idi ki; Şehzade Camisi tüm dünyanın bildiği gibi Mimar Sinan'ın çıraklık eseri olarak ün yapmıştır. Cami Yapıldığı devirde kitabelerine altın varak tetbik edilmiş, 500 yıl içerisindeki restorasyonlarda günümüze kadar bu belgesel nitelik ulaştırılmıştır. Bu itibarla bu bezemedeki geleneksellğin yaşatılması tarihi bir görevdir. Konu ile ilgili kontrolluk raporu yazımız ekindedir.

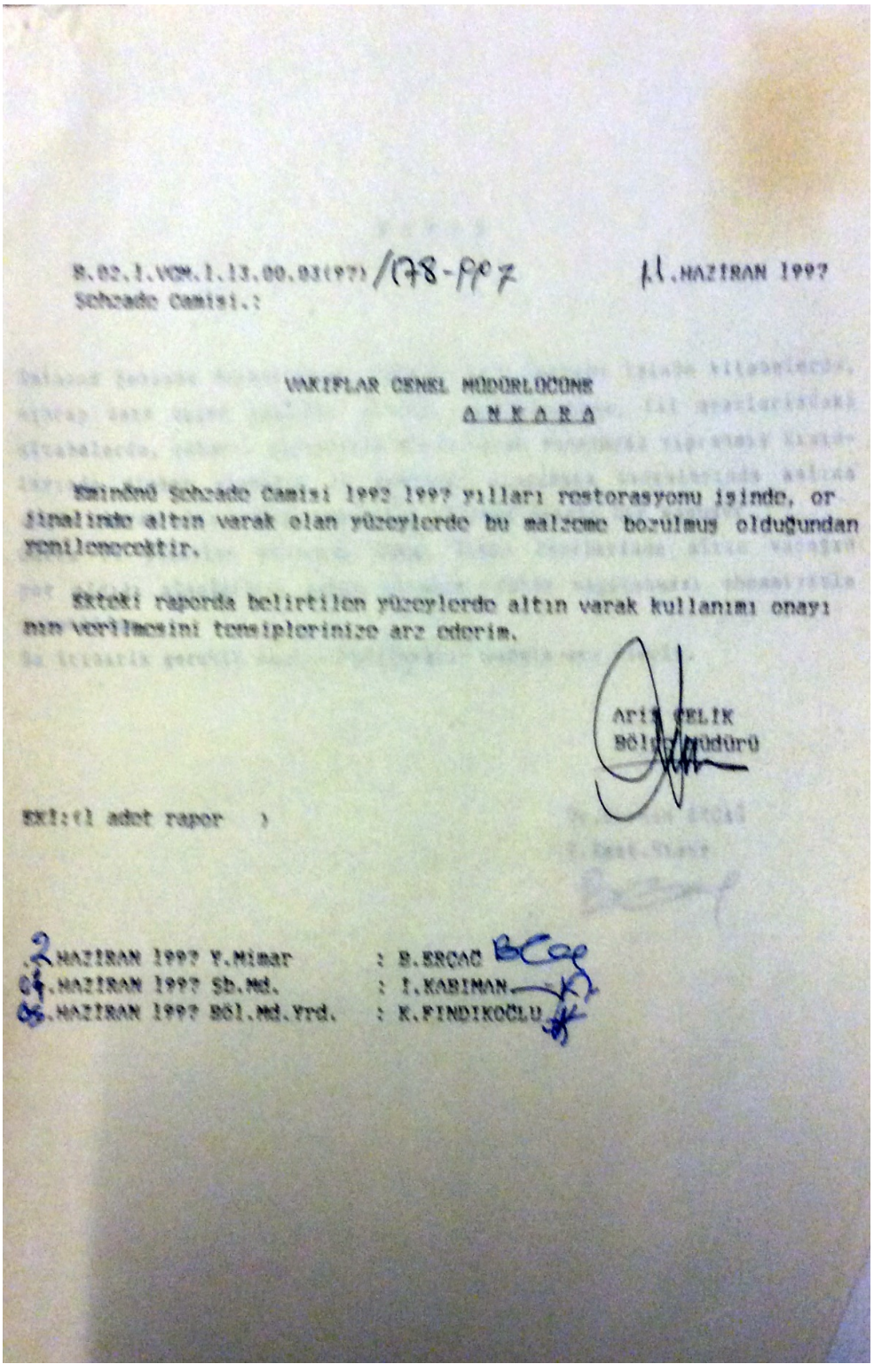
Altın varak kullanımı için gerekli onayın verilmesini tensiplerinize arz ederim.

Dr.Ahmet İNAN
Bölge Müdür V.

EKİ: 1 adet rapor

22 /07/ 1997 Mimar : N.ATEŞ
22 /07/ 1997 Y.Mimar : B.ERÇAĞ
22. /07/ 1997 Şb.Md. : İ.KABIMAN
22 /07/ 1997 Böl.Md.Yrd. : K.FINDIKOĞLU

Belge 109. Vakıflar Bölge Müdürlüğü, altın varak hk. (İVBMA).

B.02.1.VGM.1.13.00.03(97)/178-997 11.HAZIRAN 1997
Sehzade Camisi.:

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE
A N K A R A

Eminönü Şehzade Camisi 1992 1997 yılları restorasyonu işinde, or
jinalinde altın varak olan yüzeylerde bu malzeme bozulmuş olduğundan
yenilenecektir.

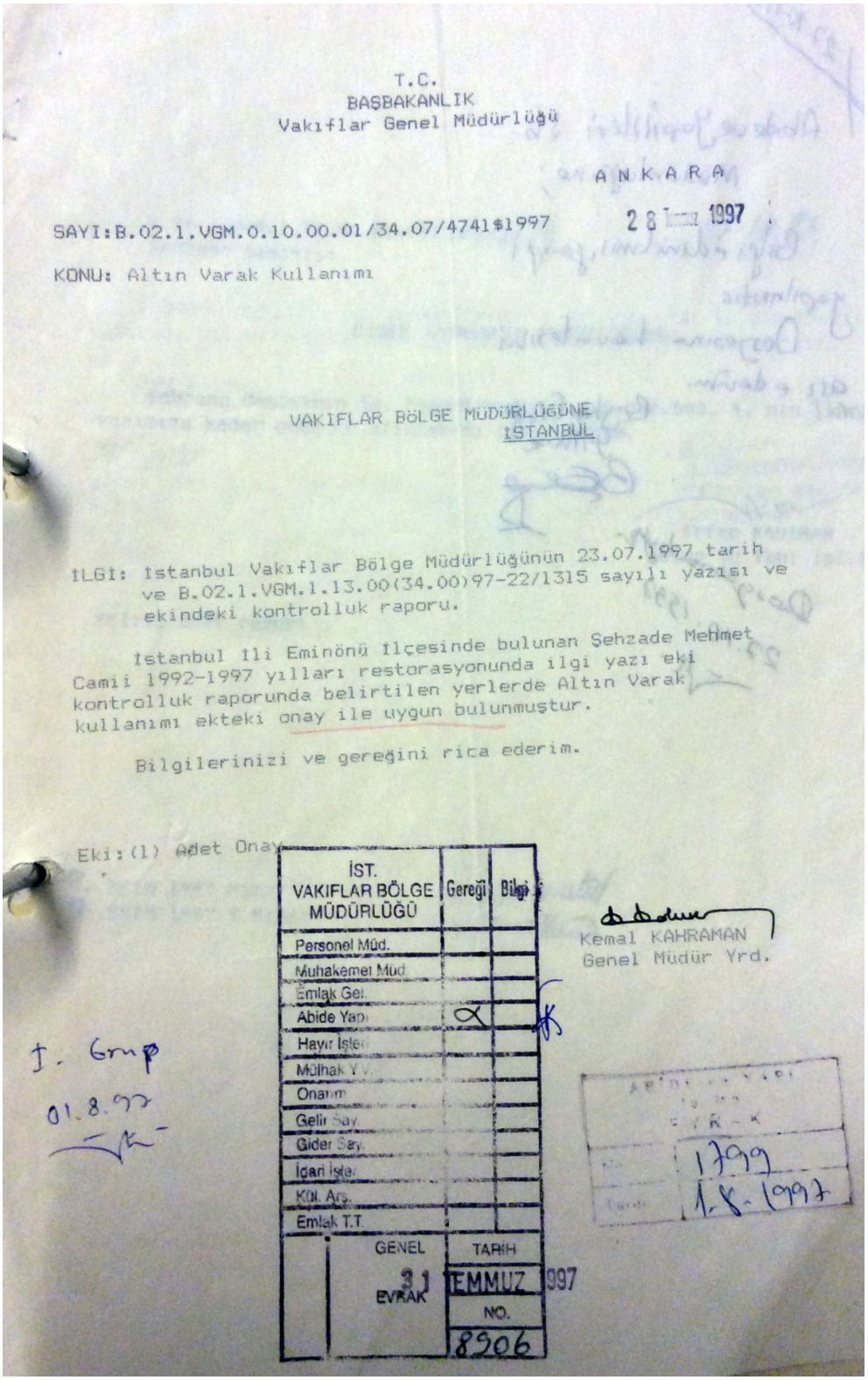
Ekteki raporda belirtilen yüzeylerde altın varak kullanımı onayı
nın verilmesini tensiplerinize arz ederim.

Arif ÇELİK
Bölge Müdürü

Ekl:(1 adet rapor)

12.HAZIRAN 1997 Y.Mimar : S.ERÇAÇ
13.HAZIRAN 1997 Şb.Md. : İ.KABİMAN
16.HAZIRAN 1997 Böl.Md.Yrd. : K.FINDIKOĞLU

Belge 110. Vakıflar Bölge Müdürlüğü, altın varak hk. (İVBMA).

T.C.
BAŞBAKANLIK
Vakıflar Genel Müdürlüğü

ANKARA

SAYI:B.02.1.VGM.0.10.00.01/34.07/4741$1997 28 Temmuz 1997

KONU: Altın Varak Kullanımı

VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE
İSTANBUL

İLGİ: İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 23.07.1997 tarih ve B.02.1.VGM.1.13.00(34.00)97-22/1315 sayılı yazısı ve ekindeki kontrolluk raporu.

İstanbul İli Eminönü İlçesinde bulunan Şehzade Mehmet Camii 1992-1997 yılları restorasyonunda ilgi yazı eki kontrolluk raporunda belirtilen yerlerde Altın Varak kullanımı ekteki onay ile uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Eki:(1) Adet Onay

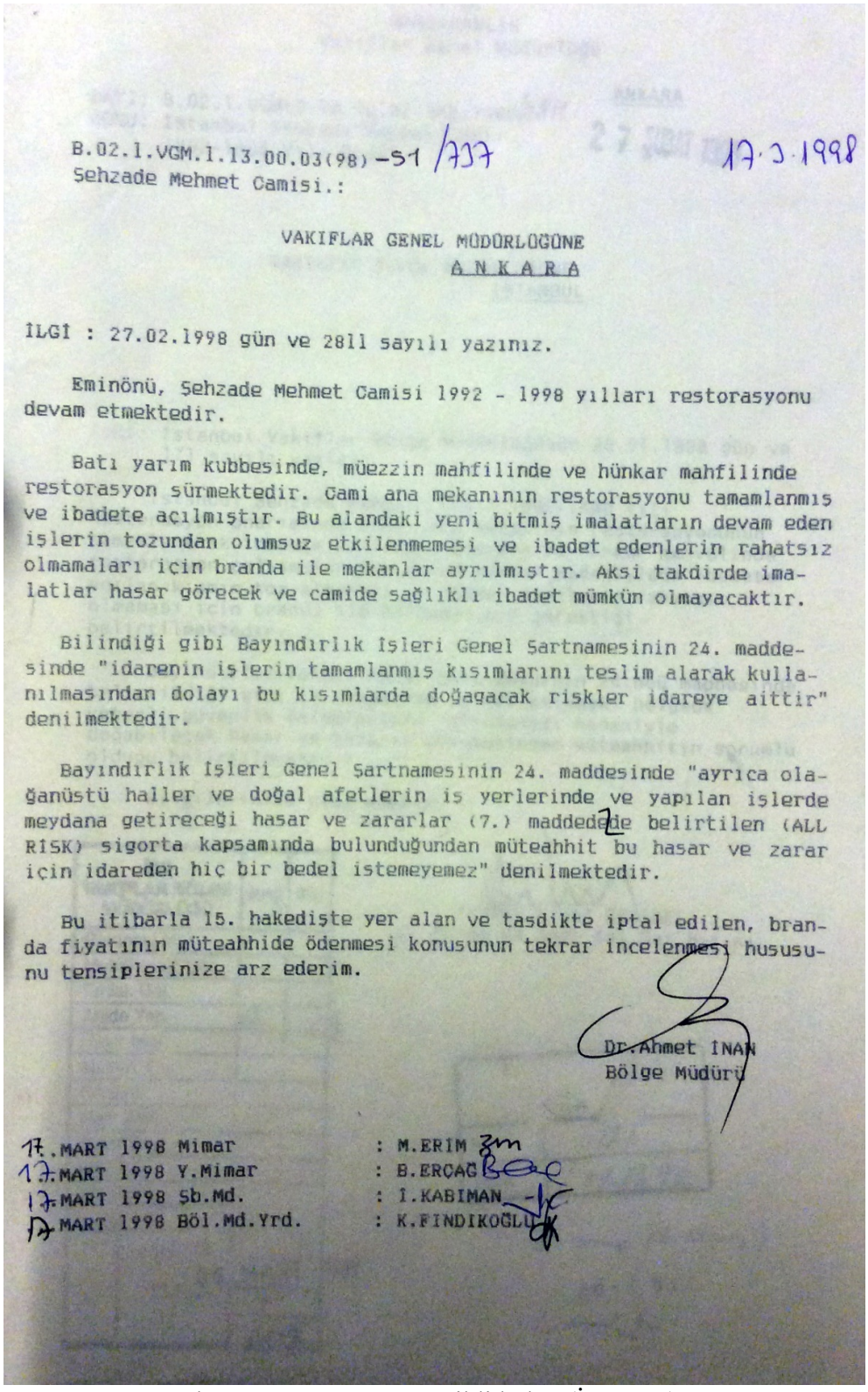
Kemal KAHRAMAN
Genel Müdür Yrd.

İST. VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ | Gereği | Bilgi
Personel Müd.
Muhakemat Müd.
Emlak Gel.
Abide Yapı
Hayır İşleri
Mülhak V.
Onarım
Gelir Say.
Gider Say.
İçari İşler
Kül. Arş.
Emlak T.T.
GENEL EVRAK | TARİH 31 TEMMUZ 1997 | NO. 8906

I. Grup
01.8.97

1799
1.8.1997

Belge 111. Altın varak uygulaması onay belgesi (İVBMA).

B.02.1.VGM.1.13.00.03(98)-51/737 17.3.1998
Şehzade Mehmet Camisi.:

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE
ANKARA

İLGİ : 27.02.1998 gün ve 2811 sayılı yazınız.

Eminönü, Şehzade Mehmet Camisi 1992 - 1998 yılları restorasyonu devam etmektedir.

Batı yarım kubbesinde, müezzin mahfilinde ve hünkar mahfilinde restorasyon sürmektedir. Cami ana mekanının restorasyonu tamamlanmış ve ibadete açılmıştır. Bu alandaki yeni bitmiş imalatların devam eden işlerin tozundan olumsuz etkilenmemesi ve ibadet edenlerin rahatsız olmamaları için branda ile mekanlar ayrılmıştır. Aksi takdirde imalatlar hasar görecek ve camide sağlıklı ibadet mümkün olmayacaktır.

Bilindiği gibi Bayındırlık İşleri Genel Şartnamesinin 24. maddesinde "idarenin işlerin tamamlanmış kısımlarını teslim alarak kullanılmasından dolayı bu kısımlarda doğagacak riskler idareye aittir" denilmektedir.

Bayındırlık İşleri Genel Şartnamesinin 24. maddesinde "ayrıca olağanüstü haller ve doğal afetlerin iş yerlerinde ve yapılan işlerde meydana getireceği hasar ve zararlar (7.) maddede belirtilen (ALL RISK) sigorta kapsamında bulunduğundan müteahhit bu hasar ve zarar için idareden hiç bir bedel istemeyemez" denilmektedir.

Bu itibarla 15. hakedişte yer alan ve tasdikte iptal edilen, branda fiyatının müteahhide ödenmesi konusunun tekrar incelenmesi hususunu tensiplerinize arz ederim.

Dr.Ahmet İNAN
Bölge Müdürü

17.MART 1998 Mimar : M.ERİM
17.MART 1998 Y.Mimar : B.ERÇAĞ
17.MART 1998 Şb.Md. : İ.KABİMAN
17.MART 1998 Böl.Md.Yrd. : K.FINDIKOĞLU

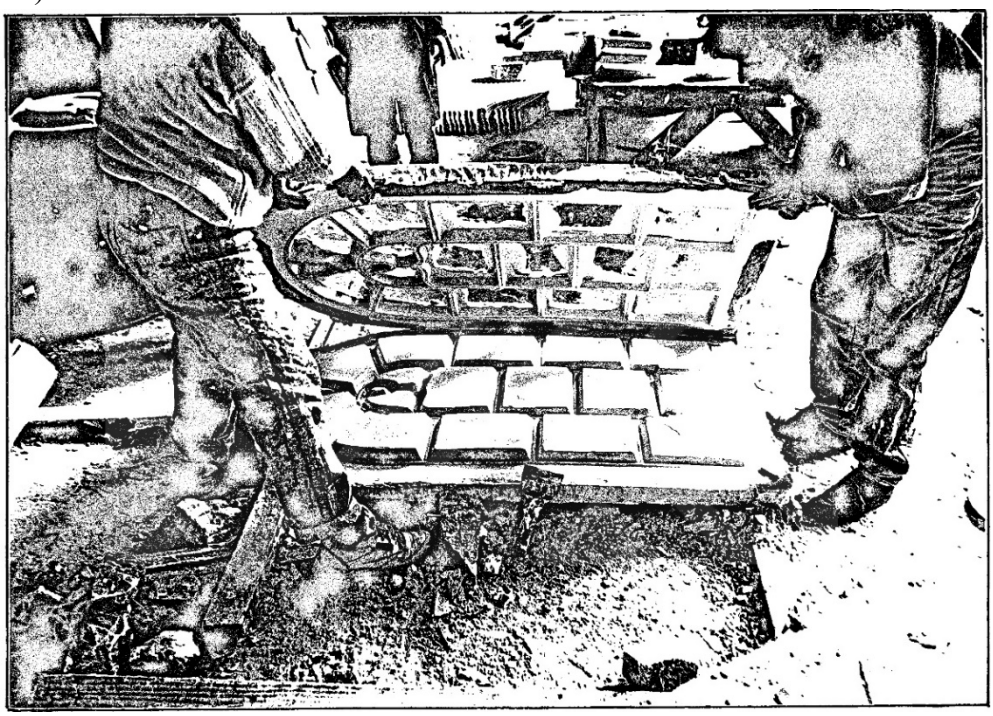
Belge 112. 17.03.1998 tarihli belge (İVBMA).

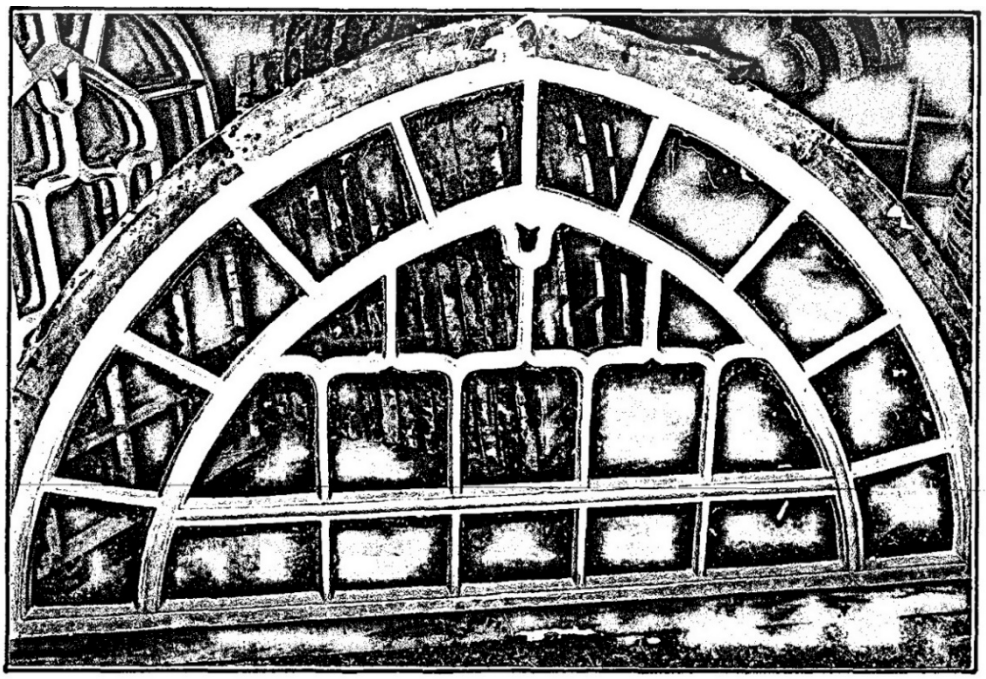

Belge 113. Yeni üretilen dışlık penceresinin ana kubbe kasnağına montajı (İVBMA).

a)

b)

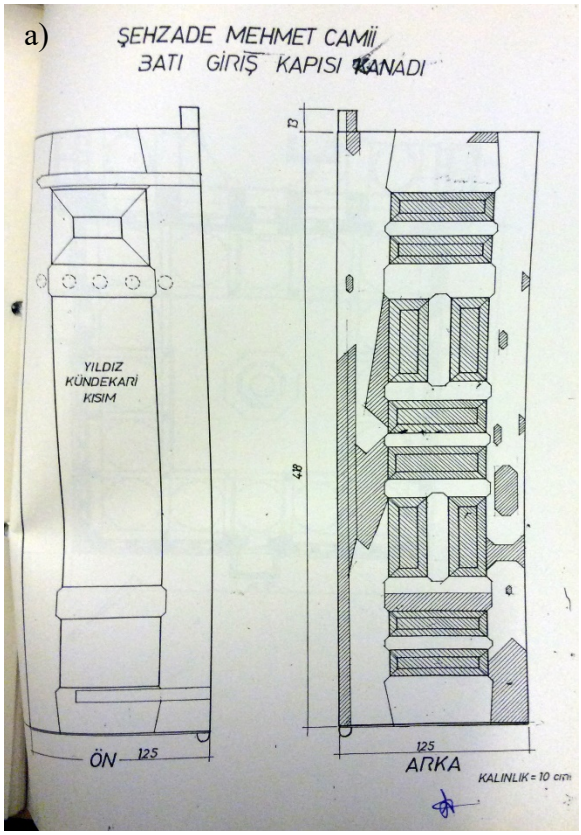

Belge 114. Alçı içlik imalatı (İVBMA). a) Yarım kubbe pencereleri, b) Beden duvarı pencere üzeri ayna kısmı.

Belge 115. Alçı içlik montajı öncesi yerleşeceği pencere yuvası (İVBMA). a) Mevcut durum, b) Onarım sonrası.

Belge 116. a) Cami batı giriş kapı krokisi b)Ahşap kepenk krokisi. (İVBMA).

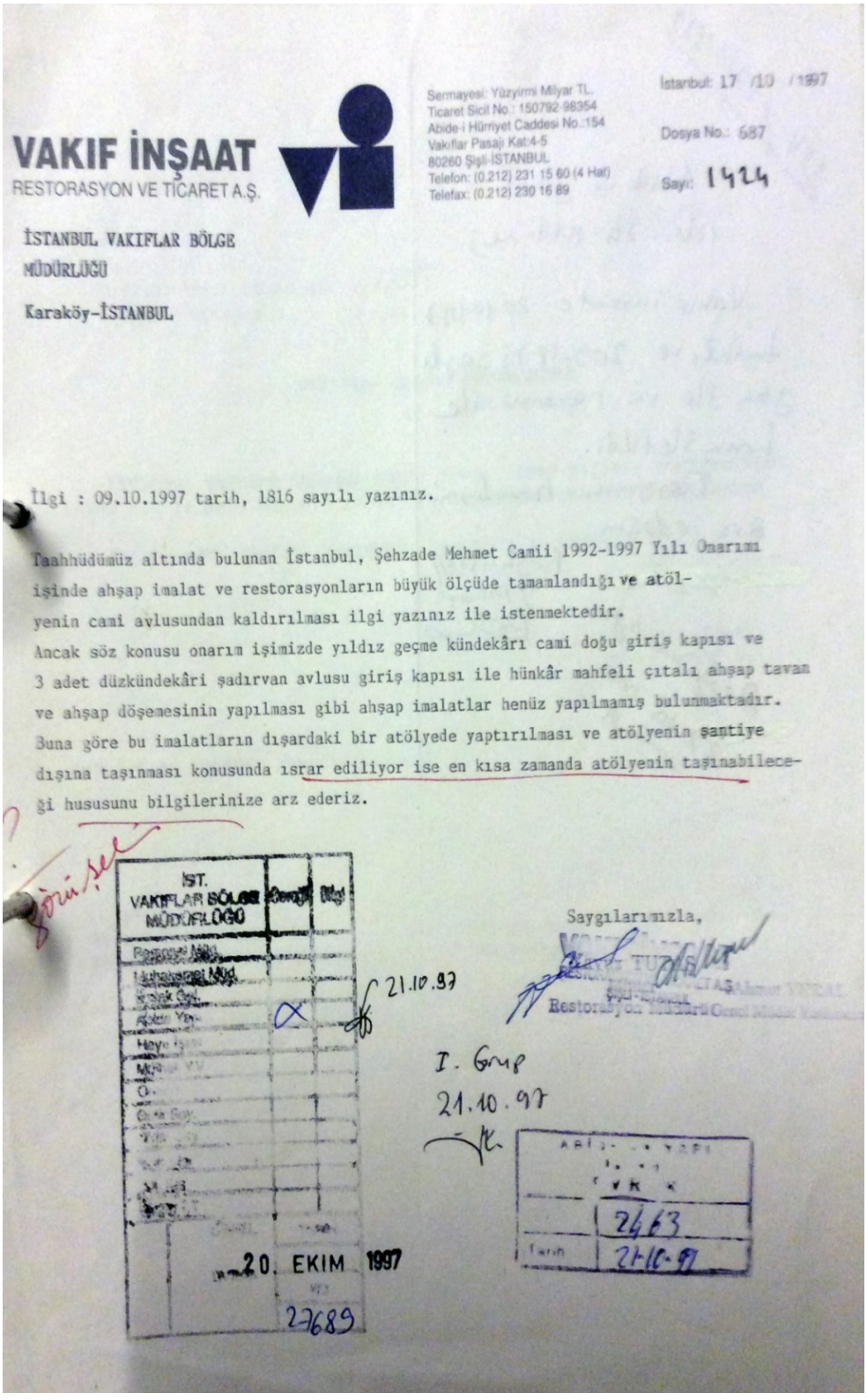

Belge 117. Şadırvanlı avlu pencere kanadı, konservasyon çalışmaları (İVBMA).

Belge 118. Vaiz kürsüsü, restorasyon öncesi (İVBMA).

VAKIF İNŞAAT
RESTORASYON VE TİCARET A.Ş.

Sermayesi: Yüzyirmi Milyar TL.
Ticaret Sicil No.: 150792-98354
Abide-i Hürriyet Caddesi No.:154
Vakıflar Pasajı Kat:4-5
80260 Şişli-İSTANBUL
Telefon: (0.212) 231 15 60 (4 Hat)
Telefax: (0.212) 230 16 89

İstanbul: 17 /10 /1997
Dosya No.: 687
Sayı: 1424

İSTANBUL VAKIFLAR BÖLGE
MÜDÜRLÜĞÜ

Karaköy-İSTANBUL

İlgi : 09.10.1997 tarih, 1816 sayılı yazınız.

Taahhüdümüz altında bulunan İstanbul, Şehzade Mehmet Camii 1992-1997 Yılı Onarımı işinde ahşap imalat ve restorasyonların büyük ölçüde tamamlandığı ve atölyenin cami avlusundan kaldırılması ilgi yazınız ile istenmektedir.
Ancak söz konusu onarım işimizde yıldız geçme kündekâri cami doğu giriş kapısı ve 3 adet düzkündekâri şadırvan avlusu giriş kapısı ile hünkâr mahfeli çıtalı ahşap tavan ve ahşap döşemesinin yapılması gibi ahşap imalatlar henüz yapılmamış bulunmaktadır.
Buna göre bu imalatların dışardaki bir atölyede yaptırılması ve atölyenin şantiye dışına taşınması konusunda ısrar ediliyor ise en kısa zamanda atölyenin taşınabileceği hususunu bilgilerinize arz ederiz.

Görüşelim

Saygılarımızla,

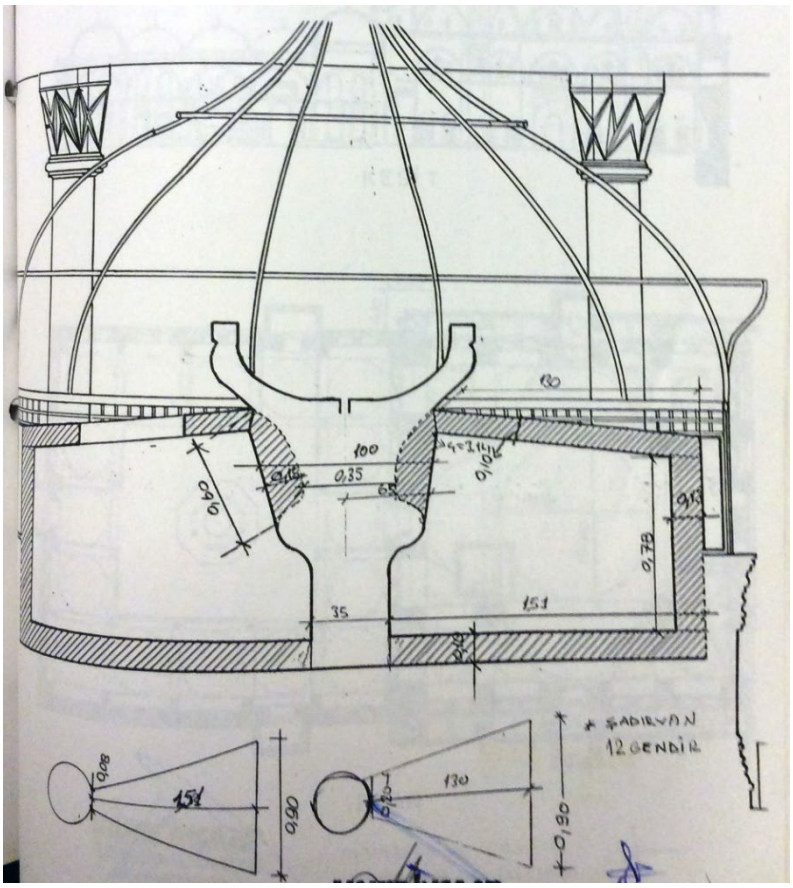
İST. VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
20. EKİM 1997
27689

21.10.97

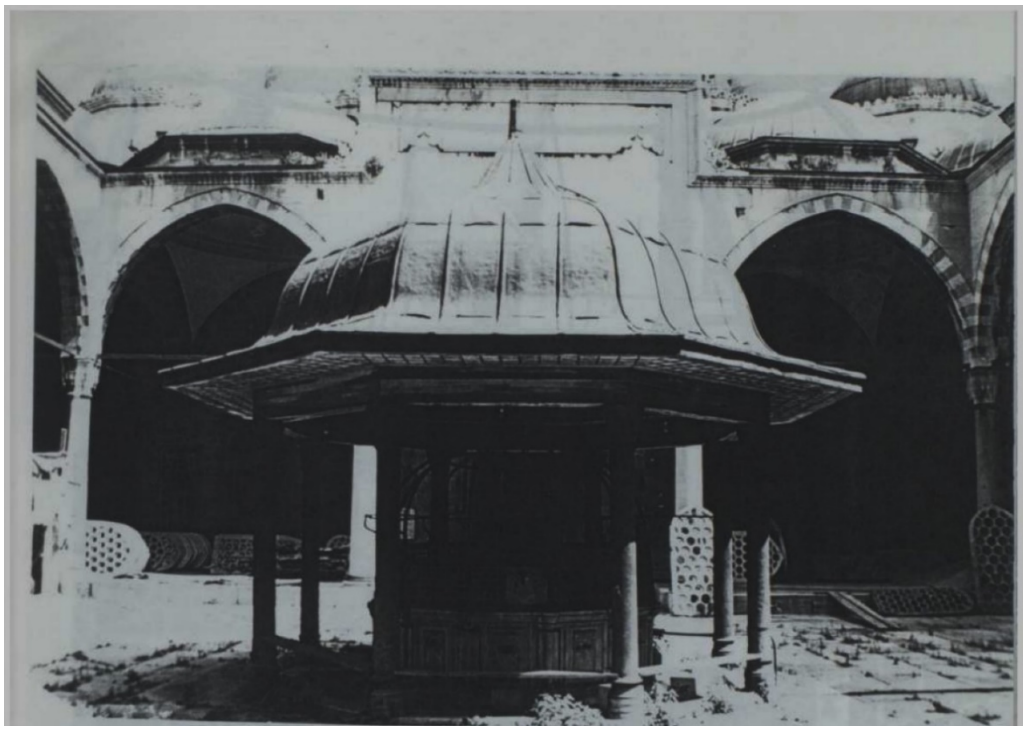
I. Grup
21.10.97

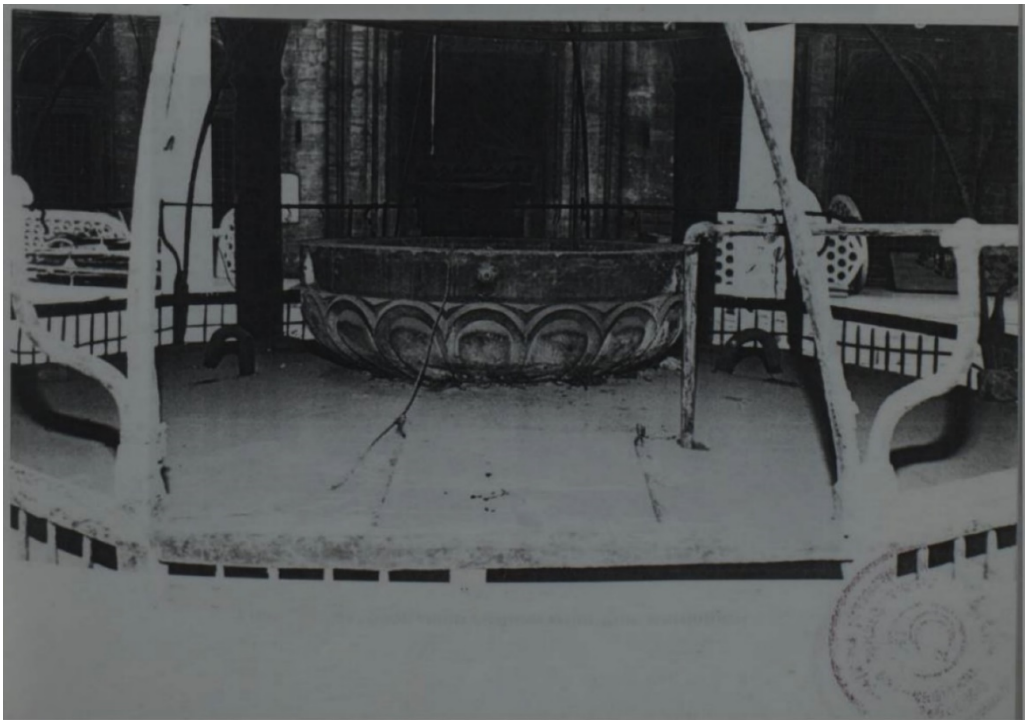
2463
21-10-97

Belge 119. 21.10.1997 tarihli belge (İVBMA).

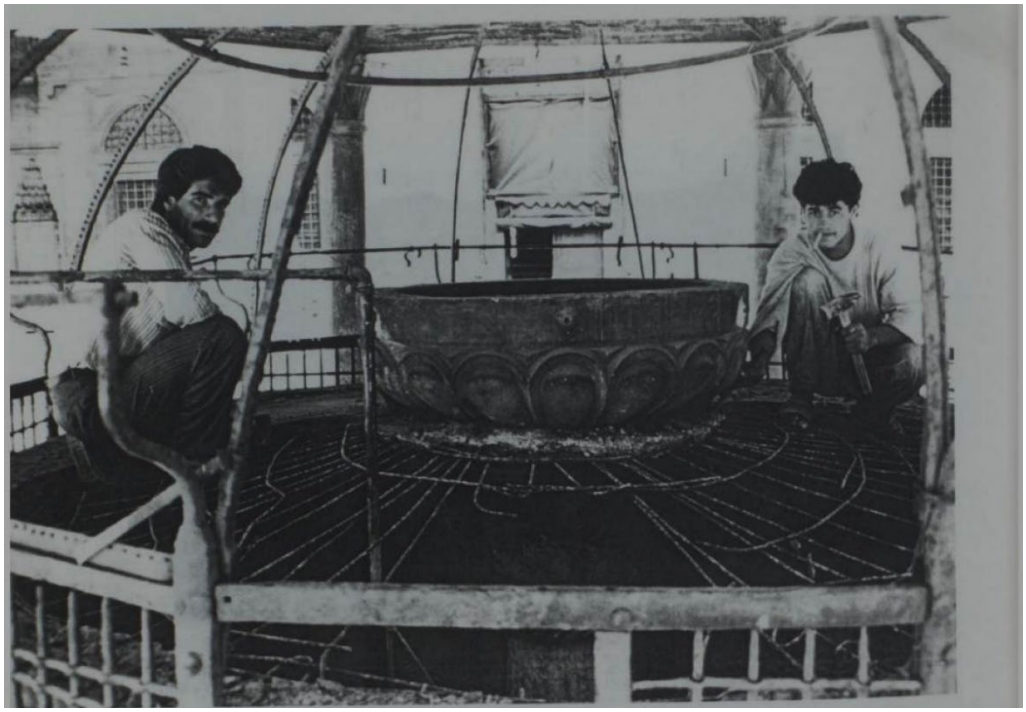

Belge 120. Şadırvan krokisi (İVBMA).

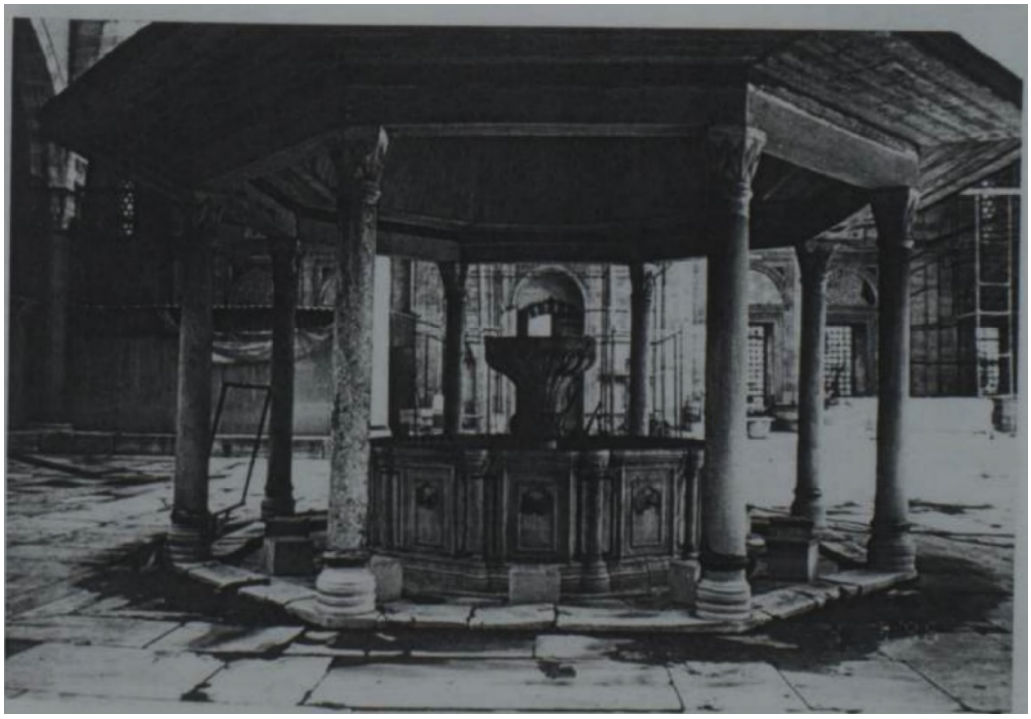

Belge 121. Şadırvanın restorasyon öncesi mevcut durumu (Erçağ, 1996, s.109).

Belge 122. Şadırvan havuzu üzerindeki demir donatılı beton (Erçağ, 1996, s.109).

Belge 123. Demir donatılı betonun kaldırılması (Erçağ, 1996, s.108).

Belge 124. Şadırvan muhdes eklerinden arındırılmıştır (Erçağ, 1996, s.108).

ŞADIRVAN AHŞAP KİRİŞLERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ PUANTAJIDIR

8 sütun üzerine oturan,taşıyıcı (sert ağaç meşe) ahşap kirişlerin büyük bölümünün çürümüş,taşıyıcı olmaktan çıkmış bir hali görülmüştür. Saçak tavan kaplama tahtalarının sökülmesi esnasında içerisinde çıkan bir belgede 1961 yılında şadırvanın restore edildiği ve üst örtüsünün komple açıldığı, o sırada,sütunlar üzerindeki söz konus ana kirişlerin değiştirilmeyip,onların üzerine yeniden ilave taşıyıcı kirişler konarak,kubbe çatısının onlar üzerine inşa edildiği ve bu kirişlerin birbirlerine ankre edildiği görülmüştür.

Tam çürümüş olan bazı kirişlerin mutlaka değiştirilmesi gerektiğinden hareketle,bu değiştirme esnasında gözlemlenen işçilik ve malzeme tutanak altına alınmıştır.

24 MART 1994

Belge 125. Çalışmalar esnasında şantiye puantaj defterinden (İVBMA).

T. C.
İSTANBUL
VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

Belge No: 8

C-8
Eminönü

Sayı : ABİYAP-ABİŞB 1661/1048

İSTANBUL

Konu : Şehzade cami'i:

7...HAZ. / 1987

TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI
İSTANBUL BÖLGE KURULU BAŞKANLIĞINA
Fındıklı-İSTANBUL

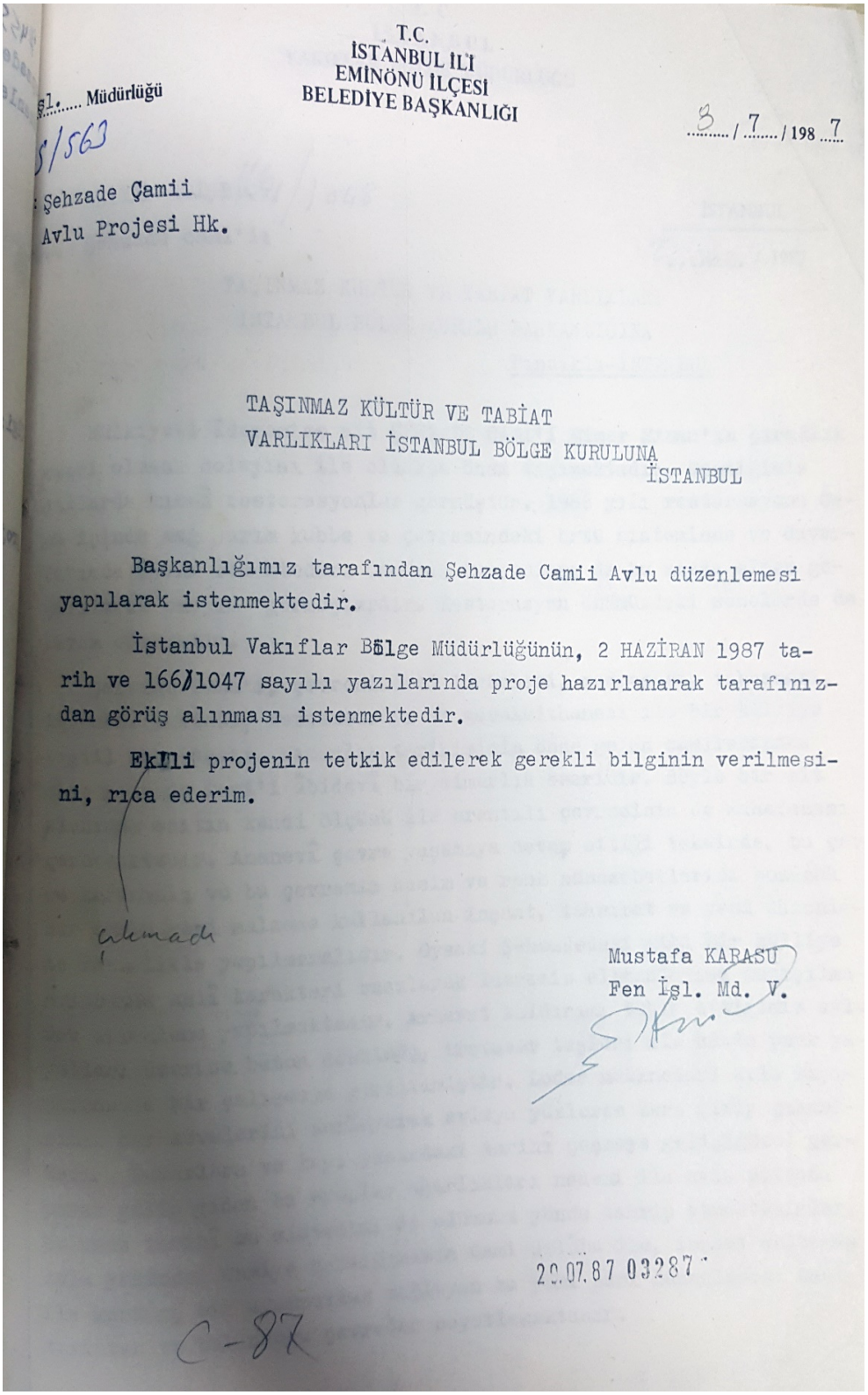
Mülkiyeti İdaremize ait ŞEHZADE CAMİ'İ Mimar Sinan'ın çıraklık eseri olması dolayısı ile oldukça önem taşımaktadır. Geçtiğimiz yıllarda kısmî restorasyonlar görmüştür. 1986 yılı restorasyonu Cami içinde sağ yarım kubbe ve çevresindeki örtü sisteminde ve duvarlarında devam etmektedir. Caminin kurşunları da bu arada elden geçirilerek onarım görmüşlerdir. Restorasyon önümüzdeki senelerde de devam edecektir.

Şehzade Cami'i, çevresindeki türbeleri, medresesi, tabhanesi, imâreti, mektebi, kervansarayı ve muvakkithanesi ile bir külliye teşkil etmektedir. Mimarlık tarihimizin önde gelen camilerinden olan Şehzade Cami'i âbidevî bir mimarlık eseridir. Böyle bir sit alanında anıtın kendi ölçüsü ile orantılı çevresinin de muhafazası gerekmektedir. Ananevî çevre yaşamaya devam ettiği takdirde, bu çevre korunmalı ve bu çevrenin hacim ve renk münasebetlerini bozacak her türlü yeni malzeme kullanılan inşaat, tahribat ve yeni düzenleme kesinlikle yapılmamalıdır. Oysaki Şehzadedeki gibi bir külliye avlusunun aslî karakteri bozularak İdaremiz elemanlarına danışılmadan düzenleme yapılmaktadır. Arnavut kaldırımı tabir ettiğimiz avlu yolları üzerine beton dökülmüş, trotuvar taşları ile adeta park yaparcasına bir çalışmaya girişilmiştir. Loder makineleri avlu kapısının dar sövelerini zorlayarak avluya yüzlerce kere girip çıkmaktadır. Duvarlara ve kapı yanındaki tarihî çeşmeye gelişigüzel çarparak gelip giden bu araçlar ağırlıkları nedeni ile avlu altında bulunan tarihî su sistemini de olumsuz yönde tahrip etmektedirler. Avlu yönünden Camiye baktığımızda Cami üslûbu ile, inşaat malzemesi ile korkunç bir uyumsuzluk sağlayan bu yeni park düzenlemesi Camiyi tarihten ve bulunduğu çevreden soyutlamaktadır.

.../..

04.06.87 02/39

Belge 126. 04.06.1987 tarihli belge (Eralp, 2004, s.104).

T.C.
İSTANBUL İLİ
EMİNÖNÜ İLÇESİ
BELEDİYE BAŞKANLIĞI

...şl..... Müdürlüğü

3 / 7 / 198 7

5/563

: Şehzade Çamii
Avlu Projesi Hk.

TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT
VARLIKLARI İSTANBUL BÖLGE KURULUNA
İSTANBUL

Başkanlığımız tarafından Şehzade Camii Avlu düzenlemesi yapılarak istenmektedir.

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün, 2 HAZİRAN 1987 tarih ve 166/1047 sayılı yazılarında proje hazırlanarak tarafınızdan görüş alınması istenmektedir.

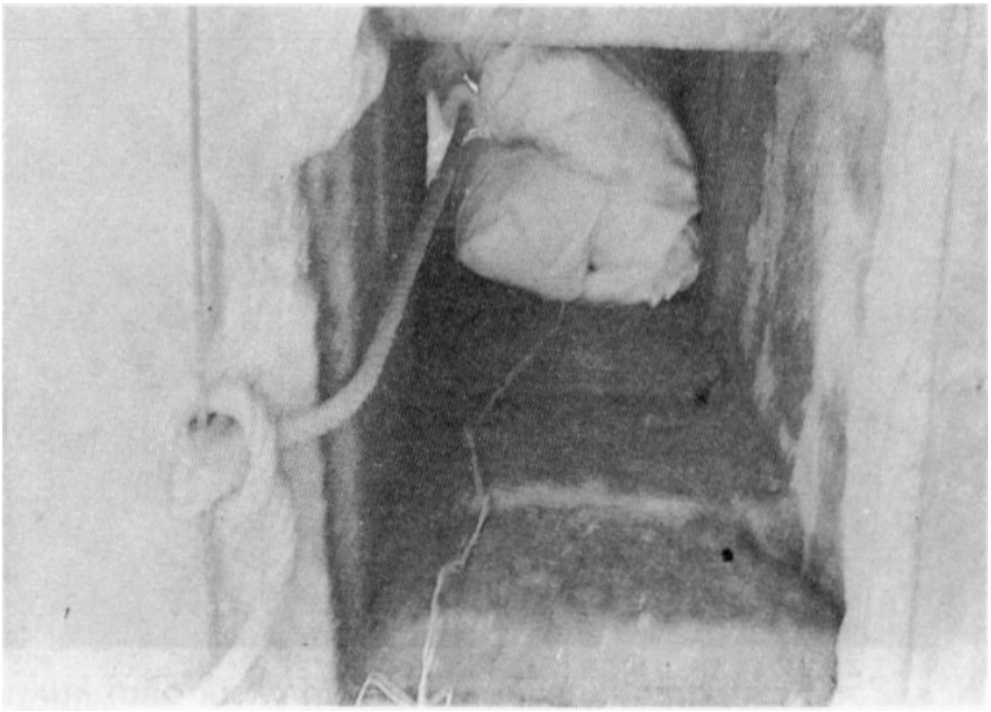
Ekli projenin tetkik edilerek gerekli bilginin verilmesini, rıca ederim.

Mustafa KARASU
Fen İşl. Md. V.

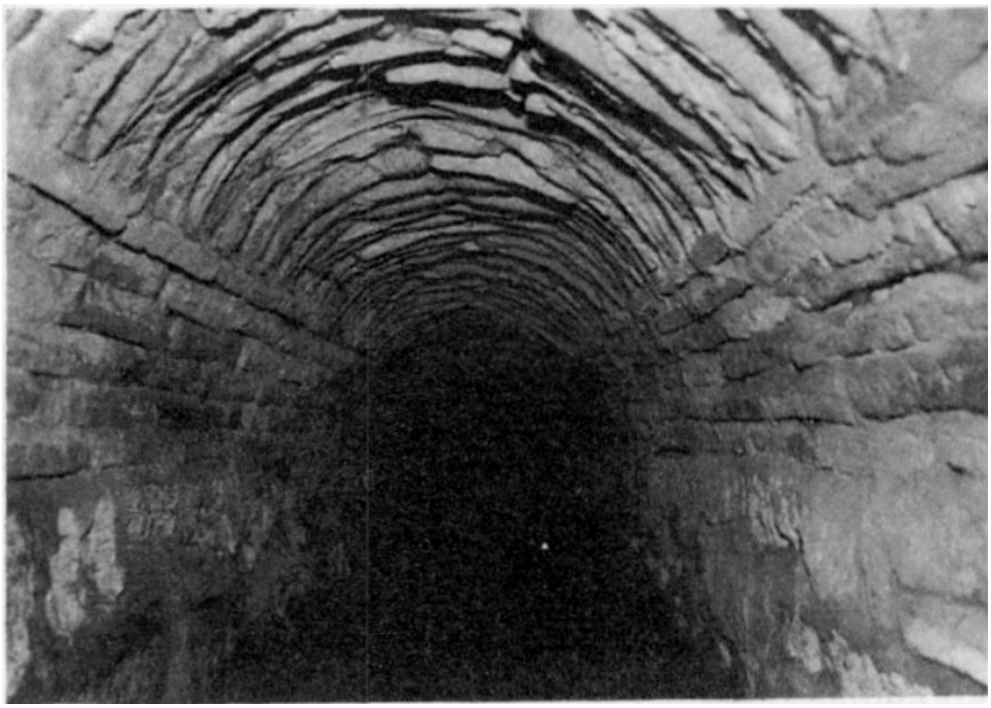
20.07.87 03287

C-87

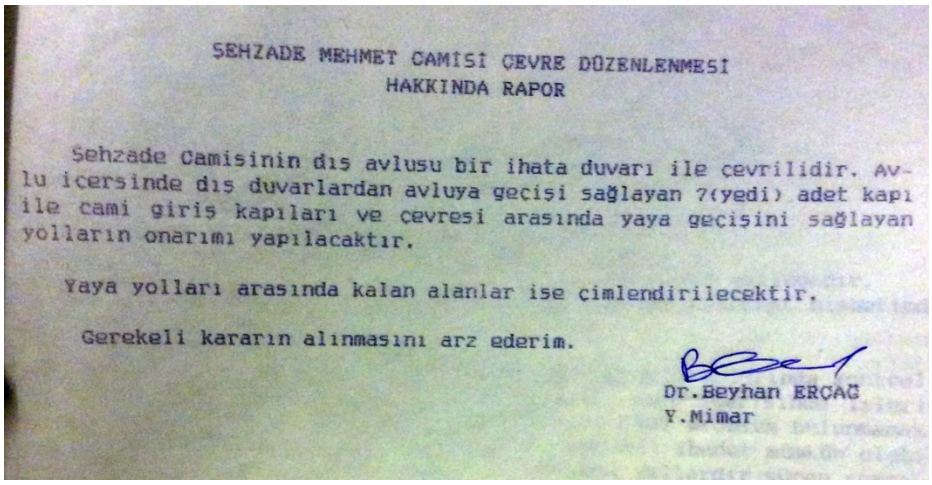
Belge 127. 03.07.1987 tarihli belge (İVBMA).

Belge 128 .Toprak altı galeri sisteminin girişi (Erçağ, 1991, s. 228)..

Belge 129. Cami altındaki özgün suyolu ve drenaj sistemi galerisi (İVBMA).

ŞEHZADE MEHMET CAMİSİ ÇEVRE DÜZENLENMESİ
HAKKINDA RAPOR

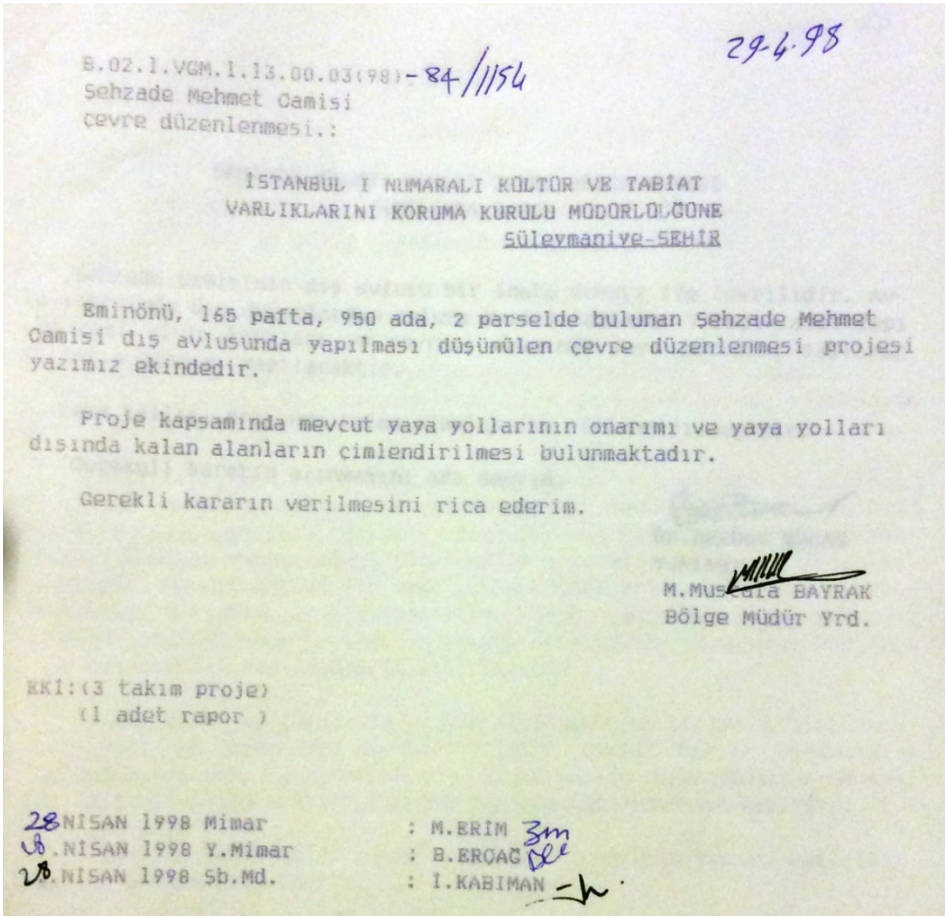
Şehzade Camisinin dış avlusu bir ihata duvarı ile çevrilidir. Avlu içersinde dış duvarlardan avluya geçişi sağlayan 7(yedi) adet kapı ile cami giriş kapıları ve çevresi arasında yaya geçişini sağlayan yolların onarımı yapılacaktır.

Yaya yolları arasında kalan alanlar ise çimlendirilecektir.

Gerekeli kararın alınmasını arz ederim.

Dr.Beyhan ERÇAĞ
Y.Mimar

Belge 130. Çevre düzenlemesi çalışmaları için kontrollük tarafından hazırlanan rapor (İVBMA).

29.4.98

B.02.I.VGM.I.13.00.03(98)-84/1154
Şehzade Mehmet Camisi
çevre düzenlenmesi.:

İSTANBUL I NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT
VARLIKLARINI KORUMA KURULU MÜDÜRLÜĞÜNE
Süleymaniye-ŞEHİR

Eminönü, 165 pafta, 950 ada, 2 parselde bulunan Şehzade Mehmet Camisi dış avlusunda yapılması düşünülen çevre düzenlenmesi projesi yazımız ekindedir.

Proje kapsamında mevcut yaya yollarının onarımı ve yaya yolları dışında kalan alanların çimlendirilmesi bulunmaktadır.

Gerekli kararın verilmesini rica ederim.

M.Mustafa BAYRAK
Bölge Müdür Yrd.

EKİ:(3 takım proje)
(1 adet rapor)

28 NİSAN 1998 Mimar : M.ERİM
28.NİSAN 1998 Y.Mimar : B.ERÇAĞ
28.NİSAN 1998 Şb.Md. : İ.KABİMAN

Belge 131. Çevre düzenlemesi çalışmaları için izin başvurusu (İVBMA).

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 19.8.1998-580
Karar Tarihi ve No : 19.8.1998-10157

Toplantı yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Eminönü İlçesi, 165 pafta, 950 ada, 2 parselde bulunan kurulumuzun 12.7.1995 gün ve 6848 sayılı kararı ile belirlenen Kentsel ve Tarihi Sit Alanında kalan Şehzade Mehmet Camii'nin dış avlusunda mevcut yaya yollarının onarımı ve yaya yolları dışında kalan alanların çimlendirilmesi istemine ilişkin, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 29.5.1998 gün ve 84/1154 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda:

İstanbul İli, Eminönü İlçesi, 165 pafta, 950 ada, 2 parselde bulunan Şehzade Mehmet Camii dış avlusunda, medrese önünde halen korunmuş olan mevcut yaya yolu kaplamaları esas alınarak, mevcut yaya yolları üzerindeki beton örtünün kaldırılabileceğine, ve taş kaplama ile onarım yapılabileceğine önerilen ve kesilmesi düşünülen ağaçlarla ilgili değerlendirme yapılabilmesi için mevcut ağaç revizyon paftası üzerinde, kaldırılacak ve yeniden dikilecek ağaçların farklı lejant ile gösterilmesine ayrıca kaldırılması düşünülen ve önerilen ağaçlarla ilgili Orman Fakültesinden rapor istenmesi gerektiğine karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Esin YAĞCI
MÜDÜR

BAŞKAN
F.Özer ERENMAN
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Alpay PASİNLİ
İMZA

ÜYE
Zekiye YENEN
İMZA

ÜYE
Kemal AKÇAY
İMZA

ÜYE
Tanju Verda AKAN
İMZA

ÜYE
Beyhan ERÇAĞ
İST. VAKIFLAR BÖL.MD
TEM.
İMZA

ÜYE
Basrı METE
İST.BÜYÜKŞEHİR BL.BŞK.
TEM.
İMZA

28.8.1998İA.BS

Belge 132. Dış avlu yaya yolları ila ilgili karar (Eralp, 2004, s.124).

ŞEHZADEBAŞI ÇEVRE DÜZENLEME PROJESİ
RAPOR

Mimar Sinan'ın "Çıraklık Eserim" dediği Şehzade Camii ve Külliyesi 1548 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı toplumunda camii bahçeleri yolların birleştiği ve halkın toplandığı bir meydan görevini üstlenmiştir. Camii bahçelerindeki planlamalarda, yollar daima belirli noktaları birbirine bağlar durumdadır. Bazen yollar kesişir, bazen bir noktada birleşirler. Bu yollar dışında kalan alan tabii haline terk edilmiş ağaçların dikilişinde herhangi bir nizam aranmamıştır. Doğa ile hendesi disiplin bir aradadır. Bahçede, selvi gibi piramidel formlu ağaçlar caminin kubbesiyle; çınar, çitlenbik gibi geniş tepe çatlı ağaçlar da minarelerle zıtlık oluşturmak için geniş çim alanlarının üzerine dikilmişlerdir. Tarihi Türk bahçelerinde rengarenk çiçek parterleri de (özellikle gül) yer almaktadır.

Şehzade Camii Çevre Düzenleme Projesinde ilk önce mevcut bitki dokusu incelenerek, şu anki camii bahçesinde bulunan bitkilerin tepe çapı, gövde çapı, yüksekliği ve isimleri saptanarak plan üzerine işlenmiştir. Bahçedeki ana yol kararları Pervitiç haritasından ve Sedad Hakkı Eldem'in "Tarihi Türk Bahçeleri" isimli kitabındaki Şehzade Camii dış avlusunu belirten bir plandan alınarak orijinaline uygun olarak çizilmiştir. Şu anki bahçeye düzensiz olarak dikilmiş ve büyümeleri esnasında birbirleriyle yarışan ve çok yoğun olan bitkilerin bir kısmının vejetasyon mevsimi bittikten sonra uygun yöntemlerle taşınmasına karar verilmiştir. Öneri bitkilendirmede ise çitlenbik, çınar gibi geniş tepe çaplı ağaçlara, girişi vurgulamak için fazla boylanmayan konik bitkilere (konik ladin, altuni mazı gibi) yer verilmiş, ana arterlerin ise yer örtücüleriyle renklenmesi sağlanması amaçlanmıştır. İptal edilen hazire bölümüne, bir gül bahçesi önerilmektedir. Yollar arasındaki alanlarda ise geniş çim yüzeyleri önerilmektedir.

Belge 133. Dış avluda bulunan ağaçlar ile ilgili rapor 1 (Eralp, 2004, s.126).

ŞEHZADE CAMİİ ÇEVRE DÜZENLEME PROJESİ İNCELEME RAPORU

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Projeler Dairesi Başkanlığı Yatırım Planlama Müdürlüğü'nce, 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı doğrultusunda, tarafımızdan hazırlanması istenilen Şehzade Camii Çevre Düzenleme Projesine ait raporun hazırlanması amacıyla, önerilen çevre düzenleme projesi ve bitkilendirme raporları incelenmiştir.

Mimar Sinan'ın çıraklık eserim demesine rağmen, İstanbul'un en güzel ve etkileyici klasik yapılarından, klasik anıtsal üslubun önemli öğelerinden biri olan Şehzade Camii, Sinan'ın inşa ettiği ilk sultan külliyesi olmasının ötesinde, Sinan'ın Selimiye'de ulaştığı yapısal olgunluğunda ilk basamağını teşkil etmektedir. Bu nedenle de yapı ve çevresi ile ilgili yeni düzenlemelerde tarihe saygılı ve titiz davranılması gerekmektedir.

Bu doğrultuda yapılan incelemeler sonucunda, mevcut durumda belirsiz bir hal almış olan sert zemin düzenlemesi ile ilgili kararların, özellikle Şehzadebaşı'na ait 1934 tarihli 1/500 ölçekli 38 no'lu Jacques PERVITITCH sigorta planındaki haline uygun olarak verildiği tespit edilmiştir.

Önerilen projede vejetasyon mevsiminin bitimini takiben, bitkilendirme raporunda anlatılan yöntemlerle taşınılması düşünülen bitkilerin, gerek gelişimleri sırasında birbirleri içine girerek estetik ve fonksiyonel olarak etkilerini kaybetmiş olmaları, gerekse birbirlerinin büyümesini ve yaşamasını engeller bir durum almış olmaları nedenleriyle, taşınmak üzere seçilen bitkilerin külliye bahçesindeki tür çeşitliliğine zarar vermiyor olması da göz önünde bulundurularak gövde kalınlıklarına göre uygulanacak söküm yöntemlerine dikkat edilerek başka alanlara nakillerinde bir sakınca olmadığı kanaatine varılmıştır.

Sonuç itibariyle, önerilen projedeki tasarım ve alınan kararlar, Şehzade Camii külliyesinin dış mekan düzenlemesinin tarihsel kurgusuna saygılı ve Türk bahçesinin "İçinde Katı Kalıplardan Uzak Yaşanabilirlik" özelliği korunarak oluşturulmuş olmaları nedeniyle uygun bulunmuştur.

Saygılarımızla, 14.09.2001

Prof. Dr. Yalçın ÖZGEN

Araş. Gör. Y. Çağatay SEÇKİN

Belge 134. Dış avluda bulunan ağaçlar ile ilgili rapor 2 (Eralp, 2004, s.127).